

T.C.
GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İKİNCİ DÖNEM TOKAT MİLLETVEKİLLERİ VE MECLİS'TEKİ
FAALİYETLERİ

Hazırlayan
Salih SINGİL

Tarih Ana Bilim Dalı
Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Doç. Dr. Selçuk DUMAN

TOKAT – 2010

İKİNCİ DÖNEM TOKAT MİLLETVEKİLLERİ VE MECLİS'TEKİ
FAALİYETLERİ

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 23/07/2010

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

İmzası

Başkan : Yrd. Doç. Dr. İsmet T. Tokmen

Üye : Doç. Dr. Selahattin DUMAN (Doçman)

Üye : Yrd. Doç. Dr. İsa TAK

[Handwritten signatures]

Bu tez, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun
12/07/2010 tarih ve 2010/04 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul
edilmiştir.

Enstitü Müdürü: Prof. Dr. Mustafa BALOĞLU
Enstitü Müdürü

[Handwritten signature]

T.C.
GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak toplanıp sunulduğunu, bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçlara atıf yaptığımı ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

23/07/2010

Salih SINGIL

TEŐEKKÜR

Tez çalıőmam esnasında açıklamaları ve yardımlarıyla bana destek veren sayın Doç. Dr. Selçuk Duman hocama, her türlü maddi ve manevi yardımlarını benden esirgemeyen eőime, beni yüksek lisans yapmam için teşvik eden babama ayrıca Ercan Süsoy'la görüőmemi sağlayan İlköğretim Müfettişi Faruk Süsoy hocama ve benimle görüőmeyi kabul eden Ercan Süsoy Bey'e, bunların dışında tez çalıőmamda ki iş ve işlemler ile ilgili olarak bana yardımlarını esirgemeyen enstitü çalıőanlarına teőekkürü bir borç bilirim.

ÖZET

II. Meclis, 1923 – 1927 yılları arasında faaliyet gösteren ve Cumhuriyet'in ilanı Cumhuriyet'in temel kanunları ve Atatürk'ün toplumu dönüştürmek için yapmış olduğu inkılapları hazırlayan, uygulayan ve takip eden bir meclis olarak karşımıza çıkmaktadır. Biz de tez konumuzu belirlerken II. Meclis'in bu özelliklerinden hareket ederek belirledik.

Tezimiz; giriş ve üç bölümden meydana gelmektedir. Giriş bölümünde, Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan II. Meclis'in açılışına kadar geçen sürenin genel bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Tezimizin birinci bölümünü, II. Meclis'in açılışı, Tokat seçimleri ve II. Meclis döneminde yapılan inkılapların açıklamaları, ikinci bölümünü; II. Dönem Tokat Milletvekilleri olan Mehmet Emin Bey, Bekir Sami Bey, Mustafa Vasfi Bey ve Hacı Kamil Efendi'nin biyografileri ve üçüncü bölümünü; II. Dönem Tokat milletvekillerinin meclisteki faaliyetleri oluşturmaktadır.

Bu dönemdeki milletvekillerinden, Milli Mücadele yıllarında adını duyduğumuz ve haklarında birtakım çalışmalarda bulunulan Bekir Sami Bey ve Mustafa Vasfi Bey'in dışında diğer milletvekilleri fazla bilinmemektedir. Bu çalışma ile hem Bekir Sami Bey ve Mustafa Vasfi Bey'in II. Meclis'teki faaliyetleri ortaya çıkartılmış, hem de haklarında herhangi bir bilgi bulunmayan Mehmet Emin Bey ve Hacı Kamil Efendi'yi tanıtarak bu dönemdeki siyasi faaliyetlerine ışık tutmaya çalışılmıştır.

Böylece; II. Mecliste görev yapmış Tokat Milletvekillerinin tanınması sağlanılarak Tokat'ın yerel tarihine bir katkı da bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: II. Meclis, Tokat Milletvekilleri, Mehmet Emin Bayav, Bekir Sami Kunduh, Mustafa Vasfi Süsoy, Hacı Kamil Topçuzade

ABSTRACT

The Second Assembly, It appears as the Assembly which works between 1923 and 1927; makes the basic laws of the Republic like the announcement of the Republic; prepares the revolutions, apply them and follow them. Thus we determined our subject paying attention to these features of the Second Assembly.

Our thesis; it consists of an introduction and three sessions. In the introduction part, a general evaluation of the period last from the Mondreux Cease-Fire Treaty to the opening of the Second Assembly was made. The first part of our thesis consists of the opening of the Second Assembly, Tokat elections and explanations of the reforms made during the Second Assembly; the second part includes the autobiographies of Mr. Mehmet Emin, Mr. Bekir Sami, Mr. Mustafa Vasfi and Mr. Hacı Kamil who are the Tokat members of the second Period. And third part involves the activity of Second Period member of Parliament of Tokat.

There has not been much information related to the ambassadors of this period except Mr. Bekir Sami and Mr. Mustafa Vasfi. With the study, both the political studies and work of Mr. Bekir Sami and Mr. Mustafa Vasfi have been revealed, and Mr. Mehmet Emin and Mr. Hacı Kamil have been introduced in order to enlighten their studies in that period of the time.

By the means of this study, the ambassadors joining to The Second Assembly have been made known and contribution to Tokat's local history has been achieved.

Key Words: The Second Assembly, Ambassadors of Tokat, Mehmet Emin Bayav, Bekir Sami Kunduh, Mustafa Vasfi Süsoy, Hacı Kamil Topçuzade.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vii
MATERYAL VE YÖNTEM.....	viii
GİRİŞ.....	1
İKİNCİ DÖNEM TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN AÇILIŞINA KADAR GELİŞEN OLAYLAR.....	1

I. BÖLÜM

İKİNCİ DÖNEM TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN AÇILIŞI VE ÇALIŞMALARI

1. İKİNCİ DÖNEM TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN AÇILIŞI	10
2. İKİNCİ MECLİS İÇİN TOKAT'TA SEÇİMLERİN YAPILIŞI VE SEÇİLEN MİLLETVEKİLLERİ.....	14
2.1. Tokat'ta Seçimlerin Yapılışı.....	14
2.2. Tokat'ta Seçilen Milletvekilleri.....	17
3. İKİNCİ DÖNEM TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN BAZI ÇALIŞMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ.....	19
3.1. Lozan Barış Antlaşması'nın Onaylanması.....	20
3.2. Ankara'nın Başkent Oluşu.....	22
3.3. Cumhuriyetin İlanı.....	24
3.4. Halifeliğin Kaldırılması.....	27
3.5. Tevhid-i Tedrisat Kanunu.....	29

3.6. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu.....	30
3.7. Aşar Vergisi'nin Kaldırılması.....	32
3.8. Kılık Kıyafet – Şapka İnkılabı, Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması, Milletlerarası Saat ve Takvimin Kabulü.....	33
3.9. Medeni Kanununun Kabulü.....	35
3.10. Türk Ceza, Borçlar, Ticaret ve Kabotaj Kanunu.....	37

II. BÖLÜM

İKİNCİ DÖNEM TOKAT MİLLETVEKİLLERİNİN BİYOGRAFİLERİ

1. İKİNCİ DÖNEM TOKAT MİLLETVEKİLLERİ.....	39
1.1. Mehmet Emin Bey (Bayav).....	39
2. 2. Bekir Sami Bey (Kunduh).....	41
3. 3. Mustafa Vasfi Bey (Süsoy).....	53
4. 4. Hacı Kamil Efendi (Topçuzade).....	63

III. BÖLÜM

İKİNCİ DÖNEM TOKAT MİLLETVEKİLLERİ'NİN MECLİS

FAALİYETLERİ

1. MEHMET EMİN BEY'İN MECLİS ÇALIŞMALARI.....	66
1.1. Mehmet Emin Bey'in Verdiği Takrirler.....	67
1.2. Mehmet Emin Bey'in Kanun Teklifleri.....	73
1.3. Mehmet Emin Bey'in Encümen (Komisyon) Çalışmaları.....	75
1.3.1. Mehmet Emin Bey'in Layiha Encümeni Çalışmaları.....	75
1.3.2. Mehmet Emin Bey'in Nizamname-i Dahili Encümeni Çalışmaları.....	78

1.3.3. Mehmet Emin Bey'in Adliye Encümeni Çalışmaları.....	79
1.3.4. Mehmet Emin Bey'in Umuru Tasarrufiye Encümeni Çalışmaları.....	79
1.4. Mehmet Emin Bey'in Meclis Konuşmaları	79
1.5. Mehmet Emin Bey'in Büyük Millet Meclisi 'nde Katıldığı Oylamalar.....	103
1.5.1. Mehmet Emin Bey'in Kabul Oyu Kullandığı Kanunlar, Kanun Değişiklikleri, Tezkereler ve Mazbatalar.....	104
1.5.2. Mehmet Emin Bey'in Red Oyu Kullandığı Kanunlar, Kanun Değişiklikleri Tezkereler ve Mazbatalar.....	127
2. BEKİR SAMİ BEY'İN MECLİS ÇALIŞMALARI.....	127
2.1. Bekir Sami Bey'in Verdiği Takrirler.....	128
2.2. Bekir Sami Bey'in Kanun Teklifleri.....	129
2.3. Bekir Sami Bey'in Encümen (Komisyon) Çalışmaları.....	130
2.3.1. Bekir Sami Bey'in Hariciye Encümeni Çalışmaları.....	131
2.4. Bekir Sami Bey'in Meclis Konuşmaları	131
2.5. Bekir Sami Bey'in Büyük Millet Meclisi 'nde Katıldığı Oylamalar.....	131
2.5.1. Bekir Sami Bey'in Kabul Oyu Kullandığı Kanunlar, Kanun Değişiklikleri ,Tezkereler ve Mazbatalar.....	132
2.5.2. Bekir Sami Bey'in Red Oyu Kullandığı Kanunlar, Kanun Değişiklikleri ,Tezkereler ve Mazbatalar.....	145
3. MUSTAFA VASFİ BEY'İN MECLİS ÇALIŞMALARI.....	146
3.1. Mustafa Vasfi Bey'in Verdiği Takrirler.....	147
3.2. Mustafa Vasfi Bey'in Kanun Teklifleri.....	152
3.3. Mustafa Vasfi Bey'in Encümen (Komisyon) Çalışmaları.....	157
3.3.1 Mustafa Vasfi Bey'in Posta ve Telgraf Encümeni Çalışmaları.....	158

3.3.2. <i>Mustafa Vasfi Bey'in İstida Encümeni Çalışmaları</i>	158
3.4. <i>Mustafa Vasfi Bey'in Meclis Konuşmaları</i>	160
3.5. <i>Mustafa Vasfi Bey'in Büyük Millet Meclisi'nde Katıldığı Oylamalar</i>	174
3.5.1. <i>Mustafa Vasfi Bey'in Kabul Oyu Kullandığı Kanunlar, Kanun Değişiklikleri, Tezkereler ve Mazbatalar</i>	174
3.5.2. <i>Mustafa Vasfi Bey'in Red Oyu Kullandığı Kanunlar, Kanun Değişiklikler Tezkereler ve Mazbatalar</i>	195
4. HACI KAMİL EFENDİ'NİN MECLİS ÇALIŞMALARI.....	195
4.1. <i>Hacı Kamil Efendi'nin Verdiği Takrirler</i>	196
4.2. <i>Hacı Kamil Efendi'nin Kanun Teklifleri</i>	199
4.3. <i>Hacı Kamil Efendi'nin Encümen (Komisyon) Çalışmaları</i>	201
4.4. <i>Hacı Kamil Efendi'nin Meclis Konuşmaları</i>	201
4.5. <i>Hacı Kamil Efendi'nin Büyük Millet Meclisi'nde Katıldığı Oylamalar</i>	202
4.5.1. <i>Hacı Kamil Efendi'nin Kabul Oyu Kullandığı Kanunlar, Kanun Değişiklikleri, Tezkereler ve Mazbatalar</i>	202
4.5.2. <i>Hacı Kamil Efendi'nin Red Oyu Kullandığı Kanunlar, Kanun Değişiklikleri, Tezkereler ve Mazbatalar</i>	208
4.5.3. <i>Hacı Kamil Efendi'nin Çekimser (Müstenkif) Oy Kullandığı Kanunlar, Kanun Değişiklikleri ve Tezkereler</i>	209
SONUÇ.....	210
KAYNAKÇA.....	221
EKLER.....	228
ÖZGEÇMİŞ.....	237

KISALTMALAR

ATAMD	: Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi
B.C.A.	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
bkz	: Bakınız
C	: Cilt
Der.	: Derleyen
F.Ü.S.B.D.	: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
s	: Sayfa
S	: Sayı
T.B.M.M.	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
vd	: Ve diğerleri
vs	: Ve saire
Yay. Haz.	: Yayına Hazırlayan
Y	: Yıl

MATERYAL VE YÖNTEM

II. Dönem Tokat Milletvekilleri ve meclisteki faaliyetlerine ilişkin yapılan ilk çalışma olan tezimizde, kaynak temini ve tespiti için Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi, Milli Kütüphane, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi'nden faydalandık.

Buralarda yaptığımız araştırmalarda, tezimiz için gerekli kaynaklar olan; Zabıt Cerideleri, milletvekili sicil dosyaları, Birinci ve İkinci Meclis dönemine ait inceleme ve araştırma eserlerini temin ettik.

Milli Kütüphane ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yaptığımız gazete taramalarını o günün olaylarını bize ışık tutması açısından yaptık. Ayrıca II. Dönem Tokat milletvekillerinden Mehmet Emin Bey, Bekir Sami Bey, Mustafa Vasfi Süsoy ve Hacı Kamil Efendi'ye ait bir haber ya da röportaj bulmak amacıyla 1923 – 1927 yılları arasında gazete taraması yaptık. Fakat bu milletvekillerine ait bir bilgi bulamamamız bizim için bir eksiklik oldu. Ancak milletvekillerinin günümüzde yaşayan torunları ilede görüşmelerimiz oldu.

Tezde kullandığımız başlıca kaynaklar: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri ve Tokat milletvekillerine ait olan sicil dosyalarıdır. Zabıt ceridelerinin Tokat milletvekillerinin meclis içerisindeki faaliyetlerini içermesi, çalışmalarımız açısından büyük bir önem arz etmiştir. Çünkü zabıt cerideleri o dönemdeki milletvekillerinin meclis faaliyetleri bakımından tek kaynaktır. Bundan dolayıdır ki 1923 – 1927 yılları arasındaki zabıtlar taranarak Tokat milletvekillerinin faaliyetlerinin genel bir değerlendirmesi yapılabilmektedir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi'nden elde ettiğimiz sicil dosyaları da II. Dönem Tokat milletvekillerinin biyografilerini ortaya çıkarmamızda büyük bir katkı

sağlamıştır. Ayrıca bu sicil dosyaları, o döneme ait herhangi bir bilgiye ulaşamadığımız Tokat'ta yapılan seçimler için bize yol göstermiştir. Böylece II. Meclis seçimleri için Tokat'ta yapılan seçim faaliyetleri hakkında bilgiler edinebildik.

Çalışmamızın asıl konusunu oluşturan Tokat milletvekillerinin meclisteki faaliyetleri kısmında, Bekir Sami Bey ve Hacı Kamil Efendi'nin meclis içerisinde herhangi bir konuşma yapmamaları ayrıca kendilerine ait verdikleri takrirlerin içeriği hakkında da meclis zabıtlarında bir bilgi bulunmayışı bizim için başka bir noksanlık oldu. Ancak Bekir Sami Bey ve Hacı Kamil Efendi'ye ait takrirleri Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nden elde etmemiz bize çalışmamızda da büyük katkı sağladı.

Bundan dolayı, elde ettiğimiz meclis zabıt tutanakları, milletvekili sicil dosyaları ile o döneme ışık tutan mecmualar ve diğer tetkik eserler esas alınarak; II. Meclis'in Açılışı ve Tokat'ta yapılan seçimler ve seçilen milletvekilleri, II. Meclis'e katılan Tokat milletvekillerinin biyografileri ile II. Meclis'te Tokat milletvekillerinin faaliyetleri başlıkları altında değerlendirilmesi yapılmıştır.

GİRİŞ

İKİNCİ DÖNEM TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN AÇILIŞINA KADAR GELİŞEN OLAYLAR

I. Dünya Savaşı, İtilaf Devletleri'nin galibiyeti, Almanya'nın başını çektiği İttifak Devletleri'nin ise mağlubiyeti ile son bulmuştur. İttifak Devletleri içerisinde yer alan Osmanlı Devleti de I. Dünya Savaşı'ndan yenik olarak ayrılmış, özellikle savaşın son yılını hem içerde hem dışarıda kritik bir yıl olarak geçirmiştir. Bu yıllarda Padişah V. Mehmet Reşat ölmüş, yerine ise VI. Mehmet Vahidettin geçmiştir.¹ Vahidettin'in saltanat makamına oturduğu bu dönemde Talat Paşa Hükümeti görev yapmaktaydı. Ancak Bulgar Cephesi'nin çökmesi nedeniyle ülkedeki durumun umutsuz bir hal alması, Talat Paşa'nın istifa etmesi ile sonuçlanmıştır. Talat Paşa'nın istifasından sonra hükümeti kurma görevi, önce Tevfik Paşa'ya verilmiş; ancak hükümeti kuramaması üzerine bu görev Ahmet İzzet Paşa'ya verilmiştir. Ahmet İzzet Paşa 14 Ekim 1918 tarihinde hükümeti kurmuş ve barış çalışmaları da bu hükümet tarafından yürütülmüştür.²

Yeni kurulan Ahmet İzzet Paşa Hükümeti ateşkes antlaşması yapabilmek için çare aradığı dönemde, 17 Nisan 1916 tarihinde Kutül Amare'de esir edilen İngiliz Generali Townshend, Ahmet İzzet Paşa ile bir görüşme talebinde bulunmuş ayrıca daha önce tanıdığı Rauf Bey'e de bir mektup göndererek, ateşkes antlaşması için arabuluculuk yapabileceği teklifinde bulunmuştur. Bu teklif hükümet tarafından olumlu karşılanarak General Townshend, İstanbul'dan İngilizlerin Akdeniz Filo Komutanı olan

¹ Selahattin Tansel, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, İstanbul 1991, C.1, s.2

² Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele**, İstanbul 2004, C.1 s.16-18; Yusuf Hikmet Bayur, **Atatürk Hayatı ve Eseri**, Ankara 1997, s.162-165; TANSEL, **Mondros'tan Mudanya'ya ...**, s.5-7; Lord Kinross, **Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu**, (Çev. Necdet Sander), İstanbul 2007, s.159-161

Amiral Calthorpe'nin yanına gönderilmiştir.³ 22 Ekim 1918 tarihinde de Amiral Calthorpe Ahmet İzzet Paşa'ya bir telgraf çekerek, ateşkes şartlarını görüşülmek üzere İngiliz Hükümeti tarafından kendisinin görevlendirildiğini bildirerek, ateşkes antlaşması görüşmelerini yapmak üzere Osmanlı Devleti temsilcilerinin de gönderilmesini istemiştir.⁴ Ateşkes görüşmeleri süreci de bu şekilde başlamıştır. Osmanlı Devleti'ni temsilen görüşmelere Bahriye Nazırı Rauf Bey'in başkanlığında, Dışişleri Müsteşar Yardımcısı Reşat Hikmet kurmay albaylardan Sadullah Bey'den oluşan bir heyet katılmıştır. İngiliz ve Osmanlı Heyeti arasından gerçekleşen görüşmeler sonucunda, 30 Ekim 1918 tarihinde çok ağır şartlar taşıyan⁵ Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanmıştır.⁶

İtilaf Devletleri Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Anadolu'yu işgale başlamışlardır. İngilizler: Musul, İskenderun, Antakya, Batum, Kilis, Antep, Maraş, Bilecik, Samsun, Urfa, Merzifon ve Kars'ı; Fransızlar: Dört Yol, Mersin, Adana, Pozantı, İtalyanlar; Antalya, Kuşadası, Fethiye, Bodrum, Marmaris, Afyon ve Burdur'u; Yunanlar ise: İzmir ve çevresini işgal etmişlerdir.⁷

Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalandığı tarihte Yıldırım Orduları Gurubu Komutanı olarak atanan Mustafa Kemal Paşa⁸, ateşkes antlaşmanın imzalandığını Sadrazam ve Başkumandanlık Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Ahmet İzzet Paşa'nın

³ TANSEL, **Mondros'tan Mudanya'ya ...**, C.1,s.24-26.

⁴ TANSEL, **Mondros'tan Mudanya'ya ...**, C.1. s.29; A. Afetinan, **Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi**, Ankara 1991, s. 10.

⁵ Boğazların açılması ve Karadeniz'e geçişin sağlanması, Türk ordusunun derhal terhisi..., Güvenliklerinin tehdit edecek bir durum ortaya çıkarsa bağlaşıkların herhangi sevkülceş noktasını işgale haklarının olması, Toros tünel manzumesinin bağlaşıklarca işgali, Hükümet haberleşmesi ve ayrıca telsiz telgraf ve kabloların bağlaşıklarca denetlenmesi vd. gibi hükümler ülkeyi savunmasız ve işgale açık hale getirilmesi anlamına gelmekte idi. BAYUR, **Atatürk Hayatı...**, s. 173.174.

⁶ Ali Kılıç, **Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Alinin Anıları**, Der. Hulusi Turgut, İstanbul 2007, s.27; BAYUR, **Atatürk Hayatı...**, s.173-174.

⁷ Kemal Atatürk, **Nutuk**, İstanbul 1951, C.1, s.1-2; Doğu Ergil, **Milli Mücadele'nin Sosyal Tarihi**, Ankara, 1981, s.42; Mehmet Gönlübol-Cem Sar, **Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası**, Ankara 1997, s.2-3; Fahri Belen, **Askeri, Siyasal ve Sosyal Yönleriyle Türk Kurtuluş Savaşı**, Ankara 1973, s.24-36.

⁸ Ali Fuat Cebesoy, **Milli Mücadele Hatıraları**, İstanbul 2000, s.42.

İstanbul'dan gelen 3 Kasım 1918 tarihli emri ile⁹ öğrenmiştir. Burada görevli olduğu süre içerisinde antlaşma ile ilgili İstanbul hükümeti ve Ahmet İzzet Paşa'ya telgraflar çekerek uyarılarda bulunmuştur.¹⁰ Yıldırım Orduları Komutanlığı'nın kaldırılmasından sonra İstanbul'a gelen Mustafa Kemal Paşa¹¹, burada altı ay boyunca kalmıştır. Bu sürenin bir kısmını politik faaliyetlerle, diğer ve en önemli kısmını ise Anadolu'ya geçerek milli mücadele düşüncesinin hazırlıkları ile geçirmiştir.¹²

İtilaf Devletleri'nin İstanbul hükümetinden, Samsun dolaylarında şikâyet ettikleri emniyetsizliğin giderilmesi istekleri, Mustafa Kemal Paşa'ya Anadolu'ya geçiş fırsatı vermiştir. Samsun ve çevresindeki asayişini temin etmek üzere 9. Ordu Müfettişi olarak görevlendirilen Mustafa Kemal Paşa, karargâhı ile birlikte 16 Mayıs 1919 tarihinde İstanbul'dan ayrılarak 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a çıkmıştır.¹³ 22 Mayıs 1919 da Samsun'da birtakım çalışmalarda bulunarak, İstanbul'a bir rapor göndermiştir. Bu raporunda; Samsun ve çevresinde Rumların emellerinden vazgeçmedikçe, olayların

⁹ Mustafa Kemal Paşa, kendisine gönderilen emir üzerine kendisinin yüce karakterini ve büyük vatanseverliğinin göstermenin heyecanı içerisindeydi. Bu durumda tepkisini de göstermiştir. Nitekim, mütareke şartlarının bazılarını çok karışık ve gelecek için tehlikeli görmekte açık olmayan ve türlü tefsirlere yol açabilecek olan noktaları genel karargâhtan sormak ihtiyacını duymuştur. İzzet Paşa'ya Toros Tünelleri ve Suriye sınırı gibi konularda açıklama istemiş, ancak telgrafın cevabını beklemeden 3 Kasım 1918'de kendisine bağlı 2. ve 7. ordulara 4 maddelik şu talimatı göndermiştir:

1. Suriye hududu, Suriye vilâyetinin kuzey hududu telâkki edilmelidir. Bu hudut, Lâzkiye kuzeyinden Hanşeyhun güneyinden geçerek doğuya doğru uzanır.

2. İskenderun, Antakya, Cebelseman, Kilis havalisinin Türklerle meskûn olduğu ve Halep ahalisinin 3/4'nün Arapça konuşur Türk olduğu her vesileyle hatırdan tutulmalı ve her davada bu esas ittihaz edilmelidir.

3. Mütareke şartlarının sarahat-ı kâfiye olmadığından şerait-i mufassalanın takdirine değin karaya bir kuvve-i işgaliye çıkartılması daima derpiş edilmelidir.

4. Toros Tünellerinin İtilâf kıtaları tarafından muhafaza edileceği muharrerdir. Bu kıt'anın nereden geleceği sarîh değildir. Adana Hat Komutanı ve Müfettişliği'ni, bu tüneller İtilâfçıları tarafından işgal edilse dâhi, aynı zamanda onlarla beraber bizim askerinin dahî fazlasının taminine çalışılacağından, tahtı emrine verilen muhafız kıtaatı terhis edilmeyecek, en genç efrattan, meselâ 1310-1316(1904-1910) doğumlulardan, iyi zabitan kumandasında, iyi kıtalar oluşturulmasına çalışılmalı ve şimdiden vazifeleri hakkındaki vazih talimatlar verilmelidir.

Selçuk Duman, **Milli Mücadele Dönemi Dış Etkiler ve Mustafa Kemal'in Tepkisi**, Ankara 2005, s. 87-88.

¹⁰ Kemal Atatürk, **Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri**, Yay. Haz.:Ali Sevim, İzzet Öztoprak, Mehmet Akif Tural, s.18-26; TANSEL, **Mondros'tan Mudanya'ya ...**, C.1, s.37,40.

¹¹ Hasan Rıza Soyak, **Atatürk'ten Hatıralar**, İstanbul 2005, s.98.

¹² Semih Yalçın-Salim Koca, **Mustafa Kemal Paşa Paşa'nın Anadolu'ya Geçişi**, Ankara 2005, s.134.

¹³ Tevfik Bıyıkoğlu, **Atatürk Anadolu'da (1919-1921)**, Ankara 1959, s.12.

yatışmayacağını, Türklüğün yabancı himayesini kabullenemeyeceğini ve milli hareketlere destek verilmesi gerektiğini belirtmiştir. 24 Mayıs 1919 tarihinde karargâhını Havza'ya taşıyarak, 13 Haziran'a kadar burada kalmış ancak buranın da güvenli bir yer olmadığını düşünerek Amasya'ya geçmiştir.¹⁴ Amasya'da iken 21/22 Haziran 1919 tarihinde, tarihimizdeki dönüm noktalarından biri olan Amasya Genelgesi'ni yayınlamıştır.¹⁵ Amasya Genelgesi'nden sonra, daha önceden de Mustafa Kemal Paşa'nın faaliyetlerinden şüphelenen İngilizlerin, kendisinin görevden alınması için İstanbul hükümetine baskı yapmaları sonucu, 8 Temmuz 1919 yılında Mustafa Kemal Paşa görevinden alınmıştır. Bu durum karşısında Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'a gitmeyerek askerlik görevinden istifa etmiş¹⁶ ve mücadeleye sivil olarak devam etmiştir.

Mustafa Kemal Paşa askerlik görevinden istifasından sonra, başkanlığını yaptığı Erzurum ve Sivas Kongreleri'ne katılarak, bu kongrelerde, manda ve himaye fikrinin kesin olarak reddedilmesini, direnişi tek bir çatı altında toplamak amacıyla tüm yurttaki direniş cemiyetlerini, "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" altında birleştirme kararını ve milli hareketin tek bir çatı altında idare etmek üzere yine başkanlığını kendisinin yaptığı "Heyeti Temsiliye" adıyla bir heyet oluşturulmasını sağlamıştır.¹⁷

Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'da yaptığı bu faaliyetler esnasında iktidarda Damat Ferit Paşa Hükümeti bulunmaktaydı. Ancak Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin çalışmaları neticesinde Damat Ferit Paşa Hükümeti düşürülmüş¹⁸ onun yerine Ali Rıza Paşa Hükümeti iş başına gelmişti. Heyeti Temsiliye ile Ali Rıza Paşa Hükümeti Temsilcisi Bahriye Nazırı Salih Paşa arasında 20-22 Ekim 1919 tarihleri

¹⁴ Falih Rıfki Atay, *Çankaya*, İstanbul 2008, s.208; BIYIKOĞLU, *Atatürk ...*, s.50.

¹⁵ ATATÜRK, *Nutuk*, C.1, s.30-31.

¹⁶ BIYIKOĞLU, *Atatürk ...*, s.13-14.

¹⁷ SOYAK, *Atatürk'ten...*, s.100-101.

¹⁸ AKŞİN, *İstanbul Hükümetleri ...*, C.1 s.144.

arasında Amasya’da bir görüşme gerçekleşmiş ve bu görüşme sonunda “Son Osmanlı Mebusan Meclisi” olarak adını bildiğimiz, Mebusan Meclisi’nin yeniden toplanması kararlaştırılmıştır.¹⁹

Amasya Görüşmesi’nden sonra, Heyeti Temsiliye’nin Ankara, Konya ve Eskişehir’den birine nakledilmesi ve bu yerlerden birinin Heyeti Temsiliye’ye merkez olarak seçilmesi düşünülmüş, bu hususta²⁰ Mustafa Kemal Paşa, Selahaddin Bey, Kazım Karabekir Paşa, Ali Fuat Cebesoy, Vekâleten Erkan-ı Harbiye Reisi Şemsettin Bey ve Heyet-i Temsiliye üyeleri arasında yapılan görüşmeler sonucunda²¹, çevresindeki milli teşkilatın çok kuvvetli olması²² ve İstanbul’a gidecek milletvekillerine yakın olunabilme sebebi ile Ankara, Heyeti Temsiliye’nin merkezi olmuştur. Mustafa Kemal Paşa, da Heyeti Temsiliye üyeleri ile birlikte Sivas’tan Ankara’ya geçmiştir.²³

Amasya Görüşmeleri’nden çıkan karar doğrultusunda, Mebusan Meclisi’nin teşkil edilmesi amacıyla ülke genelinde milletvekili seçimleri yapılmış ancak seçilen milletvekilleri işgal altındaki İstanbul’da toplanmışlar ve millet iradesinin özgürce temsil etmekten uzak kalmışlardır.²⁴ Erzurum’dan milletvekili olarak seçilmesine rağmen, meclisin mutlaka dağıtılacağına inanan ve meclise iştirak etmeyen Mustafa Kemal Paşa²⁵, gayret ve çalışmaları ile Mebusan Meclisi içerisinde milletin isteklerini cesaretle savunacak “Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti” adında bir grup oluşturmaya çalışmış; ancak bu grup kurulamayarak yerine “Felah’ı Vatan Gurubu” adı altında başka

¹⁹ CEBESOY, **Milli Mücadele...**, s. 289.

²⁰ CEBESOY, **Milli Mücadele...**, s. 295.

²¹ ATATÜRK, **Nutuk**, C.1, s.271.

²² CEBESOY, **Milli Mücadele...**, s. 295.

²³ İskan Köse, “ Atatürk’ün Ankara’ya Gelişi ve T.B.M.M’nin Açılışı”, **Türkler Ansiklopedisi.**, C.16, s.29.

²⁴ Hamza Eroğlu, **Atatürk ve Milli Egemenlik**, Ankara 1987, s.22.

²⁵ Sacit Karaibrahimoğlu, **Türkiye Büyük Millet Meclisi**, Ankara 1968, s. 29.

bir birlik kurulmuştur.²⁶ Mebusan Meclisi içerisinde kurulan Felah-ı Vatan Gurubu'nun 76 kayıtlı 11 kayıtsız toplam 87 üyesi bulunmaktaydı.²⁷ Bu grubun çalışmaları neticesinde de²⁸ Mebusan Meclisi tarafından bağımsız bir Türkiye'nin kabul edileceği ve en son şartları tespit eden "Misak-ı Milli" kabul edilmişti. Misak- Milli'nin kabulü İtilaf Devletleri'nin büyük tepkisini çekmiştir. İngilizler 13 Kasım 1918 tarihinde fiilen işgal ettikleri İstanbul'u 16 Mart 1920'de resmen işgal ederek, Mebusan Meclisi'ni dağıtmışlardır.²⁹

İstanbul'un işgali üzerine Mustafa Kemal Paşa 17 Mart 1920'de kolordulara ve valiliklere gönderdiği direktif³⁰ ile işgali protesto etmiş, üç gün sonra 19 Mart 1920 tarihinde Mustafa Kemal Paşa bir seçim bildirisini yayınlarak; "Ulusça olağanüstü yetki verilecek bir meclisin Ankara'da toplantıya çağırılması ve dağılmış olan milletvekillerinden Ankara'ya gelebileceklerin de bu meclise katılmalarının zorunlu görüldüğü"nü bildirmiştir.³¹ Zira, Mebusan Meclisi milletvekilleri Ankara'da

²⁶ ATATÜRK, *Nutuk*, C.1, s.360-361.

²⁷ Selçuk Duman, "Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin Açılması ve Ali Rıza Paşa Hükümeti'nin Faaliyetleri", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Y.8, S.1, Nisan 2004, s.121.

²⁸ KÖSE, *Atatürk'ün Ankara'ya Gelişi...*, s.29.

²⁹ BIYIKOĞLU, *Atatürk ...*, s.15-16; Tuncay Baykara, *Milli Mücadele (1918-1923)*, Ankara 1985, s.68

³⁰ 1. Meclis-i Mebusan'ın da içinde bulunduğu Babıali ve bütün hükümet daireleriyle birlikte İstanbul, İngilizler tarafından zorla ve resmen işgal edilmiştir. Telgraf merkezleri de işgal altında olduğundan dolayı ne Halifelik ve Saltanat Makamı, ne de diğer resmî yerlere ulaşmak imkânı kalmamıştır. Bu şartlara göre, Anadolu, İstanbul ile ve resmî yerlerle haberleşmekten mahrum kalmış oluyor. Haberleşme girişimi doğrudan doğruya düşmanları karşımıza çıkarmakta olduğundan dolayı gereksizdir.

2. Durumun gereklerine ve oluşacak vaziyete göre milletçe birlikte alınması zorunlu olan önlemlerin sağlanması için bütün illerde sivil görevli başkanların ve askerlerin Temsil Heyeti ile bağlantılarını sürdürme dileğini bir vatan görevi sayınız. Merkez Kurullarımız da doğal olarak sivil görevliler ve askerlerle işbirliği ederek millî ve vicdanî görevlerini yapmayı hızlandıracaklardır.

3. İstanbul'daki olağanüstü durum, Anadolu'da Osmanlı gücünün geçerliliğini bozmayacağından ve her ne biçimde olursa olsun alınacak önlemlerde Osmanlı milletinin uygarlık yeteneği özellikle dikkate değer bulunduğundan kanun dışında hiçbir işlem yapılmamasını ve bütün yerel görevlerde kanun esaslarına her zamandan çok özenli davranılması, hayatî çıkarlarımızın gereklerindedir,

4. İşbu telgrafın alındığının hemen bildirilmesi özellikle rica olunur.

Temsil Heyeti Adına
Mustafa Kemal

ATATÜRK, *Atatürk'ün Tamim...*, s.273.

³¹ Nevin Yurtsever Ateş, *Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşu ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*, İstanbul 1994, s.34.

toplanacak Meclis'in doğal üyeleri kabul ediliyordu.³² Bu bildiri ışığında ülke genelinde seçimler yapılmış, seçilen milletvekillerinin büyük kısmı 10 Nisan 1920'de Ankara'ya gelmişlerdir.³³ Bu dönemde Tokat'tan, Mustafa Vasfi Bey, Rıfat Bey, Hamdi Bey, İzzet Bey, Nazım Bey olmak üzere beş milletvekili seçilerek Ankara'ya gelmişler ve meclis faaliyetlerine katılmışlardır.³⁴ Nihayetinde, milli kurtuluş azmi her türlü zorluğa rağmen, cesaretle, vatan ve millet aşkı ile dahili ve harici düşmanların kuvvetlerine, varlıklarına galebe çalmış ve yeni Türkiye Devleti'nin yönetici teşekkülü olan Büyük Millet Meclisi, millettten aldığı tam yetki ile³⁵, 23 Nisan 1920 de yapılan törenle açılarak, yeni Türk devleti'nin temelleri atılmıştır.³⁶

I. Meclis'in açılmasından sonra, meclisin önündeki en büyük iş, vatani kurtarmak bu hususta millete rehber olarak istiklali temin etmek ve bu amaçla gerekli tedbirleri alarak, Milli Mücadele'yi ona göre tanzim ve idare etmektir. Hatta mecliste yapılan müzakerelerde, emperyalist devletlerin, devlet ve milletimizin hayatına açıkça kastetmeleri neticesinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin, meşru müdafaa hakkını kullanmak üzere toplandığı da ifade edilmiştir. Gerçekten de Türkiye Büyük Millet Meclisi, Milli Mücadele'nin siyasi prensiplerini daha doğrusu Misak-ı Milli ruhunu millettten alarak, uygulamasını da ona göre yapmıştır.³⁷

I. Meclis, kendi üstünde bir gücün varlığını kabul etmeyip, yasama, yürütme ve yargıyı kendi bünyesine alarak kuvvetler birliği ilkesini benimsemiştir. İlk önce Meclis Başkanı ve tabii üye Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığında Celalettin Arif Bey, Cami Bey, Bekir Sami Bey, Fevzi Paşa, Hamdullah Suphi Bey, Hakkı Behiç Bey, İsmet

³² Nalan Seçkin, **İlk Meclis'ten Kalanlar**, Ankara 1970, s.73.

³³ KARAIBRAHİMGİL, **Türkiye Büyük...**, s.39; CEBESÖY, **Milli Mücadele...**, s. 378-379.

³⁴ I. Dönem Tokat Milletvekilleri hakkında geni bilgi için Bkz. Salih Cenik, **Birinci Meclis'te Tokat Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri**, Ankara 2005

³⁵ Selçuk Duman, "Birinci Büyük Millet Meclisi'nin Kuruluşu ve Nitelikleri", **Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi**, C.12, N.2, Ekim 2004, s.514.

³⁶ ATEŞ, **Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşu...**, s.34; BAYKARA, **Milli Mücadele...**, s. 69.

³⁷ Mustafa Küçük, "Birinci T.B.M.M.'nin Açılışı ve Anlamı", **Türkler Ansiklopedisi**, C.16, s.17.

Bey'den oluşan geçici bir icra heyeti oluşturulmuş³⁸, daha sonra Layiha Encümeni (Kanun Tasarılarını İnceleme Komisyonu) tarafından 1 Mayıs 1920 tarihinde meclise sunulan İcra Vekilleri Heyeti Oluşturulması Hakkındaki Kanun tasarısı ile de ilk İcra Vekilleri Heyeti oluşturulmuştur. On bir kişiden meydana gelen bu heyet:

Şer'îye Vekili Mustafa Fehmi Bey,
 Dâhiliye Vekili Celaleddin Arif Bey,
 Hariciye Vekili Bekir Sami Bey,
 Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekili Dr. Adnan Bey,
 İktisat Vekili Yusuf Kemal Bey,
 Müdafaa-i Milliye Vekili Fevzi Paşa,
 Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reisi İsmet Bey,
 Maarif Vekili Dr. Rıza Nur,
 Maliye Vekili Hakkı Behiç Bey'den

oluşmaktaydı. İlk İcra Vekilleri Heyeti oluşturulduktan sonra, heyetin programı dış siyasette Misak-ı Milliye gerçekleştirme, iç siyasette milli birliği dayanışmayı ve asayiş sağlama, askeri alanda da düzenli bir teşkilatın kurulması şeklinde idi.³⁹

Yukarıda belirttiğimiz hedefler doğrultusunda çalışmalarına başlayan, I. Meclis açılışından Lozan Konferansı'na kadar geçen sürede Milli Mücadele'yi başarıya ulaştırarak⁴⁰ tarihi görevini tamamlamıştır.

I. Meclis'in görevini tamamlamasından sonra iş yeni Türk devletini çağdaş hale getirecek inkılapların ve yeniliklerin yapılmasına geliyordu. Bu nedenle I. Meclis

³⁸ KÖSE, **Birinci T.B.M.M.'nin...**, s.33.

³⁹ Gencay Şaylan, "T.B.M.M.'nin Kuruluşu ve Gelişimi", **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, C.10, s.2664-2665.

⁴⁰ Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam**, İstanbul 1965, s. 135.

1 Nisan 1923 tarihinde aldığı seçim kararı⁴¹ ile 16 Nisan 1923 tarihinde son toplantısını yapmış⁴² ve yerini II. Meclis'e bırakmıştır.

⁴¹ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (I. Dönem)**, C. 28, s.291.

⁴² Dursun Gök, **İkinci Türkiye Büyük Millet Meclisi Dönemi (1923-1927)**, Konya 1995, s.8.

I. BÖLÜM

İKİNCİ DÖNEM TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN AÇILIŞI VE ÇALIŞMALARI

1. İKİNCİ DÖNEM TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN AÇILIŞI

Rauf Bey'in evinde meclis seçimlerinin yenilenmesi konusunda alınan bir kararla⁴³, 1 Nisan 1923 tarihinde, Aydın Milletvekili Esad Efendi ve aralarında Mustafa Vasfi Bey'in de bulunduğu 120 arkadaşı tarafından verilen “ Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun Madde-i Müzeyyesinin Kaldırılmasına ve Tecdid-i İntihaba Dair”⁴⁴ bir kanun teklifi⁴⁵ ile meclis gündemine taşınmıştır. Teklif edilen kanun, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun ek maddesinin kaldırılarak seçim kararının alınmasını öngörmektedir.

Kanun teklifi görüşmelerinin aynı gün yapılması meclis tarafından kabul edilmiştir.⁴⁶ Görüşmelerde dört milletvekili söz istemiş, İlk sözü Hariciye Vekili İsmet Paşa alarak, Lozan Barış Görüşmeleri'nin halen devam ettiğini, bu görüşmelerde meclisin kendilerine verdiği yetki ve belirlediği esaslara göre hareket ettiklerini ve görüşmelerin sonunda ortaya çıkacak antlaşmanın kabul edip etmeme kararının meclise ait olduğundan bahsederek, yeniden seçimlere gidilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Lazistan⁴⁷ Milletvekili Ziya Hurşid Bey ve İzmit Milletvekili Sırı Bey, İsmet Paşa'nın

⁴³ Işıl Çakan, **Türk Parlamento Tarihinde İkinci Meclis**, İstanbul 1999, s.20.

⁴⁴ Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun ek maddesinin kaldırılmasına ve seçimlerin yenilenmesine dair

⁴⁵ 20 Kânunusani 1337 Tarihli Madde-i Münferidenin Kaldırılmasına Dair Kanun

Madde 1. 20 Kânunusani 1337 tarihli madde-i münferide mülğadır.

Madde 2. İş bu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Madde 3. İşbu kanunun icrasına Türkiye Büyük Millet Meclisi memurdur.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (I. Dönem), C. 28, s.283.

⁴⁶ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (I. Dönem)**, C. 28, s.284.

⁴⁷ Karadeniz Bölgesi'nin güneydoğu kısımlarını kapsayan bölge.

daha önce seçimlerin yenilenmesine karşı çıktığı halde, bugün seçimlerin yapılmasını istemesini eleştirmişlerdir.⁴⁸

İcra Vekilleri Heyeti Başkanı Rauf Bey, kaldırılması istenen maddenin yerine meclis tarafından başka bir madde kabul edilmesi gerektiğini söyleyerek, seçimlere bu yolla gidilmesinin daha uygun olacağından bahsetmiştir.⁴⁹ Erzurum Milletvekili Hüseyin Avni Bey de yeni bir seçim kanunu ile seçimlere gidilmesi gerektiğini savunmuştur.⁵⁰ Nihayetinde Menteşe (Muğla) Milletvekili Tevfik Rüştü Bey'in, kanun teklifinin birinci maddesinin yerine "Yeniden intihabat icrası karargir oldu"⁵¹ maddesinin getirilmesi biçimindeki takrihi⁵² kabul edilerek, seçimlere gidilmesi kararı alınmıştır.⁵³

Meclisin seçim kararı almasından sonra, söz alan Mustafa Kemal Paşa, yaptığı konuşmasında, hakimiyetin kayıtsız ve şartsız millette olduğunu, milletin büyük fedakârlıklarla hakimiyetini eline aldığını, Türkiye Devleti'nde tacdar ve diktatör bulunmadığından bahsederek, meclisi aldığı bu seçim kararından dolayı tebrik etmiştir.⁵⁴

I. Meclis, 1 Nisan 1923 tarihinde seçimlerin yeniden yapılmasını kabul edildikten sonra 3 Nisan 1923 tarihinde Seçim Kanunu'nu da kabul etmiş ve 16 Nisan 1923 yılında son toplantısını yaparak dağılmıştır.⁵⁵

Meclisin seçimlere gitme kararından sonra Mustafa Kemal Paşa Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı sıfatı ile 8 Nisan 1923 tarihinde, yakında tahakkuk etmesi kuvvetle umulan, barış içinde başlayacak olan yeni devrede, bütün dikkat ve gayretlerin memleketin ekonomik durumunu düzenlemek, her türlü teşkilatını

⁴⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (I. Dönem), C. 28, s.284-285.

⁴⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (I. Dönem), C. 28, s.290-291.

⁵⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (I. Dönem), C. 28, s.286-288.

⁵¹ Seçimlerin yeniden yapılmasına karar verilmiştir.

⁵² Önerge

⁵³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (I. Dönem), C. 28, s.291.

⁵⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (I. Dönem), C. 28, s.293.

⁵⁵ GÖK, İkinci Türkiye Büyük..., s.8.

tamamlamak, bu suretle millet ve memleketi refaha ulaştırmak gayesine yöneleceğinin bildirildiği⁵⁶ ve İzmir İktisat Kongresi çalışmalarının da göz önüne alınarak belirlenen, seçim hakkında bir beyanname⁵⁷ yayınlamıştır. Mustafa Kemal Paşa yayınladığı bu

⁵⁶ DUMAN, **Milli Mücadele Dönemi...**, s.366

⁵⁷ Ülkeyi ve milleti dağılma ve yok olmaktan kurtarmak için milletten aldığı yetki ile toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi millî egemenlik temeline dayanarak bir devleti ve hükümeti meydana getirdi.

Üstlendiği millî görevlerin önemli bölümünü üç yıllık aralıksız çalışması ile yerine getirmiş olan Meclis 1 Nisan 1923 tarihinde seçimleri yenilemeye oybirliği ile karar verdi.

Önümüzdeki devrede inşallah barışı sağlamlaştırmak kolay olacağından ekonomik gelişmelerini sağlamak, her türlü kuruluşumuzu tamamlama ve geliştirme, böylece milletin ülkesini refaha ulaştırmak amaç olacaktır.

Yeni çalışma devresinde Meclisin çoğunluğunu bu amaç çevresinde toplamak ve ülkeyi millî egemenlik dairesinde siyasî teşkilâta ulaştırmak için bir Halk Partisi kurulacaktır. Mecliste şu anda kurulu olan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu, Halk Partisine dönüştürülecektir.

Bu partinin halk egemenliği, yenilenme, maddî ve manevî gelişim temeline dayanan ayrıntılı ve düzgün bir programı bütün üyelerinin tartışmasına ve onayına sunulacaktır.

Bunu bekleyerek grubumuz aşağıdaki ilkelerle yeni seçimlere katılmaya karar vermiştir. Bu ilkeler, ülkenin en acil ihtiyaçlarını, birçok uzman kişilerin görüşleri ve özellikle İzmir'de bütün ülke temsilcilerinden oluşarak toplanan İktisat Kongresi çalışmaları da göz önüne alınarak belirlenmiştir.

İlke 1- Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir. Yönetim biçimi halkın yazgısını kendisi belirlemesi ve yönetmesi temeline dayanır. Milletin gerçek ve tek temsilcisi Türkiye Büyük Millet Meclisidir. Türkiye Büyük Millet Meclisinin dışında hiçbir birey, hiçbir güç ve hiçbir makam millî yazgıya egemen olamaz. Bundan dolayı bütün yasaların düzenlenmesinde, her türlü teşkilâta, yönetimin bütün ayrıntılarında, genel eğitimde ve ekonomi işlerinde millî egemenlik ilkelerine uyulacaktır. Bakanların görev ve sorumluluğu yasası, valiliklerin yerel işlerde manevî kişiliklerini ve özerkliklerini kullanabilmelerini üstüne alan İl Genel meclisi, valiliklerin ekonomik ve sosyal ilişkileri bakımından birleştirilerek genel müfettişlik oluşturulması yasası, bucaklar yasası hızla sonuçlandırılacak ve uygulanacaktır.

İlke 2- Saltanatın kaldırılmasına ve egemenlik hakkının ve devlet yöneticiliğinin terk edilemez, bölünemez ve vazgeçilemez olarak Türkiye halkının gerçek temsilcisi olan Büyük Millet Meclisi'nin manevî kişiliğinde yerleşmiş bulunduğuna ilişkin 1 Kasım 1922 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin oybirliği ile verdiği karar değişmez ilkedir. Güvencesi Türkiye Büyük Millet Meclisi olan Halifelik makamı, Müslümanlar arasında yüksek bir makamdır.

İlke 3- Ülkede güvenlik ve düzenin kesin olarak korunması en önemli görevdir. Bu amaç, milletin istek ve ihtiyacına uygun olarak gerçekleştirilecektir.

İlke 4- Mahkemelerimizin özellikle hızlı bir biçimde adalet dağıtabilmeleri sağlanacaktır. Bundan başka yasalarımızın hepsi millî gereksinimlere ve hukuk biliminin görüşlerine göre yeni baştan düzeltilip daha iyi bir duruma getirilecektir.

İlke 5- 1- Vergi usulünde halkın şikâyet ve haksızlığa uğramasına sebep olan noktalar köklü bir biçimde düzeltililecektir.

2-Tütün tarımı ve alım-satımını milletin en yüksek yararını gözeterek şekilde, önlem alınacaktır.

3-Maliye kuruluşları çiftçilere, sanayi ve ticaretle uğraşanlara ve benzeri bütün çalışanlara kolaylıkla borç para verecek biçimde düzeltililecek ve çoğaltılacaktır.

4-Ziraat Bankası'nın sermayesi arttırılacak, çiftçilere daha kolay ve daha fazla yardım edebilmesi sağlanacaktır.

4-Ülkemiz çiftçiliğine tarım makineleri bol miktarda ithal olunacak ve çiftçilerimizin tarım araç-gereçlerinden kolaylıkla yararlanması sağlanacaktır.

6-Ham maddesi ülkemizde bulunan işlenmiş ürünleri ve sanat eserlerini ülke içinde yapmak için koruma ve özendirme yapılmaması ve ödül verilmesi biçiminde çok büyük önlemler alınacaktır.

7-Acil olarak ihtiyaç duyduğumuz demiryolları için hemen girişimlere ve uygulamalara başlanılacaktır.

8-İlköğretimde, öğretimlerin birleştirilmesi ve bütün okullarımızın gereksinimlerimize, çağdaş ilkelere uygun duruma getirilmesi, öğretmen ve profesörlerimizin rahat yaşaması ve yetkinlikleri sağlanacaktır. Uygun araçlarla halkın aydınlatılmasına ve eğitilmesine başlanacaktır.

beyannameden sonra yine aynı gün gönderdiği başka bir beyanname ile de Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerini seçim çalışmalarına katılmaya çağırmıştır.⁵⁸

Yurt genelinde yapılan seçimler sonucunda; seçimleri Mustafa Kemal Paşa'nın aday gösterdiği Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu üyeleri kazanmıştır.⁵⁹ Böylece Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu meclisin tamamına yakınına hakim olmuştur. Mecliste tek bağımsız aday ise Gümüşhane Milletvekili Zeki Bey'dir.⁶⁰

Yeni meclisin açılışını Vatan gazetesi "Büyük Millet Meclisi Bugün Açılıyor"⁶¹ başlığı ile halka duyurmuştur. II. Meclis 11 Ağustos 1923 tarihinde ilk toplantısını yaparak çalışmalarına başlamıştır.⁶²

9-Genel sağlık ve sosyal yardıma ait kuruluşlar düzeltilecek ve çoğaltılacak ve çalışan kişileri koruyucu yasalar yapılacaktır.

10-Ormanlarımızdan teknik gelişmelere uygun biçimde yararlanmayı, madenlerimizin en yararlı biçimde işletilmesini, hayvanlarımızın iyileştirilmesini ve çoğaltılmasını sağlayacak ilkeler konulacaktır.

İlke 6- Fiilî askerlik görevi süresi azaltılacaktır. Bundan başka okuma-yazma bilenlerin ve orduda okuma-yazma öğretenlerin görev süresi bir derece daha azaltılacaktır. Orduya bağlı kimselerin rahat yaşamalarının sağlanması özellikle gereklidir.

İlke 7- Yedek subayların yaşam ve geleceklerini kendilerine ve ülkeyi en yararlı biçimde sağlamak temel bir amacımızdır. Ülkenin korunması ve milletin bağımsızlığı uğrunda sakat kalan askerler ve milletin bireyleri ile genel olarak emeklilerin, yemek verilenlerin ve dulların yoksulluk ve düşkünlüklerine meydan bırakmayacak önlemler alınacaktır.

İlke 8- Halk işlerinin olabildiğince çabuk, etkin sonuçlanması çalışkan, güçlü, doğruluktan şaşmayan bir memurlar grubunun son derece düzenlilikle, yöntem ve yasa çerçevesinde iş görmesine bağlı olduğundan, memurlar sınıfının bu bakımdan eksikleri giderilecek ve bütün devlet daireleri sürekli denetime ve kontrole bağımlı kılınacaktır. Diğer yönden memurların atanması, görevden alma, yükseltme, dokunulmazlık, sorumluluk, emeklilik ve ödüllendirilmeleri belirlenecektir. Ülkemiz aydınlarından ve türlü mesleklerdeki uzman kişilerden devlet işleriyle ilgili dairelerde en verimli biçimde yararlanmak kararlaştırılmıştır.

İlke 9- Yıkık durumdaki ülkemizin hızla onarımı ve yeniden canlandırılması için devletçe alınacak önlemlerden başka inşaat ve onarım için yer yer ortaklıkların kurulmasını özendirme ve sağlama ve bireysel girişimleri korumaya yardımcı olacak kurallar çıkarılacaktır. Barış konusundaki görüşümüz: Mâli, ekonomik, yönetim bağımsızlığımızı kesin olarak elde etmek şartıyla, barışın geri getirilmesine çalışmaktır. Bu şartları sağlamayan barış antlaşması kabul olunamaz.

8 Nisan 1923

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı
Gazi Mustafa Kemal

ATATÜRK, *Atatürk'ün Tamim...*, s.521-523; AFETİNAN, *Türkiye Cumhuriyeti...*, s.121-124; Kazım Karabekir, *Paşaların Kavgası*, Yay. Haz. Faruk Özerengin, İstanbul 1995, s.131,134.

⁵⁸ ATATÜRK, *Atatürk'ün Tamim...*, s.524-525.

⁵⁹ Neşet Halil, *Büyük Meclis ve İnkılâp*, Ankara 1933, s. 173; Vatan, 4 Temmuz 1923.

⁶⁰ GÖK, *İkinci Türkiye Büyük...*, s.9.

⁶¹ Vatan, 11 Ağustos 1923

⁶² T.B.M.M. *Zabıt Ceridesi (II. Dönem)*, C. 1, s.2.

2. İKİNCİ MECLİS İÇİN TOKAT'TA SEÇİMLERİN YAPILIŞI VE SEÇİLEN MİLLETVEKİLLERİ

2.1. Tokat'ta Seçimlerin Yapılışı

1 Nisan 1923 tarihinde meclisin seçimleri yenileme kararından sonra⁶³, Mustafa Kemal Paşa seçim hakkında bir beyanname yayınlamış ve arkasından aynı gün “Seçim Çalışmalarına Çağrı” başlığı ile Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'ne bir beyanname⁶⁴ göndererek seçimlere hazırlanmalarını istemiştir.

⁶³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (I. Dönem), C. 28, s.291

⁶⁴ Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, vatanı parçalanmasının düşmanlar tarafından kesin olarak duyurulduğu bir zamanda, fedakâr milletimizin vatanın kurtuluşu kaygısıyla bir araya gelmesiyle oluşmuştu. Müdafaa-i hukuk kelimesiyle özetlenen kutsal amaç her şeyden önce vatanın içteki bütünlüğü, millî egemenliği ve her sınırdan acımasızca saldıran dış düşmanların vatandan atılmasını sağlamaya yöneltilmiş idi. Bu arkadaşınız (ben) ilk andan beri vatanı savunma amacının gerçekleşmesi yolunda da bütün milletin bireyleri arasında gerçek ve içten bir dayanışmanın korunmasına ve yüceltilmesine çalıştım En umutsuz anlardan beri en bunalımlı ve zorlu evreler arasında Müdafaa-i Hukuk Cemiyetimizin gösterdiği dayanıklılık ve kararlılık, vatanın kurtuluşunu ve milletin bağımsızlığını sağlamak için etkili bir sebep olduğunu yad ederim. Bağımsızlık tarihimiz, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin ve onun saygıdeğer üyelerini yüce bir dille değerli belleğine işleyecektir.

Cemiyetimizin içtenlikli çalışmalarına hiçbir zaman sarsılmayan bir güvenle dayanmış, teşkilâtımızın başkanlığıyla sürekli övünmüş bir arkadaşınız olarak önümüzdeki çalışma devresinin vatansever çabalarınızda görünmesini sağlamak isterim.

Vicdanî amacımız olan millî egemenlik ile vatanın yabancıların saldırısından kurtuluşu, temelde bugün bir oldu bittidir. Şimdi karşısında bulunduğumuz ve gerçekten önemi ve zorluğu çok büyük olan çalışma evresi, ülkemizin ve milletimizin yükselmesi ve gelişmesine bütün araçlarımızı ve kaynaklarımızı yöneltmek ve gelecekteki görevlerimiz, milletin yönetimi ve ilerlemesini her ülkede olduğu gibi belli bir siyasi görünüşle üstlenmek ve izlemektir. Bu görevler bile vatanın savunulması görevi kadar gerçek bir dayanışma ve dayanıklılığa ve sarsılmaz bir yüreklilik ve kararlılığa bağlıdır.

Milletimiz, gelecekte yönetimini üstlenecek olanları seçimlerde belirlemek kararını vermiştir. Müdafaa-i Hukuk Teşkilâtımız milletin bu kararı karşısında geçmişte kanıtlandığı yeterliliği ve nitelikleriyle gelecek için de güvenilir olduğu- nu ve milletin oylarına hak kazandığını ileri sürecektir.

Eğer umduğumuz gibi Müdafaa-i Hukuk Teşkilâtımızın seçkin ve güvenilir kişileri milletin oylarını alırsa, gelecekte Büyük Millet Meclisi'nde Halk Partisi adı altında ülkenin yönetim sorumluluğunu üstlenecektir.

Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin ve gelecekte Halk Partisinin izleyeceği amaçlar, deneyimden ve ülkenin gereksinimlerinden ilham alarak en son olarak anlatılan ve duyurulan ilkelere dir. Adaylarımız adı geçen ilkelerin izlenmesi ve tamamlanmasını üstleneceklerdir.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve üyeleri ben başkanınız da içinde olduğum hâlde hepimiz ilkelerimizi milletimize duyurup açıklayalım. Bin güçlükler karşısında son derece yüreklilikle üstlendiğimiz sorumluluk, atanımızın yararına ve çıkarına yardımcı oldu. Önümüzde bulunan yorucu ve zorlu çalışma devrinde bile vatanımızın yararı ve çıkarı için sorumluluk üstlenecek yürekliliğimiz tam ve sarsılmazdır. Güveninize sürekli yeterlilik ve yararlılığımı kanıtlamaya çalışmış başkanınız olarak, hepimizi birlik olarak seçim çalışmalarına çağırıyorum. Sizinle sürekli bağlantıdayım. Hepinize selâm ve başarılar dilerim.

8 Nisan 1923
Gazi Mustafa Kemal

Tokatta bulunan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne⁶⁵ de gelen bu beyannameden sonra, seçim çalışmalarına Tokat'ta da başlanmıştır.

Tokat'ta yapılan Milletvekili seçimleri meclisin 3 Nisan 1923 tarihinde kabul ettiği⁶⁶ İntihabı Mebusan Kanunu (Milletvekili Seçim Kanunu)'na uygun olarak yürütülmüştür. Buna göre Milletvekili Seçim Kanunu'nun birinci maddesinde belirtilen "...yetmiş bin birden doksan bine kadar dört mebus intihab olunacak ..." hükmü gereğince, yapılan seçim çalışmaları buna göre yapılmıştır. Bu tarihlerde tahminen Tokat'ta erkek nüfusunun 70.001 – 90.000 arasında⁶⁷ bulunmasından dolayı Tokat'tan TBMM'ye gönderilecek milletvekili sayısı dört olarak belirlenmiştir.

⁶⁵ Leyla Kaplan, "Milli Mücadele Döneminde Tokat", **ATAMD**, C.XII, S.35, (Temmuz 1996), s.582.

⁶⁶ İntihabı Mebusan Kanunu

MADDE 1. Türkiye Büyük Millet Meclisinin miktarı âzası Türkiye Devleti halkından her yirmi bin nüfusu zükûrda bir nefer olmak üzere intihabolunur. Bir dairei intihabiyenin nüfusu zükûru yirmi binden dun olsa her halde bir mebus intihabına hakkı olacağı gibi nüfusu zükûru yirmi binden fazlası için berveçhi âti muamele ifa olunur. Şöyleki :

Otuz bine kadar bir, otuz bin birden ellibine kadar iki, elli bin birden yetmiş bine kadar üç, yetmiş bin birden doksan bine kadar dört mebus intihabolunacak ve bu miktardan ziyadesi bu nispet üzere artırılacaktır.

MADDE 2. On sekiz yaşını ikmal eden her hangi ferdi zükûr intihab etmek hakkını haizdir.

MADDE 3. Muallimin müstesna olmak üzere merkezden mansup bilûmum memurin ile müftüler, hükkâm müddeiumumiler ve belediye reisleri müntahibisani intihabına mübaşeretten iki ay evvel istifa etmiş olmadıkça mahalli memuriyetlerinin dâhil bulunduğu dairei intihabiyeden mebus intihab olunamayacakları gibi ordu, kolordu, firka kumandanlarıyla bilûmum ahzi asker kalem ve şube reisleri, jandarma alay, tabur ve bölük kumandanları dahi mevki memuriyetlerinin dâhil bulunduğu dairei intihabiyeden mebus intihab edilemezler. Aksi takdirde intihabı vâki muteber olmaz. Kabul edildi.

MADDE 4. Müntahibievvel, müntahib-i sani veya mebus olabilmek için vergi ile mükellef olmak meşrut değildir.

MADDE 5. Bir nahiye dâhilinde bulunan nüfuzu zükûrdan her iki yüz kişi için bir müntahibisani intihab olunur. Bu miktardan fazlasını berveçhi âti muamele ifa olunur: Üç yüze kadar bir, üç yüz birden beş yüze kadar iki, beş yüz birden yedi yüze kadar üç, ilâh... Müntahibisani intihabolunur.

MADDE 6. İntihabı Mebusan Kanunu Muvakkatinin ve intihabı mebusana mütaallik tevarih muhtelifede münteşir kavanini saire ile Kanunu Esasinin işbu kanuna muhalif ahkâmı mülğadır.

MADDE 7. İş bu kanun tarihi neşrinden itibaren, meriyülicradır.

MADDE 8. İş bu kanun icrasına icra vekilleri memurdur."

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (I. Dönem), C. 28, s.322-348.

⁶⁷ Geniş bilgi için bkz. Ali Açıklı, " Tokat Sancağının İdari Durumu ve Nüfus Yapısı ", **F.Ü.S.B.D.**, C.14, S.2 (Elazığ 2004), s. 331-359.

Tokat'ta 12 üye ve bir başkandan⁶⁸ oluşan bir seçim heyeti oluşturulmuş⁶⁹ ve yapılan milletvekili seçim işleri bu heyet tarafından idare edilmiştir.

Mustafa Kemal Paşa II. Meclis için yapılan milletvekili seçimlerinde⁷⁰, seçimleri Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Gurubu üyelerinin kazanması için yoğun bir gayret göstermiştir. Hatta Mustafa Kemal Paşa milletvekili aday listelerini kendisi hazırlamıştı.⁷¹ Bunun nedeni ise II. Meclisin yeni Türk Devleti'nin inşasını ve yenilikleri gerçekleştirecek bir meclis⁷² özelliği taşımasından ileri geliyordu. Bu bilgiler ışığında Mustafa Kemal Paşa'nın Tokat'ta milletvekili seçimlerine katılacak adayları kendisinin belirlediğine dair bir bilgiye ulaşılamamakla birlikte, Mustafa Vasfi Bey ile yakın bir diyalogunun bulunması⁷³, Hacı Kamil Efendi'nin Tokat Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne üye olarak burada faaliyet göstermesi⁷⁴ nedeni ile bu iki kişiyi Tokat milletvekili adayı olarak belirlediğini söylemek mümkündür.

Nitekim Tokat Milletvekilliği Seçimleri'ne, yedi kişi katılmıştır. Bunlar sırası ile, Bekir Sami Bey, Mehmet Emin Bey, Hacı Kamil Efendi, Mustafa Vasfi Bey, Reşad Bey, Ahmed Galib Bey ve Şeyh Şükrü Efendi'dir.⁷⁵

⁶⁸ Mazbata da seçim heyeti üyelerin isimleri yazılı olmayıp sadece imza ve mühürleri bulunmaktadır. Bu yüzden seçim heyeti üyelerin kimlerden oluştuğu tespit edilememiştir.

⁶⁹ TBMM Arşivi, **II. Dönem Tokat Milletvekilleri Dosyası**'nda yer alan 12 Ağustos 1923 tarihli mazbata (Bu mazbatalar her milletvekili için ayrı ayrı düzenlemiştir. Bu mazbatalarda tablo şeklinde seçimlere katılan milletvekili adaylarının isimleri ve her ilçeden aldıkları oy sayısı ile tablonun alt tarafında seçim heyetini tarafından seçimleri kazanan milletvekiline ait düzenledikleri yazı bulunmaktadır.)

⁷⁰ Damar Arıkoğlu, **Hatıralarım**, İstanbul 1961, s.323.

⁷¹ GÖK, **İkinci Türkiye Büyük...**, s.9.

⁷² AYDEMİR, **Tek...**, s.135.

⁷³ Mustafa Kemal Atatürk'ün, Mustafa Vasfi Süsoy ile yakınlıkları, Mustafa Vasfi Bey'in biyografi kısmında anlatılmıştır.

⁷⁴ TBMM Arşivi, **Hacı Kamil Efendi (Topçuzade), Sicil Dosyası**, Sicil No: 631.

⁷⁵ TBMM Arşivi, **II. Dönem Tokat Milletvekilleri Dosyası**'nda yer alan 12 Ağustos 1923 tarihli mazbata

Tokat Milletvekili Seçimleri'nde Merkez (Tokat), Zile, Erbaa, Niksar, Reşadiye ve Artova⁷⁶ olmak üzere altı ilçede oy kullanılmış ve seçilecek dört milletvekilini bu bölgelerden çıkan oylar belirlemiştir.

2.2. Tokat'ta Seçilen Milletvekilleri

Tokatta yapılan milletvekili seçimlerine, , Bekir Sami Bey, Mehmet Emin Bey, Hacı Kamil Efendi, Mustafa Vasfi Bey, Reşad Bey, Ahmed Galib Bey ve Şeyh Şükrü Efendi olmak üzere yedi kişinin katıldığını daha önceki konumuzda belirtmiştik.

Bu çerçevede 1923 Temmuz'unda⁷⁷ İkinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi için Tokat'ta yapılan seçimlerde:

Bekir Sami Bey: Tokat Merkez de 83 oy, Zile Kazası'nda 81 oy, Erbaa Kazası'nda 99 oy, Niksar Kazasında 50 oy, Reşadiye Kazası'nda 49 oy, Artova Kazası'nda 34 oy, toplam da 396 oy⁷⁸,

Mehmet Emin Bey: Tokat Merkez de 83 oy, Zile Kazası'nda 83 oy, Erbaa Kazası'nda 96 oy, Niksar Kazasında 50 oy, Reşadiye Kazası'nda 49 oy, Artova Kazası'nda 34 oy, toplam da 395 oy⁷⁹,

Hacı Kamil Efendi: Tokat Merkez de 83 oy, Zile Kazası'nda 83 oy, Erbaa Kazası'nda 95 oy, Niksar Kazasında 50 oy, Reşadiye Kazası'nda 49 oy, Artova Kazası'nda 34 oy, toplam da 394,⁸⁰,

⁷⁶ TBMM Arşivi, **II. Dönem Tokat Milletvekilleri Dosyası**'nda yer alan 12 Ağustos 1923 tarihli mazbata

⁷⁷ Kazım Öztürk, **Türk Parlamento Tarihi**, Ankara 1995, C.III, s.743-747.

⁷⁸ TBMM Arşivi, **II. Dönem Tokat Milletvekilleri Dosyası**'nda yer alan 12 Ağustos 1923 tarihli mazbata

⁷⁹ TBMM Arşivi, **II. Dönem Tokat Milletvekilleri Dosyası**'nda yer alan 12 Ağustos 1923 tarihli mazbata

⁸⁰ TBMM Arşivi, **II. Dönem Tokat Milletvekilleri Dosyası**'nda yer alan 12 Ağustos 1923 tarihli mazbata

Mustafa Vasfî Bey: Tokat Merkez de 81 oy, Zile Kazası'nda 83 oy, Erbaa Kazası'nda 95 oy, Niksar Kazasında 50 oy, Reşadiye Kazası'nda 49 oy, Artova Kazası'nda 34 oy, toplam da 392 oy⁸¹,

Reşad Bey: Tokat Merkez de 0 oy, Zile Kazası'nda 0 oy, Erbaa Kazası'nda 1 oy, Niksar Kazasında 0 oy, Reşadiye Kazası'nda 0 oy, Artova Kazası'nda 0 oy, toplam da 1 oy⁸²,

Ahmed Galib Bey: Tokat Merkez de 0 oy, Zile Kazası'nda 0 oy, Erbaa Kazası'nda 1 oy, Niksar Kazasında 0 oy, Reşadiye Kazası'nda 0 oy, Artova Kazası'nda 0 oy, toplam da 1 oy⁸³,

Şeyh Şükrü Efendi: Tokat Merkez de 0 oy, Zile Kazası'nda 2 oy, Erbaa Kazası'nda 0 oy, Niksar Kazasında 0 oy, Reşadiye Kazası'nda 0 oy, Artova Kazası'nda 0 oy, toplam da 2 oy⁸⁴,

almışlardır.

Seçim sonuçlarına bakıldığında, yedi aday arasından dört milletvekilinin seçildiğini görmekteyiz. I. Meclis'te Tokat'ı temsilen beş milletvekili varken II. Meclis'te Tokat'ı temsil edecek milletvekili sayısı Seçim Kanunu'nda yapılan değişiklik ile dörde düşmüştür. Bundan dolayı en fazla oy alan dört milletvekili adayı seçimleri kazanmış olacaktır. Seçim sonuçlarına göre Bekir Sami Bey 396 oy, Mehmet Emin Bey

⁸¹ TBMM Arşivi, **II. Dönem Tokat Milletvekilleri Dosyası**'nda yer alan 12 Ağustos 1923 tarihli mazbata

⁸² TBMM Arşivi, **II. Dönem Tokat Milletvekilleri Dosyası**'nda yer alan 12 Ağustos 1923 tarihli mazbata

⁸³ TBMM Arşivi, **II. Dönem Tokat Milletvekilleri Dosyası**'nda yer alan 12 Ağustos 1923 tarihli mazbata

⁸⁴ TBMM Arşivi, **II. Dönem Tokat Milletvekilleri Dosyası**'nda yer alan 12 Ağustos 1923 tarihli mazbata

395 oy, Hacı Kamil Efendi 394 ve Mustafa Vasfi Bey 392 oy alarak Tokat'tan milletvekili seçilmişlerdir.⁸⁵

3. İKİNCİ DÖNEM TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NİN BAZI ÇALIŞMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

II. Meclis, 11 Ağustos 1923 Cumartesi günü ilk toplantısını meclisin en yaşlı üyesi olan İstanbul Milletvekili Abdurrahman Şeref Bey'in konuşmasıyla⁸⁶ yapmıştır. Abdurrahman Şeref Bey açılış konuşmasında, meclisin ilk açılışını kendisinin yapmasından dolayı duyduğu memnuniyeti dile getirdikten sonra birinci meclisin vatani kurtardığını, ikinci meclisin de memleketin ve milletin huzur ve refahı için kanunlar yapacağını, devlet düzenini sağlayacağını, savaş sonrasında harap olan vatanın yeniden inşasını temin edeceğini ifade etmiştir.⁸⁷ Abdurrahman Şeref Bey'in açılış konuşmasından sonra 189 oyla geçici olarak Meclis Başkanlığı'na Ali Fuat Paşa⁸⁸ seçilmiş ve meclis çalışmalarına bu şekilde başlanmıştır.⁸⁹

Atatürk ulusal bağımsızlığı sağladıktan sonra devlete yeni bir şekil vermek için toplumsal, siyasi, ekonomik ve hukuki yapıda değişiklik yapılması gerektiğine

⁸⁵ TBMM Arşivi, **II. Dönem Tokat Milletvekilleri Dosyası**'nda yer alan 12 Ağustos 1923 tarihli mazbata

⁸⁶ Meclis küşadolundu. Türkiye Büyük Millet Meclisinin ikinci devre-i intihabiyesi küşadolundu. Meclisi Âlinizi küşadetmek şerefi âcizlerine teveccüh ettiğinden dolayı Cenabı Hakka hamdüsena ederim. Meclisi Alinizi Cenabı Hak hayra hadim ve memleket hakkında müteyemmen buyursun. Selefimiz olan Birinci Meclis vatanın halaskarı oldu. Meclisi Alinizin uhdesine terettüb eden vazife de, Devletin nâzımı olmaktadır. Hâkimiyeti Milliye esası üzerine, kavanini mevcudemizi teşkilâtı cedideye tevfikân ihtiyacatı ,hazıramıza göre tadil etmek ve memleketin hüsnü idaresini ve milletin terakki ve refahını temin edecek yeni kanunlar tanzim ve tesbit etmek ve harbin temadisi dolayısıyla bakımsız kalan memleketimizin imaratına himmet etmek uhdei himmetinize terettüb eyliyor. Tevfikatı ilâhiye yaverimiz, teenni ve irfan rehberimiz ve ışığımız ve hamiyet ve vicdan istinadgâhımız oldukça mesai vakamızın semeradar olacağına şüphe yoktur. Cenabı Hak cümlemize yüz aklıgı ihsan buyursun. Cümlemizi muvaffak bilhayır etsin.

⁸⁷ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem)**, C. 1, s.2.

⁸⁸ Ali Fuat Paşa hakkında geniş bilgi için Bkz. Azmi Süslü-Mustafa Balcıoğlu, **Atatürk'ün Silah Arkadaşları Atatürk Araştırma Merkezinin Şeref Üyeleri**, Ankara 1999.

⁸⁹ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem)**, C. 1, s.2.

inanıyordu.⁹⁰ Bundan dolayıdır ki II. Meclis döneminde yapılan çalışmalar modern Türkiye'nin doğuşunu hazırlamıştır. Çünkü Atatürk'ün hayalindeki büyük, güçlü ve çağdaş Türkiye için yapılan devrimler ve yeniliklerin birçoğu bu dönemde yapılmıştır. Tezimizin ana konusunu oluşturan Tokat Milletvekillerinin Meclis Çalışmaları da bu dönemde gerçekleşmiştir.

İkinci Dönem Tokat Milletvekillerimiz olan Mehmet Emin Bey, Bekir Sami Bey, Mustafa Vasfi Bey ve Hacı Kamil Efendi'nin çalışmalarını anlamak açısından II. Meclis'te yapılan İnkılâp ve yeniliklerin neler olduğunu kısaca açıklamak yerinde olacaktır.

3.1. Lozan Barış Antlaşması'nın Onaylanması⁹¹

Seçimlerin yenilenmesinden sonra, meclisin önündeki ilk iş Lozan Barış Antlaşması'nı incelenmesi ve onaylanmasıdır. Antlaşmanın onayı da II. Meclis tarafından yapılmıştır.⁹²

Lozan Konferansı, 20 Kasım 1922 tarihinde İsviçre'nin Mont Benon Gazinosu'nda açılmıştır.⁹³

Lozan Barış görüşmeleri, 4 Şubat 1922'de kesintiye uğramıştır.⁹⁴ Daha sonra 23 Nisan'da tekrar toplanan Lozan Konferansı sonunda 24 Temmuz 1923 tarihinde barış antlaşması imzalanmıştır. Lozan Barış Antlaşması 143 maddeden oluşmaktadır. Bu maddelere ilaveten 17 belge de buna eklenmiştir.⁹⁵

⁹⁰ Bedia Akarsu, *Atatürk Devrimi ve Yorumları*, Ankara 1978, s.14.

⁹¹ Lozan Barış Antlaşması ile ilgili geniş bilgi için bkz. Seha Meray, **Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar, Belgeler**, Ankara 1969-1973.

⁹² **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem)**, C. 1, s.286-291.

⁹³ Ali Naci Karacan, *Lozan Konferansı ve İsmet Paşa*, İstanbul 1943, s.58.

⁹⁴ Feridun Fazıl Tülbentçi, *Cumhuriyet Nasıl Kuruldu*, İstanbul 1955, s.35.

⁹⁵ AFETİNAN, *Türkiye Cumhuriyeti...*, s.125.

Lozan Barış Antlaşması'nda görüşülen ve karara bağlanan konular şu şekildedir: Sınırlar; Güney sınırı, 20 Ekim 1921de Fransa ile yapılan Ankara Antlaşması'nda belirtilen sınırlara göre; Irak Sınırı, Türkiye ile İngiltere arasında halledilmek üzere sonraya; Batı sınırı, Misak-ı Milliye uygun olarak çizilmiş ve Karaağaç savaş tazminatı olarak alınmıştır. Azınlıklar: Türkiye'ye bağlı bütün gayri müslimlerin herkesle beraber kanun önünde eşit oldukları kabul edilmiştir. Kapitülasyonlar: tamamen kaldırılmıştır. Borçlar: Osmanlı Devleti'nden ayrılan devletlere borçlar taksim edilmiştir. Savaş Tazminatı: Yunanistan'dan Karaağaç savaş tazminatı olarak alınmıştır.⁹⁶ Adalar: Ege Denizi'nde Bozcaada ve İmroz adaları da Türkiye sınırları içinde kalmıştır. Boğazlar: Boğazlardan geçişin serbest olması temel ilke olarak kabul edilmiş yönetimini Türkiye'nin başkanlığını yaptığı "Boğazlar Komisyonu"na bırakılmıştır.⁹⁷

Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasından sonra antlaşmanın onayı için Başvekil Ali Fuat Bey meclise bir takrir⁹⁸ vermiştir. Mecliste yapılan müzakereler neticesinde Lozan Barış Antlaşması 23 Ağustos 1923 tarihinde meclis tarafından kabul edilmiştir.⁹⁹

⁹⁶ Hamza Eroğlu, **Türk Devrim Tarihi**, Ankara 1967, s.107-109.

⁹⁷ AFETİNAN, **Türkiye Cumhuriyeti...**, s.125.

⁹⁸ Türkiye Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine
Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile Büyük Britanya, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan ve Romanya hükümetlerinin salâhiyettar murahhasları arasında 24 Temmuz 1339 (1923) tarihinde Lozan'da akit ve imza edilen, Muahedename (ile ona merbut diğer on beş mukavelename ve senedin kabûl ve tasdikine dair tanzim ve icra Vekilleri Heyetinin 15 Temmuz 1339 tarihli içtımasında kabul edilen kanun lâyihasıyla Muahedename ve mukavelename ve senedin bir nüsha-i matbuası Meclisi Âlice berayı tetkik ve tasdik raptan takdim kılınmıştır. Müstaceliyet kararı ile müzakeresi için icabının ifasını istirham eylerim, efendim.

İcra Vekilleri Heyeti Reisi
Ali Fuad

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 1, s.212.

⁹⁹ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem)**, C. 1, s.286-290.

Yeni Türk devletinin bağımsızlığını sağlayan ve uluslararası alanda durumunu açıklayan bir belge niteliğinde olan¹⁰⁰ Lozan Barış Antlaşması hakkında Mustafa Kemal Atatürk:

Gençliğin tezahürat-ı vakıasından pek mütehasıs oldum. Lozan Anlaşması imzası gününün milli bayram ittihazında isabet vardır. Lozan Sulhu Türk tarihinde bir dönüm noktasıdır. Türk Milleti için siyâsî bir zafer teşkil eden hu muahedenin Osmanlı tarihinde emsali yoktur. Milletimiz bununla bilhakkın iftihar edebilir ve Türk Milletinin yüksek bir eseri olan bu muahedenin yüksek kıymetini takdir etmesi lâzım gelen gençliğin bunu mazide akdedilmiş muahedelerle mukayese etmesi icab eder.

Bu münasebetle Lozan müzakeratında her türlü siyâsî mücadelelere göğüs vererek neticeyi istihsalde büyük bir kiyaset göstermiş olan İsmet Paşa Hazretlerini tevkir de yadetmek vazifemdir. sözleri ile¹⁰¹ antlaşmanın büyük bir siyasi zafer olduğunu ifade ederek önemini ortaya koymuştur.

Lozan'dan arta kalan sorunlardan Irak Sınırı; 1926 Musul Antlaşması, Türkiye Suriye sınırı 1939 Hatay Antlaşması, Boğazlar; 1936 Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile halledilmiştir.¹⁰²

3.2. Ankara'nın Başkent Oluşu

Heyet-i Temsiliye'nin Ankara'ya gelmesi ve faaliyetlerine buradan devam etmesi¹⁰³, Osmanlı Mebusan Meclisi'nin dağıtılmasından sonra, gelen milletvekilleri ile

¹⁰⁰ M. Zekeriya Sertel, *Hatırladıklarım (1905-1950)*, İstanbul 1968, s.104.

¹⁰¹ Kemal Atatürk, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, C. II, Ankara 1997, s.266.

¹⁰² İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları (1920-1980)*, Ankara 1981, s.274.

yeni seçilen milletvekillerinin Ankara’da toplanarak T.B.M.M.’yi açmaları, milli mücadelenin buradan yürütülmesi,¹⁰⁴ Ankara’yı, yeni Türk devletinin fiili başkenti konumuna getirmiştir. Mustafa Kemal Paşa’nın: “Herhalde birçok sebepler hükümet merkezinin Ankara - Kayseri – Sivas üçlü hattı dahilinde bir noktada olmasını icab ettiriyor. Bu hattın başında bulunan Ankara pekâlâ merkez olabilir. Esasen hadisat da orasını merkez yapmıştır.”¹⁰⁵ sözleri de bunu desteklemektedir. Ankara’nın yabancı devletlerin basınında ve belgelerinde de devamlı olarak geçmesini¹⁰⁶, bu devletlerin de Ankara’yı yeni Türk devletinin merkezi olarak gördükleri şeklinde değerlendirilebilir.

Boğazların askeri bakımdan açık oluşunun yanı sıra Ankara’nın Anadolu’nun orta kısmında yer alması buranın başkent olması için yeterli bir sebep gören Hariciye Vekili İsmet Paşa¹⁰⁷, arkadaşları ile birlikte Ankara’nın başkent olması ile ilgili meclise tek maddelik bir kanun tasarısı vermişlerdir.¹⁰⁸

Bu kanun teklifi hakkında mecliste yapılan görüşmeler sonunda,¹⁰⁹ Kanun-i Esasî Encümeni (Anayasa Komisyonu) tarafından hazırlan mazbata kabul edilmiştir.¹¹⁰

Meclis tarafından kabul edilen 27 sayılı karar şu şekildedir:

“Ankara kentinin Türkiye Devleti’nin başkenti olmasına ilişkin Malatya Milletvekili İsmet Pasa Hazretlerinin 2/188 numaralı kanun teklifi üzerine Teşkilât-ı Esasî Encümenince düzenlenen 10 Ekim1923 tarihli mazbata, TBMM’nin 13 Ekim1923

¹⁰³ CEBESOY, *Milli Mücadele...*, s.301.

¹⁰⁴ SOYAK, *Atatürk’ten...*, s.102.

¹⁰⁵ İsmail Arar, *Atatürk’ün İzmit Basın Toplantısı*, İstanbul 1969, s.32.

¹⁰⁶ Bilal N. Şimşir, *Ankara... Ankara Bir Başkentini Doğuşu*, Ankara 1988, s.194.

¹⁰⁷ Süleyman Kocabaş, *Atatürk ve İnkılaplar Dönemi*, İstanbul 2006, s.138.

¹⁰⁸ “Madde-i Kanuniye. Türkiye Devletinin makam idaresi Ankara şehridir.”

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 2, s.665.

¹⁰⁹ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem)**, C. 2, s.665-670.

¹¹⁰ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem)**, C. 2, s.670.

tarihli 35. birleşiminin ikinci oturumunda okunarak olduğu gibi kabul edilmiş ve Ankara kentinin Türkiye Devleti'nin başkenti olması büyük çoğunlukla kararlaştırılmıştır.”¹¹¹

Ankara'nın başkent oluşunu Hakimiyet-i Milliye gazetesi: “Ankara Şen ve Ankaralıları Mesud” başlığı ile duyurmuştur.¹¹² Meclis tarafından kabul edilen bu karar ile Ankara yeni Türk devletinin resmen başkenti olmuştur.

3.3.Cumhuriyetin İlanı

Cumhuriyet, kavramı epistemolojik olarak “Cumhur” sözcüğünden gelmektedir. Arapça kökenli olan bu sözcük çok farklı anlamlar ifade etse de, bilinen anlamı ile halk, ahali anlamına gelmektedir. “Cumhurî” ve “Cumhuriye” “Millete Halka Mahsus” anlamı içerir.¹¹³ O halde Cumhuriyet, hakimiyet gücünün halkta olduğu bir yönetim biçimi olarak tanımlanabilir. Mustafa Kemal Atatürk: “Milli egemenlik öyle bir nurdur ki onun karşısında zincirler erir, taç ve tahtlar yanar, taç sahipleri mahvolur. Milletlerin tutsaklığı üzerine kurulmuş kurumlar her tarafta yıkılmaya mahkûmdur.”¹¹⁴ sözü ile millet egemenliğinin önemine vurgu yapmış ve İzmir’de gazetecilerle yaptığı konuşmasında “Bir devlet istiklali tammına ve bir millet bilakayduşart hakimiyetine malik ve sahip bulunmadıkça o devlet ve millet için hayat, refah ve şeref olamayacağını takdir eden milletimiz bu levazımı temin etmedikçe yaşamak mümkün olmayacağına kani olmuştur” sözü ile de yeni Türk devletinin yönetim biçiminin Cumhuriyet olacağını işaretini vermiştir.¹¹⁵

¹¹¹ ŞİMŞİR, *Ankara... Ankara Bir...*, s.241,242.

¹¹² Hakimiyeti Milliye, 15 Ekim 1923

¹¹³ Selçuk Duman, “Mustafa Kemal’de Cumhuriyet Düşüncesinin Doğuşu ve Cumhuriyet’in Nitelikleri”, *Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi*, C.14, N.1, Mart 2006, s.245.

¹¹⁴ A. Afetinan, *Medeni Bilgiler ve Atatürk’ün El Yazıları*, Ankara 2000, s. 46-47.

¹¹⁵ ATATÜRK, *Atatürk’ün Tamim...*, s.85-86.

Nihayetinde, 1921 Anayasası'nda da yer alan “ Hakimiyet kayıtsız şartsız milletindir ve milli iradeyi millet namına temsil eden tek yetkili organ Türkiye Büyük Millet Meclisi'dir” ifadeleri de Cumhuriyet rejimini akla getirmekte ve yeni Türk devletinde yönetim biçiminin Cumhuriyet olacağı fikrini vermektedir.¹¹⁶

Yeni Türk devletinde yönetim biçiminin Cumhuriyet olduğu açıldı ve sadece adı konulmamıştı.¹¹⁷ 28 Ekim 1923 akşamında Çankaya'da yeni Türk devletinin idare biçimi kararlaştırılmıştır. Bu olayı Feridun Fazıl Tülbentçi şu şekilde anlatmaktadır:

Gazi fırka idare heyetinin yanından ayrıldığı zaman gece olmuştu. Çankaya'ya dönmek üzere, Meclis binasını terk ederken koridorlarda kendisine intizar etmekte olan Dördüncü Kolordu Kumandanı ve Mebus Kemalettin Sami Paşa (Rahmetli Berlin Büyük Elçisi Kemalettin Paşa) ile Halit Paşaya (Mecliste arkadaşları tarafından vurulan rahmetli Halit Paşa) tesadüf etti. Kemalettin Sami Paşa:

— Sizi bekliyorduk paşa hazretleri.

dedi ve konuşmak lüzum ve ihtiyacında olduklarını söyledi. Gazi eski silâh arkadaşlarını akşam yemeğine davet etti. Esasen yarınki tarihi hâdise sırasında kendilerine ihtiyacı olacaktı. Otomobile bindi. İsmet Paşayı. Fethi Beyi ve Kâzım Paşayı (Sayın General Özalp) da beraberine alarak köşke döndü. Orada kendisini ziyarete gelmiş olan Afyonkarahisar Milletvekili Ruşen Eşref (Sayın Ünaydın) ve Rize Milletvekili Fuat Beyleri buldu, her iki zat da paşayı ziyarete gelmişlerdi. Onları da yemeğe alıyordu. Bir müddet sonra sivil

¹¹⁶ Selçuk Duman, **Türkiye Cumhuriyeti Devleti Cumhurbaşkanları ve Siyasi Hayattaki Yerleri**, Ankara 2007, s.57.

¹¹⁷ Aslan Tufan Yazman, **Atatürk'le Beraber**, İstanbul 1969, s.61.

giyinmiş oldukları halde Kemalettin Sami ve Halit Paşalar da beraberce gelmişlerdi. Çankaya'daki büyük köşk tamir edildiği için, Mustafa Kemal, köşkün berisinde ve bir tepecik üzerinde yaverlere mahsus olan tek katlı küçük yazlık bir binayı işgal ediyordu. Bu binanın yarısı salon yarısı da yemek odası olarak kullanılan geniş holünde toplanmışlardı.

Gazi, sofrada Kemalettin Sami Paşayı yanına aldı. Etrafında Fethi Bey, İsmet ve Kâzım Paşalar vardı. Halit Paşanın ise sağında ve solunda Ruşen Eşref ve Rize Milletvekili Fuat Beyler yer almışlardı. O akşam Gazinin iltifatına mazhar olan Kemalettin Sami Paşa, eski hâtıralardan bahsetti, Halit Paşa susuyordu. Mustafa Kemal konuşmaları kendi arzu ettiği mecraya getirdi. Hâdiseleri, Teşkilâtı Esasiye Kanununun sakat taraflarını ve son kabine buhranından hasıl olan durumu izah etti. O tarihe kadar adı konmamış olan yeni ve muzaffer Türkiye devletinin rejimini ve ismini açıkladı:

Yarın Cumhuriyeti ilân edeceğiz!

Dedi. Bu sözler hayretle karşılanmadı. Sofrada hazır bulunanlar tarafından Büyük Millet Meclisi Reisinin ve muzaffer başkumandanın, bir emri olarak telâkki edildi. Derhal tasvip olundu. O zamana kadar konuşmayan Halit Paşanın da dili açıldı, Gaziyi hararetle tebrik etti, alkışladı.¹¹⁸

¹¹⁸ TÜLBENTÇİ, *Cumhuriyet Nasıl...*, s.50-51.

29 Ekim günü sabahı 101 parça top atışıyla Cumhuriyetin ilan edildiği halka duyurulmuş¹¹⁹, aynı gün Türkiye Büyük Millet Meclisi 364 sayılı kararla Cumhuriyeti ilan etmiştir.¹²⁰

3.4. Halifeliğin Kaldırılması

Yönetmekte olduğu toplumun sadece siyasi ve sosyal meselelerinde dini ve dünyevi görevleri bünyesine alan, devlet başkanlarına “Halife” denilmektedir.¹²¹ Halifelik makamı 1517 yılında Yavuz Sultan Selim’in Mısır seferinden sonra Osmanlı Devleti’ne geçmiş ve bu dönemden sonrada Osmanlı hükümdarları halife ünvanını kullanmışlardır.¹²²

TBMM tarafından 1 Kasım 1922 tarihinde saltanatın kaldırılmasından sonra hilafet makamı ile saltanat makamı birbirinden ayrılarak, hilafet makamına Abdulmecid Efendi getirilmiştir.¹²³

Saltanat makamından kaldırılmasından sonra hilafet makamının kaldırılması işi sonraya bırakılmıştır. Bunun nedeninin gerek inkılapları yavaş yavaş halka özümsetmek, gerekse iç ve dış politikanın bir gereği olduğu söylenebilir.¹²⁴

Abdulmecid Efendi, Osmanlı Hanedanlığı içerisinde kültür ve şahsiyetiyle olumlu bir karakterde olmasına karşın, biraz da çevresinin etkisi ile meşgul olmaması gereken konularla ilgilenmiştir.¹²⁵ Bunun yanı sıra Cuma namazlarına saltanat devri törenleri ile gitmesi, yayınladığı bildirimlerde “Abdülmecid bin Abdulaziz Han” şekli ile

¹¹⁹ Ahmet Emin Yalman, **Yakın Tarihte Gördüklerimiz ve Geçirdiklerimiz**, İstanbul 1970, s.91.

¹²⁰ DUMAN, **Türkiye Cumhuriyeti Devleti...**, s.58.

¹²¹ Mim Kemal Öke, **Güney Asya Müslümanları'nın İstiklal Davası ve Türk Milli Mücadelesi**, Ankara 1988, s.134.

¹²² Nejat Göyünç, **Hilafet ve Kaldırılması**, İstanbul 1982, s.227.

¹²³ Fethi Okyar, **Üç Devir'de Bir Adam**, İstanbul 1980, s.349.

¹²⁴ Nurşen Mazıcı, **Atatürk Döneminde Muhalefet**, İstanbul 1984, s.82; Seçil Akgün, **Halifeliğin Kaldırılması ve Laiklik**, Ankara 1986, s.163.

¹²⁵ OKYAR, **Üç Devir'de...**, s.349; EROĞLU, **Türk Devrim...**, s.120.

imza atması, kendisinin Osmanlı hanedanına mensup olduğunu da her fırsatta dile getirmesi¹²⁶, halifelik makamının kaldırılması için başka bir sebep teşkil etmiştir. Nitekim Mustafa Kemal Paşa da Başvekil İsmet Paşa'nın 1923 bütçesinden halifelik makamına ayrılacak tahsisat ile kendisine gelen telgrafa cevaben yazdığı telgrafında:

...

Hilafet kadrosu, ciddi tetkik ve tensik olunmak lazımdır ki serkarinler, serkâtiplerin mevcudiyeti, Halifeyi hâlâ saltanat hülyası içinde uyutmasın.

Fransızların kral, hanedan ve mensuplarını Fransa'ya sokmakta, istiklal ve hakimiyetleri için, yüzsene sonra bugün dahi mahzur görüp dururlarken, her gün ufuktan saltanat güneşinin tuluğuna duacı bir hanedan ve mensubîni hakkındaki muamelemizle Türkiye Cumhuriyetini nezaket ve safsata kurbanı edemeyiz.

Halife, kendisinin ve makamının ne olduğunu sarîh olarak bilmeli ve bununla iktifa eylemelidir. Hükümetçe ciddi, esaslı tedabir ittihazı ile iş'arını rica ederim efendim.¹²⁷

demek suretiyle, Halife Abdülmecid Efendiyi davranışlarından dolayı eleştirerek artık hilafet makamının kaldırılması gerektiğini vurgulamıştır.

Tüm bu nedenlerden dolayı, Urfa Miletvekili Şeyh Saffet Efendi ve arkadaşları tarafından verilen "Hilâfetin ilgasına ve Hanedan-ı Osmanînin Türkiye haricine çıkarılmasına dair teklifi kanunîsi"¹²⁸ meclis tarafından kabul edilerek, hilafet makamı

¹²⁶ GÖYÜNÇ, *Hilafetin...*, s.230-231.

¹²⁷ SOYAK, *Atatürk'ten...*, s.237-238.

¹²⁸ Madde 1. Halife hal'edilmiştir. Hilâfet, Hükümet ve Cumhuriyet mâna ve mefhumunda esasen mündemic olduğundan hilâfet makamı mülğadır.

3 Mart 1924 tarihinde kaldırılmıştır.¹²⁹

3.5. *Tevhid-i Tedrisat Kanunu*

Eğitim ve öğretimin birleştirilmesi anlamına gelen Tevhid-i Tedrisat Kanunu eğitimin laikleştirilmesi ve Osmanlı Devleti'nden süre gelen çoklu eğitim yapısının ortadan kaldırması amacını gütmekteydi. Gerçekten de Osmanlı Devleti'nde eğitim görenler medreseli ve mektepli olmak üzere iki guruba ayrılmış ve bu iki kurumdan mezun olanlarda birbirlerine farklı olarak bakmakta idiler.¹³⁰

Mustafa Kemal Paşa, II. Meclis Seçimleri dolayısıyla yayınladığı beyannamenin 5. ilkesinde “İlköğretimde, öğretimlerin birleştirilmesi ve bütün okullarımızın gereksinimlerimize, çağdaş ilkelere uygun duruma getirilmesi, öğretmenlerin rahat yaşaması ve yetkinlikleri sağlanacaktır. Uygun araçlarla halkın aydınlatılmasına ve

Madde 2. Mahlû' Halife ve Osmanlı saltanat münderisesi hanedanın erkek ve kadın bilcümle âzası ve damatlar Türkiye Cumhuriyeti Memaliki dâhilinde ikamet etmek hakkından ebediyen memnurdurlar. Bu hanedana mensup kadınlardan mütevellit kimseler de Âli Osmanî'den addedilirler.

Madde 3. İkinci maddede mezkûr kimseler işbu kanunun ilâm tarihinden itibaren âzami on gün zarfında Türkiye Cumhuriyeti arazisini terke mecburdurlar.

Madde 4. İkinci maddede mezkûr kimselerin Türk vatandaşlık sıfatı ve hukuku merfudur.

Madde 5. Bundan böyle ikinci maddede mezkûr kimseler Türkiye Cumhuriyeti dâhilinde emval-i gayrimenkuleye tasarruf edemezler. İlişkilerinin kat'ı için bir sene müddetle bilvekalé mahakimi devlete müracaat edebilirler. Bu müddetin mürurundan sonra hiçbir mahkemeye hakk-ı müracaatları yoktur.

Madde 6. İkinci madde mezkûr kimselere masarifi seferiyelerine mukabil bir defaya mahsus ve derece-i servetlerine göre mütefaid olmak üzere Hükümetçe tesbit edilecek mebalîğ ita olunacaktır.

Madde 7. İkinci maddede mezkûr kimseler Türkiye Cumhuriyeti arazisi dahilindeki bilcümle emvali gayrimenkulelerini bir sene zarfında Hükümetin malûmat ve muvafakatiyle tasfiyeye mecburdurlar. Mezkûr emvali gayrimenkuleyi tasfiye etmedikleri halde bunlar Hükümet marifetiyle tasfiye olunarak bedelleri kendilerine verilecektir.

Madde 8. Osmanlı imparatorluğunda Padişahlık etmiş kimselerin Türkiye Cumhuriyeti arazisi dahilindeki tapuya merbut emvali gayrimenkûleleri millete intikal etmiştir.

Madde 9. Mülga Padişahlık sarayları ve kasırları ve emlakın ve sairesi dahilindeki mefruşat, takımlar, tablolar, asar-ı nefise ve sair bilûmum emval-i menkule millete intikal etmiştir.

Madde 10. Emlâki Hakaniye nâmı altında olup evvelce millete devredilen emlâk ile beraber mülga Padişahlığa ait bilcümle emlâk ve sabık Hazinei Hümayun muhteviyatlarıyla birlikte saray ve kasırlar ve mebani ve arazi millete intikal etmiştir.

Madde 11. Millete intikal eden emvali menkule ve gayrimenkulenin tesbit ve muhafazası için bir nizamname tanzim edilecektir.

Madde 12. İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren meriülicradır. ,

Madde 13. İşbu kanunun icrayı ahkâmıma icra Vekilleri Heyeti memurdur.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 7, s.28-29

¹²⁹ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 7, s.69.**

¹³⁰ KOCABAŞ, **Atatürk ve...**, s.237.

eğitilmesine başlanacaktır.” demek sureti ile eğitim ve öğretimdeki bu ikiliğe son vereceğini ve eğitimin daha çağdaş hale getirileceğinin işaretini vermiştir.¹³¹

Saruhan (Manisa) Milletvekili Vasıf Bey ve arkadaşları tarafından verilen Tevhid-i Tedrisat Hakkındaki kanun teklifi¹³² ile meclis gündemine girmiştir. Yapılan görüşmelerde Yozgat Milletvekili Süleyman Sırrı Bey’in kanunun beşinci maddesinin değiştirilmesi yönünde bir teklif vermiş ancak İktisat Vekili (Ekonomi Bakanı)’nin yaptığı açıklamadan sonra takririnden vazgeçmiştir. Kanun teklifi Meclis’te yapılan oylamada kabul edilmiştir.¹³³

3.6. *Teşkilat-ı Esasiye Kanunu*

II. Meclis tarafından yapılan önemli faaliyetlerden biri de yeni bir anayasanın hazırlanması işidir. İlk olarak Cumhuriyetin ilanından sonra, Kanuni Esasi Encümeni (Anayasa Komisyonu) tarafından Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun 1.,3.,8. ve 9. maddelerinin değiştirilmesini öngören bir kanun teklifi hazırlanarak 29 Ekim 1923 tarihinde meclise sunulmuştur.¹³⁴ Mecliste yapılan görüşmeler sonucunda bu değişiklik

¹³¹ ATATÜRK, *Atatürk’ün Tamim...*, s.532.

¹³² Madde 1. Türkiye dahilindeki bütün müessesatı ilmiye ve tedrisiye Maarif Vekâletine merbuttur.

Madde 2. Seriyeye ve Evkaf Vekâleti veyahut hususi vakıflar tarafından idare oludan bilcümle medrese ve mektepler Maarif Vekâletine devir ve raptedilmiştir.

Madde 3. Seriyeye ve Evkaf Vekâleti bütçesinde mekâtip .ve medarise tahsis olunan mebalîğ Maarif bütçesine nakledilecektir.

Madde 4. Maarif Vekâleti yüksek dinayat mütehasısları yetiştirmek üzere Darülfünunda bir İlahiyat Fakültesi tesis ve imamet ve hutebet gibi hizmetler-i diniyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler küşadedecektir.

Madde 5. Bu kanunum neşri tarihinden itibaren terbiye ve tedrisatı umumiye ile müştakil olup şimdiye kadar Müdafaai Milliyeye merbut olup askerî rüşti ve idadilerle Sıhhiye Vekâletine merbut olan darüleytamlar bütçeleri ve heyeti talimiyeleri ile beraber Maarif Vekâletine raptolunmuştur. Mezkûr rüşti ve idadilerde bulunan heyeti talimiyelerin ciheti irtibatları âtiye aid olacağı vekâletler arasından tahvil ve tanzim edilecek ve o zamana kadar orduya mensup olan muallimler orduya nisbetlerini muhafaza edecektir.

Madde 6. İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren muteberdir.

Madde 7. İşbu kanunum icrayı ahkâmıma İcra Vekilleri Heyeti memurdur

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 7, s.25-26.

¹³³ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 7, s.25-27.**

¹³⁴ Madde 1. Hâkimiyet; bilâkaydüşart milletindir. İdare usulü halıkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına müstemittir. Türkiye Devletinin şekli Hükümeti, Cumhuriyettir.

teklifi meclis tarafından kabul edilmiştir.¹³⁵

Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda yapılan değişiklikten sonra Kanuni Esasi Encümeni (Anayasa Komisyonu) yeni bir anayasa hazırlamak için çalışmalar başlamıştır. Bu çalışmalar sonucunda Kanuni Esasi Encümeni (Anayasa Komisyonu) ilk olarak 9 Mart 1924 tarihinde 108 maddelik bir kanun teklifini meclise sunmuştur.¹³⁶

Teşkilat-ı Esasiye Kanunu hakkındaki görüşmeler Kanuni Esasi Encümeni (Anayasa Komisyonu) sözcüsü Gelibolu Milletvekili Celal Nuri Bey'in konuşması ile başlamıştır. Celal Nuri Bey uzunca bir konuşma yaparak, anayasa taslağı hakkında bilgiler vermiş ve bu anayasanın hazırlanması ile inkılapların tamamlandığını ifade etmiştir.¹³⁷ Celal Nuri Bey'den sonra diğer milletvekilleri de söz alarak anayasa taslağı üzerinde açıklamalarda bulunmuşlardır.¹³⁸

Meclis tarafından 16 ve 30 Mart 1924 tarihlerinde de anayasa taslağı üzerinde görüşmeler yapılarak¹³⁹ 20 Nisan 1924 tarihinde müzakereler tamamlanmış ve 105 maddelik Teşkilat-ı Esasiye Kanunu kabul edilmiştir.¹⁴⁰

Madde 2. Türkiye Devlerinin dini, dini islâmdır, resmî lisanı Türkçedir.

Madde 4. Türkiye Devleti Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur. Meclis, Hükümetin inkisam ettiği şubata idareyi İcra Vekilleri vasıtasıyla idare eder.

Madde 10. Türkiye Reiscumhuru, Türkiye Büyük Millet Meclisi Heyeti Ummumiyesi tarafından ve kendi âzası meyanından bir intihap devresi için intibabolunur. Vazifei Riyaset yeni Reiscumhurun intihabına kadar devam eder. Tekrar intihabolunmak caizdir.

Madde 11. Türkiye Reiscumhuru Devletin Reisidir. Bu sıfatla lüzum gördükçe Meclise ve Heyeti Vekiliye riyaset eder.

Madde 12. Başvekil Reiscumhur tarafından ve Meclis âzası meyanından intibab olunur. Diğer vekiller Başvekil tarafından yine Meclis âzası arasından intihab olunduktan sonra heyeti umumiyesi Reiscumhur tarafından Meclisin tasvibine arz olunur. Meclis hali ictimada değilse keyfiyeti tasvip Meclisin içtimada tasdik olunur.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 3, s.90.

¹³⁵ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 3, s.98.**

¹³⁶ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 7, s.217-223.**

¹³⁷ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 7, s.224-228.**

¹³⁸ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 7, s.228-252.**

¹³⁹ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 7, s.525-543,543-567.**

¹⁴⁰ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.923.**

3.7. Aşar Vergisi'nin Kaldırılması

Aşar, Osmanlı Devleti'nde arazilerde yapılan ziraata karşılık elde edilen üründen onda bir oranında alınan vergidir.¹⁴¹ Yeni Türk devletinde de bu vergi alınmakta olup bütçenin %20'lik bir kısmını oluşturmaktaydı.¹⁴² Aşar Vergisi'nin, bütçe içerisinde önemli bir yer kaplamasına rağmen kaldırılması düşünülmüştür. Bu amaç doğrultusunda başbakanlıktan 20 Ekim 1924 tarihinde, aşarın kaldırılması ile yerine getirilecek vergi hakkında 1/505 numaralı kanun tasarısı meclise gönderilmiştir. Bu kanun tasarısı meclis tarafından Muvazene-i Maliye Encümeni (Mali Bütçe Komisyonu)'ne sevk edilmiş¹⁴³, nihayetinde 15 Şubat 1925 tarihinde kanun tasarısı hakkında görüşmelere başlanmıştır.¹⁴⁴

12 maddelik kanun teklifinin 1. maddesi¹⁴⁵ Aşar Vergisi'nin kaldırılması ile ilgilidir. Diğer maddeler ise aşarın kaldırılmasından sonra alınacak vergi ile alakalıdır. 15 Şubat'ta başlayan görüşmeler de Aşar Vergisi'nin kaldırılmasına sadece Trabzon Milletvekili Muhtar Bey, ülke gelirine büyük bir katkı sağlayan böyle bir verginin kaldırılmasının anlamsız olacağı yönündeki görüşü ile karşı çıkmıştır.¹⁴⁶ Diğer milletvekilleri tarafından kanun teklifi olumlu karşılanmıştır.¹⁴⁷ 15 Şubat'ta görüşülmesine başlanan aşarın kaldırılması ile ilgili görüşmeler 17 Şubat 1925 tarihinde sonuçlanarak, kanun teklifi meclis tarafından kabul edilmiştir.¹⁴⁸

¹⁴¹ Yusuf Halaçoğlu, **XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı**, Ankara 1998, s. 89.

¹⁴² YAZMAN, **Atatürk'le...**, s.107.

¹⁴³ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem)**, C. 9, s.26.

¹⁴⁴ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem)**, C. 14, s.6.

¹⁴⁵ Madde 1. Aşar usulü mülğadır. 1925 senei maliyesinden itibaren arazi ve mahsulâtı araziye den işbu kanuna tevfikân vergi alınır.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 14, s.8.

¹⁴⁶ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem)**, C. 14, s.8-10.

¹⁴⁷ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem)**, C. 14, s.8-27.

¹⁴⁸ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem)**, C. 14, s.96.

3.8. Kılık Kıyafet – Şapka İnkılabı, Tekke ve Zaviyelerin Kapatılması, Milletlerarası Saat ve Takvimin Kabulü

Toplumunu her alanda çağdaş bir seviyeye getirmek isteyen Mustafa Kemal Paşa, kılık kıyafet hususundaki ilk açık sözlerini İnebolu’da Türk Ocağı’nda yaptığı konuşmasında “... Medeni ve milletlerarası kıyafet, bizim için çok cevherli; milletimiz için en münasip ve layık bir kıyafettir. Onu alacağız. Ayakta iskarpin veya fotin, bacadta pantolon, üstte yelek, gömlek, yakalılık, kravat, ceket ve tabii bunların tamamlayıcısı olarak başta güneşlikli serpuş. Açıkça söylemek isterim: Bu serpuşun ismine şapka denir” sözleri ile ifade etmiştir.¹⁴⁹

Kılık ve kıyafet alanında yapılması düşünülen yenilik, Konya Milletvekili Refik Bey ve arkadaşları tarafından verilen “Şapka İktisası”na dair verdikleri 3 maddelik kanun teklifi¹⁵⁰ ile meclis gündemine girmiştir. Bursa Milletvekili Nurettin Paşa’nın, kanun teklifinin dikkate alınmamasına dair verdiği tahrir haricinde kanuna aleyhinde diğer milletvekilleri tarafından herhangi bir görüş bildirilmemiştir. Nurettin Paşa’nın verdiği tahrir reddedilerek, Şapka Kanunu Meclis tarafından kabul edilmiştir.¹⁵¹

Mustafa Kemal Paşa’nın Kastamonu gezisi sırasında 30 Ağustos 1925 tarihinde yaptığı konuşmasında;

Mevcut tarikatların gayesi kendilerine tabi olan kimseleri dünyevi ve manevi olan hayatta mazhar-ı saadet kılmaktan başka ne olabilir? Bugün ilmin, fennin, bütün şümuliyle medeniyetin muvacehei şulepaşında filan veya felan şeyhin irşadiyle saadet-i

¹⁴⁹ ATATÜRK, *Atatürk’ün Söylev...*, s.220-221; SOYAK, *Atatürk’ten...*, s.255.

¹⁵⁰ Madde 1. Türkiye Büyük Millet Meclisi Azaları ile İdare-i Umumiye ve Hususiye ve Mahalliye veya Müessesata mensup bilumum eşhas ve müstahdemin (ve sıfatı resmîyeye haiz herkes) Türk milletinin iktisa etmiş olduğu şapkayı giymek mecburiyetindedir.

Madde 2. İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren meriyülicradır.

Madde 3. İşbu kanunun icrasına icra Vekilleri Heyeti memurdur.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 19, s.221.

¹⁵¹ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 19, s.232.**

maddiye ve maneviye arayacak kadar iptidai insanların Türkiye camia-i medeniyesinde mevcudiyetini asla kabul etmiyorum.

Efendiler ve ey millet, iyi biliniz ki, Türkiye Cumhuriyeti şeyhler, dervişler, müritler, mensuplar memleketi olamaz. En doğru, en hakiki tarikat, tarikatı medeniyedir.¹⁵²

demek suretiyle tekke ve zaviyelerin kapatılacağına işaretini vermiştir.

Nitekim Konya Milletvekili Refik Bey ve arkadaşları tarafından verilen Tekke, Zaviye ve Türbe hakkında verilen kanun teklifi¹⁵³ Layiha Encümeni (Kanun Tasarılarını İnceleme Komisyonu) tarafından incelenerek müzakere edileceğine karar verilmiştir.¹⁵⁴

30 Kasım 1925 tarihinde kanun teklifi görüşülmeye başlanmış ve aynı gün meclis tarafından kabul edilerek Tekke Zaviye ve Türbeler kapatılarak bunlara ait ünvanların da kullanılması yasaklanmıştır.¹⁵⁵

Saatlerin 24 saate taksimi suretiyle kullanılmasına dair¹⁵⁶ ve rumi takvimin kaldırılmasıyla uluslar arası takvimin resmi devlet takvimi olarak kullanılmasına dair

¹⁵² ATATÜRK, *Atatürk'ün Söylev...*, C.II. s.225, Mustafa Selim İmece, *Atatürk'ün Şapka Devriminde Kastamonu ve İnebolu Seyahatleri*, Ankara 1959, s.56-60.

¹⁵³ Madde 1. Türkiye Cumhuriyeti dahilinde gerek vakıf suretiyle gerek mülk olarak şeyhinin tahtı tasarrufunda gerek suveli aharla tesis edilmiş bulunan bilumum tekkeler ve zaviyeler, sahiplerinin diğer şekilde hakkı temellük ve tasarrufları baki kalmak üzere, kamilen sevk edilmiştir. Bunlardan usulü mevzuası dairesinde fiihal cami veya mescit olarak istimal edilenler ibka edilir. Alelulum tarikatlarla şeyhlik, dervişlik, müridlik, dedelik, seyyidlik, çelebilik, babalık, emirlik, nakıblık, halifelik, falcılık, büyücülük, üfürükçülük ve gayptan haber vermek ve murada kavuşturmak maksadıyla nüshacılık gibi unvan ve sıfatların istimaliyle bu ünvan ve sıfatlara ait hizmet ve kisve iktizası memnudur. Türkiye Cumhuriyeti dahilinde selâletine ait veyahut bir tarikata veyahut ceri menfaate müstenit olanlarla bilumum sair türbeler mevdut ve türbedarlıklar mülğadır. Sed edilmiş olan tekke ve zaviyeleri veya türbeleri açanlar veyahut bunları yeniden ihdas edenler veya ayini tarikat icrasına mahsus olarak velev muvakkaten olsa bile yer verenler, şeyh, derviş, mürit, türbedar unvanını taşıyanlar veya bunlara mahsus hizmetleri ifa veya kıyafet iktisa eyleyen kimseler üç aydan eksik olmamak üzere hapis ve elli liradan aşağı olmamak üzere cezayı nakdî ile cezalandırılır.

Madde 2. İşbu kanun neşri tarihinden itibaren muteberdir.

Madde 3. İşbu kanunun icrasına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 19, s.288.

¹⁵⁴ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 19, s.141.**

¹⁵⁵ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 19, s.282-289.**

¹⁵⁶ Madde 1. Türkiye Cumhuriyeti dahilinde yirmi dörde münkesem saatler kullanılacaktır. Saatlerin mebdei gece yarısından başlar.

kanun teklifleri¹⁵⁷ hükümet tarafından resmi işlerin kolaylaştırılması amacı ile meclise sunulmuştur.

Meclis tarafından yapılan görüşmeler sonucunda kanun teklifleri kabul edilerek,¹⁵⁸ Miladi Takvim kabul edilmiş ve saatler 24 saat esasına göre düzenlenmiştir.

3.9. Medeni Kanununun Kabulü

Medeni Kanununun kabulü II. Meclis tarafından yapılan önemli inkılaplardan biridir. “Bir ülkenin yurttaşlarının birbirleri ile ve belirli ölçüde yurttaşların devletle olan, doğrudan doğruya veya dolayısıyla ilişkilerini (bu ilişkiler başka bir hukuk kolunun uygulama alanı dışında kalmak kaydıyla) düzenleyen kurallardan oluşan pozitif bir hukuk kolu”¹⁵⁹ olarak tanımlayabileceğimiz medeni hukuk, Osmanlı Devleti’nde kullanılan Mecelle¹⁶⁰ içerisinde olmasına rağmen, medeni hukukun önemli bir bölümü olan aile ve miras hukuku ile ilgili konular Mecelle’de bulunmamaktaydı.¹⁶¹

Madde 2. İzmit civarından geçip Griniç’e nazaran 30 ncu derecede bulunan nısfünnehar bütün Türkiye Cumhuriyeti saatleri için esas itibar olunacak ve buna nazaran her memleket saattü Giriniç ayarından daima iki saat ileri bulunacaktır.

Madde 3. İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren merîdir.

Madde 4. İşbu kanunun icrayı ahkâmına Heyeti Vekile memurdur.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 19, s.283(5).

¹⁵⁷ Madde 1. Türkiye Cumhuriyeti dahilinde resmî devlet olarak şimdiye kadar kullanılan Rumi takvim ilga olunmuş ve yerine beynelmilel takvim kabul edilmiştir.

Madde 2. Hicrî ve kamerî takvimin kemakân ahvali mahsusa da istimali caizdir.

Madde 3. İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren merîdir.

Madde 4. İşbu kanunun icrayı ahkâmına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 19, s.283(6).

¹⁵⁸ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 19, s.267-281.**

¹⁵⁹ Seyfullah Edis, **Medeni Hukuka Giriş ve Başlangıç Hükümleri**, Ankara 1997, s.25,26.

¹⁶⁰ Asıl adı Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye olan ve kısaca Mecelle olarak söylenen eski Medeni Kanunumuz, Osmanlı Saltanatı devrinde bir batılılaşma çabası demek olan Gülhane Hattı ile kabul edilmişti. Ahmet Cevdet Paşanın başkanlığa altında toplanan bir bilim topluluğunun yedi yıl çalışarak hazırladığı 15 kitaptan kurulu 1851 maddelik bir kanundu. Kişiler arasındaki ilişkileri düzenlemekteydi. Evlenme, boşanma, kira, kefalet, havale, rehin, emanet, hibe, gasp, hacr, vekâlet, sulh, ibra, ikrar, dava, borçlar ve şirket türlerini ve ilişkilerini düzenlerdi. Mecelle’den evvel toplum, İslâm Hukukundan gelen ve Ahkâm-ı Şer’iye adıyla anılan hukuk kuralları ile idare edilmiştir.

YAZMAN, **Atatürk’le...**, s.120.

¹⁶¹ GÖK, **İkinci Türkiye Büyük...**, s.293.

Türk toplumu içinde medeni hukuku gerçek anlamda tesis eden Medeni Kanun, ilk olarak 24 Aralık 1925 tarihinde İcra Vekilleri Heyeti (Bakanlar Kurulu) tarafından Meclis'e sunulmuş, aynı tarihte kanun tasarısı incelenmek üzere Adliye Encümeni'ne (Adliye Komisyonu) gönderilmiştir.¹⁶² Encümende incelendikten sonra meclis gönderilen Medeni Kanun tasarısı 11 Şubat 1926 tarihinde meclis gündemine alınmıştır. Meclis gündemine alınması ile Adliye Vekili (Adalet Bakanı) Mahmut Esad Bey söz alarak, Reis-i Cumhur (Cumhurbaşkanı) Hazretlerinin meclis açılışından yaptığı konuşmasında belirttiği adli kanunların hepsinin hazır bulunduğunu, bunlardan en önemlisinin Medeni Kanun olduğunu ve bunun da Adliye Encümeni'nde (Adliye Komisyonu) incelenmesinin tamamlandığını ve Meclis'e gönderildiğini söylemiştir. Ayrıca Medeni Kanun dört yüz, Ceza Kanunu'nun yedi yüzden fazla ve Ticaret Kanunu'nun da bin madde olmasından dolayı, görüşmelerin uzun süreceğini, bu yüzden kanunların madde madde değil topluca görüşülüp kabul edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.¹⁶³

Bunun üzerine Afyonkarahisar Milletvekili Ali Bey de Medeni Kanunun, Ceza ve Ticaret Kanunu'nun madde madde değil tüm olarak görüşülmesi ve kabul edilmesine dair bir takrir vermiştir. Ali Bey'in verdiği takrir meclis tarafından kabul edilerek¹⁶⁴ 17 Şubat 1926 tarihinde Medeni Kanun tasarısı, bütün olarak görüşülmüş¹⁶⁵ ve yapılan görüşmeler sonucunda Medeni Kanun kabul edilmiştir.¹⁶⁶

¹⁶² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 20, s.251.

¹⁶³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.151-152.

¹⁶⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.152.

¹⁶⁵ Bu görüşmelerde Mehmet Emin Bey'de söz alarak Medeni Kanun hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Mehmet Emin Bey'in bu açıklamaları meclis konuşmaları bölümünde anlatılmıştır.

¹⁶⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.229-234.

3.10. Türk Ceza, Borçlar, Ticaret ve Kabotaj Kanunu

Türk Ceza Kanun tasarısı 1 Mart 1926 tarihindeki görüşmelerde meclis gündemine alınmıştır. Tasarı ile ilgili ilk sözü Adliye Vekili (Adalet Bakanı) Mahmut Esat Bey olarak, kanun tasarısının içeriğinden ve yeni Türk devleti için öneminden bahsetmiştir. Mahmut Esat Bey'den sonra sözü Adliye Encümeni (Adalet Komisyonu)¹⁶⁷ sözcüsü Yusuf Kemal Bey almış ve 1858 tarihli ceza kanunundan bahsederek meclise tasarı olarak sunulan Türk Ceza Kanunu'nu ile teknik ve içerik anlamda karşılaştırmasını yaparak, kanunun önemini ifade etmiştir.¹⁶⁸

Zonguldak Milletvekili Tunalı Hilmi Bey mahkemeler için araba tahsis edilmesini ve mahkûmların bu arabalarla sevk edilmeleri yönündeki isteği¹⁶⁹ ile Dersim Milletvekili Feridun Fikri Bey'in idam cezasının kaldırılması ve kişilerin hak ve özgürlüklerine karşı işlenen suçlara yönelik konulan hükümleri yetersiz bulduğu¹⁷⁰ yönündeki açıklamalarda bulunmuşlardır. Hatta Mustafa Vasfi Bey Feridun Fikri Bey'in yaptığı uzun açıklamaların son kısmında, konuyu fazla uzattığını ima ederek "Daha var mı?" demek suretiyle tepki göstermiştir.¹⁷¹

Nihayetinde yapılan görüşmeler sonunda Türk Ceza Kanunu Meclis tarafından kabul edilmiştir.¹⁷²

Borçlar Kanunu; 7 Nisan 1926'da Meclis'e sunulduktan sonra 10 Nisan 1926 tarihinde, Adliye Encümeni (Adalet Komisyonu)'ne sevk edilmiş¹⁷³ ve 22 Nisan 1926

¹⁶⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 23, s.4-5.

¹⁶⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 23, s.5-7.

¹⁶⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 23, s.8.

¹⁷⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 23, s.8-12.

¹⁷¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 23, s.12.

¹⁷² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 23, s.19.

¹⁷³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 24, s.86.

tarihinde görüşülmeye başlanmıştır. Yapılan kısa görüşmeler sonunda Borçlar Kanunu kabul edilmiştir.¹⁷⁴

Ticaret Kanunu; 29 Mayıs 1926 tarihinde Meclis tarafından görüşmeleri yapılmıştır. Bu görüşmelerde Trabzon Milletvekili Ahmet Muhtar Bey'in kanun 280. maddesinin değiştirilmesi ve 12. maddesinin kaldırılması yönündeki takrirleri haricinde itiraz olmamış ve Ahmet Muhtar Bey'in bu teklifleri de reddedilerek, Ticaret Kanunu kabul edilmiştir.¹⁷⁵

Kıyı sularında gemi işletmesi anlamına gelen kabotaj hakkı, Türkiye'de yabancılarla ortak olarak kullanıldığından yerli işletmeler bu haktan yeteri kadar faydalanamamakta idi. Lozan Barış Antlaşması'nda kapitülasyonların kaldırılması ile birlikte deniz ticaret işlerimiz için yeni bir gelişme alanı açılmıştır.¹⁷⁶

19 Nisan 1926 tarihinde Türkiye Kıyılarında Deniz Nakliyesi ve Limanlar ile Karasuları İçerisinde Sanat ve Ticaret Yapma Kanunu (Kabotaj Kanunu) görüşmeye başlanmış, Ticaret Vekili (Ticaret Bakanı) Ali Cenani Bey'in kanunun acilen görüşülmesi yönündeki teklifi kabul edilmiş ve madde madde oylaması yapılan kanun kabul edilmiştir.¹⁷⁷

Yukarıda açıklamaya çalıştığımız yenilikler ve inkılaplar Türkiye Cumhuriyeti'ni çağdaş hale getiren gelişmelerdir. Görüldüğü üzere toplumu değiştirmeyi hedefleyen ve Türkiye'yi daha çağdaş ve daha güçlü kılma azminde olan Atatürk, sadece bir alanda değil siyasi, hukuki, ekonomik, eğitim ve kültür, sosyal alanda birçok yenilikler yapmıştır. Bu açıdan bakıldığında yapılan yenilik ve inkılapların önemi daha iyi anlaşılacaktır.

¹⁷⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 24, s.173-175.

¹⁷⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.587-591.

¹⁷⁶ Mahmut Goloğlu, *Devrimler ve Tepkileri*, Ankara 1972, s.180.

¹⁷⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 24, s.145-146.

II. BÖLÜM

İKİNCİ DÖNEM TOKAT MİLLETVEKİLLERİNİN BİYOGRAFİLERİ

1. İKİNCİ DÖNEM TOKAT MİLLETVEKİLLERİ

1.1. Mehmet Emin Bey (Bayav)

Mehmet Emin Bey 1878 (1294) yılında Tokat'ın¹⁷⁸ Horuç Mahallesi'nde¹⁷⁹ doğmuştur. Babası Seyyid Mehmed Bey¹⁸⁰ annesi Münire Hanım'dır. 1910 yılında Duriye Hanım'la evlenmiş olan Mehmet Emin Bey'in Seyit Mehmet, Ahmet Talat, Saadet, Münire ve Sabahat isimli beş çocuğu olmuştur.¹⁸¹

Öğrenim hayatına Tokat'ta, Tokat Mekteb-i İdadisi ve Rüşdiyesi ile başlayan Mehmet Emin Bey, sırasıyla Sivas'ta Mekteb-i İdadi Mülkiye'sini ve Mekteb-i Hukuk'u bitirmiştir.¹⁸²

14 Ekim 1899 tarihinde Mahkeme-i Temyiz İstid'a Dairesi (Temyiz Mahkemesi Dilekçe Dairesi) kalemünde görev almış olup, Hukuk Mektebini bitirdikten sonra, Eğridere Bidayet Mahkemesi (Eğridere Birinci Kademe Mahkemesi) Başkanlığı'na atanmıştır. 26 Şubat 1906 tarihinde bu başkanlığın kaldırılmasından sonra 24 Temmuz 1907'de Basra Vilayeti Merkez Bidayet Mahkemesi Müddeiumumi Muavinliği (Basra Vilayeti Bidayet Mahkemesi Savcı Yardımcılığı)'ne atanmıştır. 23 Ekim 1909 tarihinde Edirne Vilayeti İstinaf Mahkemesi Müddeiumumi Muavinliği¹⁸³ (Edirne Vilayeti İkinci Kademe Mahkemesi Savcı Yardımcılığı)'ne, oradan da 26 Kasım 1911'de İran'da

¹⁷⁸ TBMM Arşivi, Mehmet Emin (Bayav), Sicil Dosyası, Sicil No: 630.

¹⁷⁹ ÖZTÜRK, Türk Parlamento..., C.III, s.743.

¹⁸⁰ TBMM Arşivi, Mehmet Emin (Bayav), Sicil Dosyası, Sicil No: 630.

¹⁸¹ ÖZTÜRK, Türk Parlamento..., C.III, s.743.

¹⁸² TBMM Arşivi, Mehmet Emin (Bayav), Sicil Dosyası, Sicil No: 630.

¹⁸³ Kazım ÖZTÜRK, Türk Parlamento Tarihi (TBMM II. Dönem) adlı eserinde Mehmet Emin Bey'in Edirne Vilayeti İstinaf Mahkemesi Savcı Başkanlığı görevini yürüttüğünden bahsedilse de kendisinin meclise sunduğu Tercüme-i Hal kağıdında kendisinin Edirne Vilayeti İstinaf Mahkemesi Savcı Yardımcılığı görevini yürüttüğünü belirtmektedir.

TBMM Arşivi, Mehmet Emin (Bayav), Sicil Dosyası, Sicil No: 630.

Keremāşah Mahkemesi Şehbenderi Riyaseti (Keremāşah Mahkemesi Konsolos Başkanlığı)'ne atanmıştır. Bu görevini yürüttüğü sıralarda İran'a gönderilen Mehmet Emin Bey, yaralı ve hasta askerlerin sevk ve tedavileri ile yiyecek alımlarında yaptığı üstün hizmet ve gayretleri neticesinde, kendisine o döneme ait Beyaz Kurdeleli Harp Madalyası verilmiştir.¹⁸⁴

1916 yılında görev yaptığı Keremāşah Mahkemesi Şehbenderi Riyaseti'nin kaldırılmasından sonra 12 Ağustos 1916 tarihinde Üçüncü Sınıf Adliye Müfettişliğine atanmıştır. Bu görevi sırasında yapmış olduğu üstün hizmetlerden dolayı, Heyet-i Teftiş Nizamnamesi (Teftiş Heyeti Yönetmeliği) gereğince kendisine 6 ay kıdem zammı verilerek ödüllendirilmiştir. Ayrıca yapmış olduğu bu çalışmalarından dolayı Mehmet Emin Bey, 27 Ekim 1919 tarihinde İkinci Sınıf Adliye Müfettişliği'ne yükseltilmiştir.

11 Aralık 1922 tarihinden İkinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne katılınca kadar Kastamonu Vilayet Müddeiumumiliği (Kastamonu Vilayet Savcılığı) görevini yürütmüştür.¹⁸⁵

Başarılı bir memuriyet yaşamı bulunan Mehmet Emin Bey'in, memuriyeti süresince kendisi hakkında herhangi bir şikayetle karşılaşmamış olup, ceza almamış ve hakkında soruşturma yapılmamıştır.¹⁸⁶

1 Temmuz 1923 tarihinde yapılan İkinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimlerine Tokat'tan katılan Mehmet Emin Bey, Tokat Merkez de 83 oy, Zile Kazası'nda 83 oy, Erbaa Kazası'nda 96 oy, Niksar Kazasında 50 oy, Reşadiye Kazası'nda 49 oy, Artova Kazası'nda 34 oy, toplam da 395 oy alarak Tokat'tan ikinci dönem milletvekili seçilmiştir.¹⁸⁷

¹⁸⁴ TBMM Arşivi, Mehmet Emin (Bayav), Sicil Dosyası, Sicil No: 630.

¹⁸⁵ TBMM Arşivi, Mehmet Emin (Bayav), Sicil Dosyası, Sicil No: 630.

¹⁸⁶ TBMM Arşivi, Mehmet Emin (Bayav), Sicil Dosyası, Sicil No: 630.

¹⁸⁷ TBMM Arşivi, Mehmet Emin (Bayav), Sicil Dosyası, Sicil No: 630.

Mehmet Emin Bey, 11 Ağustos 1923 tarihinde meclise katılmış, 1 gün sonra 12 Ağustos 1923'te mazbatasını onaylanmıştır.¹⁸⁸

Meclis çalışmalarında Umuru Tasarrufiye, Layiha ve mesleğine uygun olarak Adliye ve Nizamname-i Dahili komisyonlarında görev almıştır. Bu çalışmalarını esnasında Umuru Tasarrufiye Komisyon sözcülüğüne ve başkanlığına seçilmiştir.

Ayrıca Mehmet Emin Bey daha önceden görev yaptığı Edirne'nin¹⁸⁹ Kurtuluş yıldönümü törenlerine, meclis adına katılan heyette de yer almıştır.

Milletvekilliğinin sona ermesinden sonra, avukatlık yapan Mehmet Emin Bey 26 Nisan 1955 tarihinde Ankara'da ölmüştür.¹⁹⁰

2. Bekir Sami Bey (Kunduh)

Bekir Sami Bey 1865 (1283) yılında¹⁹¹ Kuzey Kafkasya bölgesinde Osetya'daki¹⁹² Sanbay Malikânesi'nde¹⁹³ dünyaya gelmiştir. Babası Bekir Sami Bey'in çocukluk yıllarında iken Osmanlı Devleti'nin hizmetine girmiş olan¹⁹⁴ Musa Kunduh Paşa'nın oğludur. Annesi Kevser Hatun'dur.¹⁹⁵

İstanbul'daki Mekteb-i Sultani (Galatasaray Lisesi)'yi bitirdikten sonra Fransa'ya giden Bekir Sami Bey, Paris'te Paris Siyasal Bilgiler Okulu'nu bitirmiştir. Buradan mezun olduktan sonra yurda dönmüş, memur olarak Hariciye Nezareti (Dışişleri Bakanlığı)'ne girmiştir. Bir süre Petersburg Elçiliği'nde katiplik yaptıktan sonra Dışişleri Kalemünde de görev yapmıştır. Buradaki görevlerinden sonra ilerleyen yıllarda, Tebriz, Kermanşah, Sine, Malta, Mesina konsolosluklarında çalışmıştır.

¹⁸⁸ ÖZTÜRK, *Türk Parlamento...*, C.III, s.744.

¹⁸⁹ TBMM Arşivi, Mehmet Emin (Bayav), *Sicil Dosyası*, Sicil No: 630.

¹⁹⁰ ÖZTÜRK, *Türk Parlamento...*, C.III, s.744.

¹⁹¹ TBMM Arşivi, Bekir Sami Bey (Kunduh), *Sicil Dosyası*, Sicil No: 10.

¹⁹² Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi I. Dönem*, Ankara 1995, C.III, s.61.

¹⁹³ TBMM Arşivi, Bekir Sami Bey (Kunduh), *Sicil Dosyası*, Sicil No: 10.

¹⁹⁴ ÇOKER, *Türk Parlamento...*, C.III, s.61.

¹⁹⁵ TBMM Arşivi, Bekir Sami Bey (Kunduh), *Sicil Dosyası*, Sicil No: 10.

Trablusgarp Mektupçuluğu ile Dahiliye Nezareti (İçişleri Bakanlığı)'na geçerek, Amasya Mutasarrıflığı yapan Bekir Sami Bey, daha sonra sırası ile Van, Trabzon, Bursa, Beyrut, Halep valilikleri yapmıştır. Halep Valiliği görevini yürüttüğü sırada Cemal Paşa ile anlaşamadığından Halep Valiliği görevinden azledilmiştir. Bu olay üzerine Tokat'ta bulunan çiftliğine giderek burada bir süre kalmıştır.

Mondros Ateşkes Antlaşmasından sonra, İstanbul'a gelen Bekir Sami Bey, burada bulunduğu sıralarda kendisine İzmir Valiliği ve daha sonrada Damat Ferit Paşa Kabinesindeki Dahiliye Nezareti teklifini kabul etmemiştir.¹⁹⁶ İstanbul'da bulunduğu sıralarda kurulan Milli Ahrar Fırkası'nın kurucuları arasında yer almış ancak bu fırka daha sonra milletin mukadderatı hakkındaki söz sahibinin sadece Ankara olabileceğini belirterek kendi kendini feshetmiştir.¹⁹⁷

Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra Anadolu'nun yer yer işgal edilmesi karşısında Milli Mücadele'nin ancak halk ile beraber yapıldığı takdirde başarıya ulaşacağını düşünen ve bu suretle Anadolu'ya geçen Mustafa Kemal Paşa ile aynı düşünceye sahip olan Bekir Sami Bey de, bu amaçla Anadolu'ya geçerek, Samsun , Amasya, Tokat ve Sivas'ta Milli Mücadele için birtakım çalışmalarda bulunmuştur.¹⁹⁸

Sivas'ta bulunduğu sıralarda, Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından tertip edilen Erzurum Kongresi'ne katılmayarak Sivas'ta beklemiş, ancak kongrede kurulmuş olan ve içerisinde Mustafa Kemal Paşa, Kazım Karabekir Paşa, Hüseyin Rauf Bey, Hoca Raif Efendi, Şeyh Fevzi Efendi, Servet Bey, Sadullah Efendi, Hacı Musa Bey ve kendisinin de bulunduğu Heyeti Temsiliye üyeliğine seçilmiştir.¹⁹⁹

¹⁹⁶ TBMM Arşivi, Bekir Sami Bey (Kunduh), Sicil Dosyası, Sicil No: 10.

¹⁹⁷ BAYUR, Atatürk Hayatı..., s. 199.

¹⁹⁸ TBMM Arşivi, Bekir Sami Bey (Kunduh), Sicil Dosyası, Sicil No: 10.

¹⁹⁹ ATATÜRK, Nutuk, C. I, s.67.

Erzurum Kongresi'nin dağılmasını müteakip, Sivas'ta düzenlenecek olan kongre için, 3 Eylül 1919 tarihinde buraya gelen Mustafa Kemal Paşa ve beraberindekileri karşılamaya gelmiştir.²⁰⁰

Bekir Sami Bey, Sivas Kongresi'ne Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlık etmesi konusuna muhalefet etmiştir. Hatta kongrenin açıldığı 4 Eylül 1919 tarihinde saat 2 den önce, kendi evinde²⁰¹, Rauf Bey, Hüsrev Gerede ve İsmail Fazıl Paşa ile birlikte²⁰² bu hususta bir toplantı yaparak Mustafa Kemal Paşa'nın kongrede başkanlık yapmamasını kararlaştırmışlardır.²⁰³ Ancak, Bekir Sami Bey ve arkadaşlarının bu kararları sonuçsuz kalmış, Mustafa Kemal Paşa 3 red oya karşılık 33 oyla Sivas Kongresi'nin başkanlığına seçilmiştir.²⁰⁴

Sivas Kongresi'nde ciddi bir boyut kazanan mandaterlik²⁰⁵ tartışmalarında Bekir Sami Bey de mandacılık fikrini benimseyenler arasındadır. Bu hususta da Amerikan mandası fikrinin ön plana çıktığını ve kongre öncesinden de bu düşünceye sahip olduğu, Mustafa Kemal Paşa'nın mandacılık ve sair konularda 30 Temmuz 1919 tarihli telgrafi ile²⁰⁶ kendisine yöneltilen suallere, verdiği cevabi telgrafından:

²⁰⁰ Mazhar Müfit Kansı, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, C. I, Ankara 1997, s.204

²⁰¹ ATATÜRK, **Nutuk**, C. I, s.86.

²⁰² ATAY, **Çankaya**, s.226.

²⁰³ ATATÜRK, **Nutuk**, C. I, s.86.

²⁰⁴ ATATÜRK, **Nutuk**, C. I, s.88.

²⁰⁵ Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra eski Osmanlı ve Alman topraklarının bazıları üzerindeki yönetim yetkilerinin Milletler Cemiyeti'nin belirlediği koşullar çerçevesinde üye devletlerden biri tarafından kullanılması şeklinde ifade edilen "Manda" kelimesi Latince "Mandatium", Fransızca "Mandat", kelimelerinden gelmiş olup "Vekalet" anlamında kullanılmıştır. Bu kelime İngilizcede "Mandate" şeklinde yazılmıştır. Burada temel olgu kendilerinin yönetebilecek derecede bir örgütlenme düzeyine erişmemiş ülke ya da topraklardır. Mandaterlik konusunun temeli 8 Ocak 1918 tarihinde Amerikan Kongresinde Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Thomas Wudroow Wilson tarafından açıklanan Wilson Prensiplerine dayanmaktadır.

Selçuk Duman, "Sömürgecilik, Mandaterlik, Himaye, Demokratikleşme ve İngiliz Emperyalizminin Ulaştığı Noktalar", **Kıbrıs Türk Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Y.1, S.4., Mart 2010, s.40.

²⁰⁶ ATATÜRK, **Nutuk**, C. I, s.93.

Üçüncü Ordu Müfettişliği Erkânıharbiye Riyasetine

I — Mustafa Kemal Paşaya mahsustur: Bekir Sami Beyden alınan cevap berveçh-i ati arz olunur:

a) İstiklâli tam talebedildiği halde mülkün menatik-ı âdideye taksim ve birkaç mandaya tâbi tutulacağımız Dörtler Meclisince mukarrerdir. Binaenaleyh buna mâni olmak için bir mandayı talebetmek de en muvafık olacağını beyan etmiştir.

b) Yalnız hukuk-u hükümet mevzuubahis, tamamii mülkümüzen muhafazası esastır.

c) Amerikadan herhangi şekilde bir hükümet talep etmiyeceğiz. Amerikaya âdil bir hükümeti tesis edeceğimizi temin edeceğiz. Kanun-i Esasimiz ahkâm-ı mer'î, hanedanı saltanatın her türlü hukuku hükümranisi baki ve mahfuz ve hariçte heyet-i temsiliyemiz kemakân mevcut olmak şartlarıyla Amerika Hükümetinin esbabı saadet ve inkişafımıza müzahir olmasını talep edeceğiz. İsteyeceğimiz mandaterlik bu şekildedir.

d) Maarifi umumiyenin neşrü tamiminden maksat Amerika mekteplerinin köylerimize kadar girmesine müsaade değil maarifi milliye ve İslâmiyemizi neşrü tamime sarfi ihtimam edeceğimize kendilerini temin ile beraber müzaheretlerini taleptir. Mandaterliği Amerika misyonerlerine değil, Amerika Hükümetine tevdi etmek istiyoruz.

e) Hürriyet-i edyan ve mezahip esasen ahkâm-ı diniye ve İslâmiyemiz muktezasındandır. Amerika efkâr-ı umumiyesi bu

hakikate vâkıf olmadıkları için kendilerine bu teminatı vermek istiyoruz ve mümessilin bahsettiği hudut kablelharb mevcut olan hududumuzdur. Suriye ve aksamı saire hakkında bizim mandaterlik talebine salâhiyetimiz olup olmaması kongrece halledilecek bir meseledir. Esasen Suriye ve Irakta Amerika heyetleri ârayı umumiyeye müracaat ettiler. Suriye ve Filistin de müstaâkil bir Arap Hükümeti tesisini talep ile beraber Amerika mandaterliğini diğerlerine tercih eylediklerini izhar ettiler.

f) Hükümeti hazırta henüz teşekkül ettiğinden siyaseti meçhuldür. Ancak evvelki hükümetlerin siyasetleri âciz ve Kuvay-i İtilâfiyenin her bir emrine mümaşat idi. Tevfik Paşa Londraya gitmiyerek Ferit Paşa ile avdet etmiştir. Amerika, Ermenistan Hükümeti taayyün etmeden, dolaşan heyetlerinin raporlarına nazaran, büyük bir Ermenistan teşekkülüne maddeten imkân mevcut olmadığı merkezindedir. Mandaterlik hakkında mufassal bir ariza posta ile takdim olunmak üzeredir.

g) Şimdilik tarafınızdan vâki olacak tebligata intizaren Tokatta bulunacağım. Amasya ve Tokatta ve kazalarda icabeden tebligat icra, iyi neticeler vereceğini ümit, etmekteyim. Cümledenize ihtiramatımı takdim ederim efendim.

5. Fırka Kumandanı Arif²⁰⁷

anlaşılmaktadır. Hatta bu hususta kendisinin bireysel olarak Amerikan Büyükelçisi ile görüştüğü ve anlaşma bile sağladığı iddialar arasında yer almıştır.²⁰⁸ Lakin Sivas

²⁰⁷ ATATÜRK, *Nutuk*, C. I, s.93,94.

²⁰⁸ KILIÇ ALİ, *Kılıç Ali'nin...*, s.64.

Kongresi'nde mandacılık fikri kabul görmemiş²⁰⁹ ve bu husustaki tartışmalar son bulmuştur.²¹⁰

Sivas Kongresi'ni müteakip Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey ile beraber Bekir Sami Bey de, Padişah Vahdettin tarafından gıyaben idama mahkûm olmuştur.²¹¹

Yine o dönemde İstanbul Hükümeti Temsilcisi olarak görevlendirilen Bahriye Nazırı Salih Paşa ile Amasya'da yapılmış olan Amasya Görüşmesi'ni gerçekleştiren heyette, Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'in yanı sıra kendisi de bulunmuştur.²¹²

Amasya Görüşmesi'nde Mebusan Meclisi'nin yeniden toplanmasının kabul edilmesi²¹³ üzerine Bekir Sami Bey, Osmanlı Mebusan Meclisi'nde Amasya Milletvekili olarak yer almıştır.²¹⁴ Osmanlı Mebusan Meclisi'nin Misak-ı Milli kararlarını kabul etmesinden sonra İngilizlerin Mebusan Meclisi'ni basarak milletvekillerinin bir kısmını tutuklayıp bir kısmını da Malta'ya sürdükleri esnada Bekir Sami Bey'in kaldığı ev de gece yarısı basılmış ancak kendisini bulamamışlardır. Böylece tutuklanmaktan kurtulan Bekir Sami Bey, İstanbul'dan Ankara'ya gelebilmiştir.²¹⁵

Osmanlı Mebusan Meclisi'nin dağıtılması ve feshedilmesi olayından sonra 23 Nisan 1920'de Ankara'da ilk Millet Meclisi teşekkül edilmiş, Bekir Sami Bey de bu

²⁰⁹ Atatürk; Sivas Kongresi'nde Amerikan Mandası taraftarlarının ne kadar kalabalık olduklarını ve yoğun çaba sarf ettiklerini görünce, kongreyi amacına ulaştırabilmek için gayet ustaca bir yol izlemiştir. Çünkü bilindiği üzere Sivas Kongresi, Amasya Genelgesi ile toplantıya çağrılmış idi. Gerçi Atatürk Amasya Genelgesi'nin ruhu demek olan "Milletin İstiklalinin yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır" ilkesi başta olmak üzere "Milli iradeyi hakim ve Milli Kuvvetleri etkin kılmak esastır" gibi, vatanın bölünmez bütünlüğünün ve Milli iradenin egemenliğinin, milletin bağımsızlığını esas alan ilkeleri ve düşünceleri, Erzurum Kongresi'nin kararları haline getirmiş idi. Ancak Erzurum Kongresi yerel bir kongre, Sivas Kongresi ulusal bir kongre idi. O yüzden ilk etapta konuşmacıları sabırla dinlemiş ve sonra gerekli cevabı vermiştir. Cevabında ortaya çıkan sonuç ise; "Kayıtsız ve şartsız tam istiklaldir. Seçuk Duman, "Mütareke Döneminde Amerikan Mandaterliği Tartışmaları", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.XX, S.59, Temmuz 2004, s.593.

²¹⁰ ATATÜRK, **Nutuk**, C. I, s.114.

²¹¹ **TBMM Arşivi, Bekir Sami Bey (Kunduh), Sicil Dosyası**, Sicil No: 10.

²¹² AKŞİN, **İstanbul Hükümetleri...**, C. II, s. 48.

²¹³ AKŞİN, **İstanbul Hükümetleri...**, C. II, s.53-60.

²¹⁴ **TBMM Arşivi, Bekir Sami Bey (Kunduh), Sicil Dosyası**, Sicil No: 10.

²¹⁵ **TBMM Arşivi, Bekir Sami Bey (Kunduh), Sicil Dosyası**, Sicil No: 10.

meclise Amasya Milletvekili olarak katılmıştır. İlk İcra Vekilleri Heyeti (Bakanlar Kurulu) oluşturulduğunda Bekir Sami Bey, 3 Mayıs 1920'de Hariciye Vekilliği (Dışişleri Bakanlığı)'ne seçilmiştir.²¹⁶

Bekir Sami Bey, Hariciye Vekilliği (Dışişleri Bakanlığı)döneminde ilk olarak Sovyetler Birliği ile bir dostluk sağlanması ve hatta bu amaçla bir ittifak anlaşmasının yapılması amacı ile Millet Meclisi tarafından Moskova'ya gönderilen heyetin başkanlığına seçilmiştir. Nihayetinde Bekir Sami Bey'in buradaki faaliyetleri sonucunda 24 Ağustos 1920 tarihinde sadece bir antlaşma tasarısı imza edilmiştir.²¹⁷

I. İnönü Zaferi'ni müteakip, Londra Konferansı'na davet edilen Millet Meclisi'ni temsil edecek heyetin başkanlığına, Moskova'dan dönmüş bulunan Bekir Sami Bey²¹⁸, Büyük Millet Meclisinin çıkardığı şu kararname ile:

Madde 1 : Londra'da 21 Şubat'ta ikad edecek konferansa Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti namına baş murahhas olarak hariciye vekili Bekir Sami Bey'le Aydın Mebusu (Milletvekili) ve İtalyada mümessilimiz Cami ve Trabzon Mebusu (Milletvekili) Hüsrev ve İzmir Mebusu (Milletvekili) Yunus Nadi ve Adana Milletvekili Zekai Bey'lerden mürekkebe bir heyeti murahhas tayin ve intihab edilmiştir.

Madde 2 : Bu heyetin refakatine lüzumu kadar müşavirler ve katibler verilecektir.

Madde 3 : Bu kararın icrasına hariciye vekaleti memurdur.

6 Şubat 1921 (1337)²¹⁹

seçilerek Londra'ya gönderilmiştir.

²¹⁶ ÇOKER, *Türk Parlamento...*, C.III, s.62.

²¹⁷ GÖNLÜBOL, SAR, *Atatürk ve Türkiye'nin...*, s.15,22.

²¹⁸ TBMM Arşivi, Bekir Sami Bey (Kunduh), Sicil Dosyası, Sicil No: 10.

²¹⁹ B.C.A., 30.18.1.1/2.33.14

Bekir Sami Bey, Londra’da bulunduğu esnada, bireysel olarak hareket etmiş, İngiltere, Fransa ve İtalya ile siyasi münasebetlerde bulunarak birtakım antlaşmalar imzalamıştır. Ancak yapılan bu antlaşmalar Misak-ı Milli’ye aykırı olması nedeni ile Millet Meclisi’nce onaylanmamıştır. O’nun Londra’da yaptığı bu faaliyetler nedeni ile Mustafa Kemal Paşa, kendisinden Hariciye Vekilliği (Dışişleri Bankalığı) görevinden istifa etmesini istemiştir.²²⁰ Bekir Sami Bey’de bunun üzerine Hariciye Vekilliği görevinden istifa etmiştir.²²¹

Bekir Sami Bey’in Hariciye Vekilliği (Dışişleri Bakanlığı) görevinden istifasından sonra, Millet Meclisince yapılan gizli oturumda yapılan görüşmeler sonucunda, Avrupa nezdinde Türkiye’nin beklentilerini anlatmak ve bu hususta Avrupa kamuoyunu aydınlatmak amacı ile süresiz olarak izin verilerek²²² Avrupa’da temaslarda bulunmak üzere fevkalade murahhas olarak görevlendirilmiştir. Bunun üzerine Bekir Sami Bey, Londra, Paris ve Roma’da birtakım görüşmelerde bulunmuştur.²²³ Kendisinin yaptığı bu görüşmeler neticesinde İtilaf Devletleri ile yeni anlaşmalar yapabileceği yönündeki raporları karşısında Mustafa Kemal Paşa, kendisine gönderdiği hususi mektubunda,

Amasya Milletvekili Bekir Sami Beyefendiye,

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin şimdiye kadar muhtelif vesile ve vasıtalarla bütün âleme ilân edilmiş olan prensipleri malûm-u âliniz olup bu prensiplerin hudutu esasiyesi şu kısa cümle ile kabili ifadedir: “Malûm olan hudud-u milliyemiz dahilinde memleketimizin tamamîyetini ve milletin istiklâli tamını temin

²²⁰ ATATÜRK, *Nutuk*, C. II, s.588-590.

²²¹ TBMM Arşivi, Bekir Sami Bey (Kunduh), Sicil Dosyası, Sicil No: 10.

²²² ÇOKER, *Türk Parlamento...*, C.III, s.62.

²²³ TBMM Arşivi, Bekir Sami Bey (Kunduh), Sicil Dosyası, Sicil No: 10.

etmek.” Heyet-i Murahhasa riyaseti vazifesiyle vukubulan son seyahat ve temaslarınızın sizde hâsıl ettiği tesirat ve intibaata nazaran Hükümet-ı İtilâfiyenin mevzu prensiplerimizi ihlâl etmeksizin memleketimizle anlaşmaya mütemayil oldukları kanaatinde bulunduğunuz anlaşılıyor. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Müteliflerin bu temayülâtına delâlet edecek ciddî ve samimî asar ve netayici henüz görememektedir. Bu bapta tahminatınızın tahakkukuna imkânbağ olacak bir zemin bulmanız mümkün olduğu takdirde, bu neticenin Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Hükümeti tarafından memnuniyetle kabul edilebileceğini temin eylerim Efendim.

Mustafa Kemal

ifade ederek ciddi anlamda böyle bir şeyin olamayacağını söylemiştir. Nitekim onun bu çalışmaları bir sonuç vermemiş ve Ankara’ya geri dönmüştür.²²⁴

Bekir Sami Bey’in dönüşünden sonra, Romanya Elçisi’nin Türkiye-Romanya münasebetlerinin geliştirilmesi için talepte bulunduğu ve temsilci olarak Bekir Sami Bey’in olmasını istediği, hatta tayin edildiği yönündeki haberler karşısında, dönemin İcra Vekilli Heyeti Reisi Rauf Bey’e gönderilen telgraftan;

Heyet Vekili Reisi Rauf Bey Efendim

Romanya sefiri geldi. Münasebet-i dostane tesisini şiddetle arz ediyor. Bilhassa Bekir Sami Bey’in tayinini gazetelerde okumuş. Hakikat-i meseleyi soruyor. Müşarünileyhin tayininden fevkalade

²²⁴ ATATÜRK, **Nutuk**, C. II, s.591.

memnun olacağını söyledi. İşar devletlerine muntazırım.

Adnan²²⁵

anlaşılmaktadır. Lakin Böyle bir şeyin olmadığını da Rauf Bey'in gönderdiği cevabi telgraftan;

Dersaadete. Adnan Beyefendiye

Diğer Balkan hükümetleriyle olduğu gibi Romanya ile de tesis-i münasebet tasavvuraneye , bu babda İsmet Paşa'nın teşebbüsünün neticesine intizar ediyorum. Bekir Sami Bey'le ve diğer zevatın gazetelerden görüldüğü gibi Balkan Hükümetleri nezdine mümessiliğe tayini keyfiyet olduğu esaminlerden sadrın münasibede tekzihiye olunmuştur.

İcra Vekili Heyeti Reisi²²⁶

anlaşılmaktadır.

Bekir Sami Bey Ankara'ya geri döndükten sonra 2 Şubat 1922 tarihinde tedavisi için Avrupa gitmek için izin isteği kabul edilmiş, hatta daha sonra yaptığı başvurularla izni dönem sonuna kadar da uzatılmıştır.²²⁷

Bekir Sami Bey'in izinli olduğu dönemde Büyük Millet Meclisi seçimleri yenileme kararı almıştır. Bu karar üzerine Bekir Sami Bey de Tokat'tan milletvekili adayı olmuş ve yapılan seçimlerde II. Meclis'e Tokat Milletvekili olarak girmiştir.²²⁸

II. Dönem Büyük Millet Meclisi'nde görüş ayrılıkları iyice belirgin hale gelmiş, Cumhuriyet tarihinin ilk siyasi partisi olan Halk Fırkası'ndan istifalar yaşanarak, ilk

²²⁵ B.C.A., 30.10.0.0/246.666.1

²²⁶ B.C.A., 30.10.0.0/246.666.1

²²⁷ ÇOKER, *Türk Parlamento...*, C.III, s.62.

²²⁸ TBMM Arşivi, Bekir Sami Bey (Kunduh), Sicil Dosyası, Sicil No: 10.

muhalefet partisi olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kurulmuştur.²²⁹ Bu fırkaya katılanlar arasında Tokat Milletvekili Bekir Sami Bey de bulunmaktadır.²³⁰ Daha sonra bu fırka, 3 Haziran 1925 tarihinde hükümet tarafından çıkartılan bir kararname²³¹ ile kapatılmıştır.²³²

Mustafa Kemal Paşa'ya karşı düzenlenen ve tarihe İzmir Suikastı olarak geçen ve açığa çıkan bu olayla ilgili olarak açılan davada Bekir Sami Bey de sanık olarak bulunmuş ancak İstiklal Mahkemelerinin baktığı bu davadan beraat etmiştir. Bu olaydan sonra siyasi yaşamdan vazgeçerek Tokat'taki çiftliğine dönen Bekir Sami Bey, burada birkaç yıl kaldıktan sonra İstanbul'a dönmüş ve ölünceye kadar burada kalmıştır.²³³

Bekir Sami Bey'in emekliliği döneminde emekli maaşı ile ilgili birtakım sorunlar çıkmıştır. Bekir Sami Bey Büyük Millet Meclisi Başkanlığına gönderdiği mektubunda:

²²⁹ KILIÇ ALİ, *Atatürk'ün Sırdaşı...*, s.230-231.

²³⁰ **TBMM Arşivi, Bekir Sami Bey (Kunduh), Sicil Dosyası**, Sicil No: 10.

²³¹ Mütenevvi tahrirlerle Ankara İstiklâl Mahkemesinde cereyan eden muhakemesi esnasında Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın İstanbul civarında resmî vazifelerini deruhde eden bazı eşhasın firkanın programında mevcut (Efkâr ve itikadâtı diniyeye hürmetkar olmak) esasını irticakârane tahrikâta vesile ittihaz ettikleri sabit olmuş ve firkanın vaziyeti hakkında hükümetin dikkatinin çekilmesine müttelifan karar verildiğini bildiren mahkeme kararı müddeiumumilikten hükümete tebliğ olunmuştur.

Diyarbakır istiklâl Mahkemesi'nin takibat ve muhakematı esnasında da Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın resmî mümessillerinin fırka programındaki itikadâtı diniyeye hürmetkâr olmak esasını memleketi dinsizlerden kurtarmak gibi irticakâr telkin vasıtası ittihaz ettikleri, bu yüzden vahim hâdiseler vukua geldiği sabit olmuştur.

Diyarbakır istiklâl Mahkemesi tendi adli salâhiyeti dahilinde bulunan yerlerdeki Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası şubelerini kapatmağa karar vermiştir.

Muhtelif vilâyetlerden gelen malûmat Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası mensuplarının programlarında mevcut malûmatı esaslı, dini siyasete alet etmek için kullandıklarını göstermiştir. Zaten Ankara İstiklâl Mahkemesi'ndeki muhakemeler, Vahdettin'in etrafında bulunan vatan hainlerinin Avrupa'da teşkil ettikleri merkezlerde ve memleket içinde Hürriyet ve itilâf devletlerinden kalma fesatçılardan mürekkep geniş bir irtica şebekesi vücuda getirdiklerini göstermiştir.

Vatandaşların aldatılmaktan ve tahrikten korunması için Terakkiperver Fırka'nın faaliyetten men'i, hükümetin artık müsamaha edemeyeceği vazifeler sırasına girmiştir. Binaenaleyh bu kararnamenin tebliği tarihinden itibaren Takrir-i Sükûn Kanunu ahkâmına tevfikan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın bilcümle merkez ve şubeleri, alâkalı hükümet memurları tarafından kapatılacaktır.

CEBESÖY, *Siyasi...*, s.561,562.

²³² CEBESÖY, *Siyasi...*, s.561.

²³³ **TBMM Arşivi, Bekir Sami Bey (Kunduh), Sicil Dosyası**, Sicil No: 10.

B.M.M Riyaset-i Celilesine

Muhterem Reis Bey Hazretleri

İkinci devre-i intihabiyenin hitamından beri murur eden yirmi ay zarfında muamele-i tekaüdiyemin adem-i ikmalinden dolayı hiçbir maaş alamadım. Birkaç gün evvel lehülhamd cüzdanım gelerek maaşımı almağa başladım. Meclis muhasebesinden Tokat defterdarlığına vaki olan ifası üzere bendenize bin beşyüz lira zimmet gösterildiğinden tekaüd maaşımın bir kısmı mühimi kesiliyor. Bendeniz hiçbir vakit meclis veznesinden tahsisatımdan fazla gerek borç ve gerek avans namiyle hiçbirşey almadım. İki sene ekden meclisten son defa olarak müfarakatımda tahsisatımdan baki kalan hayat bahalılığı zammınıda alarak ayrıldım, borcum var idiye ne için tahsisatımdan alıkonulmadı? İki sene zarfında böyle bir zimmetim olduğunu meclis muhasebesi neden ihtar eylemedi. Yeri yurdu meçhul bir şahıs değilim. Bahususki birkaç ay evvel Ankara'da idim. Bir adamın zimmeti varsa hiç olmazsa bendenize ihtar edilmesi icab etmez mi? Her halde bunda bir zülul ve bilhassa hakkı acizanemde büyük bir mağduriyet vardır. Böyle bir haksızlığa Büyük Millet Meclisi'nin ve Reis-i muhteremimin rızası olmayacağına kani olduğumdan arz hale müfaraat eder ve icab madeletin süratı icrasını zatı sami-i siyasetpenahilerinden istirham eylerim, Muhterem Bey Hazretleri.

Bekir Sami Bey²³⁴

²³⁴ TBMM Arşivi, Bekir Sami Bey (Kunduh), Sicil Dosyası, Sicil No: 10.

maaşı ile ilgili sorununu dile getirmiştir. Bunun üzerine kendisine gönderilen cevabi yazıda da:

Sabık Tokat Milletvekili Bekir Sami Bey Efendiye

B.M.M. Riyaset celilesine hitaben vasi' olan 12 Şubat 1929 tarihli mektubunuz cevabı;

Maaşatınızdaki tevkifat yapılması 23 Nisan 1336 dan gaye Mayıs 1927 tarihine kadar şehri on beş bin ve 1 Haziran 1927 den gaye teşrinievvel 1927 tarihine kadar şehri on bin kuruş maaşı asli üzerinden 1594 lira 80 kuruş aidatı tekaüdiyeden borcunuz bulunmasından mütevellittir.

B.M.M. Umumi Katibi²³⁵

denilerek, bunun nedeninin emeklilik borçlanmasından kaynaklandığı açıklanmıştır.

Bekir Sami Bey'in 1926 yılında aktif siyasetten ayrıldıktan sonra hangi faaliyetlerde bulunduğu hakkında bir bilgiye rastlanmamıştır. Tokat'tan İstanbul'a döndüğünden bahsettiğimiz Bekir Sami Bey 16 Ocak 1933 tarihinde İstanbul'da ölmüş ve Maçka Mezarlığı'na defnedilmiştir.²³⁶

3. 3. Mustafa Vasfi Bey (Süsoy)

Mustafa Vasfi Bey, 1292 (1876)'da Tokat'ın²³⁷ Devegörmez Mahallesi'nde²³⁸ doğmuştur. Babası Osman Efendi,²³⁹ annesi kızına da adını verdiği Nefise Hanım'dır.

²³⁵ TBMM Arşivi, Bekir Sami Bey (Kunduh), Sicil Dosyası, Sicil No: 10.

²³⁶ TBMM Arşivi, Bekir Sami Bey (Kunduh), Sicil Dosyası, Sicil No: 10.

²³⁷ TBMM Arşivi, Mustaf Vasfi Bey (Süsoy), Sicil Dosyası, Sicil No: 404.

²³⁸ Mustafa Vasfi Bey'in oğlu olan Mithat Süsoy'un oğlu Mustafa Ercan Süsoy'la 10.01.2009 günü yapılan mülakat.

²³⁹ TBMM Arşivi, Mustaf Vasfi Bey (Süsoy), Sicil Dosyası, Sicil No: 404.

Mustafa Kemal Paşa tarafından muhacir kökenli olan Alemşah hanımla evlendirilmiş olan Mustafa Vasfi Bey'in Nefise, Mithat ve Hulki Salih adında üç çoğu olmuştur.²⁴⁰

Mustafa Vasfi Bey ilk ve orta öğrenimini Tokat Rüştiyesi'nde yapmıştır. 1893 yılında gönüllü olarak orduya katılmış olup, buradaki hizmetini bitirdikten sonra da orduda kalmıştır. Mektepli olmayıp alaydan gelen Mustafa Vasfi Bey, görev yaptığı birlik ve kıtalardaki hizmetlerinden dolayı 1899 yılında Teğmen rütbesine yükseltilmiştir.²⁴¹ Arnavutluk ve Edirne havalisinde teğmen olarak görev yapmış²⁴² ve 22 Ekim 1905 tarihinde üsteğmen rütbesini almıştır. 125. Alay Redif Taburu ile 3. ve 7. ordularda görevli olan Mustafa Vasfi Bey, o dönemde Balkan devletleri ile Osmanlı Devleti arasında çıkan Balkan Savaşı'nda Çatalca Ordusu Ürgüp Taburu'nda Bölük Komutanı olarak görev yapmıştır. I. Dünya Savaşı'nda Mustafa Kemal Paşa'nın 7. Ordu Komutanlığı'na gelmesinden sonraki tüm görevlerinde Mustafa Vasfi Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın emrinde Karargâh Komutanı olarak görev yapmıştır.²⁴³

Mustafa Kemal Paşa'nın 16. Kolordu Komutanlığına atandığı sırada, Kolordu Karargahı'nın Doğu Cephesi'ne kaydırılması talimatı üzerine, karargahın Diyarbakır'a gelişi esnasında meydana gelen bir olayda Mustafa Vasfi Bey'in askerlik yeteneği hakkında Mustafa Kemal Paşa bir hatırasını şöyle nakletmiştir:

Resülayn'dan sonra kara yürüyüşüyle yola devam edildiği
günün akşam üzeri Cercip denilen ve Deveboğan adıyla de anılan bir
su başına gelinmişti.

...

²⁴⁰ Mustafa Vasfi Bey'in oğlu olan Mithat Süsoy'un oğlu Mustafa Ercan Süsoy'la 10.01.2009 günü yapılan mülakat.

²⁴¹ ÇOKER, *Türk Parlamento...*, C.III, s.915.

²⁴² TBMM Arşivi, *Mustaf Vasfi Bey (Süsoy), Sicil Dosyası*, Sicil No: 404.

²⁴³ ÇOKER, *Türk Parlamento...*, C.III, s.915.

Bulduğumuz bölgede o gün hava gayet müsaitt iken - sonradan anlaşıldığına göre - daha yukarı mıntakaya şiddetli yağmurlar yağmış ve bu yüzden cereyanı artan su, yükselip taşmaya başlayarak çadırların bulunduğu yere doğru genişlemek istidadını göstermişti.

Ancak, gece yarısı ve uyku esnasında meydana gelen bu hal, nöbetçiler tarafından fark edilerek onların feryadı üzerine telâşla çadırlarından dışarıya fırlayan subaylar, korku verici büyük bir endişe ile karşılaşmışlardı.

Akşam üstü açık olan hava, gecenin bu vaktinde değişerek gökyüzünü kaplayan bulutlar ortalığı büsbütün karartmış, taşan sular gerideki kuru dereyi de tamamen doldurduğu için subayların, üzerinde bulunduğu yer, etrafı su ile çevrilmiş bir adacık haline gelmişti.

Sular durmadan yükselerek genişliyor, ada gittikçe küçülüyor ve dakikalar geçtikçe de tehlike artıyordu. Bu durum karşısında anı karar vererek tedbir almak lâzım geliyordu.

Karargâh erkânı arasında bulunan tecrübeli zevat tarafından ilk yapılacak işin, -Tanrının büyük bir lütfu olarak- ağırlık hayvanatından bir kısmının, o gün akşam üzeri subayların konaklayacağı yere, çadırlarla birlikte indirilmiş olan diğer yüklerinden istifade cihetini düşünmeleri olmuştu.

Erzak çuvallarından ibaret olan bu yüklerle alelacele söktürülen çadırlar, bulunduğumuz yerin ortasına istif edilerek yatak, bavul ve saire gibi şahsî eşyalar da bunların üzerine konmuştu.

Aradan çok geçmeden sular karayı tamamen kapladığı için mevcut subaylarla birkaç nöbetçi asker, küme teşkil eden eşyaların üstüne çıkmak mecburiyetinde kalmışlardı.

Büyük bir heyecan ve endişe içinde akıbetimizin ne olacağı kaygısında iken, bir taraftan da eşyalar arasında ele geçirilen flama direğiyle suyun yükseliş vaziyeti takip ediliyordu.

Nihayet, hava büsbütün bozarak yağmur başlamış ve arasına çakan şimşeklerin meydana getirdiği ışığın yardımıyla etrafımızdaki çok geniş bir sahanın, dehşet salıcı ve bütün şiddetiyle akan dalgalı sularla çevrilmiş olduğu görülüyor, bu durumdan, adeta deniz ortasında kalınmış korku ve heyecanı hasıl oluyordu.

Öyle bir an gelmişti ki; durmadan yükselen ve ortaya yığılan eşyaları 50 - 60 santim ve belki de daha fazla yüksekliğe kadar kaplayan akıntının tesiriyle neredeyse bu eşya ve insan yığınının, olduğu gibi sulara sürüklenerek birden boğulmaları çok mümkündü.

Hulâsa, işimiz Allah'a kalmıştı ve bu vaziyetten kurtulmak ancak, nasıl ve nereden çıkacağı bilinemeyen bir mucizeye bağlıydı.

Bütün ümitlerin kırıldığı tam bu sıra içimizden sesi yükselen bir arkadaşın ezan-ı Muhammedi okuması, ana baba gününü andıran manevî ve tüyler ürpertici bir manzara yaratmış ve bu ruh haleti içinde, rütbe farkı gözetilmeyerek adeta yekdiğerine sarılı bir ruh haleti içinde, teşkil edenler biribirleriyle helâlleşmeye başlamışlardı.

Geri tarafta bulunan karargâh efradı ise, azgın Cercip suları ortasında kalmış olanların her yönden ümitsiz durumu karşısında

çırpınıyor ve gerek bu çaresiz vaziyet, gerekse gecenin zulmeti içinde en ufak bir yardımda bulunabilmek imkânsızlığı karşısında şaşırıp kalarak ellerinden hiç bir şey gelmiyordu.

Bunların başında bulunan karargah kumandanı Yüzbaşı Mustafa Bey'in gece vakti bulabildiği tek çare gemici fenerini yaktırıp suyun kendi taraflarındaki kıyısı boyunca aşağıya doğru dizdirmekten ibaret olmuştu. Askerlerin sıralanıp tuttuğu bu fenerlerle, güya suya sürükleneceklerden yüzme bilenler, kendilerini bu ışıklara doğru atmak suretiyle canlarını kurtarmaya çalışacaklardı.

Halbuki, suyun çok şiddetli akışıyle zifirî karanlıkta mücadeleyi göze alarak kurtulma imkânı aramak değil, o heyecanlı sırada böyle bir şey düşünülemezdi bile²⁴⁴

I. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra Mustafa Kemal Paşa ile beraber İstanbul'a dönen²⁴⁵ ve 30 Nisan 1919'da 9. Ordu Müfettişliği Karargah Komutanlığı'na atanan Mustafa Vasfi Bey, Mustafa Kemal Paşa²⁴⁶, 9. Ordu Müfettişlik Kurmay Başkanı Albay Kazım Dirik, 2. Kurmay Başkanı Yüzbaşı Mehmet Arif (Ayıcı), 1. Şube Müdürü Binbaşı Hüsrev Gerede, Topçu Kıdemli Binbaşı Kemal Doğan, Sıhhiye Başkanı Doktor Albay İbrahim Tali Öngören, Sıhhiye Başkanı Yardımcısı Doktor Binbaşı Refik Saydam, Başyever Yüzbaşı Cevat Abbas Gürer, Emir Subayı Yüzbaşı Ali Şevket Öndersev, Emir Subayı Teğmen Muzaffer Kılıç, Müfettişlik Büro Şefi Üsteğmen Hayati, Müfettişlik Mülhaka Yüzbaşı Mümtaz Tümay, Kurmay Mülhaka Yüzbaşı İsmail Hakkı Ede, Müfettişlik Mülhaka Üsteğmen Arif Hikmet Gerçekçi, İaşe

²⁴⁴ Şükrü Tezer, **Atatürk'ün Hatıra Defteri**, Ankara 1995, s.33-37.

²⁴⁵ Mustafa Vasfi Bey'in oğlu olan Mithat Süsoy'un oğlu Mustafa Ercan Süsoy'la 10.01.2009 günü yapılan mülakat.

²⁴⁶ ÇOKER, **Türk Parlamento...**, C.III, s.915.

Şube Üsteğmen Abdullah, Şifre Katibi Faik Aybarsi, Şifre Katibi Yardımcısı Memduh Atasever, Kolordu Komutanı Albay Refet Bele²⁴⁷ ve ailesi ile birlikte Bandırma Vapuru'na binerek Samsun'a çıkmıştır.

Mustafa Vasfi Bey bu yolculuğunda, Üsküdar'da bulunan ailesinin can güvenlikleri olmadığı gerekçesi ile eşi Alemşah hanımefendinin tüm muhalefetine rağmen kendisini ve çocuklarını Tokat'a götürmeye ikna ederek, Mustafa Kemal Paşa'nın izni ile Bandırma Vapuru'na bindirmiştir. Yine bu sıralarda I. Dünya Savaşı'nda İngilizlere esir düşmüş olan ve daha sonra serbest bırakılarak Mustafa Vasfi Bey'in Üsküdar'daki evlerinde bulunan Mustafa Vasfi Bey'in amcaoğlu Tahir Bey'de Bandırma Vapuru'na binenler arasına katılmıştır. Samsun'a yapılan bu yolculuk fırtına nedeni ile çok zor geçmiş, hatta bir ara Sinop'ta durularak can güvenliği nedeni ile karadan devam edilmesi görüşülmüş ancak bundan vazgeçilerek yeniden deniz yolu ile devam edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu yolculuk esnasında deniz ile gemi güvertesinin neredeyse sıfır noktasına geldiği, hatta yaşanan bu durum karşısında Mustafa Vasfi Bey'in çocuklarına “Denize ellerinizi sürebilirsiniz belki bir daha böyle bir şeyi göremezsiniz” demesi de yaşanan durumu gözler önüne sermektedir. Bu zor yolculuktan sonra Samsun'a ulaşılmış, ailesi ile birlikte Karadeniz Oteli'nde 1 gece kaldıktan sonra Mustafa Vasfi Bey, ailesi ve amcaoğlu Tahir Bey ile birlikte Mustafa Kemal Paşa'ya tahsis edilen özel üstü açık otomobiliyle Mahmur dağına kadar gelmiş, Tahir Bey'in refakatinde ailesini yaylı denem bir araca bindirerek Tokat'a göndermiştir. Ailesinin bu yolculuğu bir hafta kadar sürmüştür.²⁴⁸

²⁴⁷ Mehmet Arif, **Anadolu İnkılabı Milli Mücadele Anıları** (1919-1923), Yay. Haz. Bülent Demirbaş, İstanbul 1992, s.25; KILIÇ ALI, **Atatürk'ün Sırdaşı...**, s.36; Fethi Tevetoğlu, **Atatürk'le Samsun'a Çıkanlar**, Ankara 1971, s.14.

²⁴⁸ Mustafa Vasfi Bey'in oğlu olan Mithat Süsoy'un oğlu Mustafa Ercan Süsoy'la 10.01.2009 günü yapılan mülakat.

Samsun'a çıkışından Büyük Millet Meclisi'nin açılışına kadar geçen devrede Mustafa Kemal Paşa'nın karargah komutanlığı'nı yürütmüş olan Mustafa Vasfi Bey, Damat Ferit Hükümeti tarafından 9 Ekim 1919 tarihinde emekliliğe sevk edilse de Ankara Hükümeti tarafından bu durum geçersiz sayılmıştır.²⁴⁹

I. Meclis'e seçildiği halde meclise katılmadan istifa eden Şeyh Şükrü ve onun peşinden Hoca Fehmi Efendi'nin yerine Tokat'tan milletvekili seçilmiştir.²⁵⁰

I. Meclis'te aktif olarak çalışan Mustafa Vasfi Bey, I. Meclis'in seçim kararını almasından sonra, Tokat'ta yapılan seçimlerde, Tokat Merkez de 81 oy, Zile Kazası'nda 83 oy, Erbaa Kazası'nda 95 oy, Niksar Kazasında 50 oy, Reşadiye Kazası'nda 49 oy, Artova Kazası'nda 34 oy, toplam da 393 oy alarak ikinci dönemde Tokat milletvekili olarak seçilmiştir. Mustafa Vasfi Bey, II. Meclis haricinde²⁵¹ III. ve IV. dönemlerde de Tokat'tan milletvekili seçilmiştir.²⁵²

II. Meclise Kıdemli Yüzbaşı olarak katılan Mustafa Vasfi Bey'in²⁵³ askerlik durumu ile ilgili bir sorunu olmuştur. Kendisinin meclise vermiş olduğu bir dilekçe ile Binbaşılığa terfiine hak kazandığı halde İstanbul Hükümeti tarafından terfi edilmeden emekliliğe sevk edildiği ve bu nedenle bu hatanın düzeltilerek Binbaşılığına terfisini istemiştir. 26 Ocak 1924 tarihinde yapılan oturumda meclisce bu durum görüşülmüş lehte ve aleyhte konuşmalar olmuştur. Bu durum karşısında Mustafa Vasfi Bey Meclis kürsüsünden durumunu şu şekilde izah etmiştir:

Efendiler; bendeniz 28 sene memleketime gitmiyerek bu millete

hizmet ettim. Memleketime hiç uğramamak partiyle Harbi Umuminin

²⁴⁹ TBMM Arşivi, Mustaf Vasfi Bey (Süsoy), Sicil Dosyası, Sicil No: 404.; ÇOKER, Türk Parlamento..., C.III, s.915,916.

²⁵⁰ ÇOKER, Türk Parlamento..., C.III, s.,916.

²⁵¹ TBMM Arşivi, Mustaf Vasfi Bey (Süsoy), Sicil Dosyası, Sicil No: 404.

²⁵² ÇOKER, Türk Parlamento..., C.III, s.,916.

²⁵³ TBMM Arşivi, Mustaf Vasfi Bey (Süsoy), Sicil Dosyası, Sicil No: 404.

nihayetine kadar Paşa Hazretleri ile beraber bulundum. Paşa Hazretleri beni inha etti. Evrakım geldi. Fakat Enver Paşanın yanında kaldı. Enver Paşa, Paşa Hazretlerinin inhalarını kabul etmediği için terfi edemedim. 1333 senesinde İstanbul'a geldim. Enver Paşaya istida ettim ve dedimki hayatı memuriyette hiç bir lekem yoktur. Sen istediğini terfi ettiriyorsun bilâ kaydüşart istifa ediyorum. Osman Şevket Bey beni aldı, yukarıya götürdü, dedi ki “Arkadaş, senin sıran gelmiş, geçiyor. Seni terfi ettireceğiz. Gel sen staj yap; seni terfi ettirelim, binbaşı yapalım. Bir de muhtıra yaptılar. “Enver Paşa bu muhtıraya mucip” dedi. Hülasa 1334 senesinde ortalık karıştı. Evrakım alaydan, fırkadan, ordudan gelip sicilimize geçti. Sicilime geçince ben Enver Paşaya bir mektup yazdım. “Şöyle geldi, böyle geldi...” diye Enver Paşa yazdı, çizdi. Sonra ben İstanbul'a geldim. İstanbul'da beni daire müdürü yaptılar. (Alkışlar) (Kabul sedaları) İstanbul'da iken Kemal Paşa bana telefon ediyor ve diyordu ki, “Ben dokuzuncu ordu müfettişliğine gidiyorum, beraber gidelim.” Geldik, teşkilât yaptık, Arif Bey ile beraber gittik. 1335 senesinde ben tekaüd edilmişim. Bundan benim haberim yok. 1336 senesi martının 27 inci günü bana tebligat yapıyorlar. Aradan altı ay geçiyor. Benim haberim yok. Sonra mebus olup buraya geldik.

Harekât-ı milliye bidayetinde bu vatana canlarını feda ederek hizmet eden ve bugün terfî sırası geldiği halde terfi ettirmeden nasıl tekaüde sevk ediyorsun dediğim zaman, cevap vermemişlerdi. Binaenaleyh bu gün hizmet ederek terfie kesb-i istihkak etmiş olanlar

terfi edilmeksizin tekaüde sevk edilmişlerdir. Bendenizce bunu bu şekilde kabul etmek demek, elan mevcut ve meri olan kanunu ref etmek demektir. Demin Reşit Ağa Hazretleri de izah ettiler. Ben de taraftarım. Terfi vakti gelmiş, zamanı geçmiş olduğu halde hakları da ölmemiştir. Bunun bir madde kanuniye şeklinde, yani bu hususu bir kanunla vermek lâzım gelir. Yoksa kanun ref edilmiş olur. Israr ettiğini görüyorum, bunun hafî celsede değil aleni celsede mevzu bahis edilerek milletin nazargâhına arz suretiyle hakkını alması daha muvafıktır. Celse-i hafiyede mevzu bahis olmuştur. Celse-i aleniyede mevzu bahis olması kendi menafii iktizasındandır. Mustafa Bey hizmet etmiş ve terfi istihkak kesbettiği yedinci Kolordunun 23 Mart 1921 tarihli tahriratiyle inha edilmiş ve buna mukabil gümüş liyakat madalyası almıştır. Sonra tahdidi sin kanununa tevfikân tekaüde sevk edilmiştir. Kendisi harekâtı milliyeye iştirak etmiş, şayi meşkuür olsun, buna mukabil geçen sene ve bu sene de mebus olmuş, bir de İstiklâl Madalyası almıştır.²⁵⁴

Bu konuşmasından sonrada yeniden yapılan lehte ve aleyhte konuşmaların ardından Mustafa Vasfi Bey'in Binbaşılığa terfi mazbatası oylanmış, oylamada 72 kabul, 22 red ve 11 çekimser oy almasına karşılık karar yeter sayısına ulaşamadığından terfi mazbatası onaylanmamış, ancak 30 Ocak 1924 tarihinde yeniden yapılan oylamada 98 kabul, 21 red ve 11 çekimser oy alarak Binbaşılığa terfi işlemi gerçekleşmiştir.²⁵⁵

²⁵⁴ T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, C. IV, s.365,366.

²⁵⁵ T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, C. IV, s.386.

II. Dönem Meclis'te İstida, Posta ve Telgraf, Milli Müdafaa komisyonlarında çalışan Mustafa Vasfi Bey, 20 Aralık 1924 ve 02 Ocak 1927 tarihlerinde Adana'nın kurtuluş bayramlarına katılacak olan heyette görev almıştır.²⁵⁶

Mustafa Vasfi Bey'in sahip olduğu İstiklal Madalyası Şeridi de Büyük Millet Meclisinin 12 Mayıs 1927 tarihinde aldığı kararla Kırmızı – Yeşil Şeritli İstiklal Madalyası'na dönüştürülmüştür.²⁵⁷

Dürüst, samimi ve neşeli bir insan olan Mustafa Vasfi Bey ile Mustafa Kemal Paşa'nın Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan önce ve sonra da yakınlıkları devam etmiş, Mustafa Kemal Paşa'nın yurt gezileri esnasında Tokat'a her gelişinde Mustafa Vasfi Bey'in evinde misafir olmuştur.²⁵⁸

Mustafa Vasfi Bey, hayatının son zamanlarında yakalandığı şeker hastalığı sebebiyle²⁵⁹ Ankara Numune Hastanesi'nde tedavi gördüğü esnada 2 Ekim 1934²⁶⁰ tarihinde ölmüştür.²⁶¹

Mustafa Vasfi Bey'in ölüm nedeni ile ilgili olarak, kendisinin ayakkabı ustası olan bir hemşehrisine yaptırdığı kunduranın ayaklarına vurduğu, bunun da ayağında yaraya neden olarak kangren'e çevirdiği, bu yüzden şeker hastası olan Mustafa Vasfi Bey'in bu yarasının iyileşmediği hatta Mustafa Vasfi Bey'in hanımı Alemşah'a ayakkabının ayaklarına vurduğunu ve bu yüzden kendisinin bu hale geldiği şeklinde

²⁵⁶ ÖZTÜRK, **Türk Parlamento...**, C.III, s.746.

²⁵⁷ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem)**, C. 32, s.102.

²⁵⁸ Mustafa Vasfi Bey'in oğlu olan Mithat Süsoy'un oğlu Mustafa Ercan Süsoy'la 10.01.2009 günü yapılan mülakat.

²⁵⁹ Mustafa Vasfi Bey'in oğlu olan Mithat Süsoy'un oğlu Mustafa Ercan Süsoy'la 10.01.2009 günü yapılan mülakat

²⁶⁰ Fahri Coker, **Türk Parlamento Tarihi (TBMM I. Dönem)** adlı eserinde, Mustafa Vasfi Bey'in ölüm tarihini 10 Ekim 1934, olarak vermiştir. Ancak bizim Cumhuriyet Arşivi'nden elde ettiğimiz "**Tokat Milletvekili Mustafa Vasfi, Balıkesir Milletvekili Ali Şuuri, Samsun Milletvekili Emin, Sivas Milletvekili Rahmi'nin vefatı üzerine yerlerine yenisinin seçilmesi**" konulu belge de bulunan Mustafa Vasfi Bey ile ilgili Dışişleri Bakanı Şükrü Kaya Bey'in Başbakanlığa yazdığı 20 Ekim 1934 tarih ve 4365 sayılı yazısında, Mustafa Vasfi Bey'in 2 Ekim 1934 tarihinde vefaat ettiğini belirtmektedir. Fahri Coker'in verdiği tarih bir yanlışlıktan ibaret olsa gerekir.

²⁶¹ **B.C.A.**, 30.10.0.0/74.491.12

söylediği ölümünün de bu nedenle kaynaklandığı söylenmektedir.²⁶² Mustafa Vasfi Bey'in ölümünden bir gün sonra cenazesi, Cebeci Asri Mezarlığı'nda toprağa verilmiştir.²⁶³

4. Hacı Kamil Efendi (Topçuzade)

Topçuzade olarak bilinen Hacı Kamil Efendi 1868 (1284) tarihinde Zile'nin²⁶⁴ Orta Mahallesi'nde²⁶⁵ doğmuştur. Babası Mahmut Efendi²⁶⁶ annesi Ümmügülsüm'dür. Zile'den Hatice Hanım ile evlenmiş olan Hacı Kamil Efendi'nin çocuğu bulunmamaktadır.²⁶⁷

İtfaiye azalığında bulunan Mustafa Tevfik Efendi'den "icazet"²⁶⁸ alan Hacı Kamil Efendi, Amasya'da Sultan Bayezid Medresesi'nde eğitim görmüştür. Medreseden çıktıktan sonra da uzun bir süre eğitim işleri ile meşgul olarak, medresede gördüğü eğitimini de ilerletmiştir. Osmanlı Mebusan Meclisi'ne katılmadan önce seçimle mahkeme ve idare azalıklarında bulunmuş,²⁶⁹ 1912 yılında da yapılan seçimle memleketinde müftü olmuştur.²⁷⁰

Osmanlı Mebusan Meclisi'nin ikinci ve üçüncü dönemlerinde Tokat'tan Milletvekili seçilen Hacı Kamil Efendi, Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan bir süre sonra İstanbul'dan memleketi Zile'ye dönmüştür. Zile'ye geri dönüşünden sonra

²⁶² Mustafa Vasfi Bey'in oğlu olan Mithat Süsoy'un oğlu Mustafa Ercan Süsoy'la 10.01.2009 günü yapılan mülakat.

²⁶³ ÇOKER, *Türk Parlamento...*, C.III, s.,916.

²⁶⁴ TBMM Arşivi, *Hacı Kamil Efendi (Topçuzade), Sicil Dosyası*, Sicil No: 631.

²⁶⁵ ÖZTÜRK, *Türk Parlamento...*, C.III, s.747.

²⁶⁶ TBMM Arşivi, *Hacı Kamil Efendi (Topçuzade), Sicil Dosyası*, Sicil No: 631.

²⁶⁷ ÖZTÜRK, *Türk Parlamento...*, s.747.

²⁶⁸ İlim ve yazıda tahsilini bitirenlere verilen şahadetname yerinde kullanılır bir tabirdir. İcazet Almak ise; Medrese usulüne göre okuduğu dersi bitiren talebenin hocasından izin alması yerinde kullanılır bir tabirdir.

Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, M.E.B. Yayınları, İstanbul 1983, C.II, s.19

²⁶⁹ TBMM Arşivi, *Hacı Kamil Efendi (Topçuzade), Sicil Dosyası*, Sicil No: 631.

²⁷⁰ ÖZTÜRK, *Türk Parlamento...*, C.III, s.747.

burada bir süre eğitim işleri ve özel işleri ile uğraşmıştır. İşgallerden sonra Anadolu'nun birçok yerinde kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinden bir olan Tokat Müdafaa-i Hukuk Cemiyetine girerek, Milli Mücadele'ye destek vermiştir.²⁷¹

Birinci Meclis'in 1 Nisan 1923 yılında, seçimlerinin yenilenmesi kararı üzerine Haziran 1923 yılında yapılan seçimlerde, Tokat Merkez de 83 oy, Zile Kazası'nda 83 oy, Erbaa Kazası'nda 95 oy, Niksar Kazasında 50 oy, Reşadiye Kazası'nda 49 oy, Artova Kazası'nda 34 oy, toplam da 394 oy alarak Tokat'tan ikinci dönem milletvekili seçilmiştir.²⁷² 18 Ağustos 1923 yılında meclise katılan Hacı Kamil Efendinin mazbatası, bir gün sonra 19 Ağustos 1923 tarihinde onaylanmıştır.²⁷³

Mecliste kurulan Layiha, Diyanet, ve Evkaf, Nizamname-i Dahili ve İrşad komisyonlarında görev almıştır.²⁷⁴

Milletvekilliği yaptığı bir dönemde hastalanan Hacı Kamil Efendi²⁷⁵, bu sebepten dolayı meclis çalışmalarına bir süre katılamamıştır. Meclise katılamayışının sebebini Meclis İdare Amirliği görevini yürüten Hakkari Milletvekili Süleyman Asaf (Doras) Bey'e²⁷⁶ gönderdiği mektubunda şöyle anlatmaktadır;

Hakkari Milletvekili Muhteremi Asaf Bey Efendi Hazretlerine

Muhterem bey kardeşim bendeniz kalbden çıkan en büyük tevsiiinden umud-u fakirlerdeki ağırlardan büyük rahatsızlık içindeyim. Meclisi Aliyeye iltihak edemediğimden müteessif ve müteessirim. Eğer az muktedir bir halde bulunsam hemen canımı oraya atacağım. Ah biçareki bütün imkan haricindedir. Binaenaleyh

²⁷¹ TBMM Arşivi, Hacı Kamil Efendi (Topçuzade), Sicil Dosyası, Sicil No: 631.

²⁷² TBMM Arşivi, Hacı Kamil Efendi (Topçuzade), Sicil Dosyası, Sicil No: 631.

²⁷³ TBMM Arşivi, Hacı Kamil Efendi (Topçuzade), Sicil Dosyası, Sicil No: 631.

²⁷⁴ ÖZTÜRK, Türk Parlamento..., C.III, s.747.

²⁷⁵ TBMM Arşivi, Hacı Kamil Efendi (Topçuzade), Sicil Dosyası, Sicil No: 631.

²⁷⁶ ÖZTÜRK, Türk Parlamento..., s.373.

maalhicab tekrar mezuniyet talebinde bulunuyorum. Raporum derdest takdimdir. Zatı alileriyle arkadaşlığımız açıkçadır ki bunca senedir hayatı siyasemizi beraber imrar ettim. Divan-ı riyasete şu ahval-i elyevm arzla mezuniyetimin kabulünü istirham ve Rasim ve Ali Rıza Beylere ihtiramata lutuf tebliğini rica eylerim efendim hazretleri.

19 Ocak 1926

Zile'de Tokat Milletvekili Hacı Kamil²⁷⁷

Anlaşıldığı üzere mektubunda bahsettiği hastalığı ile ilgili raporu da ilişikte sunmuş ve meclise katılamayışının kabulünü istemiştir.

II. Dönem milletvekilliğinin sona ermesinden sonra özel işleri ile uğraşan Hacı Kamil Efendi 13 Ocak 1933 yılında ölmüştür.²⁷⁸

²⁷⁷ TBMM Arşivi, Hacı Kamil Efendi (Topçuzade), Sicil Dosyası, Sicil No: 631.

²⁷⁸ ÖZTÜRK, Türk Parlamento..., s.373.

III. BÖLÜM

İKİNCİ DÖNEM TOKAT MİLLETVEKİLLERİ'NİN MECLİS

FAALİYETLERİ

II. Meclis, modern Türkiye'nin doğuşuna zemin hazırlayan inkılapları gerçekleştirmiş bir meclistir. Bu açıdan bakıldığında II. Meclis'te görev yapan milletvekillerinin faaliyetleri de büyük bir öneme sahip olup milletvekillerinin faaliyetlerinin incelenmesi de inkılapların temel felsefesinin anlaşılması açısından yararlı olacaktır.

Mehmet Emin Bey, Bekir Sami Bey, Mustafa Vasfî Bey ve Hacı Kamil Efendi meclis çalışmalarında kendileri tarafından getirilen önerilere, hep beraber destek vererek birliktelik sergilemişlerdir. Örneğin Hacı Kamil Efendi'nin Ünye – Fatsa yolunun inşası için verdiği tavrı Mehmet Emin Bey ve Mustafa Vasfî Bey de imza atarak desteklemişler, ayrıca Mustafa Vasfî Bey'in binbaşılıktan emekli olabilmek için yaptığı başvurusunda da, Mehmet Emin Bey, Bekir Sami Bey ve Hacı Kamil Efendi diğer oylamada kabul oyu kullanarak, teklifin kabul edilmesine katkı sağlamışlardır.

II. Meclis'te görev yapmış Tokat milletvekillerinden Mehmet Emin Bey, Bekir Sami Bey, Mustafa Vasfî Bey ve Hacı Kamil Efendi'nin meclis faaliyetleri bu anlamda incelenerek aşağıya çıkartılmıştır.

1. MEHMET EMİN BEY'İN MECLİS ÇALIŞMALARI

Mehmet Emin Bey hukukçu bir kimliğe sahip olup meclis çalışmalarına bakıldığında kendisinin hukukçu kimliğinin görülmesi mümkündür. Çünkü Layiha Encümeni (Kanun Tasarılarını İnceleme Komisyonu)'ne nasıl seçildiğine dair elimizde

bilgi olmamasına rağmen, hukukçu kimliğinden dolayı bu encüme seçilmiş olması kuvvetli bir ihtimaldir. Ayrıca Mehmet Emin Bey bu encümenin başkanlığı görevini de yürütmüştür.

Mehmet Emin Bey'in meclis çalışmalarında destek verdiği takrirler ve kanun tekliflerine bakıldığında hemen hemen her konuya ait değişik tekliflerinin olduğu görülmektedir. O halde Mehmet Emin Bey'in ülke meseleleri ile yakından ilgilendiğini söylemek de mümkündür.

Mehmet Emin Bey'in meclis çalışmalarını; meclise verdiği takrirler, kanun teklifleri, meclis konuşmaları, komisyon çalışmaları ve katıldığı oylamalar üzere beş bölüm halinde incelenmiş olup aşağıya çıkartılmıştır.

1.1. Mehmet Emin Bey'in Verdiği Takrirler

Mehmet Emin Bey'in verdiği takrirler iki kısma ayrılmaktadır. Birincisi öncülüğünü kendisinin yaptığı, ikincisi ise arkadaşları tarafından verilip kendisinin de imzasının bulunduğu takrirlerdir. Meclise verilen takrirler bu şekilde incelenecek olup aşağıya çıkartılmıştır.

Mehmet Emin Bey'in de imzasının bulunduğu, Menteşe (Manisa) Milletvekili Esad Efendi ve arkadaşları, Sükna Kanunu (İşyeri Kanunu)'nun kaldırılmasından sonra işyeri sahiplerinin haksız yere kira fiyatlarını artırarak, kiracıları zor durumda bırakmaları nedeni ile işyeri sahipleri ve kiracılar arasındaki kira oranlarını belirleyecek bir çalışma yapılması konusunda, Mesken Kanunu'nun kaldırılması nedeniyle arşive giden evrakın incelenmesi ve işyeri sahiplerinin keyfi tutumlarına mani olunması hakkında bir takrir vermişlerdir. Bu takrir hakkında herhangi bir görüş bildiren olmayıp,

takririn oylamasına geçilmiştir. Yapılan oylamada, takrirde belirtilen düzenleme çalışmalarının yapılması amacı ile takrir kabul edilmiştir.²⁷⁹

Denizli Milletvekili Haydar Rüşdü Bey ve arkadaşları arasında bulunan Mehmet Emin Bey; Yunan Hükümeti arasında imzalanan nüfus mübadelesi ile ilgili anlaşmaya²⁸⁰ uymadıkları, Yunanistan'da bulunan Müslümanların mallarına zorla el koydukları ve eziyet ettikleri, bu yüzden Türk Hükümetinin de İstanbul'da bulunan Rum'lara ait mağaza, depo ve fabrikalarına Yunanistan'da bulunan Müslümanlara yapılanlara karşılık olarak el konulması gerektiği konulu, Yunan hükümetinin nüfus mübadelesine ve mallara dair olan maddelere uymayarak Müslümanlara karşı gösterdikleri çeşitli eziyetler yaptığına dair, bir takrir vermişlerdir. Bu takrir mecliste okunmuş ve okunmasından sonra Kozan Milletvekili Ali Saib Bey takririn Hariciye Vekâleti (Dışişleri Bakanlığı)'ne ait olduğunu söyleyerek oraya sevk edilmesi gerektiğini söylemiştir. Bunun üzerine Meclis Başkanı²⁸¹ İsmet Bey takririn Hariciye Vekâleti (Dışişleri Bakanlığı)'ne tebliğ edildiğini ifade etmiştir.²⁸²

Kayseri Milletvekili Said Bey ve arkadaşları tarafından Miralay nazım Bey'in annesine daha önce hazırlanan bir kanunla bağlanan otuz iki liralık maaşın altmış liraya çıkarılmasını istedikleri konulu, Miralay Nazım Bey'in annesine vatana hizmet kaleminden maaş bağlanması için geçen dönemde verilip Muvazene-i Maliye Encümeni (Mali Bütçe Komisyonu)'nde bulunan kanun teklifinde, Miralay Nazım Bey'in annesine vatana hizmet kaleminden maaş tahsisi için önceki dönemde verilip Mali Bütçe Komisyonu'nda bulunan kanun teklifin de belirtilen miktarın yetim maaşının da ilavesiyle altmış liraya yükseltilmesine dair takriri, Mehmet Emin Bey de destekleyerek

²⁷⁹ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem)**, C. 2, s.83.

²⁸⁰ Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan Ahali Mübadelesi Antlaşması'dır. Aptülâhat Akşin, **Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi**, Ankara 1991, s.251.

²⁸¹ Meclis zabıtlarında bu ifade "Reis" olarak geçmektedir.

²⁸² **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem)**, C. 3, s.39,40.

imzalamıştır. Yapılan görüşmeler neticesinde kanun kabul edilerek, Miralay Nazım Bey'in annesinin maaşı altmış liraya yükseltilmiştir.²⁸³

Dâhiliye Vekâleti (İçişleri Bakanlığı) Bütçesi içinde Bozok (Yozgat) Milletvekili Avni Bey ve altmış iki arkadaşının, milletvekillerinin maaşlarına otomobil masrafları hariç olmak üzere beş yüz lira zam yapılmasına, dair verdikleri takrirden Mehmet Emin Bey'in de imzası bulunmaktadır. Verilen takrirden ilgili olarak Kütahya Milletvekili Ragıp Bey bu zammın gerekli olduğu yönündeki açıklamalarından sonra Mehmet Emin Bey, verdikleri takririn meclis tarafından kabul edilmesi durumunda bunun "takdirkârlık" olacağını ifade ederek zammın gerekliliğini savunmuştur. Ancak Muvazene-i Maliye Encümeni (Mali Bütçe Komisyonu) Başkanı Hasan Fehmi Bey, bu zammın mümkün olmayacağını belirterek, encümen tarafından takririn ret edildiğini belirtmiştir.²⁸⁴

1924 Genel Bütçe Kanunu'nun 318. maddesine ilişkin Denizli Milletvekili Mazhar Müfit Bey ve arkadaşları ile birlikte Mehmet Emin Bey de, Maliye Vekili (Maliye Bakanı) hazırımın dahi dâhil bulunduğu görevli encümen tarafından lüzum gösterilmiş olan 2 milyon liranın Bahriye Bütçesi'ne ilave edilmesi hakkında bir takrir vermişlerdir. Bu takrir okunduktan sonra meclis tarafından kabul edilerek, Bahriye Bütçesine 2 milyon lira ilave edilmiştir.²⁸⁵

Canik (Samsun) Milletvekili Talat Avni Bey ile arkadaşları tarafından verilen Müzik Öğretmeni Zeki Bey ile orkestrasında bulunan kişilerin maaşlarına zam yapılmasına dair takriri Mehmet Emin Bey de desteklemiştir. Bu takrir üzerinde milletvekilleri söz alarak konu ile ilgili açıklamalarda bulunmuşlardır. Ancak takrir hakkındaki görüşmelerin uzamasına Meclis Başkanı Fethi Bey "... akşama kadar devam

²⁸³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 7, s.204-209.

²⁸⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 7, s.262,265.

²⁸⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.8,9.

ederiz” şeklinde tepki göstermesi karşısında görüşmeler sona ermiş, ama yapılan oylamada taksir reddedilmiştir.²⁸⁶

1924 Genel Bütçe Görüşmeleri esnasında Ticaret Vekâleti (Ticaret Bakanlığı) bütçesi görüşmelerinde; Ticaret Vekâleti (Ticaret Bakanlığı) Bütçesi’nden yedi-sekiz yüz liranın öğretmenler meclisine tahsis edilmesine²⁸⁷, Ticaret Vekâleti (Ticaret Bakanlığı) teşvik-i sanayi kısmına elli bin lira konulmasına²⁸⁸, Mehmet Efendi’nin fabrikalarının faaliyete geçebilmesi için borç olarak yirmi bin liranın Ticaret Vekâleti (Ticaret Bakanlığı) bütçesine ilave edilmesine dair verilen taksirlerde Mehmet Emin Bey’in de imzası bulunmaktadır. Bu taksirler aynı bütçe görüşmeleri esnasında ele alınmış ancak kabul edilmemişlerdir.²⁸⁹

Mehmet Emin Bey, Gelibolu Milletvekili Celal Nuri Bey ve arkadaşları ile birlikte Almanya ile dostluk antlaşması ve memleketlerinde Türk halkına dair kanunlar ve istisnai savaş tedbirlerin kuvvetlendirilmesi hususunda hükümete yetki verilmesi hakkındaki kanun tasarılarının görüşmelere alınması ve sonuçlandırılmasına dair bir taksir vermişlerdir. Taksir okunduktan sonra Meclis Başkanı Fethi Bey, taksirde belirtilen Almanya ile dostluk antlaşması konusunun görüşülerek karara bağlanması meselesini, bütçenin vatana hizmet kısmından ödenecek maaşlarla ilgili kanun teklifleri için yapılacak görüşmelerden sonra yapılmasını isteyerek, oylamaya sunmuş ve taksir bu haliyle kabul edilmiştir.²⁹⁰

Antalya Milletvekili Ahmet Saki Bey ve arkadaşları arasında bulunan Mehmet Emin Bey, Adliye Vekâleti (Adalet Bakanlığı) Bütçesi’ne otuz bin lira ilave edilmesine dair bir taksir vermişlerdir. Bu taksir için Maliye Vekili (Maliye Bakanı) Abdulhalik

²⁸⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.36-39.

²⁸⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.179,181.

²⁸⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.194.

²⁸⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.195.

²⁹⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.558.

Bey, yirmi bin lira zammı uygun gördüklerini ifade etmiştir. Takririn okunmasından sonra Ahmet Saki Bey de Maliye Vekâleti (Maliye Bakanlığı)'nin yirmi bin liranın kabul edilebileceğini belirttiğini, o halde otuz bin lira olan tekliflerinin, yirmi bin lira şeklinde değiştirdiğini söylemiştir. Takrir bu şekliyle oylamaya sunulmuş ve kabul edilmiştir.²⁹¹

Mehmet Emin Bey Ankara Erkek Lisesi binasında bulunan Müdafaa-i Milliye Vekâleti (Milli Savunma Bakanlığı)'nin binayı tahliye edilerek Maarif Vekâleti (Milli Eğitim Bakanlığı)'ne teslim etmesi hakkında Muvazene-i Maliye Encümeni (Mali Bütçe Komisyonu) tarafından verilen kararın, meclis tarafından onaylanmasına dair Ankara Milletvekili İhsan Bey ve arkadaşları tarafından verilen takrire destek vermiştir. Meclis Başkanı Ali Fethi Bey, Müdafaa-i Milliye Vekâleti (Milli Savunma Bakanlığı) bütçesinin uygun durumda olması halinde takrirden istenilenin mümkün olacağını söyleyerek bu takriri oylamaya sunacağını ifade etmiştir. Yapılan oylama sonucunda takrir kabul edilmiş ve Müdafaa-i Milliye Vekâleti (Milli Savunma Bakanlığı)'ne verilmek üzere başbakanlığa gönderilmiştir.²⁹²

Susuzluk dolayısıyla otuz kilometre mesafeden su getirmek üzere İsviçreli bir şirket ile seksen iki bin liraya mukavele imzalayan Denizli'nin Tavas kazası halkına yardım için geçen sene Konya vilâyetine yapıldığı gibi devlet bütçesine yirmi bin lira zam ve ilâvesine dair, Denizli Milletvekili Haydar Rüşdü Bey ve arkadaşları tarafından verilen takrirden Mehmet Emin Bey'in de imzası bulunmaktadır. Bu takrir meclis tarafından yapılan oylamada kabul edilmemiştir.²⁹³

²⁹¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.807,808.

²⁹² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.832,833.

²⁹³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 13, s.348,354.

Mehmet Emin Bey'in ayrıca Büyük Millet Meclisi'nin 1924 senesi bütçesine ek ödenek verilmesi hakkındaki²⁹⁴, Bahriye Vekâleti (Denizcilik Bakanlığı)'nin oluşturulmasına dair kanunun ikinci maddesinin değiştirilmesi yönündeki kanun teklifinin²⁹⁵ ve Yol Mükellefiyeti Kanunu'nun ikinci madde²⁹⁶ görüşmelerinin yeterli olduğu yönünde takrirleri mevcuttur.

Bunların yanı sıra Mehmet Emin Bey'in imzasının bulunduğu, İstihlak Resmî Kanunu'nun açıklanması ve ipeği de içine alan mensucatın gümrük resmî hakkındaki kanun teklifinin²⁹⁷, Aşar'ın yüzde ona indirilmesi hakkındaki kanun tasarısının²⁹⁸, Millî Mücadele'de malul düşenlere ödül verilmesine dair olan teklifinin²⁹⁹, anavatana kavuşan mübadeleye tabi kardeşlere imkân dâhilinde arazi verilmesine dair olup mübadele, İmar ve İskân, Adliye ile Umur-u Tasarrufiye komisyonlarında bulunan kanun tasarılarının³⁰⁰, öncelikli olarak görüşülmesine dair de takrirleri vardır. Bu takrirler oylamaya sunulmuş ve kabul edilmiş ve görüşülmesine başlanmıştır. Bu takrirlerin haricinde Ankara şehrinde, ifayı vazife eden devlet memurlarının zam verilmesi ile ilgili kanun teklifi ve Muvazene-i Maliye Encümeni (Mali Bütçe Komisyonu) mazbatasının da öncelikli olarak görüşülmesine dair takriri de kabul edilmemiştir.³⁰¹

Mehmet Emin Bey'in verdiği takrirler yukarıda verildiği gibi olup genel olarak bakıldığında siyasi, sosyal, ekonomik ve hukuki alanları kapsadığı görülmektedir. Toplam 22 adet takriri bulunan Mehmet Emin Bey, değişik konu ve alanlardaki bu çalışmaları ile mecliste aktif bir şekilde faaliyet göstermiştir.

²⁹⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 10, s.176.

²⁹⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 11, s.290.

²⁹⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 11, s.334,341.

²⁹⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 2, s.833.

²⁹⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 3, s.74.

²⁹⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 4, s.334.

³⁰⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 7, s.136.

³⁰¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 6, s.165.

1.2. Mehmet Emin Bey'in Kanun Teklifleri

Mehmet Emin Bey'in verdiği kanun tekliflerinden sadece biri kendine aittir. Diğer kanun tekliflerinde ise imzası bulunmaktadır. Mehmet Emin Bey'in verdiği kanun teklifleri aşağıya çıkartılmış olup şu şekildedir:

Mübadele, İmar ve İskân Bakanlığı'nın kurulmasına dair verilen kanun teklifinde³⁰² imzası bulunmakta olup yapılan uzun görüşmeler sonucunda kanun teklifi kabul edilmiştir.³⁰³

Mehmet Emin Bey'in öncülüğünü yaptığı Nisab-ı Müzakere Kanunu (Meclis Görüşmeleri Yeter Sayısı Kanunu)'nun 6. ve 8. maddelerinin değiştirilmesine dair bir kanun teklifi³⁰⁴ vardır. Bu kanun teklifini aralarında Mustafa Vasfi Bey'in de bulunduğu 72 milletvekili tarafından desteklenmiştir. Mecliste kanun teklifi üzerinde yapılan görüşmeler sonucunda kanun teklifi kabul edilmiştir.³⁰⁵

Hükümet elinde sahipsiz olarak mevcut bulunan mallar ile düşman araç ve gereçlerinin, malları tahrip edilmiş olanlara hükümet tarafından imkân dâhilinde paylaşılması hakkında kanunun³⁰⁶ birinci maddesi ile ilgili bir değişiklik teklifi mevcuttur. Bu değişiklik teklifi:

³⁰² Madde 1. Mübadele, imar, iskân umuriyle mükellef olmak üzere (Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti) namıyla bir vekâlet teşkil olunmuştur.

Madde 2. Mübadele, İmar ve İskân Vekâletinin vazaif ve salâhiyetiyle tahsisat ve teşkilâtı kanunu mahsusla tâyin olunur.

Madde 3. İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren meriyülicradır.

Madde 4. İşbu kanun Büyük Millet Meclisi tarafından icra olunur.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 2, s.654.

³⁰³ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 2, s.654.**

³⁰⁴

Riyaseti Celileye

Madde 1. Nisabı Müzakere Kanununun altıncı ve sekizinci maddelerini muaddil 8 Mart 1923 tarihli Kanunun birinci maddesi berveçhiati tadil olunmuştur.

Madde 2. Türkiye Büyük Millet Meclisi Azasına senevi üçbin altıyüz lira tahsisat ita olunur

Madde 3. İşbu Kanun Mart 1924 iptidasından itibaren meriyülicradır.

Madde 4. İşbu Kanun Büyük Millet Meclisi tarafından icra olunur.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 6, s.203.

³⁰⁵ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 6, s.203-204.**

³⁰⁶ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 7, s.412.**

Riyaseti Celileye

Birinci maddenin şu şekilde tadilini teklif ederim. ... bu misüllü arazi metruke o misillü eşhasa tercihan ve meccanen tefriz olunur.

Tokat Emin³⁰⁷

şeklinde olup, konu hakkında kısa bir konuşma da yapmıştır.³⁰⁸ Mehmet Emin Bey'in kanun değişiklik teklifi meclis tarafından oylanmış ancak kabul edilmemiştir.³⁰⁹

Mersin Milletvekilleri Niyazi ve Besim Beyler ile arkadaşları arasında bulunan Mehmet Emin Bey'in, Mersin Limanı'nın inşası için gerekli ödenek hakkındaki kanun teklifi³¹⁰ vardır. Bu kanun teklifi müzakere edilmek üzere genel kurula sevk edilmiştir.³¹¹

Kastamonu Milletvekili Ali Rıza Bey ve arkadaşları tarafından verilen ve Mehmet Emin Bey'inde imzasının bulunduğu Bahriye Vekâleti (Deniz İşleri Bakanlığı) oluşturulmasına dair kanun teklifi³¹² vardır. Bu kanun teklifi meclis tarafından kabul edilmiştir.³¹³

Mehmet Emin Bey'in kanun tekliflerine bakıldığında 2 tanesinin devlet idaresi ile alakalı bakanlık oluşturulmasına dair kanun teklifleridir. Diğer kanun teklifi ise Mersin Limanı'nın inşası ile alakalı olup, mali konudur. Bir başka kanun teklifi de Nisab-ı Müzakere Kanunu ile alakalıdır. Bu kanun teklifleri kabul edilmiş ancak kendisine ait verdiği ve yukarıda belirttiğimiz kanun teklifi kabul edilmemiştir.

³⁰⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 7, s.419.

³⁰⁸ Bkz. Mehmet Emin Bey'in, Meclis Konuşmaları Bölümü; T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 7, s.419.

³⁰⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 7, s.419.

³¹⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.846.

³¹¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.846.

³¹² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 11, s.216.

³¹³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 11, s.304; Bu kanun teklifi ile ilgili açıklamalar için Bkz Hacı Kamil Efendi, Kanun Teklifleri Bölümü.

1.3. Mehmet Emin Bey'in Encümen (Komisyon) Çalışmaları

16 Ağustos 1923 tarihinde meclis tarafından komisyonlarda görev alacak kişilerin belirlendiği oturumda, Layiha Encümeni, Nizamname-i Dâhili Encümeni'ne seçilmiştir. Ancak Adliye Encümeni ve Umur-u Tasarrufiye Encümenlerine ne şekilde ve ne suretle seçildiğine dair elimizde bilgi mevcut değildir. Ancak bu encümenlerden istifa eden ya da bırakan milletvekillerinin yerine seçilmiş olması muhtemeldir.

1.3.1.Mehmet Emin Bey'in Layiha Encümeni Çalışmaları

Layiha Encümeni (Kanun Tasarılarını İnceleme Komisyonu)'nde görev alan Mehmet Emin Bey bu encümenin başkanlığı görevini yürütmüştür. Bu encümende görevli iken encüme gelen kanun teklifleri ve haklarında uygulanan işlemler aşağıya çıkartılmıştır.

Zonguldak Milletvekili Tunalı Hilmi Bey'in Dâhiliye Vekâleti (İçişleri Banklığı)'nin Kaldırılması ile işlerinin İcra Vekilleri Heyeti Reisliğine (Başbakanlık) bağlanması hakkındaki"³¹⁴, Zonguldak Milletvekili Tunalı Hilmi Beyin, Türkçe Kanunu"³¹⁵, Sivas Milletvekili Muammer ve Kayseri Milletvekili Ahmet Hilmi Bey'lerin, firari ve bakaya olan kişilerden vergi ahz ve istifası ile alakalı"³¹⁶, Ergani"³¹⁷ Milletvekili Kazım Vehbi Bey'in Ergani livasının bağımsız olarak idaresi hakkında "³¹⁸, Niğde Milletvekili Ebubekir Hazım Beyin; 3 Mart 1924 tarihli kanunun, Türkiye Cumhuriyeti hududu haricine çıkarılan Hanedanı Osmanî'nin sahip oldukları emvali gayrimenkulenin tasfiyesi hakkındaki yedinci maddesinin değiştirilmesine dair"³¹⁹,

³¹⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 1, s.337.

³¹⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 1, s.338.

³¹⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 2, s.82.

³¹⁷ Bugün Diyarbakır ilimize bağlı ilçedir.

³¹⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 2, s.832.

³¹⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 19, s.188/29.

kanun teklifleri, müzakere edilmelerine gerek görülmediği yönünde encümen tarafından karar alınarak Meclis Başkanlığı'na geri gönderilmiştir.

“Değişik bölgelerin imarı ve ihyası için İmar ve İskân Bakanlığı'nın oluşturulmasına”³²⁰, “Ankara şehrinin Türkiye Devleti'nin merkez idaresi yeri olduğuna”³²¹, “Cemiyetler Kanunu'nun beşinci maddesinin değiştirilmesine”³²², “Firari ve bakayanın muafiyetine”³²³, “Marmara Adası'nın hapisane-i umumi olarak kabul edilmesine”³²⁴, “İpekli mensucattan tarife-i umumiyede ki resmin on iki misli yerine beş misli olarak alınmasına”³²⁵, “Millî Mücadeleye iştirak eden memurünin kıdemlerine emeklilik zamanlarının nazarı dikkate alınmak üzere zam icrasına”³²⁶, “Karaman kasabası halkının kullanması amacıyla ulaştırılmak istenen su için masarifi gayr-i melhuza tertibinden muavenet icrasına”³²⁷, “Yabancı maden kömürlerinin ithal edilmesinin yasaklanmasına”³²⁸, “Affi Umumi ve Ertelenmesine”³²⁹, “Ordulardaki fazla hayvanatın istilâ görmüş ve Yunan tahribatına mâruz kalmış üretici köylere mukassatan dağıtılmasına”³³⁰, “İhtiyat zabıtlarının sınıfı muvazzafa nakillerine”³³¹, “Öğretmen ve öğrencilerin askerlikten tecilleri hakkındaki kanuna üç madde ilâvesiyle medarisi ilmiye talebesinin de tecillerine”³³², “Rize livasında portakal, limon ve saire fidan dikilmesine”³³³, “Askerlere ziraat araç ve gereçlerinin öğretilmesine”³³⁴, “Hini

³²⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 2, s.637.

³²¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 2, s.666.

³²² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 2, s.677.

³²³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 2, s.779.

³²⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 3, s.9.

³²⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 3, s.17.

³²⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 3, s.50.

³²⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 3, s.51.

³²⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 3, s.53.

³²⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 4, s.151.

³³⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 4, s.361.

³³¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.363.

³³² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.386.

³³³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.423.

³³⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.512.

istimalinde yıkanmaya ihtiyaç gösteren mensucatta ipek istihsalinin memnuniyetine”³³⁵, “Etibbanın hizmeti mecburiyesi hakkındaki kanuna iki madde eklenmesine”³³⁶, “Arada – Diyarbakır - Ergani veyahut Mardin - Diyarbakır - Ergani arasında tren hattı inşası için Nafia Vekâletinin 1924 bütçesine dört milyon lira eklenmesine”³³⁷, “Keşan dekovil hattının ikmalî inşasına”³³⁸, “Ergani madeninin işletilmesi için İktisat Vekâletinin 1924 senesi bütçesine bir milyon lira ilâvesine”³³⁹, “Men'i Müskirat Kanununun birinci maddesinin değiştirilmesine”³⁴⁰, “Mahâkimi nizamiye ve dairelerden alınması lâzım gelen harçlara ait tarifinin otuz sekizinci maddesine”³⁴¹, “Halı dokumasına yarayan ip, eriş ve argaç gibi şeylerle yünlerin menî ihracına”³⁴², “Diğer mahallere nakledilen eşhasın emval ve matlubatı metrûkesi hakkında 12 Eylül 1915 tarihli Kanunu muvakkatin bazı maddeleri ile 20 Nisan 1922 tarihli, emvali metruke kanununu muaddil 15 Nisan 1923 tarihli Kanuna eklenmesi gerektiğine”³⁴³, “İzmir ve Ankara şehirlerinde tatbik edilecek hususa”³⁴⁴, “Sıtma ile mücadele hakkındakine”³⁴⁵, “Boyabat kasabasında vukua gelen yangından zarar gören mültezimlerin aşara olan borçlarının ertelenmesine”³⁴⁶, “Tedrisatı İptidaiye Kararnamesinin değiştirilmesine dair 8 Nisan 1923 tarihli Kanunun 13. maddesinin değiştirilmesine”³⁴⁷, “Ankara'da Şengül Hamamı caddesinde emlâki milliyeden olan beş bin metre murabbâi arsanın Himaye-i Etfâl Cemiyetine terk edilmesine”³⁴⁸, “Açıktaki kalan komutan ve subayların iktidarlarına göre

³³⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 7, s.138,139.

³³⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 7, s.382.

³³⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 7, s.850.

³³⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 7, s.861.

³³⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.184.

³⁴⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.395.

³⁴¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.754.

³⁴² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.761.

³⁴³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 10, s.190.

³⁴⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 10, s.223,224.

³⁴⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 10, s.249.

³⁴⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 11, s.11.

³⁴⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 11, s.254,255.

³⁴⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 15, s.86.

orduda muavin olarak istihdamları veya mektep muallimliklerine tayinlerine”³⁴⁹, “Kırtasiye işlemlerinin hadd-i asgarîsine indirilmesine ve müracaat ve takib-i şikâyet kalemi oluşturulmasına”³⁵⁰, “İmar armağanı hakkındakine”³⁵¹, “Orman Nizamnamesinin üçüncü maddesinin ikinci faslına dair 22 Nisan 1924 tarihli ek maddenin değiştirilmesine”³⁵², “İstanbul’da harizedegân apartmanlarına”³⁵³, “İdare-i umumiye-i vilayat kanununun 138. maddesinin değiştirilmesine”³⁵⁴, “Elcezire ve şark cephelerine ifay-ı vazife edecek komutan ve subayların ile mensubini askeriyenin müddeti hizmetlerine”³⁵⁵, “Denizli vilayeti dâhilinde bulunan Şamlı Çiftliği bedeli icarının affına”³⁵⁶, “Hayvanatı bakariyenin ıslahına”³⁵⁷, dair kanun teklifleri, encümen tarafından incelenerek, üzerinde görüşmelerin yapılması uygun bulunduğu yönünde mazbatalar düzenlenerek, görüşülmek üzere meclise gönderilmelerine karar verilmiştir.

1.3.2. Mehmet Emin Bey’in Nizamname-i Dahili Encümeni Çalışmaları

Mehmet Emin Bey bu encümende üye olarak çalışmış olup, burada görevli iken üç adet³⁵⁸ Büyük Millet meclisine sunulan Nizamname-i Dahili Encümeni teklif ve mazbatasını çalışmalarına katılmıştır.

³⁴⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 19, s.188/1.

³⁵⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 19, s.188/9.

³⁵¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 19, s.273/11.

³⁵² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 20, s.24/1.

³⁵³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 20, s.42/2.

³⁵⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 21, s.122/7.

³⁵⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 21, s.221/6.

³⁵⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 24, s.15/1.

³⁵⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.46/33.

³⁵⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 31, s.237-239; T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.4.

1.3.3. Mehmet Emin Bey'in Adliye Encümeni Çalışmaları

Mehmet Emin Bey bu encümende de üye olarak görev almıştır. Bu görevi esnasında encüme gelen konular³⁵⁹, bir kanunun ya da kanun teklifinin yorumu veya ilgili kanun tekliflerinin ilişkili olduğu kanunlara hukuken uygun olup olmadığı yönünde incelenmiş, haklarında mazbatalar düzenlenerek durumlarına göre meclise yada meclis başkanlığına sevk edilmiştir.

1.3.4. Mehmet Emin Bey'in Umuru Tasarrufiye Encümeni

I. dönem meclisten kalma bazı evraklar, önemli ve önemsiz olanların encümen tarafından incelenerek meclise bildirilmesi için meclis başkanlığı tarafından 18.08.1923 tarih ve 21/94 numaralı yazı ile Dâhiliye ve Umuru Tasarrufiye Encümeni'ne gönderilmiştir. Bu evraklar encümence incelenerek, gönderilen evrakların önemli ve önemsiz şeklinde incelenerek liste yapıldığı ve bu listenin, görüşlerini beyan ettikleri mazbata ilişiginde sunduklarını düzenledikleri bir mazbata ile bildirmişlerdir.³⁶⁰

1.4. Mehmet Emin Bey'in Meclis Konuşmaları

Mehmet Emin Bey'in mecliste yaptığı konuşmalar, bazen bulunduğu yerden bir milletvekilinin konuşmasını yaparken bazı noktalara itiraz, uyarı ya da destek şeklinde, bazen de başkanlığını yaptığı Layiha Encümeni (Kanun Tasarılarını İnceleme

³⁵⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 7, s.800; T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 7, s.522-524; T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.270,271; T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.275-279; T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.294; T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.434,435; T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.724,725; T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.781,782; T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.788,789; T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.894, T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.927, T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.930, T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.939; T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.940; T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 9, s.30; T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 10, s.18; T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 10, s.211.

³⁶⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 2, s.35.

Komisyonu) tarafından hazırlanan raporlar için açıklama yapma biçiminde olmuştur. Mehmet Emin Bey'in ilgili konuşmaları aşağıdaki gibidir.

Şekavet Kanunu (Eşkiyalık Kanunu) tasarısının dördüncü maddesi görüşmeleri için söz alan Kastamonu Milletvekili Hasan Fehmi Efendi, Şekavet Kanunu'nun birinci maddesi üzerinde yorum yapmış ve kanunun görüşülen dördüncü maddesi ile bu maddeyi ilişkilendirerek, değiştirilmesi ya da kaldırılması gerekli ise bu durumun her iki madde içinde geçerli olması gerektiğinden bahsetmiştir. Mehmet Emin Bey de, Hasan Fehmi Efendi'nin yorum yaptığı birinci maddenin³⁶¹ Ceza Mahkemeleri Usulü'nde yer aldığını ve dördüncü madde ile ilişki kurulamayacağı yönünde itiraz etmiştir.³⁶²

Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti (Bayındırlık ve İskân Bakanlığı) oluşturulmasına dair kanunun görüşmeleri yapılırken, bu bakanlığın genel heyetini oluşturacak kişilerin isimlerinin belirlenmesi hakkında milletvekilleri arasında bazı tartışmalar yaşanmıştır. Meclis Başkanı Ali Fuad Paşa tartışmalara müdahale ederek, isimlerin belirlenmesine gerek olmadığını, zaten Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti oluşturulmasına dair kanununun kabul edildiğini ifade etmiştir. Mehmet Emin Bey de kanunun tekrar oylamaya sunulmasını istemesi üzerine Ali Fuad Paşa da kanunun zaten oylamaya konulduğunu ve kabul edildiği yönündeki sözlerini yinelemiştir.³⁶³

İzale-i Şekavet Kanunu (Eşkiyalığın ortadan kaldırılması hakkındaki kanun)'nun birinci maddesi üzerine görüşmeler sürerken bu madde üzerinde söz alan Bozok (Yozgat) Milletvekili Avni Bey'in, Adliye Vekili'nin (Adalet Bakanı) bu kanun ile ilgili

³⁶¹ Madde 1. İsim ve şöhret ve hüviyetlerinin tayiniyle ikinci, üçüncü maddeler mucibince şakî oldukları Daihiliye Vekâletince ilân olunan eşhasın her kim tarafından olursa olsun cerh ve katilleri cürüm addolunmaz.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 2, s.530.

³⁶² **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 2, s.557,558.**

³⁶³ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 2, s.664.**

olduğunu ve alınacak karar için görüşmelere katılması gerektiğinden bahsederken, Mehmet Emin Bey, bunun faydalı bir iş olmayacağı şeklinde görüş beyan etmiştir.³⁶⁴ Yine İzale-i Şekavet Kanunu'nun görüşmeleri esnasında söz almış bulunan Kütahya Milletvekili Ragıb Bey, birinci maddeye eklenmek istenen bir hüküm nedeniyle, ilgili kanun kapsamında açılacak herhangi bir davanın başka bir yere nakledilmesi gerektiğinde davada şahitlik yapacak kişilerin de davanın nakledileceği yere gönderilmesi gibi bir durumu ortaya çıkaracağını ifade etmiştir. Bu açıklama üzerine Mehmet Emin Bey de bu konunun istinabe³⁶⁵ usulü ile aşılacağı yönünde görüş belirtmiştir. Ragıb Bey'de istinabe usulünün mecburi bir hal olmadıkça kullanılamayacağını ve uygulanmasının da mümkün olmayacağını belirterek, madde üzerinde herhangi bir değişiklik yapılmadan aynı şekilde kalması gerektiğini savunmuştur.³⁶⁶ Kastamonu Milletvekili Necmeddin Molla Bey de mahkemede nakillerin olayın meydana geldiği en yakın yere taşınacağı, görüşülen kanunda da bunun açıkça nitelendirildiği, zannedildiği gibi uzak bir yere taşınmasının söz konusu olmadığını ifade etmiştir. Bu esnada Mehmet Emin Bey, eğer nakil yapılacak ise bunun etrafta bulunan yakın bir yere olabileceğini söyleyerek, Necmeddin Molla Bey'in fikrini desteklemiştir. Buna karşılık Necmeddin Molla Bey de, "tabii, gayet tabii" sözleri ile Mehmet Emin Bey'in düşüncesini onaylamıştır.³⁶⁷

Müdafaa Cemiyetlerinin başkanları, üyeleri ve milli kuvvet komutanları ile arkadaşlarının affı hakkındaki kanun için yapılan görüşmelerde söz alan Bolu Milletvekili Şükrü Bey'in, kuvayı milliye birliklerinin, ihtiyaçlarını karşılamak üzere topladıkları paralarla ilgili olarak hak sahibi olacak kişiler için kanunda yer alan

³⁶⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 2, s.683.

³⁶⁵ Davanın görülmekte olduğu mahkemeye gönderilmek üzere, başka bir yerde bulunan bir şahidin bulunduğu yerdeki mahkemece ifadesinin alınması.

³⁶⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 2, s.688,689.

³⁶⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 2, s.690,691.

“...hukuku şahsiye baki kalmak üzere...” ifadesinin yanlış yorumlanabileceğini ve bu hükme dayanılarak kişilerin daimi olarak hak iddia edebilecekleri yönünde açıklama yapması karşısında, Mehmet Emin Bey de hak sahibi kişilerle ilgili hukuku şahsiye kayıtlarının bulunduğunu, bunun bir sorun teşkil etmeyeceğini ve ifadenin yeterli olduğunu ifade etmiştir. Mehmet Emin Bey’in bu sözünden sonra Şükrü Bey de hukuku şahsiye kayıtlarının bulunmasının tek başına yeterli olmadığını söyleyerek konuşmasına devam etmiştir.³⁶⁸

Men-i Şekavet Kanun (Eşkiyalığın yasaklanması hakkındaki kanun) tasarısı ile Bozok (Yozgat) Milletvekili Süleyman Sırrı Bey’in İmhay-ı Şekavet Kanun (Eşkiyalık kanununun kaldırılması) teklifi ve Dahiliye ve Adliye Encümenleri (İçişleri ve Adalet Komisyonları) mazbataları hakkında yapılan görüşmeler de Denizli Milletvekili Haydar Rüşdü Bey, Men-i Şekavet Kanun’un dördüncü maddesinde yapılan bir değişiklik ile Dahiliye Vekaleti (İçişleri Bakanlığı)’ne ceza verme hakkı tanındığını bu durumun nasıl izah edilebileceği şeklindeki sözleri karşısında Mehmet Emin Bey, zaruri durumların yasak olan şeyleri geçerli kılacağını söylemiştir. Mehmet Emin Bey’in bu sözü karşısında Haydar Rüşdü Bey herhangi bir yorum yapmayarak konuşmasını sürdürmüştür.³⁶⁹

Müdafaa-i Milliye Encümeni (Milli Savunma Komisyonu)’nin teklif ettiği 1881 ile 1901 doğumlu firar, bakaya ve askere teslim olma süresine uymayan saklı kişiler hakkında yapılacak işlemlere dair kanun hakkındaki görüşmelerde Gaziantep Milletvekili Ahmet Remzi Bey, mazbata sahibi Mehmed Arif Bey’in açıklamalarını eleştirerek, yaptığı konuşmasında kendisine yanlışlıkla Müdafaa-i Milliye Encümeni (Milli Savunma Komisyonu) Başkanı demiş, bunu üzerine Mehmet Emin Bey de

³⁶⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 2, s.717,718.

³⁶⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 2, s.757,758.

bahsettiği kişinin mazbata sahibi olduğunu Müdafaa-i Milliye Encümeni (Milli Savunma Komisyonu) Başkanı olmadığı şeklinde Ahmet Remzi Bey'i uyarmıştır. Ahmet Remzi Bey Mehmed Arif Bey'in mazbatanın sahibi olduğu şeklinde sözlerini düzelterek konuşmasına devam etmiştir.³⁷⁰

21 Şubat 1921 yol vergisine ilave edilecek maddelere ilişkin kanun tasarısı görüşmelerinde söz almış olan Nafia Vekili (Bayındırlık Bakanı) Feyzi Bey'in, kanunun meclisten geçmemesi durumunda ülkenin imar edilemeyeceğini, arkadaşlarının da görüşlerinin bu yönde olduğunu belirterek, mevcut şartlarla memleketten fazla bir şey beklenmemesi gerektiğini savunmuştur. Mehmet Emin Bey de, bulunduğu yerden bunun doğru bir açıklama olduğunu söyleyerek Feyzi Bey'in görüşünü desteklemiştir. Mehmet Emin Bey'in bu sözüne karşılık Feyzi Bey, herhangi bir yorum yapmayarak konuşmasına kaldığı yerden devam etmiştir.³⁷¹

Kara, deniz, hava ve jandarmada üst rütbeliler ve subaylar ile memur ve ordu mensuplarının maaş ve ikramiyeleri hakkındaki kanun için yapılan görüşmelerde söz alan Trabzon Milletvekili Muhtar Bey kanun üzerinde yorumlarını yaptıktan sonra, bu kanunla yapılacak düzenleme ile birlikte bir jandarma komutanının bağlı olduğu mülki amirden daha fazla maaş alacağını bunun ise garipsenecek bir durum olduğunu savunmuştur. Kütahya Milletvekili Ferid Bey de bulunduğu yerden mülki amirlerinde maaşlarının düzeltileceğini söylemiş, bu sözün peşinden Mehmet Emin Bey de Ferid Bey'i destekleyerek mülki amirlerin daha refah içerisinde yaşatılacaklarını ifade etmiştir. Muhtar Bey de Mehmet Emin Bey'e bir şey söylememiş, ancak Ferid Bey'i sözünü kesmemesi için uyararak konuşmasına devam etmiştir.³⁷²

³⁷⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 2, s.780,782.

³⁷¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 2, s.809,815.

³⁷² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 2, s.853,854.

Seferberliğin Kaldırılmasına Dair Kanun (Olağanüstü halin kaldırılmasına dair kanun)'un maddelerinin onaylanması esnasında Saruhan (Manisa) Milletvekili Reşad Bey'in seferberlik süresince kullanılan birçok kanunun bulunduğunu, seferberliğin kaldırılması ile birlikte bu kanunlarında hükümsüz kalması gerektiğini belirterek, bunun da ancak Seferberliğin Kaldırılmasına Dair Kanun'a bir madde eklenmesi ile mümkün olabileceğini söylemiştir. Meclis Başkanı Sabri Bey de hükümsüz kalacak olan kanunların hangi kanunlar olduğunu sormuş, Reşad Bey de Meclis Başkanı'nın sorusuna hükümsüz kalması gereken kanunların vergi kanunları olduğu şeklinde cevap vermiştir. Mehmet Emin Bey, Reşad Bey'in bu cevabı karşısında, vergi kanunları konusunun başka bir mesele olduğunu belirtmiştir. Bunun üzerine Reşad Bey de sözüne devam ederek seferberliğin devam ettiği sürece vergi kanunlarının da yürürlükte olacağını söylemiştir.³⁷³

30 Ekim 1918'ten 23 Ağustos 1923 tarihine kadar geçen sürede vatanın müdafaası için yapılan işlerin suç olmayacağı hakkındaki kanun için yapılan görüşmelerde söz almış bulunan Eskişehir Milletvekili Abdullah Azmi Efendinin, kanunun ikinci maddesindeki hüküm ile meclise affetme yetkisinin verildiğini ancak meclisin böyle bir yetkisinin olmadığı şeklindeki beyanatı üzerine, Mehmet Emin Bey, bu hükmün şartlı bir hüküm olduğunu söylemiştir. Mehmet Emin Bey'in bu açıklamalarından sonra, kanunun ikinci maddesindeki hükmün, hakimleri adaletten men' etmek anlamına geldiğini savunan Abdullah Azmi Efendi, sözlerini milli mücadele döneminde, ilgili kanuna konu olan ve kişilerin yaptığı fillerin içerisine giren, halktan toplanan para ve eşyalar konusuna getirmiştir. Bu husustan dolayı hak sahibi durumuna gelen kişilerden çok azının müracaatta bulunduğunu, nasıl ki Tekâlifî Milliye

³⁷³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 3, s.119.

Emirleri ile toplanan eşyaların geri iadesi yapıldı ise aynı yöntemle bu kişilere de iade yapılması gerektiğini savunmuştur. Bu açıklama üzerine Mehmet Emin Bey de hak iddiasında bulunan kişilerin ellerinde eğer senetleri varsa verdikleri eşya ve paraları geri alabileceklerini ifade etmiştir. Abdullah Azmi Efendi de Mehmet Emin Bey'in söylediği söze atfen zaten bu durumun Avans Kanununda açıkça belirtildiğini söyledikten sonra konuşmasına devam etmiştir.³⁷⁴ Yine aynı kanunun görüşmeleri devam ederken, kanunun ikinci maddesi ile ilgili Bolu Milletvekili Şükrü Bey bir takrir vermiştir. Vermiş olduğu bu takririni açıklamak üzere söz alan Şükrü Bey, takririnin kabulü ile kanunun ikinci maddesine eklenecek olan bir hüküm sayesinde, hakimleri aynı kanuna dayalı davalardan tamamen men' etmektense, bu davaların evrak ile ispatlanması mümkün olmayan bölümlerine bakmalarının imkan dahilinde olacağını söylemiş, bunun üzerine Mehmet Emin Bey, Şükrü Bey'e bu davaların nasıl ayırt edileceğini ve nasıl belirleneceğini sormuş, Şükrü Bey de meselenin o olmadığını, konunun hakimleri bu kanunla ilgili davalardan men' etmekten kurtarmak olduğunu söylemiştir.³⁷⁵

Erzurum Milletvekili Cazım Efendi ve arkadaşlarının; İstiklal Mahkemeleri Kanunu'nun beşinci maddesinin değiştirilmesine dair 2/232 numaralı kanun teklifinin görüşülmesine gerek olmadığına dair Layiha Encümeni (Kanun Tasarılarını İnceleme Komisyonu) mazbatasına hakkında, Layiha Encümeni (Kanun Tasarılarını İnceleme Komisyonu) Başkanlığı görevini yürüten Mehmet Emin Bey, mazbata ile ilgili olarak söz almış ve geniş bir açıklamada bulunmuştur. Mehmet Emin Bey bu konuşmasında, Erzurum Milletvekili Cazım Efendi ve arkadaşlarının verdikleri kanun teklifinin encümende görüşüldüğünü ancak müzakere edilmesine gerek görülmediği yönünde karar verildiğini, encümen iç tüzüğü hükümlerine uygun olarak hazırlanan mazbatanın

³⁷⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 3, s.131,132,133.

³⁷⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 3, s.135.

kısa olması nedeni mazbata üzerine bir açıklama yapma ihtiyacının doğduğundan bahsetmiştir. Konuşmasının bu bölümünde Meclis Başkanı Sabri Bey'in "Rica ederim efendim dinleyelim" şeklindeki sözlerinden, kayıtlarda geçmemesine rağmen Mehmet Emin Bey'in konuşmasının diğer milletvekilleri tarafından kesildiği anlaşılmaktadır. Meclis Başkanı'nın bu uyarısından sonra konuşmasına devam Mehmet Emin Bey, Cazım Efendi ve arkadaşlarının İstiklâl Mahkemeleri Kanunu'nun beşinci maddesinin değiştirilmesi için verdikleri kanun teklifinin; İstiklâl Mahkemeleri'nin ağır cezaları içine alan hükümlerinin, Büyük Millet Meclisi genel kurulunda, bu hükümler üzerinde aldığı terbiye edici kararların, Adliye Encümeni (Adalet Komisyonu)'nin onayı ile kesinlik kazanması gerektiği şeklinde olduğunu öngördüğünü ifade etmiştir. Konuşmasına devamla, bu kanun teklifinin amacının İstiklâl Mahkemeleri'nden çıkmış olan bütün kararların, meclis tarafından incelemesine tabi tutulmasının adaletle daha uygun olacağını üstü kapalı olarak ifade edilmesinden başka bir şey olmadığını, İstiklâl Mahkemelerinin aldıkları kararların meclisin onayından geçmesinin de zaten İstiklâl Mahkemeleri Kanunu'nun hükümlerinde bulunduğunu belirtmiştir.³⁷⁶ Mehmet Emin Bey'in bu sözü üzerine kanun teklifinde imzası bulunan Zonguldak Milletvekili Halil Bey, o zaman herhangi bir sorunun bulunmadığını ifade etmiştir. Halil Bey'in bu sözünden sonra meclisten Mehmet Emin Bey'in konuşmasına devam etmesi için "Devam!" sesleri gelmiş, Mehmet Emin Bey'de konuşmasını şu şekilde sürdürmüştür: İstiklâl Mahkemeleri'nin adından da anlaşılacağı üzere adaleti geciktirmemek için milletin hâkimiyetini ve geleceğini korumak ve sağlamlaştırmak amacı ile oluşturulduğunu, ancak mahkemeden çıkan kararların, gerçek adaletin sağlanması ve halkın durumunun dikkate alınması nedeni ile bazı kayıt ve şartlara tabi tutulduğunu,

³⁷⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 4, s.422.

takdir edileceği üzere bazı hükümlerin zamana göre değişebileceğini, bu bahisle İstiklâl Mahkemelerinin ilk kurulduğu dönemde tabi olduğu kanuna göre bütün kararlarının kesin olduğunu ve aldığı kararların meclis tarafından tetkik edilmediğini ancak sonradan İstiklâl Mahkemeleri Kanunu'nun değiştirildiğini ve kararlarının bazı kayıt ve şartlara tabi tutulduğunu, şimdi ise İstiklâl Mahkemelerinin aldığı kararlardan biri olan idam kararları hakkındaki hükümlerinin meclisin incelemesinden ve onayından geçtiğini, idam hakkında verilen kararların hangi şekilde meclise geldiğini açıklayacağını söyleyen Mehmet Emin Bey, konuşmasını sürdürerek, İstiklâl Mahkemeleri'nin idam cezası dışındaki bütün kararlarının kesin olup, bu kararların yerine getirilmesinde devlet görevlilerinin ve silahlı kuvvetlerin görevli olduklarını, idam cezalarının ise meclis tarafından incelenip karara bağlandıktan sonra uygulandığını, hatta acil ve olağan üstü durumlarda dahi meclisin onayı olmadan idamların uygulanmadığını, zaten meclisin her türlü kararı vermekte özgür olduğunu söyleyerek, İstiklâl Mahkemeleri'nin verdiği cezaların en ağırı olan ve telafisi mümkün olmayan idam kararlarının isabetli olması için meclisin inceleme ve onayından geçtiği sözünü tekrarlayarak, hatta istenilirse meclisin idam kararları konusunda belirleyeceği bazı acil durum ve zorunluluk hallerinde, İstiklâl Mahkemeleri'nin verdikleri idam kararların meclisin onayından geçmesine gerek kalmaksızın uygulanabileceğini söylemesi üzerine, milletvekillerinden konunun idam konusu olduğu şeklinde tepkiler gelmiş, bunun üzerine Mehmet Emin Bey de, konuyu açıklayacağını söyleyerek konuşmasına devam etmiş ve görüşülen konunun asıl amacının İstiklâl Mahkemesi'nin aldığı bütün kararların meclisin onayından geçmesi olduğunu belirtmiştir. Bu açıklamasından sonra konuşmasına devam eden Mehmet Emin Bey, İstiklâl Mahkemesi kararlarını idam ve idam dışındaki kararlar olmak üzere ikiye ayırarak, idam hakkındaki

kararların meclis onayından geçtiğini, diğer bütün kararlarının ise İstiklâl Mahkemeleri Kanunu'nun beşinci maddesinde belirtildiği üzere kati olduğunu ancak bu hükümden de kararlara herhangi bir itiraz hakkı bulunmadığının anlaşılması gerektiğini vurgulayarak, kanunun altıncı maddesinin buna değindiğini, alınan kararlara mahkeme savcısının itiraz hakkı bulunduğunu ve bu itirazın Büyük Millet Meclisi'nce değerlendirilerek meselenin halledildiğini, meclisin İstiklâl Mahkemesi savcılığını yürüten kişilere verdiği kararları denetleme itiraz hakkı yetkisi ile dolaylı olarak İstiklâl Mahkemesi'nin idam kararları dışındaki kararlarını meclisin zaten denetlediğini söylemiştir. Bu açıklamasından sonra Mehmet Emin Bey konuşmasına devamla, savcıların itiraz etmedikleri ve uygun buldukları kararları meclise göndermediği durumlarda da meclisin bu kararları incelememiş gibi bir durumun ortaya çıkmadığını, meclisin İstiklâl Mahkemeleri kararları üzerinde her zaman değişik şekillerde bilgi edinme hakkının bulunduğunu,³⁷⁷ hatta yargılanan kişilerin kendileri hakkında verilen kararlara karşılık meclise başvuru hakkının bulunduğu, şeklindeki açıklamasını yaparken Dersim Milletvekili Feridun Fikri Bey bulunduğu yerden, “Çok iyi, çok iyi!” demek suretiyle Mehmet Emin Bey'in sözünü kesmiş, Mehmet Emin Bey de Feridun Fikri Bey'in bu sözünden sonra konuşmasına devam ederek, Layiha Encümeni (Kanun Tasarılarını İnceleme Komisyonu)'ne gelmiş olan kanun teklifinin asıl amacının İstiklâl Mahkemelerinin verdiği bütün kararların meclis tarafından incelenerek onayından geçirmek olduğunu, bunun ise İstiklâl Mahkemeleri'nin kuruluş amacına uygun olmadığını ve bu yüzden kanun teklifinin müzakere olmasına gerek görmedikleri yönünde karar vererek meclise sevk ettiklerini, son kararın ise meclise ait olduğunu söylerken, İstiklâl Mahakimi Kanunu'nun beşinci maddesinin tadili için verilen kanun

³⁷⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 4, s.423.

teklifinde imzası bulunan Erzincan Milletvekili Sabit Bey bu esnada Mehmet Emin Bey'in sözünü keserek bulunduğu yerden, yirmi beş imzalı tekliflerinin sadece encümenin dört azası ile reddedilmesinin sadece İstiklâl Mahkemeleri Kanunu'nun altıncı maddesine dayandırıldığını, ancak bu maddeye göre savcının karara itiraz etmediği durumlarda meclisin aften başka bir yolunun olmadığını söylemiş, Mehmet Emin Bey de Sabit Bey'in bu sözüne açıklık getirerek, encümene gelen kanun teklifinin esas amacının İstiklâl Mahkemesi kararlarının tamamının meclisin onayından geçmesi olduğu sözünü tekrarlamış ve meclisin İstiklâl Mahkemesi kararları incelemesinin başka yollarının da bulunduğunu, kanun teklifini İstiklâl Mahkemelerinin kuruluş amacı ile bağdaştıramadıkları için kabul etmeyip meclise gönderdiklerini, bu husustaki kararın meclise ait olduğunu belirterek konuşmasını bitirmiştir.³⁷⁸ Mehmet Emin Bey konuşmasını bitirdikten sonra konu ile ilgili olarak söz alan Dersim Milletvekili Feridun Fikri Bey değişik açıklamalarda bulunmuş, konuşmasını bitirdikten sonra Mehmet Emin Bey encümen adına yeniden Meclis Başkanı'ndan söz istemiş ancak bu isteği reddedilmiştir.³⁷⁹ Daha sonra değişik milletvekilleri aynı konu üzerinde söz alarak açıklamalarda bulunmuşlardır. Hatta bir ara görüşmelere konu olan Erzurum Milletvekili Cazim Efendi ve arkadaşlarının verdikleri kanun teklifinin genel kurulda okunması gerektiği de milletvekilleri tarafından gündeme getirilmiştir. Bu konuyu gündeme getiren milletvekillerinden biri olan Dersim Milletvekili Feridun Fikri Bey de kanun teklifinin okunması gerektiği yönündeki sözlerine karşılık cevap veren Mehmet Emin Bey de okuduğunu söylemiş ancak Feridun Fikri Bey de bunun resmen okunması gerektiğini belirtmiştir. Bu konu hakkında Meclis Başkanı da kanun teklifinin okunup okunmaması yönünde ki konuyu oylamaya sunmuş, oylama sonucunda kanun teklifinin

³⁷⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 4, s.424.

³⁷⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 4, s.428.

okunması kararlaştırılmıştır.³⁸⁰ Kanun teklifinin okunmasından sonra encümen adına tekrar söz alan Mehmet Emin Bey konuşmasın da, kendisinden önce söz alan Dersim Milletvekili Feridun Fikri Bey'in, Layiha Encümeni (Kanun Tasarılarını İnceleme Komisyonu)'nin kendilerine gönderilen mazbataların müzakere edilmesini reddetme gibi bir yetkisinin bulunmadığı ve İstiklâl Mahkemeleri kararlarının meclise gelmesini sağlayan İstiklâl Mahkemeleri Kanunu'nun altıncı maddesindeki İstiklâl Mahkemesi savcılarının itiraz haklarının uygun olmadığı yönünde iki konuda açıklama yaptığını söyleyerek bu konular üzerine bir açıklama yapan Mehmet Emin Bey, Meclis İç Yönetmeliğinin 41. maddesine göre Layiha Encümeni (Kanun Tasarılarını İnceleme Komisyonu)'ne gelen kanun tekliflerinin 15 gün içerisinde değerlendirilerek teklifler hakkında bir mazbata düzenlenmesinin zorunlu olduğunu, tekliflerin görüşülerek haklarında müzakere edilmesi yönünde kabul ve reddetme haklarının bulunduğunu, buna dayanarak Cazim Efendi ve arkadaşlarının verdikleri kanun tekliflerinin görüşülmesine gerek olmadığı yönünde karar verdiklerini söyledikten sonra, İstiklâl Mahkemeleri savcılarının itiraz haklarını İstiklâl Mahkemeleri Kanunu'ndan aldıklarını bu yetkilerinin kaldırılması ya da sınırlandırılması hakkında kararı ancak meclisin verebileceğini söyleyerek konuşmasını bitirmiştir.³⁸¹

Kütahya Milletvekili Recep Bey'in, Keskin Kibritlerinin temini hakkında Maliye ve İktisat Vekillerinin katılımlarıyla müzakereye açılmasına dair tavrı hakkında yapılan görüşmeler için söz alan Çorum Milletvekili Dr. Mustafa Bey'in konuşmasının bir bölümünde İktisat Vekâleti (Ekonomi Bankalığı)'nin memlekete ne gibi bir hizmeti bulunmuştur, neler yapmalıdır gibi bir soruları karşısında Mehmet Emin Bey bulunduğu yerden Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine Dr. Mustafa

³⁸⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 4, s.429.

³⁸¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 4, s.430,431.

Bey de Mehmet Emin Bey'e kendisine müsaade etmesini isteyerek konuşmasına devam etmiştir.³⁸²

Devlet memurlarının emekliliğine dair olan kanun ile askeri emeklilik ve istifa kanununda yazılı olan cüzdan bedellerinin değiştirilmesi hakkındaki kanun için yapılan görüşmelerde, Meclis Başkanı Ali Fethi Bey'in, ilgili kanunun genel heyetinin isimlerinin belirlenerek oylamaya sunacağını söylemesi üzerine, milletvekilleri bunun gerekli olmadığı şeklinde itiraz etmişlerdir. Bu itirazlar esnasında Mehmet Emin Bey de konunun mali işlerle ilgili olduğunu ifade etmiş ve kanunun genel heyetinin isimlerinin belirlenerek oylamaya sunulmasına itiraz eden milletvekillerine tepki göstermiştir.³⁸³

Emeklilik ve İstifa Kanunu'nun 50. maddesinin dördüncü fıkrasının açıklanmasına dair başvekâletten (başbakanlık) gelen 3/186 numaralı tezkere hakkında yapılan görüşmelerde söz alan Müdafaa-i Milliye Vekili (Milli Savunma Bakanı) Kâzım Paşa Emeklilik ve İstifa Kanunu'nun 50. maddesinin tefsiri hakkında birtakım açıklamalarda bulunduktan sonra konuşmasının bir bölümünde, yurt dışına öğrenim için gönderilen tıp öğrencilerinin kendileri için yapılan harcamaları ve aldıkları maaşları, öğrenimlerini bitirdikten sonra geri iade etmelerinin kanuni bir zorunluluk olduğundan bahsederken, Mehmet Emin Bey de öğrenim işinin devamlılık arz ettiğini ve masrafların geri iadesinin gerekli olduğu yönünde bir söz söyleyerek Kâzım Paşa'nın bu konudaki açıklamasını desteklemiştir.³⁸⁴ Konu hakkındaki görüşmeler devam ederken söz almış bulunan Saruhan (Manisa) Milletvekili Abidin Bey konu ile ilgili açıklama yaparken Müdafaa-i Milliye Vekili (Milli Savunma Bakanı) Kâzım Paşa'nın Emeklilik ve İstifa Kanunu'nun 50. maddesinin tefsiri hakkında yaptığı konuşmasında, sivil tıp öğrencilerinden bahsetmeyerek askeri tıp öğrencilerinin durumlarından bahsetmesi

³⁸² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 4, s.629,630.

³⁸³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.105.

³⁸⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.108,115.

nedeni ile bahsedilen maddenin sadece askeri tıp öğrencileri ile ilgili olduğu yönünde bir anlam çıkardığını söylemesi üzerine Mehmet Emin Bey o konunun başka bir mesele olduğunu belirtmiş, bunun üzerine Abidin Bey de Mehmet Emin Bey'in kendisini uyarma hakkının bulunmadığını ve uyarı hakkının başkanlık makamına ait olduğunu söyleyerek Mehmet Emin Bey'e tepki göstermiştir.³⁸⁵ Abidin Bey, bu tepkisinden sonra konuşmasının ilerleyen bölümlerinde Emeklilik ve İstifa Kanunu'nun 50. maddesinin tefsirinin yapılmasının gerekli olmadığını, askeri tıp mezunu doktorlardan ordu ile ilişkilerini kesmeleri durumunda, sivil tıp mezunu doktorlarına oranla daha fazla tahsilât yapıldığını, bunun uygun bir durum olmadığını, askeri tıp mezunu ile sivil tıp mezunu olan kişilerin taşıdıkları vasıfları nedeni ile kanunen eşit şekilde değerlendirilmesi gerektiğinden bahsetmiş, bu esnada Mehmet Emin Bey de Abidin Bey'in bu açıklamasına istinaden, yapılması düşünülen tahsisatın usulüne uygun olmayacağını belirtmiştir.³⁸⁶

Aşar Vergisi'nin yüzde ona indirilmesine ve meyan kökünden alınmakta olan öşrün aynı oranda alınmasına dair Başbakanlıktan gönderilen tezkere hakkında ilk sözü alan Karesi (Balıkesir) Milletvekili Vehbi Bey, Aşar Vergisi'nin oran olarak yüksek olduğundan, halkın bu hususta şikâyetçi ve mağdur olduğunu ve halka daha önce Aşar Vergisi'nin ıslah edileceği sözünün verildiği ancak konu ile ilgili olarak verilen kanun tasarısının da geri alınmasının doğru olmadığını ve iade edilmesinin de yanlış olduğunu savunarak konuşmasını bitirmiş, bunun üzerine Mehmet Emin Bey de Vehbi Bey'e cevaben kanun tasarısının geri alınabileceğini ve bunun meclis iç yönetmeliği hükümlerinde açıkça belirtildiğini savunmuştur.³⁸⁷ Aynı konu üzerinde yapılan görüşmeler esnasında kanun tasarısının geri çekilip çekilmeyeceği konusunun

³⁸⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.116.

³⁸⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.117,118.

³⁸⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.474.

oylanması meselesi gündeme gelmiş, Mehmet Emin Bey de bu hususta oylamaya gerek olmadığını ifade etmiştir. Nihayetinde oylama yapılmayarak meclis iç yönetmelik hükümlerine göre kanun tasarısı iade edilmiştir.³⁸⁸

İzmir ve çevresinin işgal altında bulunduğu dönemde devlet kanunları çerçevesinde kazanılmış olan gayrimenkullerin mülk edinilmesi ve bunların tasarruf hakkına dair muamelelerin geçerli sayılması hakkında Heyeti Vekile (Bakanlar Kurulu)'den gelen 1/78 numaralı kanun tasarısı ve ayrıca bununla ilgili bir kanunun da yapılmasına gerek olmadığına dair Adliye Encümeni (Adalet Komisyonu) mazbatasını üzerindeki görüşmeler sırasında, Mehmet Emin Bey bu konunun Umuru Tasarrufiye Encümeni'ni de ilgilendirdiğini ve Adliye Encümeni (Adalet Komisyonu) ile ortak olarak incelenmesi gerektiğini söylemiştir. İlgili kanun görüşmeleri bittikten sonra Gümrük Kanunu'nun 14. maddesinin değiştirilmesine Dair 1/155 numaralı kanun tasarısının ve Muvazene-i Maliye Encümeni (Mali Bütçe Komisyonu) mazbatasının görüşmesine geçilmiş, ancak görüşmelerin başında iken Mehmet Emin Bey, görüşülen konunun bir önceki mazbata ile alakalı olduğunu ve bu yüzden Umuru Tasarrufiye Encümeni'ni de ilgilendirdiğini meselenin Adliye Encümeni (Adalet Komisyonu) ile ortak olarak incelenmesi gerektiği şeklindeki görüşünü yinelemiştir. Bunun üzerine Meclis Başkanı Fethi Bey, Mehmet Emin Bey'in bu görüşüne dikkate alarak, bir önceki mazbatanın iki encümen tarafından ortak olarak incelenmesi için mazbatanın iadesine karar vermiş ve görüşmeler kaldığı yerden devam etmiştir.³⁸⁹

Mehmet Emin Bey'in yetmiş iki arkadaşı ile verdiği, Nisabı Müzakere Kanunu'nun altıncı ve sekizinci maddelerinin düzenlenmesi için 8 Mart 1923 tarihli kanunun birinci maddesinin değiştirilmesine dair 2/297 numaralı kanun teklifleri

³⁸⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.474,475.

³⁸⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.505.

hakkındaki görüşmeler başlamadan önce milletvekillerinin aldıkları raporlar ve izinlerin meclis onayına sunulması esnasında, Mehmet Emin Bey verdikleri kanun tekliflerinin görüşülmesinin aciliyet teşkil ettiği ve hemen görüşmelere geçilmesini istemiştir. Ancak Meclis Başkanı Fehmi Bey de milletvekilleri ile ilgili izin ve raporları meclis onayına sunduktan sonra kendisi ve arkadaşları tarafından verilen kanun teklifini görüşmeye açacağını ifade etmiştir. Bunun üzerine Mehmet Emin Bey verdikleri kanun teklifinin görüşülmesinin aciliyet teşkil ettiğini ve hemen müzakere edilmesi şeklindeki sözlerini yinelemiştir. Bunun üzerine Fehmi Bey de kanun teklifinin öncelikli olarak görüşülmesi konusunu oylamaya sunmuştur. Kanun teklifinin öncelikli olarak görüşülmesi meclis tarafından kabul edilmiştir. Kanun teklifinin öncelikli olarak görüşülmesinin meclis tarafından kabul edilmesinden sonra Mehmet Emin Bey de Fehmi Bey'den kanun tekliflerini açıklamak için söz istemiş ancak bu isteği kabul edilmemiştir.³⁹⁰ Ancak Mehmet Emin Bey'in kanun teklifine hemen geçilmeyerek, Belediye Vergi Kanunu hakkında görüşmeler yapılmış ve bu görüşmelerin bitiminde Mehmet Emin Bey verdikleri kanun teklifleri ile ilgili görüşmelere geçilmesi yönündeki isteği, Fehmi Bey tarafından Sakat ve Gaziler Kanun'u görüşmelerinin yapılacağını ifade ederek Mehmet Bey'in bu isteğini reddetmiştir.³⁹¹ Daha sonra meclis gündemindeki diğer görüşmeler de yapıldıktan sonra Mehmet Emin Bey ve arkadaşlarının verdikleri kanun teklifinin görüşmelerine geçilmiştir. Bu hususta ilk sözü almış olan Gümüşhane Milletvekili Zeki Bey konuşmasında, görüşülen kanun teklifinde Büyük Millet Meclisi'nin devamlı olduğu (seçimlerle yenilenmediği takdirde) vakit milletvekillerine 1 Mart 1922 tarihinden itibaren iki yüz lira maaş ödeneceğini, ancak 1924 senesi itibarı ile meclisin aynı üyelerle devam edip etmeyeceği konusunun tartışmalı olduğunu söylemesi üzerine,

³⁹⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 6, s.189,190.

³⁹¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 6, s.197.

Mehmet Emin Bey, konunun mali işlerle ilgili olup meclisin devamı ile ilgili olmadığını belirtmiştir. Bunun üzerine Zeki Bey de kendisine müsaade etmesini konuyu istediği yönde açıklayacağını söyleyerek konuşmasına devam etmiştir.³⁹² Zeki Bey'in konuşmasını bitirmesinden sonra söz alan Mehmet Emin Bey konuşmasında, verdikleri kanun teklifinin gayet açık ve mantıklı olduğunu, bu sebepten dolayı fazla bir tartışmaya gerek olmadığını, kanunların ve hükümlerin belli zamanlarda gerekli görülen lüzum üzerine değiştirilebileceğini, bundan dolayı da üzerinde değişiklik yapılmasını istedikleri Nisabı Müzakere Kanunu'nun altıncı ve sekizinci maddelerinin daha önceden 17 Şubat 1921 ve 9 Mart 1923 tarihlerinde değiştirildiğini, bu nedenlerden dolayı kendilerinin verdikleri kanun tekliflerinin kabul edilmesinin de gerekli olduğunu savunarak konuşmasını bitirmiştir.³⁹³ Mehmet Emin Bey ve arkadaşlarının verdikleri kanun teklifi mecliste yapılan ikinci oylamada kabul edilmiştir.³⁹⁴

Köy Kanunu ile ilgili yapılan görüşmelerde konu ile ilgili söz almış olan Kângırı (Çankırı) Milletvekili Talât Bey'in konuşmasında, Köy Kanunu'nda her yıl köyde yaşayan kişilerin fert başına bir ağaç dikmesinin ve diktiği ağacı muhafaza etmesinin zorunlu olduğunun belirtildiği, eğer ağacı diken kişinin ihtiyacından dolayı ağacı kestiği takdirde herhangi bir ceza alıp almayacağı hususunun aklında bir soru işareti bıraktığını söylemesi üzerine, Mehmet Emin Bey, Ceza Kanunu'nda bu fiilin cezasının açıkça belirtildiğini söylemiştir. Mehmet Emin Bey'in bu sözü karşısında konuşmasına devam eden Talât Bey de en azından bu gibi durumların meydana geldiği takdirde cezalarının da Köy Kanun'da belirtilmesi gerektiğini söylemiştir.³⁹⁵ Hatta bu konu ile ilgili bir de takrir veren Talat Bey'in, verdiği takririn mecliste okunmasından sonra mecliste takririn

³⁹² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 6, s.203.

³⁹³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 6, s.204.

³⁹⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 6, s.270.

³⁹⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 6, s.392.

anlaşılmadığı yönünde bir tartışma olmuş, bu tartışmaya katılan Mehmet Emin Bey de takririn oylamaya sunulduğunu, eğer anlaşılmamış olsa idi oylamaya sunulamayacağını ifade etmiştir.³⁹⁶

1924 yılı bütçe kanun tasarısı hakkındaki görüşmelerde söz alan Saruhan (Manisa) Milletvekili Vasıf Bey'in, bütçeden Hilafet makamına tahsis edilecek kaynak aktarımına karşı çıkması ve bunu izah eden uzunca açıklamaları esnasında konuşması yer yer diğer milletvekillerinin "Bravo!", sesleri ile kesilmiş, Mehmet Emin Bey de Vasıf Bey'in yaptığı konuşmasının bir bölümünde "Bravo!" demek suretiyle Vasıf Bey'in yaptığı açıklamasını desteklemiştir.³⁹⁷

Kastamonu Milletvekili Halit Bey ve arkadaşlarının Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun görüşmelerinde meclisin üçte iki çoğunluğunun temini için milletvekillerine bir aya kadar izin verilmesi hakkındaki takrir için yapılan görüşmelerde, söz alarak konuşmasını yapan, Menteşe (Muğla) Milletvekili Yunus Nadi Bey'in, üzerinde görüşme yapılan takririn içerik olarak Nisabı Müzakere Kanunu'nun değiştirilmesine dair bir teklif gibi görüldüğünü, meclisin de bu yönde bir kanaati olursa takririn incelenmek üzere ilgili encümenlere verilmesinin uygun olacağını, bu nedenle takrir üzerinde yapılan görüşmelerin sona ermesi gerekliliğinden bahsetmiş, konuşmasının bitiminde Mehmet Emin Bey de, Yunus Nadi Bey'i destekler mahiyette gerçekten de takririn birtakım resmi işlemlerden geçmesinin daha uygun olacağı yönünde görüş bildirmiştir.³⁹⁸

1924 senesi genel bütçe kanun tasarısı ve Dâhiliye Vekâleti (İçişleri Bakanlığı) Bütçesi görüşmelerinde söz alan Muş Milletvekili Osman Kadri Bey, valilerin, kaymakamların ve nahiye müdürlerinin aldıkları maaşların diğer memurlara oranla

³⁹⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 6, s.393.

³⁹⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 6, s.401-417.

³⁹⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 7, s.8,10.

düşük olduğundan bahsetmiş ve konuyu valilerin yetkileri hususuna getirerek gerekli olduğunda bile bir kişiyi dahi gözaltına aldırma yetkisinin bulunmadığından bahsederken, Mehmet Emin Bey, valilerin emniyet görevlisi sıfatı ile zanlıları gözaltına aldırabileceğini savunmuştur. Mehmet Bey'in bu sözünden sonra Zonguldak Milletvekili Tunalı Hilmi Bey ile Osman Kadri Bey arasında valilerin yetkileri konusunda kısa bir tartışma olmuş ancak kısa süren tartışmadan sonra Osman Kadri Bey konuşmasına devam etmiştir.³⁹⁹ Yine aynı görüşmeler sırasında 1924 Senesi Genel Bütçe Kanun tasarısının bir maddesi ile ilgili olarak Ergani⁴⁰⁰ Milletvekili Kazım Vehbi Bey ile Dâhiliye Vekili (İçişleri Bakanı) Ferid Bey arasında uzun süren bir tartışma çıkmış, Mehmet Emin Bey, bulunduğu yerden tartıştıkları konunun, kanunun görüşülmeye başlanacağı zamanda tartışılması gerektiğini ifade etmiştir.⁴⁰¹ Devam eden görüşmelerde tekrar söz alarak konuşma yapan Dâhiliye Vekili (İçişleri Bakanı) Ferid Bey bu kez de Saruhan (Manisa) Milletvekili Abidin Bey ile bir ilde bulunan gazeteciler için haklarında bir tutuklama kararı bulunmadığı halde tutuklanmaları için bir emrin verilip verilmediği konusunda kısa süreli bir tartışma yaşamıştır. Ferid Bey de, tutuklanması gereken bütün vatandaşların istenilen yerde tutuklanmaları konusunda Dâhiliye Vekâleti (İçişleri Bakanlığı)'nin yetkisinin bulunduğunu ifade etmiştir. Bunun üzerine Mehmet Emin Bey de Ferid Bey'in bu sözünü destekler mahiyette mahkemeler usulünde de bu yetkinin açık bir şekilde ifade edildiğini söylemiştir.⁴⁰²

Hükümet elinde sahipsiz olarak mevcut bulunan mallar ile düşman araç ve gereçlerinin, malları tahrip edilmiş olanlara hükümet tarafından imkân dâhilinde paylaştırılması hakkında kanunun görüşmeleri esnasında kanunun birinci maddesi

³⁹⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 7, s.157,173.

⁴⁰⁰ Günümüz de Diyarbakır'a bağlı ilçedir.

⁴⁰¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 7, s.186,187.

⁴⁰² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 7, s.188,189.

hakkında değişiklik teklifi veren Mehmet Emin Bey⁴⁰³, bu değişiklik hakkında konu teşkil eden arazilerin esas olarak hazineye ait olduğunu, bu yüzden mülkiyet hakkının verilemediğini, yalnız bu gibi terk edilmiş arazilerin belirlenen şahıslara bedava verilmesi durumunda meclis tarafından “Hakkı Adil” gayesinin hedeflenmiş olacağını ifade etmiştir. Mehmet Emin Bey’in konuşmasının bitmesinden sonra milletvekilleri “Hayır!” sesleri ile Mehmet Emin Bey’in bu açıklamasına tepki göstermişlerdir. Mehmet Emin Bey’in verdiği teklif mecliste oylanmış ancak kabul edilmemiştir.⁴⁰⁴

Şer’iye Mahkemeleri’nin kaldırılmasına dair Mahkeme Teşkilatı’na ait hükümlerin değiştirilmesine dair kanun için yapılan görüşmelerde Eskişehir Milletvekili Abdullah Azmi Efendi’nin Meclis Başkanı Fethi Bey’e hitaben kanunun kabul edilmesi durumunda İstinaf Mahkemeleri’nin kaldırılacağını bu durumda İstinaf Mahkemeleri’nde bekleyen davaların akıbetinin ne olacağını sorması üzerine, Mehmet Emin Bey, bu davaların durumlarının ne olacağı ile ilgili olarak kanunda geçici maddelerin bulunduğunu söylemiştir.⁴⁰⁵

Mahsullerin ve mamullerin işlerimizde kullanılması için zaruret ve lüzum görülen önceki kanunların kabulü ve geçici usule uygun olarak vergisiz ithaline dair kanunun, birinci maddesi görüşülürken söz almış olan Saruhan (Manisa) Milletvekili Reşat Bey, konuyu Milli Mücadele döneminde zarar gören yerlerin yeniden inşasına getirerek Saruhan (Manisa) da yapılan imar faaliyetleri hakkında açıklama yapmıştır. Bunun üzerine İzmir Milletvekili Saraçoğlu Şükrü Bey de Reşat Bey’e karşılık olarak İmar Vekâleti (İmar Bakanlığı)’nin sadece bir yer için mi yoksa tüm Türkiye için mi kurulduğunu söyleyerek Reşat Bey ile tartışmaya girmiştir. Tartışma esnasında meclisten birtakım gürültüler gelmiş, bu sırada Mehmet Emin Bey, “Musalâha

⁴⁰³ Bu teklif Mehmet Emin Bey’in kanun teklifleri bölümünde açıklanmıştır.

⁴⁰⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 7, s.412,419.

⁴⁰⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.439,442.

(Anlaşma) edelim musalâha...” ifadesini kullanmıştır. Ancak Mehmet Emin Bey’in bu sözü ile esas konuya geri dönülmesini mi kastettiği yoksa imar işlerinde ortak bir kanaate varılmasını mı istediği tarafımızdan anlaşılmamış olmakla birlikte, muhtemelen Mehmet Emin Bey’in, bu sözünden sonra Meclis Başkanı Fethi Bey’in Reşat Bey’i uyararak kanun hakkında söz aldığını ve konuya geri dönmesini istemesinden, ortak bir kanaate varılıp kanun görüşmelerine tekrar geri dönülmesini kastettiği söylenebilir.⁴⁰⁶

Büyük Millet Meclisi’nin 1924 senesi bütçesine ek ödenek ilavesi hakkında mecliste yapılan görüşmelerde söz almış bulunan Trabzon Milletvekili Muhtar Bey, milletvekillerinin en büyük görevlerinden birinin milletin verdiği paraların nerelere harcandığının kontrol edilmesi olduğunu ifade ettikten sonra bu işe ilk önce kendilerinden başlanması gerektiğini savunmuştur. Bunun üzerine Mehmet Emin Bey de kanun teklifinin sadece düzenlemeden ibaret olduğunu söylemesi karşısında Muhtar Bey, “Sözünüzü bitirdiniz mi?” diyerek Mehmet Emin Bey’i uyarılmış, Mehmet Emin Bey de “Bitti.” diyerek karşılık vermiş ve Muhtar Bey de konuşmasına devam etmiştir.⁴⁰⁷

Kastamonu Milletvekili Ali Rıza Bey ve arkadaşlarının Bahriye Vekâleti (Deniz İşleri Bakanlığı)’nin oluşturulmasına dair 2/328 numaralı kanun teklifinin görüşmeleri başlarken Trabzon Milletvekili Hasan Fehmi Bey, bu kanun teklifi görüşmelerinde Müdafaa-i Milliye Vekili (Milli Savunma Bakanı)’nin de bulunması gerektiğini söylemiş, İzmir Milletvekili İbrahim Süreyya Bey de Hasan Fehmi Bey’e cevaben Müdafaa-i Milliye Vekili (Milli Savunma Bakanı)’nin encümünde bulunduğunu ifade etmiştir. Bu esnada Mehmet Emin Bey de Hasan Fehmi Bey’i destekleyerek kanun

⁴⁰⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.490,494.

⁴⁰⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 10, s.176,177.

teklifinin Müdafaa-i Milliye Vekili (Milli Savunma Bakanı)'ni de ilgilendirdiğini bu yüzden görüşmelerde bulunması gerektiğini savunmuştur.⁴⁰⁸

Giresun Milletvekili Hakkı Tarık Bey'in, Yürürlükte olan Tedrisat kararnamesinin değiştirilmesine dair 8 Nisan 1923 tarihli kanunun 13. maddesinin tadili için meclise verdiği kanun teklifi hakkında söz alarak, ülke genelindeki okulların durumundan ve öğretmen maaşlarının düşüklüğünden bahsetmiş ve verdiği kanun teklifi ile maaşlarının biraz artırılmasının mümkün olacağını ancak kanun teklifinin meclise gelmesinin uzun süreceğini söylemiştir. Bunun üzerine Mehmet Emin Bey, Hakkı Tarık Bey'e verdiği kanun teklifi hakkında aciliyet teklif etmesini tavsiye etmiştir. Hakkı Tarık Bey de, zaten bu konuda bir tahrir verdiği şeklinde Mehmet Emin Bey'e cevap vermiştir.⁴⁰⁹

Niğde Milletvekili Ebubekir Hazım Bey'in, 3 Mart 1924 tarihli kanunla, Türkiye Cumhuriyeti dışına çıkarılan Osmanlı Hanedanı'nın sahip oldukları gayrimenkullerin düzenlenmesi ile ilgili kanunun yedinci maddesinin değiştirilmesine dair kanun teklifi ve reddine dair Layiha Encümeni (Kanun Tasarılarını İnceleme Komisyonu) mazbatası hakkında yapılan görüşmelerde, ilk konuşmayı kanun teklifini yapan Ebubekir Hazım Bey yapmıştır. Ebubekir Hazım Bey'den sonra sözü encümen namına Mehmet Emin Bey alarak şunları söylemiştir; Hazım Bey'in verdiği kanun teklifinin encümen tarafından görüşüldüğünü, kendilerine verilen yetkiye dayanarak kanun teklifinin müzakereye gerek görülmediği yönünde bir karar verdiklerini, buna göre düzenledikleri mazbatayı da meclise havale ettiklerini söyledikten sonra konuşmasına devam eden Mehmet Emin Bey, Hazım Bey'in konuşmasında kendisi tarafından verilen kanun teklifinin Layiha Encümeni (Kanun Tasarılarını İnceleme Komisyonu) tarafından

⁴⁰⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 10, s.246,247.

⁴⁰⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 11, s.42,43.

reddedilemeyeceğini çünkü Layiha Encümeni (Kanun Tasarılarını İnceleme Komisyonu)'nin böyle bir yetkisinin bulunmadığından bahsettiğini ancak encümenin kanun teklifini ret değil müzakere edilmesine gerek görmediği yönünde bir karar verdiğini ve bu konuda yetkilerinin de bulunduğunu, kanun teklifinin içerik olarak da mevcut hükümlere⁴¹⁰ ters düşüp düşmediği yönüne de bakılması gerektiğini, Hazım Bey'in yaptığı konuşmasında kanun teklifinin herhangi bir hükme ters yönünün bulunmadığını söylediği halde kanun teklifinin 3 Mart 1924 tarihli kanunun yedinci maddesinin tadili yönünde olması gerekirken, teklifin içerik olarak aynı kanunun beşinci maddesi ile ilgili olduğunu, bu yüzden kanun teklifini ilgili kanunun beşinci maddesi yönünden değerlendirdiklerini ve bu maddeye göre kanun teklifinin uygun olmadığı yönünde kanaate vararak müzakereye gerek görmediklerini, yine de son kararın meclise ait olduğunu ifade ettikten sonra konuşmasını bitirmiştir.⁴¹¹

Kazanç Vergisi Hakkında Kanun tasarısı için yapılan görüşmelerde söz alan Maliye Vekili (Maliye Bakanı) Hasan Bey'in bu kanun ile birlikte unvan ve meslek sahibi kişilerin çalışmaları için yıllık olarak ruhsat çıkarmaları gerektiğinden bahsederken, Mehmet Emin Bey'de Hasan Bey'e dava vekillerinin de bu gruba girip girmediğini sormuş, Hasan Bey de dava vekillerinin de bu gruba girdiğini söyleyerek konuşmasına devam etmiştir.⁴¹²

Ceza Mahkemeleri Usulü Kanunu'nun bazı maddelerinin düzenlenmesine dair kanun hakkında mecliste yapılan görüşmelerde Mehmet Emin Bey de söz alarak, Bu kanun tasarısının toplumu ilgilendiren bazı sıkıntılara işaret ettiğini, bu sıkıntıların eğitim sayesinde aşılabileceğini söyleyerek, önceki mahkeme usulünde bulunan bazı

⁴¹⁰ Mevcut hükümlerden kasıt, Hilafetin Kaldırılmasına ve Osmanlı Hanedanı'nın Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışına çıkarılmasına dair 3 Mart 1924 tarihli kanun hükümleridir.

⁴¹¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 12, s.7,8.

⁴¹² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.69.

maddelerde sorgu hakimlerine kanıtlarda takdir hakkının verilmediğini, sorgu hakimlerinin inceleme esnasında topladıkları kanıtlar üzerine gerekli mahkeme kararını düzenleyerek mahkemeye sevk ettiklerini, bundan sonra mahkemenin yargılamadan sonra tutuklunun tahliyesine karar verebildiğini söyledikten sonra konuşmasına devam eden Mehmet Emin Bey, bunun telafisi olmayan sonuçlar doğurduğunu, bu kanun ile bu uygulamanın son bulacağını, kanun ile sorgu hakimlerine takdir hakkının verildiğini, eğer deliller noktasında takdir hakkı veriliyorsa tutuklunun kefaletle tahliye konusunda da sorgu hakimlerine tam yetki verilmesinin bir sorun teşkil etmeyeceğini, Adliye Encümeni (Adalet Komisyonu)'nin bu hususta kendisine hak vereceğini ümit ettiğini, kefalet kelimesinin daha iyi anlaşılması için bir takrir takdim ettiğini söyleyerek konuşmasını bitirmiştir.⁴¹³

Türk Medeni Kanun tasarısı hakkında mecliste yapılan görüşmeler sırasında Mehmet Emin Bey de söz alarak şu açıklamalarda bulunmuştur: Mecliste görüşülen Türk Medeni Kanunu'nun ilahi hukuk ile dünyevi hukuku ayırt eden, vicdani esasları hedef edinen çağdaş medeniyette, muazzam bir eser olduğunu, bu kanun ile önceki kanunların karşılaştırılmasının gereksiz olduğunu, bununla birlikte her kanunun hazırlanmasında birtakım nedenlerinin bulunduğunu, Türk Medeni Kanunu'nun hazırlanmasında ise ülkenin çağdaş bir seviyeye gelmiş olmasından kaynaklandığını, bu çağdaş seviyeye ulaşılmasında da Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın büyük bir etkisi olduğundan bahsederek, Başbakan İsmet Paşa ile mesai arkadaşlarının, yoğun gayretleri neticesinde Türk Medeni Kanunu'nu kısa bir sürede meclise getirmesinden dolayı kendilerinin büyük bir iş başardıklarını, bu kanunun bütün maddelerin gayet açık ve birbirleri ile uyumlu olduğunu, kanunun bir maddesine hatta bir fıkrasına dahi

⁴¹³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.203,204.

dokunulmadan bir an evvel meclisten geçmesi gerektiğini ifade ederek konuşmasını bitirmiştir.⁴¹⁴

Hakimler ve hakimlerin mahkeme ve inceleme usulleri hakkında iki kıta kanun tasarısının 27. maddesi üzerinde söz alan Mehmet Emin Bey yaptığı konuşmasında: Adliye Encümeni (Adalet Komisyonu)'nden geçen 27. madde hakkında bir sorusunun olduğunu, bu sorusunun 27. madde ile alakalı olduğundan bahsederek, bu madde ile tahkik memuruna sorgu hakimliği yetkisi verildiğini, ancak tevkif hakkının 26. madde de gösterildiğini, tutuklu bulunan bir kişi, ilgili memura tahliye isteminde bulunduğu takdirde bu isteğinin reddedilmesi durumunda bu kişinin nereye başvuracağını ve bundan doğan itirazların nereye yapıp nasıl inceleneceğini sorarak, bu konuda Adliye Encümeni (Adalet Komisyonu)'nin açıklama yapması gerektiğini söyleyerek konuşmasını bitirmiştir. Mehmet Emin Bey'in konuşmasının bitmesi üzerine Sinop Milletvekili Yusuf Kemal Bey kişinin bir üst mahkemeye gitmesi gereklidir şeklinde Mehmet Emin Bey'e cevap vermiş, bunun üzerine Mehmet Emin Bey de bu konuşmaların zabta geçmesini istemiştir.⁴¹⁵

1.5. Mehmet Emin Bey'in Büyük Millet Meclisi'nde Katıldığı Oylamalar

Mehmet Emin Bey'in meclis çalışmalarındaki başka bir faaliyet noktası da mecliste üzerinde görüşmeler yapılan kanunların, tezkerelerin ve mazbataların oylanması işidir. Mehmet Emin Bey de diğer milletvekilleri gibi oylamalara katılmıştır. Yalnız yaptığımız araştırmalarda Mehmet Emin Bey'in mecliste yapılan oylamaların tamamına katılmadığını görmekteyiz. Mehmet Emin Bey'in neden bütün oylamalara katılmadığına dair elimizde kesin bir bilgi ya da belge de bulunmamakla birlikte

⁴¹⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.232.

⁴¹⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.301,302.

kendisinin gerek izinli olması gerekse resmi görev dolayısıyla bulunmayışı akla gelen ihtimallerdir. Gerekçe ne olursa olsun Mehmet Emin Bey meclis çalışmalarında aktif bir rol üstlenmiştir. Bu bağlamda Mehmet Emin Bey'in meclis çalışmalarındaki aktivitesini göstermesi açısından katıldığı oylamalar da büyük önem arz etmektedir. Bundan dolayı kendisinin meclis çalışmalarında kullandığı oylar aşağıya çıkarılmıştır.

1.5.1. Mehmet Emin Bey'in Kabul Oyu Kullandığı Kanunlar, Kanun Değişiklikleri, Tezkereler ve Mazbatalar

Büyük Millet Meclisi Bütçesine Tahsisat İlavesine Dair Olan Kanun⁴¹⁶, 1923 Senesi İkinci Altı Aylık Tahsisat Kanunu⁴¹⁷, 1923 Senesi Evkaf Bakanlığının İkinci Altı Aylık Avans Kanunu⁴¹⁸, Teşkilatı Hazariye Dolayısıyla Açıkta Kalacak Olan Komutan, Subay ve Askeri Mensuplarye 1923 Senesi Nihayetine Kadar Tam Maaş ve Tam Tahsisat İtasındaki Kanun⁴¹⁹, Terhis Olunana İhtiyat Zabitanına Tahsisat Verilmesi Hakkındaki Kanun⁴²⁰, Mekatib-i Askeriye Talebesiyle İhtiyat Zabit Namzetlerine Verilecek Maaş ve Tahsisatı Fevkalade Hakkındaki Kanun⁴²¹, İzale-i Şekavet Kanunu⁴²², Kara, Deniz, Hava ve Jandarma Komutanları ile Memurin ve Mensubinin Askeriya Maaşat ve Tahsisatı İlavesi Hakkındaki Kanun⁴²³, Evkaf Fazlalarından Alınmakta Olan Malı Maktuun Kaldırılmasına Dair Kanun⁴²⁴, Konya Darüleytamına Yardım İcrasına Dair Kanun⁴²⁵, Heyeti Vekile Hakkındaki Cumhuriyet Riyaseti

⁴¹⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 1, s.104.

⁴¹⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 2, s.421.

⁴¹⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 2, s.472.

⁴¹⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 2, s.548.

⁴²⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 2, s.795.

⁴²¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 2, s.796.

⁴²² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 2, s.797.

⁴²³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 2, s.862.

⁴²⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 3, s.41.

⁴²⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 3, s.77.

Tezkeresi⁴²⁶, Mübadele, İmar ve İskân Bakanlığı'nın Teşkilat ve Masarifi Hakkındaki Kanun⁴²⁷, 30 Ekim 1918'den 23 Ağustos 1923 Tarihine Kadar Geçen Müddet Zarfında Müdafayı Memleket Uğrunda Yapılmış Olan Efal ve Harekâtın Cürüm Addolunamayacağı Hakkında Kanun⁴²⁸, Rusumu Belediye Kanunu'nun İkinci ve Ondördüncü Maddeleri Makamına Dair Kanun Maddeleri⁴²⁹, Maliye Bakanlığı'ndan İstifa Eden Hasan Fehmi Bey'in Yerine Kangrı (Çankırı) Milletvekili Mustafa Abdulhalik Bey'in Seçildiğine Dair Riyaseti Cumhuriyet Tezkeresi⁴³⁰, İstiklal Savaşı Esnasında Malul Kalan Muvazzaf Emekli, İhtiyat, Milli Kuvvetler ve Jandarma Komutanları ve Memurin ve Askeri Mensuplar ile Küçük Subaylar ve Efrada Nakdi Mükâfat Verilmesi Hakkındaki Kanunun Birinci Oylaması⁴³¹, Mükellefiyeti Askeriye Kanun Layihasının (C) Fıkrasındaki Nakit Bedelin Alınması Esası Hakkındaki Oylama⁴³², Mükellefiyeti Askeriye Kanunu'nun 5, 118 ve 121. Maddeleri'nin Düzenlenmesi Hakkındaki Kanun⁴³³, Memurini Mülkiyenin Emekliliğine Dair Olan Kanun ile Askeri Emeklilik ve İstifa Kanununda Yazılı Cüzdan Bedelatının Düzenlenmesi Hakkında 1/58 Numaralı Layihai Kanuniye ve Kavanin ve Muvazene-i Maliye Encümenleri Mazbataları Hakkındaki Oylama⁴³⁴, Emeklilik ve İstifa Kanunu'nun Ellinci Maddesinin Fıkrai Ahiresinin Tefsirine Dair Başvekâletten Gelen 27186 Numaralı Tezkere Hakkındaki Müdafaa-i Milliye Encümeni Mazbatası Hakkındaki Oylama⁴³⁵, Altın Kaçakçılığında Mahkûm Eşref ve Haşim Efendiler

⁴²⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 3, s.110.

⁴²⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 3, s.176.

⁴²⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 3, s.488.

⁴²⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 4, s.381.

⁴³⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 4, s.660.

⁴³¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.38.

⁴³² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.80.

⁴³³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.125.

⁴³⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.126.

⁴³⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.187.

Hakkındaki Evraka Dair Adliye Encümeni Mazbatası Hakkındaki Oylama⁴³⁶, Nafia Bakanlığına Seçilen İstanbul Milletvekili Süleyman Sırrı Bey'e Dair Cumhuriyet Riyaseti Tezkeresi Hakkındaki Oylama⁴³⁷, Müdafaa-i Milliye, Bahriye, Jandarma ve İmalatı Harbiyenin 1923 Senesi Bütçelerine Ödenek Eklenmesi İlavesine Dair Kanun⁴³⁸, Müdafaa-i Milliye, Deniz, Jandarma, Askeri Fabrikalarla Muhassatı Zatiyenin 1923 Senesi Bütçelerine Ödenek Eklenmesi İlavesi Hakkındaki Kanun⁴³⁹, Yeniden İnşa Edilecek Türkiye Büyük Millet Meclisi Binasına Sarf Edilmek Üzere 1923 Sene-i Maliye Bütçesinin 91. Faslına 3. Madde Olarak 114 Bin Lira İlavesine Dair İdare Heyetinin (2/178) Numaralı Teklifi Kanunusunun Reddi Hakkındaki Muvazene-i Maliye Encümeni Mazbatasının Reddi ile Tahsisatın 1924 Bütçesine Eklenmesi Hakkındaki Kütahya Milletvekili Recep Bey'in Takririnin Oylanması⁴⁴⁰, 5 Aralık 1913 Tarihli Zabıta-i Sıhhiye-i Hayvaniye Kanunu Geçici İkinci Maddesini Eşitleyen Kanunu⁴⁴¹, İstanbul'da Av Tezkeresi Resminin Artırılması Hakkındaki Kanun⁴⁴², Yeniden İnşa Edilecek Türkiye Büyük Millet Meclisi Binasına Sarf Edilmek Üzere 1923 Senesi Maliye Bütçesinin 91. Faslına 3. Madde Olarak 114 Bin Lira Eklenmesine Dair İdare Heyetinin (2/178) Numaralı Teklifi Kanunusunun Reddi Hakkındaki Muvazene-i Maliye Encümeni Mazbatasının Reddi ile Tahsisatın 1924 Bütçesine Eklenmesi Hakkındaki Kütahya Milletvekili Recebe Bey'in Takririnin İkinci Defa Oylanması⁴⁴³, 1900 – 1901 Doğumlu Tren Müstahdemininin Vazife-i Hazırlarında Terklerine Dair Layihai Kanuniye ile Aynı Doğumlu Telgraf Muhabere Memurlarının ve Muallimlerinin Askerlikten İstisnaları Hakkındaki Tekâlif Kanuniyenin Reddine Dair Müdafaa-i

⁴³⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.188.

⁴³⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.239.

⁴³⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.401.

⁴³⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.446.

⁴⁴⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.516.

⁴⁴¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.549.

⁴⁴² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.551.

⁴⁴³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.552.

Milliye Encümeni Mazbatası Hakkında Yapılan İkinci Oylama⁴⁴⁴, Telgraf ve Telefon Kanunu⁴⁴⁵, Türk ve Türk Şirketleri Tarafından Satın Alınan Buharlı Sefainin Gümrük Resminden İstisnasına Dair Kanunun İkinci Oylaması⁴⁴⁶, Nisabı Müzakere Kanunu'nun Altıncı ve Sekizinci Maddelerini Düzenleyen 8 Mart 1923 Tarihli Kanunu'nun Birinci Maddesinin Düzenlenmesi Hakkındaki Kanun⁴⁴⁷, Nisabı Müzakere Kanunu'nun Altıncı ve Sekizinci Maddelerinin Eşitleyen 8 Mart 1923 Tarihli Kanunu'nun Birinci Maddesinin Düzenlenmesi Hakkındaki Kanunu'nun İkinci Oylaması⁴⁴⁸, Belediye Vergi Resimleri Hakkındaki Kanun⁴⁴⁹, Sınır ve Sahil Sağlığı Müdüriyetinin Mart 1924 Ayına Ait Geçici Bütçesi Hakkındaki Kanun⁴⁵⁰, Trabzon, Rize ve Giresun Vilayetlerine İthal Edilecek Olan Mısırın Gümrük Resmi Hakkındaki Kanun⁴⁵¹, 1924 Senesi Mart Ayına Mahsus Geçici Bütçe Kanunu⁴⁵², Yeni Heyeti Vekile Hakkındaki Riyaseti Cumhur Tezkeresi⁴⁵³, Şehit Miralay Nazım Bey'in Validesi Libas Hanıma Vatana Hizmet Kaleminden Dört Bin Kuruş Maaş Verilmesine Dair Kanun⁴⁵⁴, Şehit Miralay Süleyman Fethi Bey Zevcesi Fatma Lütfiye Hanıma Vatana Hizmet Kaleminden Dört bin Kuruş Maaş Verilmesine Dair Kanun⁴⁵⁵, Evkaf Müdüriyeti Umumiyesinin 1924 Senesi Mart ve Nisan Aylarına Mahsus Geçici Bütçesi⁴⁵⁶, Yetim İşleri Genel Müdürlüğü 1924 Senesi Mart Ayına Mahsus Geçici Bütçesi⁴⁵⁷, Hudut ve Sevahili Sıhhiye Müdüriyetinin

⁴⁴⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.553.

⁴⁴⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.554.

⁴⁴⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 6, s.185.

⁴⁴⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 6, s.248.

⁴⁴⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 6, s.270.

⁴⁴⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 6, s.397.

⁴⁵⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 6, s.500.

⁴⁵¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 6, s.501.

⁴⁵² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 6, s.502.

⁴⁵³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 7, s.149.

⁴⁵⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 7, s.253.

⁴⁵⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 7, s.254.

⁴⁵⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 7, s.297.

⁴⁵⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 7, s.298.

1924 Bütçe Kanunu'nun İkinci Oylaması⁴⁵⁸, Anadolu Demiryolları İdaresine Hazine-i Maliyeden Dörtüzbün Lira Borç Verilmesi Hakkındaki Kanunun İkinci Oylaması⁴⁵⁹, Öksüz Yurtları Müdüriyeti Umumiyesi Hakkındaki Kanunun İkinci Oylaması⁴⁶⁰, Askeri Fabrikalar Müdüriyeti Umumiyesinin 1924 Senesi Mülhak Bütçesi Hakkındaki Kanun⁴⁶¹, Askeri Fabrikalar Müdüriyeti Umumiyesinin 1924 Senesi Mülhak Bütçesi Hakkındaki Kanun'un İkinci Oylaması⁴⁶², 1924 Senesi Nisan Ayına Mahsus Geçici Bütçe Hakkındaki Kanun⁴⁶³, Zonguldak Tren ve Liman Verginin İndirilmesi Hakkındaki Kanun⁴⁶⁴, Havaili Şarkiye, Erzurum-Sarıkamış-Kars ve Şuabatı Demiryolları İdaresinin 1924 Senesi Bütçe Kanunu⁴⁶⁵, İstanbul ve Tevabii Balıkhanesine Mütevellik Nizamnamenin Birinci ve Üçüncü Maddelerinde Yazılı Verginin Artırılmasına Dair Kanun'un İkinci Oylaması⁴⁶⁶, Zonguldak Tren ve Liman Verginin İndirilmesi Hakkındaki Kanun'un İkinci Oylaması⁴⁶⁷, Erzurum-Sarıkamış-Kars Demiryolları'nın 1924 Senesi Bütçe Kanunu'nun İkinci Oylaması⁴⁶⁸, Merakibi Bahriyeden Alınacak Vergi Hakkındaki 15 Nisan 1922 Tarihli Kanuna Bağlı Tarifeye Bir Zeyl İlavesine Dair Kanun'un İkinci Oylaması⁴⁶⁹, Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun Kırkıncı Maddesinin Değiştirilmesine Dair Recep Bey'in Tavrı⁴⁷⁰, Müskirat Resminin İndirilmesine Dair Olan Kanun Layiha ve Tekliflerinin Maddelerine Geçilmesi Hakkındaki Oylama⁴⁷¹, Tuz Resminin Beş Kuruşa İbلاغına Dair Kanun⁴⁷², Müskirat

⁴⁵⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.52.

⁴⁵⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.54.

⁴⁶⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.56.

⁴⁶¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.89.

⁴⁶² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.123.

⁴⁶³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.175.

⁴⁶⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.327.

⁴⁶⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.329.

⁴⁶⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.366.

⁴⁶⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.368.

⁴⁶⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.370.

⁴⁶⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.374.

⁴⁷⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.407.

⁴⁷¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.408.

Resminin Değiştirilmesine Dair Olan 8 Ocak 1920 Tarihli Kararnamede Munderiç Verginin Artırılmasına ve Men'i Müskirat Kanunu'nun Değiştirilmesine Dair Kanun⁴⁷³, Müskirat Resminin Değiştirilmesine Dair Olan 8 Ocak 1920 Tarihli Kararnamede Munderiç Verginin Artırılmasına ve Men'i Müskirat Kanunu'nun Değiştirilmesine Dair Kanunu⁴⁷⁴, Belirgin Tarifeli Nakliye Araçları ile Seyahat Eden Yolculardan Alınacak Nakliyat Resmine Dair Kanun⁴⁷⁵, Konya Ovası'nın Sulanması Hakkındaki Kanun⁴⁷⁶, Müteaddid Zevata Vatana Hizmet Kaleminden Maaş Tahsisi Hakkındaki Kanun⁴⁷⁷, Türkiye Cumhuriyeti ile Almanya Cumhuriyeti Arasındaki Kabul Edilmiş 3 Mart 1924 Tarihli Muhadenet Muahedenamesi'nin Onayı Hakkındaki Oylama⁴⁷⁸, 1924 Senesi Muvazene-i Umumiye Layihası⁴⁷⁹, Türkiye Cumhuriyeti ile Avusturya Cumhuriyeti Arasında Kabul Edilmiş 28 Ocak 1924 Tarihli Muhadenet, İkamet, Ticaret Anlaşma ve Mukavelenameleri Hakkındaki Üç Kanunun Oylaması⁴⁸⁰, Vergi Sıhhiye Kanunu⁴⁸¹, 1924 Senesi Evkaf Bütçe Kanunu⁴⁸², Altı Zata Vatana Hizmet Kaleminden Maaş Tahsisi Hakkındaki Kanun⁴⁸³, Büyük Millet Meclisi'nin 1924 Senesi Bütçesine Ek Ödenek Verilmesi Hakkındaki Kanun⁴⁸⁴, Büyük Millet Meclisi'nin 1924 Senesi Bütçesine Ek Ödenek Verilmesi Hakkındaki Kanun⁴⁸⁵, Merhum Ziya Gökalp Bey'in Ailesinin Terfihine Dair Kanun⁴⁸⁶, Tarife Kanunu'nun Dördüncü Maddesinin Sani Aşer Fıkrasının Kaldırılması ve Bazı İlaçlar ve Alatu Tıbbiye'nin Gümrük Resminden

⁴⁷² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.444.

⁴⁷³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.446.

⁴⁷⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.499.

⁴⁷⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.502.

⁴⁷⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.504.

⁴⁷⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.603.

⁴⁷⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.605.

⁴⁷⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.887.

⁴⁸⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.1010.

⁴⁸¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.1116.

⁴⁸² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.1118.

⁴⁸³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.1120.

⁴⁸⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 9, s.109.

⁴⁸⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 10, s.195.

⁴⁸⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 10, s.193.

Muafiyeti Hakkındaki Kanunun İkinci Oylaması⁴⁸⁷, 9 Ocak 1924 Tarih ve 397 Numaralı (İstiklal Muharebatı Esnasında Malul Kalan Muvazzaf, Mütেকait, İhtiyat, Milli Kuvvetle ve Jandarma Komutan, Subay, Memurin ve Askeri Mensuplar ile Küçük Subaylar ve Efrada Nakdi Mükâfat Verilmesi Hakkında) Kanuna Eklenmesine Dair Kanun⁴⁸⁸, Mebani-i Milliye İnşaatına Sarfedilmek Üzere Beş Milyon Lira Tahsisat İtasına Dair Olan Kanun⁴⁸⁹, Evkaf Müdüriyeti Umumiyesinin 1924 Senesi Bütçesinin Altıncı Faslının Üçüncü Maddesiyle Faslı Mahsusuna Zamaim İcrasına Dair Kanun⁴⁹⁰, 9 Ocak 1924 Tarih ve 397 Numaralı (İstiklal Muharebatı Esnasında Malul Kalan Muvazzaf, Mütেকait, İhtiyat, Milli Kuvvetle ve Jandarma Komutan, Subay, Memurin ve Askeri Mensuplar ile Küçük Subaylar ve Efrada Nakdi Mükâfat Verilmesi Hakkında) Kanuna Eklenmesine Dair Kanun⁴⁹¹, Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti'nin Lağviyle İçişleri Bakanlığına Devri Hakkındaki Kanun'un İkinci Maddesinin Oylanması⁴⁹², Mübadele, İmar ve İskân Bakanlığı'nın Lağviyle İçişleri Bakanlığına Devri Hakkındaki Kanun'un Heyeti Umumiyesi'nin Oylanması⁴⁹³, İspirto Resminin İndirilmesi Hakkında 1924 Tarih ve 470 Numaralı Kanuna Eklenmesine Dair Kanun⁴⁹⁴, 12 Nisan 1923 Tarih ve 329 Numaralı (Ziraata Müstamel Olup Hariçten İthal Edilecek Mevadda Müçtaile Gümrük Resmine Dair) Kanun'un Beşinci Maddesini Düzenleyen Kanun⁴⁹⁵, Fonotelgraf Kanunu⁴⁹⁶, Bahriye Bakanlığı Oluşturulmasına Dair Kanun⁴⁹⁷, Büyük

⁴⁸⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 10, s.232.

⁴⁸⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 10, s.351.

⁴⁸⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 10, s.380.

⁴⁹⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 11, s.38.

⁴⁹¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 11, s.81.

⁴⁹² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 11, s.99.

⁴⁹³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 11, s.101.

⁴⁹⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 11, s.132.

⁴⁹⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 11, s.181.

⁴⁹⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 11, s.183.

⁴⁹⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 11, s.304.

Millet Meclisi'nin 1924 Senesi Bütçesinde Aktarım Yapılmasına Dair Kanun⁴⁹⁸, Bursa Mebusluğuna İntihap Eden Nurettin Paşa Hakkında İkinci Şube Mazbatasının Oylanması⁴⁹⁹, 9 Nisan 1924 Tarih ve 470 Numaralı Men'i Müskirat Kanunu'nun Değiştirilmesine Dair Kanun'un Altıncı Maddesinin Tefsirine Dair Mazbata'nın Oylaması⁵⁰⁰, Öksüz Yurtları Müdüriyeti Umumiyesi'nin 1924 Senesi Bütçesinin Beşinci Faslından Birinci Maddesince Münakale İcrası Hakkındaki Kanun⁵⁰¹, Harp ve İsyah Sahalarındaki İdare-i Örfiye Mıntıklarında Müteşekkil Umum Divanı Harplerden Verilecek İdam Kararlarının Sureti İcrasına Dair Kanun⁵⁰², Bahriye Fevkalade Bütçe Kanunu⁵⁰³, Bahriye Fevkalade Bütçe Kanunu'nun İkinci Oylaması⁵⁰⁴, Demiryolları İnşaat ve İşletme Müdüriyeti Umumiyesi 1925 Senesi Bütçe Kanunu'nun İkinci Defa Oylaması⁵⁰⁵, Türkiye Cumhuriyeti ile Arnavutluk Hükümeti Beyninde Kabul Edilmiş 15 Aralık 1923 Tarihli İkamet Muahedenamesi Hakkındaki Kanun⁵⁰⁶, Darülfunun Emanetinin 1925 Senesi Bütçesine Mahsuben Yetmişbeşbin Liranın Sarfiyatı Muvakkate Suretiyle Tesviyesi Hakkındaki Kanun⁵⁰⁷, Muvazene-i Umumiye Kanunu'nun Onuncu Maddesi Hakkındaki Tay Teklifinin Oylanması⁵⁰⁸, Ticaret Anlaşması Aktedilmeyen Memleketler Muvaredatından Alınacak Rüssem ile İcabında Mukabelei Bilmisil İcrasına Dair Kanun⁵⁰⁹, Türk Teyyare Cemiyeti'nin Posta Ücüratından Muafiyetine Dair Kanun⁵¹⁰, Şeker İnhisarı Hakkındaki Kanun⁵¹¹, Petrol ve

⁴⁹⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 11, s.329.

⁴⁹⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 12, s.154.

⁵⁰⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 12, s.282.

⁵⁰¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 14, s.399.

⁵⁰² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 16, s.317.

⁵⁰³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 17, s.80.

⁵⁰⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 17, s.104.

⁵⁰⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 17, s.106.

⁵⁰⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 17, s.128.

⁵⁰⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 17, s.164.

⁵⁰⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 17, s.166.

⁵⁰⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 20, s.118.

⁵¹⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 21, s.264.

⁵¹¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 21, s.266.

Benzin İnhisarına Dair Kanun⁵¹², 3 Nisan 1924 Tarih ve 459 Numaralı Mahsup Kanun'a Eklenmesine Dair Kanun⁵¹³, Muhassatı Zatiye Müdüriyeti 1925 Senesi Bütçesine Ödenek Eklenmesi İlavesine Dair Kanun⁵¹⁴, Sınır ve Sahil Sağlığı Müdüriyeti 1925 Senesi Bütçesinden Aktarım Yapılmasına Dair Kanun⁵¹⁵, 12 Şubat 1924 Tarih ve 410 Numaralı Sayım Kanunu'nun Altıncı Maddesini Eşitleyen Kanun⁵¹⁶, 12 Şubat 1924 Tarih ve 410 Numaralı Sayım Kanunu'nun Altıncı Maddesini Eşitleyen Kanun'un İkinci Oylaması⁵¹⁷, Muhessesatı Zatiye Müdüriyeti 1925 Senesi Bütçesine Ödenek Eklenmesi İlavesi Hakkındaki Kanunun İkinci Oylaması⁵¹⁸, Nafia Vekili Merhum Süleyman Sırrı Bey'in Ailesine Vatana Hizmet Kaleminden Maaş Tahsisi Hakkındaki Kanun⁵¹⁹, Tütün İdare-i Muvakkatesi ve Sigara Kâğıdı İnhisarına Mütedair Kanunun Temdidi Ahkâmı Hakkındaki Kanun⁵²⁰, Umumi İstihlak Vergisi Hakkındaki Kanun⁵²¹, Umumi İstihlak Vergisi Hakkındaki Kanun'un İkinci Oylaması⁵²², Türkiye Cumhuriyeti ile İçtimai Şuralar Cumhuriyetleri İttihade Hükümeti Arasında İmza Olunan Bitaraflık Muahedenamesiyle Bağlı Olan Üç Protokolün Tasdiki Hakkındaki Kanun⁵²³, İstiklal Mahakimi Kanunu'nun Düzenlenmesi Hakkındaki Kanun⁵²⁴, Eğlence ve Hususi İstihlak Vergisi Hakkındaki Kanun'un İkinci Oylaması⁵²⁵, İstiklal Mahakimi Kanunu'nun Düzenlenmesi Hakkındaki Kanun'un İkinci Oylaması⁵²⁶, İstanbul İmtiyazlı Taşıma ve Tahliye Türk Anonim Şirketinin Borç Edeceği Yarım Milyon Liraya Maliye

⁵¹² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 21, s.268.

⁵¹³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 21, s.270.

⁵¹⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 21, s.288.

⁵¹⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 21, s.290.

⁵¹⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 21, s.292.

⁵¹⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 21, s.321.

⁵¹⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 21, s.325.

⁵¹⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.98.

⁵²⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.123.

⁵²¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.125.

⁵²² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.145.

⁵²³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.160.

⁵²⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.162.

⁵²⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.178.

⁵²⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.180.

Bakanlığı'nın Kefaletine Dair Kanun⁵²⁷, Şeker, Petrol ve Benzin İnkisarına Ait İbtidai Sermaye Hakkındaki Kanun⁵²⁸, Mukavelatı Ticariye Tetkik İdaresi Hakkındaki Kanun⁵²⁹, Ankara Hukuk Mektebinde Öğretmen Olan Mebuslara Maaş Verilip Verilmeyeceği Hakkındaki Tefsir Mazbatasının Oylanması⁵³⁰, İstanbul İmtiyazlı Tahmil ve Tahliye Türk Anonim Şirketinin Borç Edeceği Yarım Milyon Liraya Maliye Bakanlığının Kefaletine Dair Kanun'un İkinci Oylaması⁵³¹, Şeker, Petrol ve Benzin İnkisarına Ait İbtidai Sermaye Hakkındaki Kanun'un İkinci Oylaması⁵³², Beynelmilel İktisadiyat Heyeti Namiyle Bir Daire Oluşturulması Hakkındaki Kanun⁵³³, Ankara Hukuk Mektebinde Öğretmen Olan Mebuslara Maaş Verilip Verilmeyeceği Tefsiri Hakkındaki Kanunu Esasi Encümeni Mazbatasının İkinci Defa Oylanması⁵³⁴, Ziraat Makinelerinde İştimal Olunan Mevadı Müştagile ve Muharrike Vergi Hakkındaki Kanun⁵³⁵, Merhum Saruhan Milletvekili Reşat Bey'in Ailesine Vatana Hizmet Kaleminden Maaş Tahsisi Hakkındaki Kanun⁵³⁶, Dışişleri Bakanlığı 1925 Senesi Bütçesine Tahsisatı Fevkalade İlavesi Hakkındaki Kanun⁵³⁷, Kazanç Vergisi Kanunu⁵³⁸, Dışişleri Bakanlığı Bütçesine Tahsisatı Fevkalade İlavesi Hakkındaki Kanun'un İkinci Oylaması⁵³⁹, Kazanç Vergisi Kanunu'nun İkinci Oylaması⁵⁴⁰, Büyük Millet Meclisi Divanı Riyaseti Azasına Tazminat Verilmesi Hakkındaki Kanun⁵⁴¹, 1925 Senesi

⁵²⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.182.

⁵²⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.184.

⁵²⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.186.

⁵³⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.188.

⁵³¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.214.

⁵³² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.217.

⁵³³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.219.

⁵³⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.222.

⁵³⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.287.

⁵³⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.307.

⁵³⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.310.

⁵³⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.313.

⁵³⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.363.

⁵⁴⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.366.

⁵⁴¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.369.

muavazenesi Umumiye Kanununa Eklenmesine Dair Kanun⁵⁴², Anadolu Bağdat Demiryolları ve Haydarpaşa Limanı Rıhtım İdaresinin 1926 Senesi Bütçesi Hakkındaki Kanun⁵⁴³, Anadolu Bağdat Demiryolları ve Haydarpaşa Limanı Rıhtım İdaresinin 1926 Senesi Bütçesine Mahsus Fevkalade Bütçe Hakkındaki Kanun⁵⁴⁴, Seyrisefain İdaresinin 1926 Senesi Bütçesi Kanunu⁵⁴⁵, Karadeniz Boğazı Tahlisiye İdaresinin 1926 Senesi Bütçesinin Kabul ve Tasdikine Kadar İfa Olunacak Hizmetler Hakkındaki Kanun⁵⁴⁶, Erzurum – Kars – Sarıkamış ve Şuabatı Demiryolları İdaresine Ait Üç Aylık Ödenek Eklenmesi Kanunu'nun Mevkii Meritiyetine Vazına Kadar İfa Olunacak Hizmetler Hakkındaki Kanun⁵⁴⁷, Sınır ve Sahil Sağlığı Müdüriyetinin Üç Aylık İhtiyacatı İçin Ödenek Eklenmesi Verilmesi Hakkındaki Kanun⁵⁴⁸, Demiryolları İnşaat ve İşletme Müdüriyeti Umumiyesine Ait Üç Aylık Ödenek Eklenmesi Kanunu'nun Mevkii Meriyeti Vazına Kadar İfa Olunacak Hizmetler Hakkındaki Kanun⁵⁴⁹, Evkaf Müdüriyeti Umumiyesi'nin Üç Aylık Ödenek Eklenmesi Kanunu'nun Yürürlüğe Girinceye Kadar İfa Olunacak Hizmetler Hakkındaki Kanun'un İkinci Oylaması⁵⁵⁰, Ankara Şehremanetine İki Milyon Lira Borç Verilmesi Hakkındaki Kanun⁵⁵¹, Ankara Şehremanetine İki Milyon Lira Borç Verilmesi Hakkındaki Kanun'un İkinci Oylaması⁵⁵², Darülfünun Emanetinin Üç Aylık Ödenek Eklenmesi Kanunu'nun Yürürlüğe Girinceye Kadar İfa Olunacak Hizmetleri Hakkındaki Kanun⁵⁵³, Türkiye Cumhuriyeti ile Norveç Krallığı Arasında Kabul Edilmiş Muhadenet

⁵⁴² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.372.

⁵⁴³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.398.

⁵⁴⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.401.

⁵⁴⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.404.

⁵⁴⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.407.

⁵⁴⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.410.

⁵⁴⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.413.

⁵⁴⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.416.

⁵⁵⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 23, s.60.

⁵⁵¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 23, s.63.

⁵⁵² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 23, s.92.

⁵⁵³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 23, s.95.

Muahedenamesinin Tasdiki Hakkındaki Kanun⁵⁵⁴, Öksüz Yurtları Müdüriyeti Umumiyesinin Üç Aylık Ödenek Eklenmesi Kanunu'nun Yürürlüğe Girinceye Kadar İfa Olunacak Hizmetler Hakkındaki Kanun'un İkinci Oylaması⁵⁵⁵, Darülfünun Emanetinin Üç Aylık Ödenek Eklenmesi Kanunu'nun Yürürlüğe Girinceye Kadar İfa Olunacak Hizmetleri Hakkındaki Kanun'un İkinci Oylaması⁵⁵⁶, 10 Ekim 1919 Tarihli Harcırah Kararnamesinin Birinci Maddesine Eklenmesine Dair Kanun⁵⁵⁷, Demiryolları İnşaat ve İşletme Müdüriyeti Umumiyesinin 1925 Senesi Bütçesi Kanununa Eklenmesine Dair Kanun⁵⁵⁸, Aşarın Kaldırılması ile Yerine İkame Edilecek Vergi Hakkındaki 17 Şubat 1925 Tarihli Kanun'un Altıncı Maddesinin D Fıkrasının Düzenlenmesi Hakkındaki Kanun⁵⁵⁹, 10 Ekim 1919 Tarihli Harcırah Kararnamesinin Birinci Maddesine Eklenmesine Dair Kanun'un İkinci Oylaması⁵⁶⁰, Demiryolları İnşaat ve İşletme Müdüriyeti Umumiyesinin 1925 Senesi Bütçesi Kanununa Eklenmesine Dair Kanun'un İkinci Oylaması⁵⁶¹, Erzurum – Kars – Sarıkamış ve Şuabatı Demiryolları İdaresinin 1925 Senesi Bütçe Kanunu'na Eklenmesine Dair Kanun⁵⁶², Öksüz Yurtları Müdüriyeti Umumiyesinin 1925 Senesi Bütçe Kanunu'na Eklenmesine Dair Kanun⁵⁶³, Demir Sanayinin Tesisine Dair Kanun⁵⁶⁴, Kayseri – Ulukışla Demiryolunun İnşası Hakkındaki Kanun⁵⁶⁵, Demir Sanayinin Tesisine Dair Kanun'un İkinci Oylaması⁵⁶⁶, Evkaf Müdüriyeti Umumiyesinin 1925 Senesi Bütçe Kanunu'na Eklenmesine Dair

⁵⁵⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 23, s.113.

⁵⁵⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 23, s.116.

⁵⁵⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 23, s.119.

⁵⁵⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 23, s.122.

⁵⁵⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 23, s.124.

⁵⁵⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 23, s.127.

⁵⁶⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 23, s.141.

⁵⁶¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 23, s.144.

⁵⁶² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 23, s.192.

⁵⁶³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 23, s.195.

⁵⁶⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 23, s.201.

⁵⁶⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 23, s.233.

⁵⁶⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 23, s.236.

Kanun⁵⁶⁷, Darülfünun Emanetinin 1925 Senesi Bütçe Kanunu'na Eklenmesine Dair Kanun⁵⁶⁸, Emlak ve Eytam Bankası Kanunu'nun İkinci Oylaması⁵⁶⁹, İstanbul Darülfünun 1926 Senesi Bütçe Kanunu⁵⁷⁰, 1926 Senesi Muvazene-i Umumiye Kanunu⁵⁷¹, Erzurum – Kars – Sarıkamış ve Şuabatı Demiryolları İdaresinin 1926 Senesi Bütçesi Hakkındaki Kanun⁵⁷², Demiryolları İnşaat ve İşletme Müdüriyeti Umumiyesi'nin 1926 Senesi Bütçe Kanunu⁵⁷³, Evkaf Müdüriyeti Umumiyesi'nin 1926 Senesi Bütçe Kanunu⁵⁷⁴, Umumi İstihlak Vergisi Hakkındaki Kanun'un İkinci Maddesine Bir Fıkra Eklenmesine Dair Kanun⁵⁷⁵, Tabolunacak Evrakı Nakdiye Masarifi İçin 1925 Senesi Maliyesi Bütçesinde Küşat Edilen Faslı Mahsusa Beş Yüz Bin Lira Ek Ödenek Verilmesi Hakkındaki Kanun⁵⁷⁶, Maliye ve Ziraat Vekâletlerinin 1925 Senesi Maliyesi Bütçesine Ödenek Eklenmesi ve Fevkalade Verilmesi Hakkındaki Kanun⁵⁷⁷, Maliye Bakanlığı 1925 Senesi Bütçesine 60.000 Lira Ek Ödenek Verilmesine Dair Kanun⁵⁷⁸, İpekböceği ve Tohumu Yetiştirilmesi, Muayene ve Satılması Hakkındaki Kanun⁵⁷⁹, Çekirge Kanunu⁵⁸⁰, Büyük Millet Meclisi'nin 1925 Senesi Bütçesine Ek Ödenek Verilmesi Hakkındaki Kanun⁵⁸¹, Müddeti Zarfında Nüfus Kütüğüne Yazdırılmayan Doğum, Ölüm, Evlenme veya Boşanma Vakalariyle Mektum Kimselerin Cezadan Aflar Hakkındaki Kanun⁵⁸², Ankara Otomatik Telefon Kanunu⁵⁸³,

⁵⁶⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 23, s.239.

⁵⁶⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 23, s.242.

⁵⁶⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.409.

⁵⁷⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.451.

⁵⁷¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.504.

⁵⁷² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.507.

⁵⁷³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.510.

⁵⁷⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.513.

⁵⁷⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.516.

⁵⁷⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.559.

⁵⁷⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.562.

⁵⁷⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.565.

⁵⁷⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.568.

⁵⁸⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.571.

⁵⁸¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.574.

⁵⁸² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.617.

Teşkilatı Mülkiye Kanun Layihası⁵⁸⁴, Türkiye ile Bulgaristan Arasında İmza Olunan Muhadenet Ahitnamesi ve Umumi Bir Protokol ile İkamet Mukavelenamesi'nin Tasdiki Hakkındaki Kanun⁵⁸⁵, Muhassasatı Zatiye 1925 Senesi Bütçesine Ödenek Eklenmesi İlavesine Dair Kanun⁵⁸⁶, Teşkilatı Mülkiye Kanunu⁵⁸⁷, İskân Kanunu⁵⁸⁸, Ermeni Suikast Komiteleri Tarafından Şehit Edilen veya Bu Uğurda Süveri Mühtelifle ile Dışarı Gadrolan Ricalin Ailelerine Verilecek Emlak ve Arazi Hakkındaki Kanun⁵⁸⁹, Gümrük Tarife-i Umumiyesi'nde Bazı Tadilat İcrasına Dair Kanun⁵⁹⁰, Harekât-ı Askeri Halinde Subaylar ve Memurini Askeriyeye Bir Nefer Tayını Verilmesi Hakkındaki Kanun⁵⁹¹, Kazanç Vergisine Munzam Vilayet İdaresi Hususiyetleri ve Belediye Hisseleri Hakkındaki Kanun⁵⁹², Harekâtı Askeri Halinde Subaylar ve Memurini Askeriyeye Bir Nefer Tayını Verilmesi Hakkındaki Kanun'un İkinci Oylaması⁵⁹³, Ankara ve İstanbul İnzibat ve Küçük Subaylar Efradına Müteferrika Verilmesi Hakkındaki Kanun⁵⁹⁴, Trablusgarp, Balkan Harbi Umumi ve İstiklal Muharebatında Şehit Olan Komutanlar ve Subaylar ile Askeri Mensuplarının Bazı Borçlarının Affı Hakkındaki 2 Aralık 1925 Tarihli Kanun'un Birinci Maddesine Bir Fıkra Eklenmesine Dair Kanun⁵⁹⁵, Hava Sınıfı Subaylar ve Mensubine Verilecek Zamaim ve Tazminat Hakkındaki Kanun⁵⁹⁶, Ermeni Suikast Komiteleri Tarafından Şehit Edilen veya Bu Uğurda Süveri Mühtelifle ile Dışarı Gadrolan Ricalin Ailelerine Verilecek Emlak ve Arazi Hakkındaki Kanun'un İkinci

⁵⁸³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.619.

⁵⁸⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.622.

⁵⁸⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.666.

⁵⁸⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.669.

⁵⁸⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.675.

⁵⁸⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.677.

⁵⁸⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.680.

⁵⁹⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.683.

⁵⁹¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.686.

⁵⁹² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.689.

⁵⁹³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.717.

⁵⁹⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.719.

⁵⁹⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.723.

⁵⁹⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.726.

Oylaması⁵⁹⁷, Kazanç Vergisine Munzam Vilayet İdaresi Hususiyetleri ve Belediye Hisseleri Hakkındaki Kanun'un İkinci Oylaması⁵⁹⁸, Gümrük Tarife-i Umumiyesi'nde Bazı Tadilat İcrasına Dair Kanun'un İkinci Oylaması⁵⁹⁹, İskan Kanunu'nun İkinci Oylaması⁶⁰⁰, Orman Nizamnamesi'nin 16. Maddesi Mucibince Alınacak Yaylakiye Resminin Kaldırılması Hakkındaki Kanun⁶⁰¹, Hava Sınıfı Subaylar ve Mensubine Verilecek Zamaim ve Tazminat Hakkındaki Kanun'un İkinci Oylaması⁶⁰², Ankara ve İstanbul'daki Askeri İnzibat Kıtıatı Küçük Subaylar ve Efradına Müteferrika Verilmesi Hakkındaki Kanun'un İkinci Oylaması⁶⁰³, Trablusgarp, Balkan Harbi Umumi ve İstiklal Muharebatında Şehit Olan Komutanlar ve Subaylar ile Askeri Mensupların Bazı Borçlarının Affı Hakkındaki 2 Aralık 1925 Tarihli Kanun'un Birinci Maddesine Bir Fıkra Eklenmesine Dair Kanun'un İkinci Oylaması⁶⁰⁴, Orman Nizamnamesi'nin 16. Maddesi Mucibince Alınacak Yaylakiye Resminin Kaldırılması Hakkındaki Kanun'un İkinci Oylaması⁶⁰⁵, Türkiye Cumhuriyeti ile Şili Cumhuriyeti Arasında 30 Aralık 1926 Tarihinde Tanzim ve İmza Olunan Muhadenet Muahedenamesinin Tasdikine Dair Kanun⁶⁰⁶, Resmi Munzam Pullarının Kaldırılmasına ve El İlanlarına Ait Resmin Yirmi Paraya İndirilmesine Dair Kanun⁶⁰⁷, Tekaüt Maaşıyla Muallim ve Müderrislik, Doktor, Eczacı, Baytar, Mühendis ve Kondüktörlük Maaşlarının Bir Zat Uhdesinde İştima Edebileceği Hakkındaki Kanun⁶⁰⁸, 26 Kasım

⁵⁹⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.729.

⁵⁹⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.732.

⁵⁹⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.735.

⁶⁰⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.738.

⁶⁰¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.740.

⁶⁰² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.21.

⁶⁰³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.24.

⁶⁰⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.27.

⁶⁰⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.30.

⁶⁰⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.32.

⁶⁰⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.35.

⁶⁰⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.38.

1923 Tarihli Posta Kanunu'nun 12. Maddesi Zeylinin Değiştirilmesine Dair Kanun⁶⁰⁹, Evkaf Müdüriyeti Umumiyesince Ankara'da İnşa Edilecek Hayrat ve Akarat İçin Bir Milyon Lira Tahsisi Hakkındaki Kanun⁶¹⁰, Evkaf Müdüriyeti Umumiyesince Ankara'da İnşa Edilecek Hayrat ve Akarat İçin Bir Milyon Lira Tahsisi Hakkındaki Kanun'un İkinci Oylaması⁶¹¹, Tekaüt Maaşıyla Muallim ve Müderrislik, Doktor, Eczacı, Baytar, Mühendis ve Kondüktörlük Maaşlarının Bir Zat Uhdesinde İştima Edebileceği Hakkındaki Kanun'un İkinci Oylaması⁶¹², Gümrük Tarifei Umumiyesine Müteallik Kanun'un Sekizinci Maddesine Eklenmesine Dair Kanun⁶¹³, Memurini Dışışleri Harcırahları Hakkındaki 3 Nisan 1917 Tarihli Kanun'a Eklenmesine Dair Kanun⁶¹⁴, Gümrük Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Düzenlenmesi Hakkındaki Kanun'un İkinci Oylaması⁶¹⁵, İslahı Hayvanat Hakkındaki Kanun'un İkinci Oylaması⁶¹⁶, Gümrük Tarife-i Umumiyesine Müteallik Kanun'un Bazı Maddelerini Eşitleyen Kanun'un İkinci Oylaması⁶¹⁷, Gümrük Kanunu'na Eklenmesine Dair Mevad Hakkındaki Kanun'un İkinci Oylaması⁶¹⁸, Tütün İdaresi Muvakkatesi ve Sigara Kağıdı İnhisarı Hakkında 26 Şubat 1925 Tarih ve 588 Numaralı Kanun'a Eklenmesine Dair Kanun'un İkinci Oylaması⁶¹⁹, Türkiye Cumhuriyeti ile Beynelmillel Ukut Mucibince Suriye ve Lübnan Üzerinde Haiz Olduğu Salahiyete Müsteniden Hareket Eden Fransız Cumhuriyeti Beyninde Mümza Muhadenet ve Münesbatı Hasenei Hemcivari Mukavelenamesinin

⁶⁰⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.41.

⁶¹⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.44.

⁶¹¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.65.

⁶¹² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.71.

⁶¹³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.73.

⁶¹⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.76.

⁶¹⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.178.

⁶¹⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.181.

⁶¹⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.184.

⁶¹⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.187.

⁶¹⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.190.

Onayı Hakkındaki Kanun⁶²⁰, Türkiye – İngiltere ve Irak Beyninde Ankara’da 5 Haziran 1926 Tarihinde Akdolunan Hudut ve Münesebatı Hasenei Hemcivari Muahadenamesinin Onayı Hakkındaki Kanun⁶²¹, Ord,U Bahriye ve Jandarma Zabitanı Hakkındaki Kanun⁶²², Manisa, Kasaba ve Alaşehir Kazalarındaki Emvali Metruke Bağlarından, Dolu Sebebiyle Hasara Uğrayanlara Ait Bedeli İcra Bakiyesinin Affı Hakkındaki Kanun⁶²³, Ticaret ve Sanayi Odaları Kanunu’nun Sekizinci Maddesinin Beşinci Fıkrasının Değiştirilmesine Dair Kanun’un İkinci Oylaması⁶²⁴, Beynelmilel Yataklı Vagonlar Şirketine Ait Yataklı ve Yemekli Vagonların Gümrük Resminden Muafiyetine Dair Kanun’un İkinci Oylaması⁶²⁵, Dini ve Milli Bayram Günlerinde İstimal Edilecek Hilali Ahmer Şefkat Pulları Hakkındaki Kanun’un İkinci Oylaması⁶²⁶, Türk ve Şark Halı Kilimlerinin Kabulü Geçici Usulüne Uygun Olarak İthaline Dair Kanun’un İkinci Oylaması⁶²⁷, Kazanç Vergisi Hakkındaki 27 Şubat 1926 Tarihli Kanun’un İkinci Maddesine Bazı Fıkara Eklenmesine Dair Kanun⁶²⁸, Şarki Karahisar Milletvekili Ali Sururi Bey’in Refikasına İkramiye Verilmesi Hakkındaki Kanun⁶²⁹, Ecnebilerin Seyahat ve İkametleri Hakkındaki 2 Mart 1915 Tarihli Kanunu Muvakkata Hakkındaki Kanun⁶³⁰, Maktu Vergi Makımına Kaim Olmak Üzere Müsakkafat, Arazi ve Kazanç Vergilerine Maktu Zam Namiyle Yüzde Beş İlavesine Dair Kanun İkinci Oylaması⁶³¹, Jandarma Efrat ve Küçük Zabitanın Mektep Vergisinden Muafiyeti

⁶²⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.193.

⁶²¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.196.

⁶²² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.199.

⁶²³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.202.

⁶²⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.239.

⁶²⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.242.

⁶²⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.248.

⁶²⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.251.

⁶²⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.259.

⁶²⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 27, s.92.

⁶³⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 27, s.122.

⁶³¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 28, s.476.

Hakkındaki Kanun⁶³², Maliye Bakanlığı'nın 1926 Senesi Bütçesinde Aktarım Yapılmasına Dair Kanun⁶³³, Demiryolları İnşaat ve İşletme Müdüriyeti Umumiyesinin 1926 Bütçesinde Aktarım Yapılmasına Dair Kanun⁶³⁴, Jandarma Efrat ve Küçük Zabitanın Mektep Vergisinden Muafiyeti Hakkındaki Kanunun İkinci Oylaması⁶³⁵, Maliye Bakanlığı'nın 1926 Senesi Bütçesinde Aktarım Yapılmasına Dair Kanunun İkinci Oylaması⁶³⁶, Demiryolları İnşaat ve İşletme Müdüriyeti Umumiyesinin 1926 Bütçesinde Aktarım Yapılmasına Dair Kanunun İkinci Oylaması⁶³⁷, Musakkafat Vergisi Hakkındaki 14 Haziran 1910 Tarihli Kanunun Dördüncü Maddesinin Sekizinci Fıkrasının Kaldırılmasına Mütedair Kanun⁶³⁸, Posta - Telgraf ve Telefon Müdüriyeti Umumiyesi ile Adliye ve Müdafaa-İ Milliye Vekaletlerinin 1926 Senesi Bütçelerine Aktarım Yapılmasına Dair Kanun⁶³⁹, Mücadele-İ Milliyeye İştirak Etmeyen Memurin Hakkındaki Kanuna Bir Madde İlavesine Dair Kanun⁶⁴⁰, Ecza Ticarethaneleriyle Sanat ve Ziraat İşlerinde Kullanılan Zehirli ve Mesir Maddelerinin Satıldığı Dükkanlara Mahsus Kanunun İkinci Oylaması⁶⁴¹, Riyaset-İ Cumhur 1926 Senesi Maliyesi Bütçesinde Aktarım Yapılmasına Dair Kanunun İkinci Oylaması⁶⁴², Buca ve Kemalpaşa Havalesindeki Emvali Metruke Bağlarından Dolu Hasebiyle Hasara Uğrayanlara Ait Bedeli İcar Bakiyesinin Affı Hakkındaki Kanun⁶⁴³, Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Cumhuriyeti Arasında Akt ve İmza Olunan

⁶³² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 28, s.479.

⁶³³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 28, s.482.

⁶³⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 28, s.484.

⁶³⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 28, s.505.

⁶³⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 28, s.507.

⁶³⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 28, s.511.

⁶³⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 29, s.9.

⁶³⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 29, s.81.

⁶⁴⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 29, s.111.

⁶⁴¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 30, s.30.

⁶⁴² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 30, s.67.

⁶⁴³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 30, s.73.

İtilafname ile Müzeyelatının Tasidiki Hakkında Kanun⁶⁴⁴, Evkaf Müdüriyeti Umumiyesinin 1926 Senesi Bütçesinde Aktarım Yapılmasına Dair Kanunun İkinci Oylaması⁶⁴⁵, Umum Jandarma Kumandanlığı ile Dışişleri Bakanlığının 1926 Senesi Bütçelerinden Aktarım Yapılmasına Dair Kanunun İkinci Oylaması⁶⁴⁶, Sami Paşazade Sezai Bey'e Vatana Hizmet Kaleminden Maaş Tahsisi Hakkındaki Kanun⁶⁴⁷, Türkiye Sanayi ve Maadin Bankasının Aktedeceği İstikraza Maliye Bakanlığının Mezuniyeti Hakkındaki Kanun⁶⁴⁸, Birinci ve İkinci Büyük Millet Meclisi Azalığında Bulunan Mütেকaidin Hakkındaki Kanun⁶⁴⁹, Mekteb-İ Tıbbiye-İ Askeriyeden Neşet Edecek Askeri Eczacılarına Verilecek Elbise ve Teçhizat Bedeli Hakkındaki Kanun⁶⁵⁰, Türkiye Sanayi ve Maadin Bankasının Aktedeceği İstikraza Maliye Bakanlığının Mezuniyetine Dair Kanun⁶⁵¹, Mekteb-İ Tıbbiye-İ Askeriyeden Neşet Edecek Askeri Eczacılarına Verilecek Elbise ve Teçhizat Bedeli Hakkındaki Kanunun İkinci Oylaması⁶⁵², Birinci ve İkinci Büyük Millet Meclisi Azalığında Bulunan Mütেকaidin Hakkındaki Kanunun İkinci Oylaması⁶⁵³, Nafia Bakanlığının 1926 Senesi Bütçesiyle Demiryolları İnşaat ve İşletme Müdüriyeti Umumiyesi Mülhak Bütçesine Ek Ödenek Verilmesi Hakkındaki Kanun⁶⁵⁴, Büyük Milet Meclisi Bütçesiyle Maliye, Bahriye Vekaletleri ve İskan Müdüriyeti Umumiyesinin 1926 Senesi Bütçelerinde Aktarım Yapılmasına Dair Kanun⁶⁵⁵, Müfettiş ve Müfettiş Muavinlerinin Yevmiye ve Harcırahları Hakkındaki

⁶⁴⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 30, s.76.

⁶⁴⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 30, s.135.

⁶⁴⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 30, s.138.

⁶⁴⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 30, s.165.

⁶⁴⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 30, s.167.

⁶⁴⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 30, s.170.

⁶⁵⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 30, s.173.

⁶⁵¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 30, s.200.

⁶⁵² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 30, s.203.

⁶⁵³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 30, s.206.

⁶⁵⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 30, s.272.

⁶⁵⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 30, s.275.

Kanun⁶⁵⁶, Bilavasıta Vergiler Üzerine İdare-İ Hususiyeler Namına Küsüratı Munzamma Tarhına Dair Kanun⁶⁵⁷, Berri. Bahri, Havai ve Jandarma Zabitanıyla Muamelat Memurlarına ve Hesap Memurlariyle Muavinlerine ve Bahriye Gedikli Zabitanının Bir Nefer Tayini Verilmesi Hakkındaki Kanun⁶⁵⁸, 1927 Senesi Muvazene-İ Umumiye Kanunu⁶⁵⁹, Muhtelif Devairin 1926 Senesi Bütçesinde Aktarım Yapılmasına ve Sıhhiye Bakanlığı Bütçesine Ödenek Eklenmesi İlavesine Dair Kanun⁶⁶⁰, Beynelmillel Yataklı Vagonlar Şirketine Ait Yataklı ve Yemekli Vagonların Gümrük Resminden muafiyetine Dair Kanun⁶⁶¹, Türkiye ile Estonya Arasında Kabul Edilmiş Muhadenet Muahedenamesinin Tadiki Hakkındaki Kanun⁶⁶², Muhtelif Dairelerin 1926 Senei Maliye Bütçelerinde Aktarım Yapılmasına Dair Kanun⁶⁶³, Kazanç Vergisi Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun⁶⁶⁴, Muamele Vergisi Hakkındaki Kanun⁶⁶⁵, Kazanç Vergisi Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanunun İkinci Oylaması⁶⁶⁶, Muamele Vergisi Hakkındaki Kanunun İkinci Oylaması⁶⁶⁷, Veraset ve İntikal Vergisi Kanununun Yirminci Maddesine Dair Kanun⁶⁶⁸, Sıhhiye Bakanlığı ile Posta ve Telgraf Müdüriyeti Umumiyesinin 1926 Bütçelerinde Aktarım Yapılmasına Dair Kanun⁶⁶⁹, Türkiye Cumhuriyeti ile Lehistan Cumhuriyeti Arasında Kabul Edilmiş Şebenderlik Mukavelesinin Tasdiki Hakkındaki Kanun⁶⁷⁰, Türkiye Cumhuriyeti ile Macaristan Krallığı Arasında Taicaret Mukavelesinin Tasdiki

⁶⁵⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 30, s.278.

⁶⁵⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 30, s.281.

⁶⁵⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 30, s.223.

⁶⁵⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 31, s.226.

⁶⁶⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.263.

⁶⁶¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.263.

⁶⁶² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.149.

⁶⁶³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.152.

⁶⁶⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.248.

⁶⁶⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.251.

⁶⁶⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.361.

⁶⁶⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.364.

⁶⁶⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.367.

⁶⁶⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.370.

⁶⁷⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.373.

Hakkındaki Kanun⁶⁷¹, Sıhhiye Bakanlığı ile Posta ve Telgraf M¼d¼riyeti Umumiyesinin 1926 B¼t¼çelerinde Aktarım Yapılmasına Dair Kanunun İkinci Oylaması⁶⁷², Türkiye Cumhuriyeti ile Lehistan Cumhuriyeti Arasında Kabul Edilmiş Şehbenderlik Mukavelesinin Tasdiki Hakkındaki Kanunun İkinci Oylaması⁶⁷³, Türkiye Cumhuriyeti ile Macaristan Krallığı Arasında Ticaret Mukavelesinin Tasdiki Hakkındaki Kanunun İkinci Oylaması⁶⁷⁴, Türkiye Cumhuriyeti ile Sosyalist Sovyetler Cumhuriyetleri İttihadı H¼k¼meti Arasında Kabul Edilmiş Ticaret ve Seyri Sefain Muahedenamesinin Tasdiki Hakkındaki Kanunun İkinci Oylaması⁶⁷⁵, Veraset ve İntikal Vergisi Kanununun Yirminci Maddesine Dair Kanunun İkinci Oylaması⁶⁷⁶, T¼t¼n Alım ve Satımı Muamelesinin Kantariye Resminden İstisnası Hakkındaki Kanun⁶⁷⁷, Türkiye Cumhuriyeti ile Alman Rayh H¼k¼meti Arasında Kabul Edilmiş Mukavelenemesinin Tasdiki Hakkında Kanunun İkinci Oylaması⁶⁷⁸, T¼t¼n Alım ve Satımı Muamelesinin Kantariye Resminden İstisnası Hakkındaki Kanunun İkinci Oylaması⁶⁷⁹, İçişleri ve M¼dafaa-İ Milliye Vekaletleri'nin 1926 Senesi B¼t¼çesinde Aktarım Yapılmasına Dair Kanun⁶⁸⁰, Devlet Demiryolları ve Limanları M¼d¼riyeti Umumiyesinin 1927 Senei Maliyesi B¼t¼çe Kanunu⁶⁸¹, İstanbul Dar¼lfununu 1927 Senesi B¼t¼çe Kanunu⁶⁸², Konya Ovası Sulama İdaresinin 1927 Senesi B¼t¼çe Kanunu⁶⁸³, İçişleri ve M¼dafaa-İ Milliye Vekaletleri'nin 1926 Senesi B¼t¼çesinde Aktarım Yapılmasına Dair Kanunun İkinci

⁶⁷¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. D¼nem), C. 32, s.376.

⁶⁷² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. D¼nem), C. 32, s.443.

⁶⁷³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. D¼nem), C. 32, s.446.

⁶⁷⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. D¼nem), C. 32, s.449.

⁶⁷⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. D¼nem), C. 32, s.452.

⁶⁷⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. D¼nem), C. 32, s.455.

⁶⁷⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. D¼nem), C. 32, s.457.

⁶⁷⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. D¼nem), C. 32, s.576.

⁶⁷⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. D¼nem), C. 32, s.579.

⁶⁸⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. D¼nem), C. 32, s.582.

⁶⁸¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. D¼nem), C. 32, s.585.

⁶⁸² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. D¼nem), C. 32, s.588.

⁶⁸³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. D¼nem), C. 32, s.591.

Oylması⁶⁸⁴, Devlet Demiryolları ve Limanları Müdüriyeti Umumiyesinin 1927 Senesi Maliyesi Bütçe Kanununun İkinci Oylaması⁶⁸⁵, Konya Ovası Sulama İdaresinin 1927 Senesi Bütçe Kanununun İkinci Oylaması⁶⁸⁶, İstanbul Darülfununu 1927 Senesi Bütçe Kanununun İkinci Oylaması⁶⁸⁷, Evkaf Müdüriyeti Umumiyesi 1927 Senesi Bütçe Kanununun İkinci Oylaması⁶⁸⁸, Maliye Bakanlığı 1926 Senesi Bütçesine Ödenek Eklenmesi İlavesine Dair Kanunun İkinci Oylaması⁶⁸⁹, İspirto ve Meşrubatı Külliye İnhisarının Sureti İdaresi Hakkındaki Kanunun İkinci Oylaması⁶⁹⁰, Türkiye Cumhuriyeti ile Macaristan Krallığı Arasında Kabul Edilmiş İkamet Mukavelenamesinin Tasdiki Hakkındaki Kanunun İkinci Oylaması⁶⁹¹, Şehir ve Köy Yatı Mekteplerinin İdaresi Hakkındaki Kanunun İkinci Oylaması⁶⁹², Aydın Hattı İtilafnamesinin İmza ve Teatisi Mezuniyetine Dair Kanun⁶⁹³, Türkiye ve Finlandiya Cumhuriyetleri Arasında Kabul Edilmiş Ticaret ve Seyri Sefain Muahedenamesinin Tasdiki Hakkındaki Kanun⁶⁹⁴, Büyük Millet Meclisi Riyaset-i Cumhuriyet ve Divan-ı Muhasebat Bütçeleri 1924 ve 1925 Seneleri Hesabı Katileri Hakkındaki Kanun⁶⁹⁵, Ziraat ve Baytar Enstitüleriyle Ali Mektepleri Tesisine ve Ziraat Tedrisatının İslahına Dair Olan Kanunun İkinci Oylaması⁶⁹⁶, Oyun Kağıtları Hakkındaki Kanun⁶⁹⁷, Türkiye Cumhuriyeti ile İsviçre Hükümeti Arasında Akit ve İmza Olunan Ticaret Muahedenamesinin Tasdiki

⁶⁸⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.670.

⁶⁸⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.673.

⁶⁸⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.675.

⁶⁸⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.679.

⁶⁸⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.682.

⁶⁸⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.685.

⁶⁹⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.688.

⁶⁹¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.691.

⁶⁹² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.694.

⁶⁹³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.700.

⁶⁹⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.703.

⁶⁹⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.225.

⁶⁹⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.325.

⁶⁹⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.328.

Hakkındaki Kanun⁶⁹⁸, Himaye-İ Etfal Cemiyetine Ait Evrakın Damga Resminden İstisnası Hakkındaki Kanun⁶⁹⁹, Devlet ve Vilayet Yollarının Tevhidi Hakkındaki Kanun⁷⁰⁰, Serbest Mıntıka Hakkındaki Kanun⁷⁰¹, Maarif Vergisi Kanunu⁷⁰², Maarif Vergisi Kanununun İkinci Oylaması⁷⁰³, Devlet ve Vilayet Yollarının Tevhidi Hakkındaki Kanunun İkinci Oylaması⁷⁰⁴, Serbest Mıntıka Hakkındaki Kanunun İkinci Oylaması⁷⁰⁵, Himaye-İ Etfal Cemiyetine Ait Evrakın Damga Resminden İstisnası Hakkındaki Kanunun İkinci Oylaması⁷⁰⁶, Mirliya Celal Paşa Kerimeleri Seniye, Hadiye, ve Redife Hanımlara Vatana Hizmet Kaleminden Maaş Tahsissi Hakkındaki Kanun⁷⁰⁷, Şehbenderlik Rusumu Hakkındaki Kanun⁷⁰⁸, Mirliya Celal Paşa Kerimeleri Seniye, Hadiye, ve Redife Hanımlara Vatana Hizmet Kaleminden Maaş Tahsissi Hakkındaki Kanunun İkinci Oylaması⁷⁰⁹, Riyaset-İ Cumhur 1927 Senei Maliyesi Bütçesinde Aktarım Yapılmasına Dair Kanun⁷¹⁰, Mardin Milletvekili Sabıkı Merhum Derviş Bey'in Zevcesine Vatana Hizmet Kaleminden Maaş Verilmesine Dair Kanun⁷¹¹

⁶⁹⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.467.

⁶⁹⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.470.

⁷⁰⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.473.

⁷⁰¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.476.

⁷⁰² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.479.

⁷⁰³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.542.

⁷⁰⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.545.

⁷⁰⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.548.

⁷⁰⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.551.

⁷⁰⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.566.

⁷⁰⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.569.

⁷⁰⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.649.

⁷¹⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.670.

⁷¹¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.849.

1.5.2. Mehmet Emin Bey'in Red Oyu Kullandığı Kanunlar, Kanun Değişiklikleri ,Tezkereler ve Mazbatalar

Altın Kaçakçılığında Mahkum Eşref ve Haşim Efendiler Hakkındaki Evraka Dair Adliye Encümeni Mazbatası Hakkındaki İkinci Oylama⁷¹², Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun Müzakeresinin Adedi Mürettebin Sülasanı Ekseriyetinin Mevcut Bulunmasına Dair Bozok Milletvekili Süleyman Sırrı Bey'in Takriri Hakkındaki Oylama⁷¹³,

Görüldüğü üzere Mehmet Emin Bey. kanunlar, tezkereler ve mazbatalar için ya kabul yada red oyu kullanmış olup çekimser oyu da bulunmamaktadır. Mehmet Emin Bey oylamalarda 295 adet kabul oyu, 2 adet de ret oyu kullanmıştır. Oylamalara genel olarak bakıldığında Mehmet Emin Bey'in muhalif bir tutumundan ziyade uyumlu, yenilikçi bir kişilik olduğunu söylemek mümkündür.

2. BEKİR SAMİ BEY'İN MECLİS ÇALIŞMALARI

Bekir Sami Bey, siyasi bilimler mezunu olduğundan I. Meclis'te alanı ile yakın ilişkisi bulunan Hariciye Vekilliği (Dışişleri Bakanlığı) görevini yürüterek faaliyet göstermiştir. Ancak I. Mecliste ki aktif hayatını II. Mecliste görememekteyiz. Zira Bekir Sami Bey'in meclis çalışmalarında destek verdiği sınırlı sayıdaki takrir ve kanun tekliflerine bakıldığında bunu görebilmek mümkündür.

Bekir Sami Bey, meclis çalışmalarını meclise verdiği takrirler, kanun teklifleri, meclis konuşmaları, komisyon çalışmaları ve katıldığı oylamalar olmak üzere beş bölüm halinde incelenmiş olup aşağıya çıkartılmıştır.

⁷¹² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.238.

⁷¹³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 7, s.255.

2.1. Bekir Sami Bey'in Verdiği Takrirler

Bekir Sami Bey'in desteklediği ya da altında imzası bulunan herhangi bir takrir bulunmamakla birlikte sadece kendisine ait bir temenni takriri bulunmaktadır.

Bekir Sami Bey'in Samsun – Sivas – Havza – Çorum yollarının yeniden inşasına dair verdiği;

Ankara'da Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine

Memleketimizin ulumühim tarik ticareti olan Samsun, Sivas, Havza, Çorum yolları bütün nakabil-i mürur ve kağnılar dahil hayvanatın bile geçtikleri bir hale gelmiştir. Sivas'ta altı liraya satılan yetmiş beş kiloluk bir çuval un yekün Samsun'da on yedi buçuk liraya satılmaktadır. İstanbul'da dahi bu nispette terfi edilmektedir. Umumu halk hakları olarak müştekidir. Köylünün olduğunu ve halk hükümeti oluşumuzu mütemadiyen ilan etmekten ise kalen müsbet bir şekilde gösterilmesini bütün halk açıktan açığa bağırmaktadır. Bu halk devam-ı milletin hükümete karşı olan ümidi ve itimadını muhakkak olarak selb edeceği gibi, hükümetinde memlekete karşı vazifesini ifa edeceği en büyük delili evvela hakkıdır. Bir an evvel her şeyden tercihan selamet ve refah-ı halkın namına bu yolların mürur-u umud tesis edebilecek bir hale ircai için icab eden paranın verilmesini ve sarf edilmesini mütehasıs vasi kadrolu selahiyattar bir heyetin teşkilini ve hemen işe başlattırılmasını talep ve tavsiyelerimizin takrir makamında heyeti umumiyeye arz istirham ederim efendim. 6.4.1924

Tokat Milletvekili

Bekir Sami

şeklindeki temenni takriri⁷¹⁴, Başvekalet (Başbakanlık)'e Meclis Başkanı İsmet Bey'in şu yazı ile:

Başvekalet Celilesine

Samsun, Sivas, Havza ve Çorum yollarının inşası hakkında Tokat Milletvekili Bekir Sami tarafından keşide gönderilip heyeti umumiyenin 6/4/1924 tarihli ictimasında makamı riyasetine tevriki tensib edilmesi temenni takriri mahiyetindeki telgrafname musaddıkası nefean takdim kılındı efendim. 6/4/1924

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi

İsmet

sevk edilmiştir.⁷¹⁵ Ancak bu takririn sonucu hakkında, Başvekalet (Başbakanlık)'e gönderildiği bilgisinden başka, herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

2.2. Bekir Sami Bey'in Kanun Teklifleri

Erzurum Milletvekili Cazim Efendi ve arkadaşlarının, “İstiklâl Mahakimi Kanunu'nun besinci maddesinin değiştirilmesine dair”⁷¹⁶ verdikleri kanun teklifini Bekir Sami Bey de desteklemiştir. Bu kanun teklifi İstiklal Mahkemeleri Kanunu'nun “İstiklal Mahkemelerinin idamdan gayrı hükümleri kat'i olup infazına bilumum silahlı ve silahsız kuvvetler, devlet memurdur. İdam hükümleri, Büyük Millet meclisi'nce bilumum mesaile tercihan tetkik ve tasdik olunduktan sonra infaz olunur. Şu kadar ki acilen ve istisnai hal ve zamanda idam hükümlerinin dahi meclisçe tetkik edilmeksizin

⁷¹⁴ B.C.A., 30.10.0.0/6.37.21

⁷¹⁵ B.C.A., 30.10.0.0/6.37.21

⁷¹⁶ İstiklal Mahkemeleri Kanunu'nun beşinci maddesinin değiştirilmesine dair

infazına meclis kararı ile mezuniyet verilir”⁷¹⁷ şeklindeki beşinci maddesinin “...İstiklal Mahkemesi kararlarının idam hükümleri dışındaki kararlarının kesindir.” ifadesinin değiştirilmesi ile ilgilidir. Bu kanun teklifi başkanlığını Mehmet Emin Bey’in yaptığı Layiha Encümeni (Kanun Tasarılarını İnceleme Komisyonu) tarafından düzenlenen bir mazbata ile reddedilmiştir.⁷¹⁸ Hatta Mehmet Emin Bey bu konu hakkında da encümen namına uzun bir konuşmada yapmıştır.⁷¹⁹ Kanun teklifi, mecliste yapılan uzun süren görüşmeler sonucunda reddedilmiştir.⁷²⁰

Bekir Sami Bey, Karesi Milletvekili Mehmet Vehbi Bey ve arkadaşları tarafından “ Merhum Şeyhülislam Musa Kazım Efendinin ailesine vatana hizmet kaleminden maaş bağlanmasına dair” ve İstanbul Milletvekili Hamdullah Suphi Bey ve arkadaşları tarafından “Sami Paşa Zade Sezai Bey’e vatana hizmet kaleminden maaş bağlanmasına dair” verilen kanun tekliflerine de destek vermiştir. Bu kanun teklifleri meclis tarafından kabul edilmiştir.⁷²¹

2.3. Bekir Sami Bey’in Encümen (Komisyon) Çalışmaları

Bekir Sami Bey sadece Hariciye Encümeni (Dışişleri Komisyonu)’nde görev almıştır. Bu encümendeki çalışmaları hakkındaki araştırmalarımızda sadece bir kayda rastlanmıştır.

⁷¹⁷ İstiklal Mahkemelerinin idam dışındaki hükümleri kesin olup uygulanmasından silahlı ve silahsız bütün devlet güçleri sorumludur. İdam hükümleri, Büyük Millet meclisi’nce, diğer bütün meselelerden önce incelenip onaylandıktan sonra infaz edilir. Acil ve önemli durumlarda dahi meclisin onayı alınmaksızın idam yapılmasına yine meclis kararı ile izin ve yetki verilir.

⁷¹⁸ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem)**, C. 4, s.422.

⁷¹⁹ Bkz. Mehmet Emin Bey, meclis Konuşmaları

⁷²⁰ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem)**, C. 4, s.448.

⁷²¹ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem)**, C. 18, s.426, **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem)**, C. 30, s.164.

2.3.1. Bekir Sami Bey'in Hariciye Encümeni Çalışmaları

I. dönem meclisten kalma bazı evraklar, önemli ve önemsiz olanların encümen tarafından incelenerek meclise bildirilmesi için meclis başkanlığı tarafından 18 Ağustos 1923 tarih ve 21/94 numaralı yazı ile Hariciye Encümeni (Dışişleri Komisyonu)'ne gönderilmiştir. Bu evraklar incelenerek, gönderilen evrakların tamamının önemli olduğu yönünde karar verilmiştir. Bu yönde de bir mazbata düzenlenerek evraklar meclise gönderilmiştir.⁷²²

2.4. Bekir Sami Bey'in Meclis Konuşmaları

Bekir Sami Bey ile ilgili yaptığımız araştırmada kendisine ait mecliste yaptığı herhangi bir açıklama ya da konuşmasına rastlanılmamıştır.

2.5. Bekir Sami Bey'in Büyük Millet Meclisi'nde Katıldığı Oylamalar

Bekir Sami Bey ile ilgili elimizde bulunan bilgilere bakılarak kendisinin II. Meclis çalışmalarında aktif bir şekilde faaliyet gösterdiğini söylemek mümkün değildir. Çünkü II. Meclis'te kendisine ait faaliyet bilgileri sınırlıdır. Ancak, bu döneme ait sınırlı bir bilgi de olsa kendisinin faaliyet gösterdiği başka bir noktada mecliste üzerinde görüşmeler yapılan kanunların, tezkerelerin ve mazbataların oylanması işidir. Bekir Sami Bey de diğer milletvekilleri gibi mecliste yapılan oylamalara katılmıştır. Fakat oylamaların da tamamına katılmadığını tespit ettiğimiz Bekir Sami Bey'in neden bütün oylamalara katılmadığına dair elimizde kesin bir bilgi ya da belge de bulunmamakla birlikte kendisinin izinli yada resmi işleri dolayısıyla bulunmayışı akla gelen ihtimallerdir. Yine de Bekir Sami Bey'in meclis çalışmalarındaki durumunu göstermesi

⁷²² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 2, s.35.

açısından katıldığı oylamalar büyük önem arz etmektedir. Bundan dolayı kendisinin meclis çalışmalarında kullandığı oylar aşağıya çıkarılmıştır.

2.5.1.Bekir Sami Bey'in Kabul Oyu Kullandığı Kanunlar, Kanun Değişiklikleri ,Tezkereler ve Mazbatalar

Büyük Millet Meclisi Bütçesine Tahsisat İlavesine Dair Olan Kanun⁷²³, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetiyle Lehistan Hükümeti Arasında Kabul Edilmiş 23 Temmuz 1923 Tarihli Muhadenet Muahedenamesi Hakkındaki Kanun⁷²⁴, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetiyle Lehistan Hükümeti Arasında 23 Temmuz 1923 Tarihinde Kabul Edilmiş Ticaret Mukavelenamesi Hakkındaki Kanun⁷²⁵, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetiyle Lehistan Hükümeti Arasında 23 Temmuz 1923 Tarihinde Kabul Edilmiş İkamet Muahedenamesi Hakkındaki Kanun⁷²⁶, Rusumu Belediye Kanunu'nun İkinci ve Ondördüncü Maddeleri Makamına Kaim Mevaddı Kanuniye⁷²⁷, İstiklal Mahkemeleri Kanunu'nun Beşinci Maddesinin Değiştirilmesine Dair Erzurum Milletvekili Cazim Efendi ile Rûfekasının Teklifi Kanunisinin Reddi Hakkındaki Layiha Encümeninin Mazbatasına Dair İkinci Defa Yapılan Oylama⁷²⁸, Maliye Bakanlığı'ndan İstifa Eden Hasan Fehmi Bey'in Yerine Kangrı Milletvekili Mustafa Abdulhalik Bey'in İntihabedildiğine Dair Riyaseti Cumhuriyet Tezkeresi⁷²⁹, İstiklal Muharebatı Esnasında Malul Kalan Muvazzaf Mütekit, İhtiyat, Milli Kuvvetler ve Jandarma Komutan, Subay ve Memurin ve Askeri Mensuplar ile Küçük Subaylar ve

⁷²³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 1, s.104.

⁷²⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 4, s.200.

⁷²⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 4, s.201.

⁷²⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 4, s.202.

⁷²⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 4, s.381.

⁷²⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 4, s.485.

⁷²⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 4, s.660.

Efrada Nakdi Mükafat Verilmesi Hakkındaki Kanunun Birinci Oylaması⁷³⁰, Nafia Bakanlığına İntihabedilen İstanbul Milletvekili Süleyman Sırrı Bey'e Dair Cumhuriyet Riyaseti Tezkeresi Hakkındaki Oylama⁷³¹, 5 Aralık 1913 Tarihli Zabıtai Sıhhiyei Hayvaniye Kanunu Muvakkatinin İkinci Maddesini Eşitleyen Kanunu'nun İkinci Oylaması⁷³², İstanbul'da Av Tezkeresi Resminin Artırılması Hakkındaki Kanun⁷³³, Telgraf ve Telefon Kanunu⁷³⁴, 9 Ocak 1924 Tarih ve 397 Numaralı (İstiklal Muharebatı Esnasında Malul Kalan Muvazzaf, Müttekait, İhtiyat, Milli Kuvvetle ve Jandarma Komutan, Subay, Memurin ve Askeri Mensuplar ile Küçük Subaylar ve Efrada Nakdi Mükafat Verilmesi Hakkında) Kanuna Eklenmesine Dair Kanun⁷³⁵, 1924 Senesi Bütçesinin Füsul ve Mevaddı Muhtelifesine Ek Ödenek Verilmesine Dair Kanun⁷³⁶, Evkaf Müdüriyeti Umumiyesinin 1924 Senesi Bütçesinin Altıncı Faslının Üçüncü Maddesiyle Faslı Mahsusuna Zamaim İcrasına Dair Kanun⁷³⁷, 9 Ocak 1924 Tarih ve 397 Numaralı (İstiklal Muharebatı Esnasında Malul Kalan Muvazzaf, Müttekait, İhtiyat, Milli Kuvvetle ve Jandarma Komutan, Subay, Memurin ve Askeri Mensuplar ile Küçük Zabtan ve Efrada Nakdi Mükafat Verilmesi Hakkında) Kanuna Eklenmesine Dair Kanun⁷³⁸, Mübadele, İmar ve İskan Bakanlığı'nın Lağviyle İçişleri Bakanlığına Devri Hakkındaki Kanun'un Heyeti Umumiyesi'nin Oylanması⁷³⁹, İspirto Resminin İndirilmesi Hakkında 1924 Tarih ve 470 Numaralı Kanuna Eklenmesine Dair Kanun⁷⁴⁰,

⁷³⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.38.

⁷³¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.239.

⁷³² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.548.

⁷³³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.550.

⁷³⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.554.

⁷³⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 10, s.351.

⁷³⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 10, s.378.

⁷³⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 11, s.38.

⁷³⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 11, s.81.

⁷³⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 11, s.101.

⁷⁴⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 11, s.132.

Büyük Millet Meclisinin 1924 Senesi Bütçesinde Aktarım Yapılmasına Dair Kanun⁷⁴¹, Pamuklara Arız Olan Haşerat ve Emrazın İmha ve Tedaviri ve Tohumlarının Islahı Hakkındaki Kanun⁷⁴², 1924 Senesi Bütçesinin Fusul ve Mevadı Muhtelifisine Ödenek Eklennesi İtasına ve Bazı Vekaletler Bütçesinde Aktarım Yapılmasına Dair Kanun⁷⁴³, Ziraat Bakanlığının 1924 Senesi Bütçesinde Ziraat Bakanlığına Bağlı Müessesat İnşaatı Namı ile Açılan Fasla Altı Yüz Bin Lira Vazı Hakkındaki Kanun⁷⁴⁴, Ziraat Müesseselerine Sermaye Vazına Dair Kanun⁷⁴⁵, Öksüz Yurtları Müdüriyeti Umumiyesi'nin 1924 Senesi Bütçesinin Beşinci Faslından Birinci Maddesince Münakale İcrası Hakkındaki Kanun⁷⁴⁶, Harp ve İsyân Sahalarındaki İdarei Örfiye Mıntıklarında Müteşekkil Umum Divanı Harplerden Verilecek İdam Kararlarının Sureti İcrasına Dair Kanun⁷⁴⁷, Bahriye Fevkalade Bütçe Kanunu⁷⁴⁸, Bahriye Fevkalade Bütçe Kanunu⁷⁴⁹, Demiryolları İnşaat ve İşletme Müdüriyeti Umumiyesi 1925 Senesi Bütçe Kanunu'nun İkinci Defa Oylaması⁷⁵⁰, Türkiye Cumhuriyeti ile Arnavutluk Hükümeti Beyninde Kabul Edilmiş 15 Aralık 1923 Tarihli İkamet Muahedenamesi Hakkındaki Kanun⁷⁵¹, Darülfünun Emanetinin 1925 Senesi Bütçesine Mahsuben Yetmişbeşbin Liranın Sarfiyatı Muvakkate Suretiyle Tesviyesi Hakkındaki Kanun⁷⁵², Muvazenei Umumiye Kanunu'nun Onuncu Maddesi Hakkındaki Tay Teklifinin Oylanması⁷⁵³, Ticaret Anlaşması Aktedilmeyen Memleketler Muvaredatından Alınacak

⁷⁴¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 11, s.329.

⁷⁴² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 12, s.121.

⁷⁴³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 12, s.246.

⁷⁴⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 12, s.248.

⁷⁴⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 12, s.349.

⁷⁴⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 14, s.399.

⁷⁴⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 16, s.317.

⁷⁴⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 17, s.80.

⁷⁴⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 17, s.104.

⁷⁵⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 17, s.106.

⁷⁵¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 17, s.128.

⁷⁵² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 17, s.164.

⁷⁵³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 17, s.166.

Rüsem ile İcabında Mukabelei Bilmisil İcrasına Dair Kanun⁷⁵⁴, Evkaf Müdüriyeti Umumiyesinin 1925 Senesi Bütçesinin Ödenek Eklenmesi İtasına Dair Kanun⁷⁵⁵, 1925 Muvazene-İ Umumiyesine Dahil Devair Bütçesinin Ödenek Eklenmesi ve Fevkalade İtasına ve Mezkur Bütçelerde Aktarım Yapılmasına Dair Kanun⁷⁵⁶, Mevcut Evrakı Nakdiyenin Yenileriyle İstibdaline Dair Kanun⁷⁵⁷, Türkiye Cumhuriyeti ile Sırp, Hırvat ve Slaven Krallığı Arasında 28 Ekim 1925 Tarihinde Ankara'da Tanzim Olunan Muhadenet Muahedesinin Tasdiki Hakkındaki Kanun⁷⁵⁸, Matbaa Alat ve Edevatıyla Kitap ve Gazete Kağıtlarının Gümrük Resminden İstisnasına Dair 9 Aralık 1923 Tarih ve 71 Numaralı Kanununun İkinci Maddesinin Kaldırılmasına Dair Kanun⁷⁵⁹, Ticaret Bakanlığı 1925 Senesi Yüz Otuz Bin Dokuz Yüz On Dört Lira Ödenek Eklenmesi İlavesi Hakkındaki Kanun⁷⁶⁰, Muvazenei Umumiye Dahilindeki Devairin Kırtasiye İhtiyacatının Sureti Tedarikine Ait Kanun⁷⁶¹ 1925 Senesi Muvazenei Umumiye Kanununun Beşinci Maddesine Eklenmesine Dair Kanun⁷⁶², 1921 Senesi Muvazenei Umumiye Kanununun Sekizinci ve 13 Ocak 1923 Tarihli Avans Kanununun Üçüncü Maddelerine Eklenmesine Dair Kanun⁷⁶³, Ticaret Anlaşması Aktedilmeyen Memleketler Muvaredatından Alınacak Rusum ile İcabında Mukabele-İ Bilmisil İcrasına Dair 12 Aralık 1925 Tarihli 691 Numaralı Kanuna Eklenmesine Dair Kanun⁷⁶⁴, Türk Teyyare Cemiyeti'nin Posta Ücüratından Muafiyetine Dair Kanun⁷⁶⁵, Muhessesatı

⁷⁵⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 20, s.118.

⁷⁵⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 20, s.198.

⁷⁵⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 20, s.224.

⁷⁵⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 20, s.310.

⁷⁵⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 20, s.326.

⁷⁵⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 20, s.328.

⁷⁶⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 21, s.145.

⁷⁶¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 21, s.147.

⁷⁶² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 21, s.149.

⁷⁶³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 21, s.150.

⁷⁶⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 21, s.204.

⁷⁶⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 21, s.264.

Zatiye Müdüriyeti 1925 Senesi Bütçesine Ödenek Eklenmesi İlavetine Dair Kanun⁷⁶⁶, Sınır ve Sahil Sağlığı Müdüriyeti 1925 Senesi Bütçesinden Aktarım Yapılmasına Dair Kanun⁷⁶⁷, 12 Şubat 1924 Tarih ve 410 Numaralı Sayım Kanunu'nun Altıncı Maddesini Eşitleyen Kanun'un İkinci Oylaması⁷⁶⁸, Muhessesatı Zatiye Müdüriyeti 1925 Senesi Bütçesine Ödenek Eklenmesi İlaveti Hakkındaki Kanunun İkinci Oylaması⁷⁶⁹, Ziraat Makinelerinde İştimal Olunan Mevadı Müştagile ve Muharrike Vergiu Hakkındaki Kanun⁷⁷⁰, Dışişleri Bakanlığı Bütçesine Tahsisatı Fevkalade İlaveti Hakkındaki Kanun'un İkinci Oylaması⁷⁷¹, Evkaf Müdüriyeti Umumiyesi'nin Üç Aylık Ödenek Eklenmesi Kanunu'nun Yürürlüğe Girinceye Kadar İfa Olunacak Hizmetler Hakkındaki Kanun⁷⁷², Ankara Şehremanetine İki Milyon Lira Borç Verilmesi Hakkındaki Kanun'un İkinci Oylaması⁷⁷³, Darülfünun Emanetinin Üç Aylık Ödenek Eklenmesi Kanunu'nun Yürürlüğe Girinceye Kadar İfa Olunacak Hizmetleri Hakkındaki Kanun⁷⁷⁴, Öksüz Yurtları Müdüriyeti Umumiyesinin Üç Aylık Ödenek Eklenmesi Kanunu'nun Yürürlüğe Girinceye Kadar İfa Olunacak Hizmetler Hakkındaki Kanun⁷⁷⁵, Demiryolları İnşaat ve İşletme Müdüriyeti Umumiyesinin 1925 Senesi Bütçesi Kanununa Eklenmesine Dair Kanun⁷⁷⁶, Aşarın Kaldırılması ile Yerine İkame Edilecek Vergi Hakkındaki 17 Şubat 1925 Tarihli Kanun'un Altıncı Maddesinin D Fıkrasının Düzenlenmesi Hakkındaki Kanun⁷⁷⁷, Aşarın Kaldırılması ile Yerine İkame Edilecek Vergi Hakkındaki 17 Şubat 1925 Tarihli Kanun'un Altıncı Maddesinin D Fıkrasının

⁷⁶⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 21, s.288.

⁷⁶⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 21, s.290.

⁷⁶⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 21, s.321.

⁷⁶⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 21, s.325.

⁷⁷⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.287.

⁷⁷¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.363.

⁷⁷² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 23, s.44.

⁷⁷³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 23, s.92.

⁷⁷⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 23, s.95.

⁷⁷⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 23, s.98.

⁷⁷⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 23, s.124.

⁷⁷⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 23, s.127.

Düzenlenmesi Hakkındaki Kanun'un İkinci Oylaması⁷⁷⁸, Erzurum – Kars – Sarıkamış ve Şuabatı Demiryolları İdaresinin 1925 Senesi Bütçe Kanunu'na Eklenmesine Dair Kanun⁷⁷⁹, Öksüz Yurtları Müdüriyeti Umumiyesinin 1925 Senesi Bütçe Kanunu'na Eklenmesine Dair Kanun⁷⁸⁰, Kayseri – Ulukışla Demiryolunun İnşası Hakkındaki Kanun⁷⁸¹, Evkaf Müdüriyeti Umumiyesinin 1925 Senesi Bütçe Kanunu'na Eklenmesine Dair Kanun⁷⁸², Darülfünun Emanetinin 1925 Senesi Bütçe Kanunu'na Eklenmesine Dair Kanun⁷⁸³, Karadeniz Boğazı Tahlisiye İdaresinin 1926 Senesi Bütçe Kanunu⁷⁸⁴, Pasaport Kanununun 17. ve 18. Maddelerine Birer Fıkra Eklenmesi Hakkındaki Kanun⁷⁸⁵, Posta Kanununun 12. Maddesinin Düzenlenmesi Hakkındaki Kanun⁷⁸⁶, Türkiye Cumhuriyeti ile İran Devleti Arasında 23 Nisan 1926 Tarihinde Tahran'da Tanzim ve İmza Olunan Emniyet ve Muhadenet Muahednamesinin Tasdiki Hakkındaki Kanun⁷⁸⁷, Türkiye Cumhuriyeti ile İsviçre Konfederasyonu Arasında 19 Eylül 1925 Tarihinde Tanzim ve İmza Kılınan Muhadenetnamesinin Tasdiki Hakkındaki Kanun⁷⁸⁸, Evkaf Müdüriyeti Umumiyesi'nin 1926 Senesi Bütçe Kanunu⁷⁸⁹, Umumi İstihlak Vergisi Hakkındaki Kanun'un İkinci Maddesine Bir Fıkra Eklenmesine Dair Kanun⁷⁹⁰, Çekirge Kanunu⁷⁹¹, Müddeti Zarfında Nüfus Kütüğüne Yazdırılmayan Doğum, Ölüm, Evlenme veya Boşanma Vakalarıyla Mektum Kimselerin Cezadan Aflar

⁷⁷⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 23, s.147.

⁷⁷⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 23, s.192.

⁷⁸⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 23, s.195.

⁷⁸¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 23, s.197.

⁷⁸² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 23, s.203.

⁷⁸³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 23, s.207.

⁷⁸⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 24, s.39.

⁷⁸⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.111.

⁷⁸⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.114.

⁷⁸⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.412.

⁷⁸⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.415.

⁷⁸⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.513.

⁷⁹⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.516.

⁷⁹¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.571.

Hakkındaki Kanun⁷⁹², Ankara Otomatik Telefon Kanunu⁷⁹³, Harekatı Askeri Halinde Subaylar ve Memurini Askeriyeye Bir Nefer Tayını Verilmesi Hakkındaki Kanun⁷⁹⁴, Ankara ve İstanbul İnzibat ve Küçük Subaylar Efradına Müteferrika Verilmesi Hakkındaki Kanun⁷⁹⁵, Trablusgarp, Balkan Harbi Umumi ve İstiklal Muharebatında Şehit Olan Komutanlar ve Subaylar ile Askeri Mensuplarının Bazı Borçlarının Affı Hakkındaki 2 Aralık 1925 Tarihli Kanun'un Birinci Maddesine Bir Fıkra Eklenmesine Dair Kanun⁷⁹⁶, Hava Sınıfı Subaylar ve Mensubine Verilecek Zamaim ve Tazminat Hakkındaki Kanun⁷⁹⁷, Ermeni Suikast Komiteleri Tarafından Şehit Edilen veya Bu Uğurda Süveri Mühtelifle ile Dışarı Gadrolan Ricalin Ailelerine Verilecek Emlak ve Arazi Hakkındaki Kanun'un İkinci Oylaması⁷⁹⁸, Gümrük Tarifei Umumiyesi'nde Bazı Tadilat İcrasına Dair Kanun'un İkinci Oylaması⁷⁹⁹, Orman Nizamnamesi'nin 16. Maddesi Mucibince Alınacak Yaylakiye Resminin Kaldırılması Hakkındaki Kanun⁸⁰⁰, Hava Sınıfı Subaylar ve Mensubine Verilecek Zamaim ve Tazminat Hakkındaki Kanun'un İkinci Oylaması⁸⁰¹, Ankara ve İstanbul'daki Askeri İnzibat Kıtataı Küçük Subaylar ve Efradına Müteferrika Verilemesi Hakkındaki Kanun'un İkinci Oylaması⁸⁰², Trablusgarp, Balkan Harbi Umumi ve İstiklal Muharebatında Şehit Olan Komutanlar ve Subaylar ile Askeri Mensuplarının Bazı Borçlarının Affı Hakkındaki 2 Aralık 1925 Tarihli Kanun'un Birinci Maddesine Bir Fıkra Eklenmesine Dair Kanun'un İkinci

⁷⁹² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.617.

⁷⁹³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.619.

⁷⁹⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.717.

⁷⁹⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.719.

⁷⁹⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.723.

⁷⁹⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.726.

⁷⁹⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.729.

⁷⁹⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.735.

⁸⁰⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.740.

⁸⁰¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.21.

⁸⁰² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.24.

Oylaması⁸⁰³, Orman Nizamnamesi'nin 16. Maddesi Mucibince Alınacak Yaylakiye Resminin Kaldırılması Hakkındaki Kanun'un İkinci Oylaması⁸⁰⁴, Tekaüt Maaşıyla Muallim ve Müderrislik, Doktor, Eczacı, Baytar, Mühendis ve Kondüktörlük Maaşlarının Bir Zat Uhdesinde İştima Edebileceği Hakkındaki Kanun⁸⁰⁵, 26 Kasım 1923 Tarihli Posta Kanunu'nun 12. Maddesi Zeylinin Değiştirilmesine Dair Kanun⁸⁰⁶, İslah ve Teksiri Hayvanat Hakkındaki Kanun⁸⁰⁷, Gümrük Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Düzenlenmesi Hakkındaki Kanun⁸⁰⁸, İslahı Hayvanat Hakkındaki Kanun⁸⁰⁹ Gümrük Tarifei Umumiyesine Müteallik Kanun'un Bazı Maddelerini Eşitleyen Kanun'un İkinci Oylaması⁸¹⁰, Gümrük Kanunu'na Eklenmesine Dair Mevad Hakkındaki Kanun'un İkinci Oylaması⁸¹¹, Türkiye Cumhuriyeti ile Beynelmilel Ukut Mucibince Suriye ve Lübnan Üzerinde Haiz Olduğu Salahiyete Müsteniden Hareket Eden Fransız Cumhuriyeti Beyninde Mümza Muhadenet ve Münesebatı Hasenei Hemcivari Mukavelenamesinin Onayı Hakkındaki Kanun⁸¹², Türkiye – İngiltere ve Irak Beyninde Ankara'da 5 Haziran 1926 Tarihinde Akdolunan Hudut ve Münesebatı Hasenei Hemcivari Muahadenamesinin Onayı Hakkındaki Kanun⁸¹³, Ordu Bahriye ve Jandarma Zabitanı Hakkındaki Kanun⁸¹⁴, Türkiye Cumhuriyeti ile Suriye ve Lübnan Hükümetleri Arasında Aktolunan Suriye – Lübnan Gümrük İtilafnamesinin Tasdiki Hakkındaki Kanun⁸¹⁵, Kazanç Vergisi Hakkındaki 27 Şubat 1926 Tarihli Kanun'un

⁸⁰³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.27.

⁸⁰⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.30.

⁸⁰⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.38.

⁸⁰⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.41.

⁸⁰⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.131.

⁸⁰⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.133.

⁸⁰⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.181.

⁸¹⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.184.

⁸¹¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.187.

⁸¹² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.193.

⁸¹³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.196.

⁸¹⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.199.

⁸¹⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.254.

İkinci Maddesine Bazı Fıkara Eklenmesine Dair Kanun⁸¹⁶, Şurayı Devletin Memurini Muhakematına Muteallik Vazaifin Sureti İfasi Hakkındaki Kanuna Eklenmesine Dair 19 Nisan 1925 Tarihli Kanunun İkinci Maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanun⁸¹⁷, Türk Teyyare Cemiyetinin Bazı Muemalatında Umumi İstihlak ve Eğlence ve Hususi İstihlak Vertgilerinde Muafiyeti Hakkındaki Kanun⁸¹⁸, Devlet Demiryolları İstimlak Kanunu⁸¹⁹, Sıcak ve Soğuk Maden Sularının İstisması ile Kaplıca Tesisatı Hakkındaki Kanun⁸²⁰, Öksüz Yurtları Müdüriyeti Umumiyesi Muhasebe Teşkilatının Kaldırılması Hakkındaki Kanun⁸²¹, İstihlas Sırasında Trakya'ya İzam Kılınan Memurini Zabıtaya Verilen Harcırahlar Hakkındaki Kanun⁸²², Şarki Karahisar Milletvekili Ali Surui Bey'in Refikasına İkramiye Verilmesi Hakkındaki Kanun⁸²³ Hilal-İ Ahmer Şefkat ve Hatıra Pullarının İkasına Dair 8 Haziran 1926 Tarih ve 919 Numaralı Kanunun Birinci Maddesini Eşitleyen Kanun⁸²⁴, Damga Pulları Küsüratının Kuruşa İblağına Mütedair Hükümün Hazine Pullarına Da Teşmili Hakkındaki Kanun⁸²⁵, Seyri Sefain İdaresinin 1926 Senesi Bütçesine Üç Yüz Kırk Sekiz Bin Lira Ödenek Eklenmesi Verilmesi Hakkındaki Kanun⁸²⁶, Maarif Bakanlığının 1926 Senesi Bütçesinde Münakale İcrası Hakkındaki Kanun⁸²⁷, Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Bakanlığının 1926 Senesi Bütçesine Aktarım Yapılmasına Dair Kanun⁸²⁸, Maliye Bakanlığı 1926 Senesi Maliyesi Bütçesine Ödenek Eklenmesi İlavesine Dair Kanun⁸²⁹, Maktu Vergi Makamına Kaim

⁸¹⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.259.

⁸¹⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.300.

⁸¹⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.302.

⁸¹⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.305.

⁸²⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.309.

⁸²¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.333.

⁸²² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 27, s.61.

⁸²³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 27, s.92.

⁸²⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 28, s.76.

⁸²⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 28, s.79.

⁸²⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 28, s.82.

⁸²⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 28, s.411.

⁸²⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 28, s.414.

⁸²⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 28, s.417.

Olmak Üzere Müsakkafat, Arazi ve Kazanç Vergilerine Maktu Zam Namiyle Yüzde Beş İlavesine Dair Kanun⁸³⁰, Jandarma Efrat ve Küçük Zabitanın Mektep Vergisinden Muafiyeti Hakkındaki Kanun⁸³¹, Maliye Bakanlığı'nın 1926 Senesi Bütçesinde Aktarım Yapılmasına Dair Kanun⁸³², Mücadele-İ Milliyeye İştirak Etmeyen Memurin Hakkındaki Kanuna Bir Madde İlavesine Dair Kanun⁸³³, Ecza Ticarethaneleriyle Sanat ve Ziraat İşlerinde Kullanılan Zehirli ve Mesir Maddelerinin Satıldığı Dükkanlara Mahsus Kanunun İkinci⁸³⁴, Riyaseticumhur 1926 Senesi Maliyesi Bütçesinde Aktarım Yapılmasına Dair Kanun⁸³⁵, Demiryolları İnşaat ve İşletme Müdüriyeti Umumiyesinin 1926 Senei Maliyesi Bütçesinde Aktarım Yapılmasına Dair Kanun⁸³⁶, Binaların Numaralanması ve Sokalara İsim Verilmesi Hakkındaki Kanun⁸³⁷, Gayri Akit Devletlerle Geçici Ticari İtilafnamaeler Aktine Dair 12 Aralık 1925 Tarih Be 691 Numaralı Kanunun Birinci Maddesini Eşitleyen Kanun⁸³⁸, Devletçe İnşa Edilecek Limanlar İçin İstismal Edilecek Gayri Menkulat ve Mevaddı İnşaiye Hakkındaki Kanun⁸³⁹, Türkiye Cumhuriyeti ile Alman Hükümeti Arasında Kabul Edilmiş Ticaret Muahedenamesinin Tasdiki Hakkındaki Kanun⁸⁴⁰, Muhtelif Devairin 1926 Senesi Maliye Bütçelerine Ödenek Eklenmesi ve Fevkalade İtasına ve Bazı Devair Bütçelerine Aktarım Yapılmasına Dair Kanun⁸⁴¹, Berri. Bahri, Havai ve Jandarma Zabitanıyla Muamelat Memurlarına ve Hesap Memurlariyle Muavinlerine ve Bahriye Gedikli

⁸³⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 28, s.476.

⁸³¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 28, s.479.

⁸³² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 28, s.482.

⁸³³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 29, s.111.

⁸³⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 29, s.145.

⁸³⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 30, s.67.

⁸³⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 30, s.70.

⁸³⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 31, s.18.

⁸³⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 31, s.21.

⁸³⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 31, s.23.

⁸⁴⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 31, s.138.

⁸⁴¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 31, s.141.

Zabitanının Bir Nefer Tayini Verilmesi Hakkındaki Kanun⁸⁴², 1927 Senesi Muvazene-İ Umumiye Kanunu⁸⁴³, Hariçten Getirilen Glüten ve Mamulatından Alınacak Gümrük Resmi Hakkındaki Kanun⁸⁴⁴, Beynelmillel Yataklı Vagonlar Şirketine Ait Yataklı ve Yemekli Vagonların Gümrük Resminden Muafiyetine Dair Olan Kanuna Eklenmesine Dair Kanun⁸⁴⁵, Türkiye ile Estonya Arasında Kabul Edilmiş Muhadenet Muahedenamesinin Tadiki Hakkındaki Kanun⁸⁴⁶, Muhtelif Devairin 1926 Senei Maliye Bütçelerinde Aktarım Yapılmasına Dair Kanun⁸⁴⁷, Kazanç Vergisi Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun⁸⁴⁸, Muamele Vergisi Hakkındaki Kanun⁸⁴⁹, Kazanç Vergisi Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanunun İkinci Oylaması⁸⁵⁰, Muamele Vergisi Hakkındaki Kanunun İkinci Oylaması⁸⁵¹, Sıhhiye Bakanlığı ile Posta ve Telgraf Müdüriyeti Umumiyesinin 1926 Bütçelerinde Aktarım Yapılmasına Dair Kanunun İkinci Oylaması⁸⁵², Türkiye Cumhuriyeti ile Macaristan Krallığı Arasında Ticaret Mukavelesinin Tasdiki Hakkındaki Kanunun İkinci Oylaması⁸⁵³, Veraset ve İntikal Vergisi Kanununun Yirminci Maddesine Dair Kanunun İkinci Oylaması⁸⁵⁴, Türkiye Cumhuriyeti ile Alman Rayh Hükümeti Arasında Kabul Edilmiş Mukavelenamesinin Tasdiki Hakkında Kanun⁸⁵⁵, Türkiye Cumhuriyeti ile Alman Rayh Hükümeti Arasında Kabul Edilmiş Mukavelenamesinin Tasdiki Hakkında

⁸⁴² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 30, s.223.

⁸⁴³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 31, s.226.

⁸⁴⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.94.

⁸⁴⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.97.

⁸⁴⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.149.

⁸⁴⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.152.

⁸⁴⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.248.

⁸⁴⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.251.

⁸⁵⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.361.

⁸⁵¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.364.

⁸⁵² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.443.

⁸⁵³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.449.

⁸⁵⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.455.

⁸⁵⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.460.

Kanunun İkinci Oylaması⁸⁵⁶, Tütün Alım ve Satımı Muamelesinin Kantariye Resminden İstisnası Hakkındaki Kanunun İkinci Oylaması⁸⁵⁷, İçişleri ve Müdafaa-ı Milliye Vekaletleri'nin 1926 Senesi Bütçesinde Aktarım Yapılmasına Dair Kanun⁸⁵⁸, Devlet Demiryolları ve Limanları Müdüriyeti Umumiyesinin 1927 Senei Maliyesi Bütçe Kanunu⁸⁵⁹, İstanbul Darülfununu 1927 Senesi Bütçe Kanunu⁸⁶⁰, Konya Ovası Sulama İdaresinin 1927 Senesi Bütçe Kanunu⁸⁶¹, İspirto ve Meşrubatı Külliye İhisarının Sureti İdaresi Hakkındaki Kanunun İkinci Oylaması⁸⁶², Türkiye Cumhuriyeti ile Macaristan Krallığı Arasında Kabul Edilmiş İkamet Mukavelenamesinin Tasdiki Hakkındaki Kanunun İkinci Oylaması⁸⁶³, Şehir ve Köy Yatı Mekteplerinin İdaresi Hakkındaki Kanunun İkinci Oylaması⁸⁶⁴, Evkaf Müdüriyeti Umumiyesinin 1926 Senesi Bütçesinde Aktarım Yapılmasına Dair Kanun⁸⁶⁵ Aydın Hattı İtilafnamesinin İmza ve Teatisi Mezuniyetine Dair Kanun⁸⁶⁶, Türkiye ve Finlandiya Cumhuriyetleri Arasında Kabul Edilmiş Ticaret ve Seyri Sefain Muahedenamesinin Tasdiki Hakkındaki Kanun⁸⁶⁷, Evkaf Müdüriyeti Umumiyesinin 1926 Senesi Bütçesinde Aktarım Yapılmasına Dair Kanun⁸⁶⁸, Aydın Hattı İtilafnamesinin İmza ve Teatisi Mezuniyetine Dair Kanun⁸⁶⁹, Askeri Maşatına Mütedair ve 22 Ekim 1923 Tarih ve 360 Numaralı Kanunun Beşinci Maddesinin Düzenlenmesi Hakkındaki Kanun⁸⁷⁰, Tütün İdarei Muvakkatası ve Sigara Kağıdı İhisarına Mütedair 7 Haziran 1926 Tarih ve 907

⁸⁵⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.576.

⁸⁵⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.579.

⁸⁵⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.582.

⁸⁵⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.585.

⁸⁶⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.588.

⁸⁶¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.591.

⁸⁶² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.688.

⁸⁶³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.691.

⁸⁶⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.694.

⁸⁶⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.696.

⁸⁶⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.700.

⁸⁶⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.703.

⁸⁶⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.84.

⁸⁶⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.90.

⁸⁷⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.93.

Numaralı Kanuna Eklenmesine Dair Kanun⁸⁷¹, Demiryollarıyla Liman ve Su İşleri İçin İki Yüz Milyon Liralık Bono İhracı Hakkında 25 Aralık 1926 Tarih ve 944 Numaralı Kanuna Eklenmesine Dair Kanun⁸⁷², Öğretmen Merhum Dr. Vasfi Beyin Refikasıyla Mahdumlarına Vatana Hizmet Kaleminden Maaş Verilmesine Dair Kanun⁸⁷³, Hukuk Fakültesi Öğretmen ve Meclisi Müderrisin Reisi Ahmet Selahaddin Bey Merhumun Refikasıyla Mahdumuna Vatana Hizmet Kaleminden Maaş Verilmesine Dair Kanun⁸⁷⁴, Şeyhülislam Merhum Musa Kazım Efendinin Zevcesi Aliye Hanımın Vatana Hizmet Kaleminden Almakta Olduğu Maaşının Artırılması Hakkındaki Kanun⁸⁷⁵, Mahkeme-İ Temyiz Reisi Evveli Merhum Hasan Fehmi Beyin Zevcesine Vatana Hizmet Kaleminden Maaş Verilmesine Dair Kanun⁸⁷⁶, İstanbul Milletvekili Merhum Abdurrahman Şeref Bey'in Kerimelerine Vatana Hizmet Kaleminden Maaş Tahsisi Hakkındaki Kanun⁸⁷⁷, Sivas Valisi Merhum Reşit Paşa Ailesine Vatana Hizmet Kaleminden Maaş Tahsisi Hakkındaki Kanun⁸⁷⁸, Samsun Limanının İnşası Hakkındaki 25 Aralık 1926 Tarihli Kanunu Eşitleyen Kanun⁸⁷⁹, Mersin Limanının İnşası Hakkındaki 19 Nisan 1924 Tarihli Kanunun Değiştirilmesine Dair Kanun⁸⁸⁰, Büyük Millet Meclisi Riyaset-İ Cumhur ve Divan-I Muhasebat Bütçeleri 1924 ve 1925 Seneleri Hesabı Katileri Hakkındaki Kanun⁸⁸¹, İstanbul Milletvekili Merhum Abdurrahman Şeref Bey'in Kerimelerine Vatana Hizmet Kaleminden Maaş Tahsisi

⁸⁷¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.178.

⁸⁷² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.181.

⁸⁷³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.189.

⁸⁷⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.192.

⁸⁷⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.195.

⁸⁷⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.201.

⁸⁷⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.204.

⁸⁷⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.208.

⁸⁷⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.217.

⁸⁸⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.223.

⁸⁸¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.225.

Hakkındaki Kanun⁸⁸², Şeyhülislam Merhum Musa Kazım Efendinin Zevcesi Aliye Hanıma Vatana Hizmet Kaleminden Maaş Verilmesine Dair Olan Kanun⁸⁸³, Sivas Valisi Esbakı Merhum Reşit Paşanın Ailesine Vatana Hizmet Kaleminden Maaş Tahsisi Hakkındaki Kanun⁸⁸⁴, Posta Kanununun Bazı Mevaddının Düzenlenmesi Hakkındaki Kanun⁸⁸⁵, Kayseri Belediyesince 300 Bin Liraya Kadar Aktedilecek İstikraza Hazinesinin Kefaleti Hakkındaki Kanun⁸⁸⁶, İhtiyacatı Umumiye İçin Celp Olunacak Madeni Boruların Gümrük Resminden Muafiyeti Hakkındaki 16 Nisan 1923 Tarihli Kanuna Eklenmesine Dair Kanun⁸⁸⁷, Kütahya Milletvekili Sabıkı Merhum Seyfi Efendi Kerimesi ile Mahdumuna Vatana Hizmet Kaleminden Maaş Verilmesine Dair Kanun⁸⁸⁸, Hükümetle Estern Kumpanyası Arasında Kabul Edilmiş Muvakalename ile Zeyillerinin İmza ve Teatisine Mezuniyet Verilmesine Dair Kanun⁸⁸⁹, Umumi Müfettişlik Teşkilatı Hakkındaki Kanun⁸⁹⁰

2.5.2. Bekir Sami Bey'in Red Oyu Kullandığı Kanunlar, Kanun Değişiklikleri

Tezkereler ve Mazbatalar

1900 ve 1901 Doğumlu Tren Müstahdemlerinin Vazifei Hazıralarında Terklerine Dair Layihai Kanuniye ile Aynı Doğumlu Telgraf Muhabere Memurlarının ve Muallimlerin Askerlikten İstisnaları Hakkındaki Tekalifi Kanuniyenin Reddine Dairmüdafaa Milliyecümeni Mazbatası⁸⁹¹, Yol Mükellefiyeti Kanunu⁸⁹², Ereğli

⁸⁸² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.281.

⁸⁸³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.290.

⁸⁸⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.293.

⁸⁸⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.557.

⁸⁸⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.560.

⁸⁸⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.563.

⁸⁸⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.801.

⁸⁸⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.807.

⁸⁹⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.810.

⁸⁹¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.447.

⁸⁹² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 12, s.186.

Karadere Şimendiferleri İnşaat İşletmesi Hakkındaki Kanun⁸⁹³, Şeker İnhisarı Hakkındaki Kanun⁸⁹⁴, Petrol ve Benzin İnhisarına Dair Kanun⁸⁹⁵, 1925 Senesi Muvazenesi Umumiye Kanununa Eklenmesine Dair Kanun⁸⁹⁶, Umuru Sıhhiyeye Müteallik Bütçeler ile Bilumum Memurini Sıhhiye Hakkındaki Kanun Layihasının İkinci Maddesine Eklenmesine Dair Kanun⁸⁹⁷, Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu⁸⁹⁸, İskan Kanunu'nun İkinci Oylaması⁸⁹⁹, Tütün İdaresi Muvakkatesi ve Sigara Kağıdı İnhisarı Hakkında 26 Şubat 1925 Tarih ve 588 Numaralı Kanun'a Eklenmesine Dair Kanun'un İkinci Oylaması⁹⁰⁰,

Bekir Sami Bey'in kullandığı oylar kabul ve red oyu kullandığı oylar şeklinde iki gruba ayrılabilir. Kendisinin çekimser oyu bulunmamaktadır. Bekir Sami Bey'in 167 adet kabul oyu 10 adet de ret oyu bulunmaktadır. Bekir Sami Bey'in oylamalarda ki tutumuna bakılarak muhalif bir tutum sergilediğini söylemek mümkün olmasa da kendisinin meclis içerisindeki diğer siyasi faaliyetlerine bakıldığında muhalif bir davranış içerisinde bulunduğunu söylemekte doğru olacaktır.

3. MUSTAFA VASFİ BEY'İN MECLİS ÇALIŞMALARI

Mustafa Vasfî Bey asker kökenli milletvekillerimizden olup meclis çalışmalarına bakıldığında Mehmet Emin Bey gibi aktif bir rol üstlendiğini söylenebilir.

Mustafa Vasfî Bey'in meclis çalışmalarında destek verdiği tavriler ve kanun tekliflerine bakıldığında hemen hemen her konuya ait değişik tekliflerinin bulunduğu

⁸⁹³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 12, s.351.

⁸⁹⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 21, s.266.

⁸⁹⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 21, s.268.

⁸⁹⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.372.

⁸⁹⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 23, s.438.

⁸⁹⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 24, s.42.

⁸⁹⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.738.

⁹⁰⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.190.

görülmektedir. Bu bağlamda Mustafa Vasfi Bey'in ülke sorunları ile yakından ilgilendiğini söylemek mümkündür.

Mustafa Vasfi Bey'in meclis çalışmalarını; meclise verdiği takrirler, kanun teklifleri, meclis konuşmaları, komisyon çalışmaları ve katıldığı oylamalar üzere beş bölüm halinde incelenmiş olup aşağıya çıkartılmıştır.

3.1. Mustafa Vasfi Bey'in Verdiği Takrirler

Mustafa Vasfi Bey'in verdiği takrirlere bakıldığında mali, hukuki, askeri vs. gibi konuları kapsadığı göze çarpmaktadır. Mustafa Vasfi Bey'in daha önce söylediğimiz gibi ülke sorunlarına karşı olan ilgisi dikkat çekicidir. Kendisinin destek verdiği takrirler ve sonuçları değerlendirilerek aşağıya çıkartılmıştır.

Vatanın düşman işgalinden kurtuluşunun yıldönümü nedeni ile İstanbul'da düzenlenen kurtuluş günü etkinliklerine, resmi görevli olarak meclis tarafından İstanbul'a bir heyet gönderilmiştir. Ancak gönderilen milletvekilleri heyetine gerekli ilgi ve saygının gösterilmediği yönünde Mustafa Vasfi Bey ve arkadaşlarında bir kanaat oluşmuş olmalı ki İstanbul'a giden Heyet-i Mebuseye lazım olan hürmet gösterilmediğine dair⁹⁰¹ bir takrir vermişlerdir. Bu takrir görüşülmek üzere oylamaya sunulmuş, fakat Kozan⁹⁰² Milletvekili Ali Saib ve Kırşehir Milletvekili Ali Galip beylerin itirazlarına rağmen kabul edilmeyerek, divan-ı riyasete⁹⁰³ gönderilmiştir.⁹⁰⁴

Aydın Milletvekili Dr. Mazhar Beyin; İmar ve İskân Vekâleti oluşturulması hakkındaki kanun teklifi, Layiha Encümeni (Kanun Tasarılarını İnceleme

⁹⁰¹

T. B. M. meclisi Riyaseti Celilesine

İstihlâs günü resmen Türkiye Büyük Millet meclisi namına İstanbul'a gönderilen heyete karşı lâzım olan hürmeti göstermiyerek lakayt bir vaziyet alan makamati resmiyenin işbu tekâsülleri hakkında Divanı Riyasetçe icap eden muamelenin ifasını rica eyleriz. 7 Ekim 1923

⁹⁰² Adana'nın bir ilçesi

⁹⁰³ Başkanlık kurulu.

⁹⁰⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 2, s.554 -557.

Komisyonu)'nde görüşülerek düzenlenen bir mazbata ile meclise gönderilmiştir. Bu kanun teklifinin mecliste görüşülmesi amacı ile Aydın Milletvekili Dr. Mazhar Bey ve arkadaşları tarafından aralarında Mustafa Vasfi Bey'in de imzasının bulunduğu Bayındırlık ve İskan Bakanlığının kurulması hakkındaki kanun teklifinin meclis tarafından görüşülmesine dair bir takrir verilmiştir. Bu takrir için oylama yapılmış ve kabul edilerek kanun tasarısının görüşmeleri yapılmıştır.⁹⁰⁵

Konya'da meydana gelen doğal afetler neticesinde açıkta kalan çocukların, yetim yurdunda barındıkları ve bu çocuklara yapılacak yardımın öncelikli bir mesele olduğundan bunun bir an önce karara bağlanması gerektiği konulu Meclis görüşme takviminin otuzdördüncü sırasında bulunan Konya yetim yurduna yapılacak yardım hakkındaki kanun tasarısının öncelikli olarak görüşülecek konular kapsamına alınmasına dair, .Mustafa Vasfi Bey'in de imzalamış olduğu takrir, oylanıp meclis tarafından kabul edilerek, öncelikli olarak görüşülmesine karar verilmiştir.⁹⁰⁶

Temyiz Mahkemeleri Teşkilatı Kanunu'nun birinci maddesinde öngörülen temyiz mahkemesi merkezinin Sivas'tan, Konya veya Eskişehir'e nakledilmesi konusu hakkında Mustafa Vasfi Bey ve arkadaşları tarafından bir takrir⁹⁰⁷ verilmiştir. Bu takrire göre temyiz mahkeme merkezinin değiştirilmeyerek Sivas ilinde kalması istenmiş, ancak yapılan oylama neticesinde takrir kabul edilmemiştir.⁹⁰⁸

Mustafa Vasfi Bey'in de destek verdiği, İstanbul Milletvekili Abdurrahman Şeref Bey ve arkadaşlarının bütün af yasa tasarılarının birleştirilerek genel af ilan edilmesi konulu ve Adliye Encümeni (Adalet Komisyonu)'ne gönderilerek incelenmesi

⁹⁰⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 2, s.637.

⁹⁰⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 3, s.11-25.

⁹⁰⁷ Riyaseti Celileye

Mahkemei Temyizin Sivas'tan Konya veya Eskişehir'e naklini gerek esas ve gerek zaman itibariyle muvafık görmediğimizden mahkeme-i müşarünileyhanın kemakân Sivas'ta kalmasını arz ve teklif eyeriz.

12 Kasım 1923

⁹⁰⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 3, s.378,380.

hakkında verdikleri taktırir⁹⁰⁹, meclis tarafından Adliye Encümeni (Adalet Komisyonu)'ne gönderilmiştir. Encümende yapılan incelemede genel af ilan edilmesinin mümkün olmadığı yönünde bir mazbata düzenlenerek verilen taktırir reddedilmiştir.⁹¹⁰

Zonguldak Milletvekili Halil Bey ve içlerinde Mustafa Vasfi Bey'in de bulunduğu otuz iki arkadaşı meclis görüşme takviminin 26. maddesini oluşturan, Ankara'da görevli devlet memurlarına zam verilmesine dair olan kanun teklifinin Muvazene-i Maliye Encümeni (Mali Bütçe Komisyonu) tarafından öncelikli olarak görüşmeye alınması hakkında bir taktırir vermişlerdir. Ancak bu taktırir için yapılan oylamada meclis tarafından kabul edilmemiştir.⁹¹¹

Konya Milletvekili Kazım Hüsni Bey'in kendi seçim bölgesine ait Karaman Kasabası'nın kullanılabilir suyu bulunmadığı ve buraya su getirilebilecek proje için ödenek ayrılmasını istediği Karaman Kasabası'na su getirilmesi için mali bütçenin ek giderler kalemine on beş bin lira ilavesine dair verdiği taktırir de Mustafa Vasfi Bey de bulunmaktadır. Bu taktırir önce mecliste okunarak görüşmeler yapılmış, en nihayetinde yapılan oylamada taktırir kabul edilerek maliye bütçesine Karaman Kasabası'na su taşınması için on beş bin lira ek ödenek ilave edilmiştir.⁹¹²

Erzurum Milletvekili Rüşti Paşa ve arkadaşlarının tümenlerde kadro ve tabur oluşturulması için Savunma Bakanlığı bütçesinin maaşlar ve ödenek kalemlerine iki yüz bin lira eklenmesine dair verdikleri taktıriri Mustafa Vasfi Bey de asker kökenli olması dolayısı ile desteklemiştir. Ancak Maliye Vekili Mustafa Abdulhalik Bey rastgele her şeyin bütçeye eklenemeyeceğini, bunun için önce encümen kararı bulunması gerektiğini

⁹⁰⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 4, s.151.

⁹¹⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 4, s.152.

⁹¹¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 6, s.165.

⁹¹² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 7, s.1024-1027.

gerekçe göstererek, bu takriri karşı çıkmıştır. Ayrıca Mustafa Abdulhalik Bey Muvazene-i Maliye Encümeni (Mali Bütçe Komisyonu)'nin de bu takriri kabul etmedikleri yönünde görüşlerinin olduğunu Meclis Başkanı Fethi Bey'e hatırlatması üzerine takririn dikkate alınmamak sureti ile oylama yapılmış ve takrir reddedilmiştir.⁹¹³

Sinop ili Boyabat Kasabası'nda meydana gelen yangın neticesinde zarar görenler zor durumda kalan işyeri ve ev sahiplerine yardım edilmesi için, Karahisar-ı Sahip (Sinop) Milletvekili Ali Bey ve altmış iki arkadaşı tarafından verilen Boyabat'ta yangından zarar görenlere otuz bin lira ek ödenek eklenmesine dair verdikleri takrir de Mustafa Vasfi Bey'in de imzası bulunmaktadır. Bu takrir mecliste okunduktan sonra Meclis Başkanı İsmet Bey Maliye Vekili (Maliye Bakanı) Mustafa Abdulhalik Bey'e bu önerinin hükümet tarafından kabul edilip edilmediğini sorması üzerine, Mustafa Abdulhalik Bey, Boyabat Kasabası'nda çıkan yangında zarar görenlere yardım için yirmi bin lira para ayırdıklarını, otuz bin lira daha eklemesi ile miktarın elli bin lira olacağını bunu da kabul ettiklerini ifade etmiştir. İsmet Bey, Muvazene-i Maliye Encümeni (Mali Bütçe Komisyonu) namına Gaziantep Milletvekili Ali Cenabi Bey'e de aynı soruyu sormuş, encümen tarafından teklifin uygun olduğu yönünde görüş bildirilmesi karşısında takrir oylamaya sunulmuştur. Yapılan oylamada takrir kabul edilmiştir.⁹¹⁴

Mustafa Vasfi Bey'in, Saruhan (Manisa) Milletvekili Reşat Bey ve arkadaşları tarafından, illerde görevli posta ve telgraf memurlarına 1924 bütçesinden para artması durumunda bir maaş ikramiye verilmesini öngören takriri desteklemiştir. Bu takriri Trabzon Milletvekili Muhtar Bey, takririn bütçe ile ilgili olmadığını ve kabul edilemeyeceği şeklinde tepki göstermiştir. Bunun yanı sıra Maliye Vekili (Maliye

⁹¹³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.35,36.

⁹¹⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 10, s.360,361.

Bakan) Mustafa Abdulhalik Bey de bu önerinin takrirle değil kanun teklifi ile olması gerektiği, ayrıca encümen görüşünün de bulunması yönünde görüş beyan ederek takrire karşı çıkmıştır. Reşat Bey ise verdikleri takririn emsalinin daha önce bulunduğunu söyleyerek, takrire gösterilen tepkilere karşı çıkmıştır. Meclis Başkanı Ali Sururi Bey tartışmaya girerek, takririn Muvazene-i Maliye Encümeni’(Mali Bütçe Komisyonu)’ne gitmesi konusunu oylamış, nihayetinde takrir encümene sevk edilmiştir.⁹¹⁵

Çorum Milletvekili Münir Bey’in Çorum Milletvekili merhum Ferit Recai Bey’in öğrenim gören oğullarının okul masraflarının hükümet tarafından karşılanmasına dair verdiği takirde Mustafa Vasfi Bey’in de imzası bulunmaktadır. Bu takrir mecliste okunduktan sonra Meclis Başkanı İsmet Bey’in “Münasip mi?” sözü karşısında meclisten “Münasiptir” sesleri gelmiş, yapılan oylamada da bu takrir kabul edilmiştir. Yalnız Denizli Milletvekili Mazhar Müfit konunun temenni mahiyetinde olmayıp teklif özelliği taşıdığı bu yüzden Vekiller Heyeti (Bankalar Kurulu)’ne havale edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. İsmet Bey de zaten takririn Vekiller Heyeti (Bankalar Kurulu)’ne havale edileceğini söylemiştir.⁹¹⁶

Mardin Milletvekili Ali Rıza Bey ve arkadaşları arasında bulunan Mustafa Vasfi Bey, çiftçilere yardım esaslarını belirlemek üzere hükümetin oluruyla Muvazene-i Maliye (Mali Bütçe) ve Ziraat ve Ticaret Encümeni (Komisyon)’lerinin ortak toplantı yapmalarına ve karar almalarına dair bir takrir vermişlerdir. Ancak bu takrire Meclis Başkanı Kazım Paşa, hükümete ait görev ve yetkileri encümenden talep ettiği için usul olarak yanlış olduğunu, yine de bu takriri Başvekalet (Başbakanlık)’e temenni

⁹¹⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 14, s.148,149.

⁹¹⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 15, s.397,398.

mahiyetinde gönderileceğini ifade ederek, takriri Başvekalet (Başbakanlık)'e havale etmiştir.⁹¹⁷

Yukarıda bulunan takrirlerin yanı sıra Mustafa Vasfi Bey'in yine imzasının bulunduğu Bütün sakat askerlerin yaşam şartlarının iyileştirilmesine dair⁹¹⁸, Samsun'un elektrikle aydınlatılması ve şehre su getirilmesi için Samsun Belediyesi namına ödenek verilmesi⁹¹⁹ hakkındaki kanun tasarıları ile ziraat makineleri ile ilgili kanun tasarısının acilen yürürlüğe girmesine⁹²⁰ dair konuların öncelikli olarak görüşülmesi istediği hakkındaki takrirleri de bulunmaktadır.

3.2. Mustafa Vasfi Bey'in Kanun Teklifleri

Mustafa Vasfi Bey, Mehmet Emin Bey tarafından verilen Nisab-ı Müzakere Kanunu'nun altıncı ve sekizinci maddelerinin değiştirilmesine dair kanun teklifinde imzası bulunmaktadır. Bu kanun teklifi için yapılan görüşmeler sonucunda kanun kabul edilmiştir.⁹²¹

Mustafa Vasfi Bey, “Seriye ve Evkaf ve, Erkânı Harbiye Vekaletlerinin ilgasına” dair Siird Milletvekili Halil Hulki Efendi ve elli iki arkadaşı ile birlikte bir kanun teklifi vermişlerdir. Meclis'e verdikleri⁹²² kanun teklifinin maddeleri;

⁹¹⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.53,54.

⁹¹⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 12, s.322.

⁹¹⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 19, s.128.

⁹²⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.263.

⁹²¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 6, s.204.

⁹²² Riyaseti Celileye

Din ve ordunun siyaset cereyanları ile alâkadar olması birçok mahaziri dâidir. Bu hakikat bütün medeni milletler ve hükümetler tarafından bir düsturu esasi olarak kabul edilmiştir. Bu nokta-i nazardan yeni bir hayat varlığı temin etmek vazifesini deruhde eden Türkiye Cumhuriyeti Teşkilât-ı Esasiyesinde zaten muhaddes olan Şer'îye ve Evkaf Vekâleti ile Erkânı Harbiye Umumiye Vekâletinin mevcudolması muvafık olamaz. Şer'îye ve Evkaf Vekâletinin; ilgasına nazaran da bütün evkafın millete intikal etmesi ve ona göre de idare edilmesi tabîî bir neticedir. Binaenaleyh berveçhi âti mevaddın derakap bugün ve müstacelen müzakere olunarak kanuniyet kesbetmesini teklif eyeriz. 2 Mart 1924

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 7, s.21.

Madde 1. Türkiye Cumhuriyetinden muamelâtı nâsa dair olan ahkâmın teşrii infazı Türkiye Büyük Millet meclisi ile onun teşkil ettiği Hükümete aid olup din-i mübîni İslâmın bundan maada itikat ve ibadata dair bütün ahkâm ve mesalihin tedviri ve müessesatı diniyenin idaresi için Cumhuriyetin makamında bir Umur-u Diyanîye Riyaseti makamı tesis edilmiştir.

Madde 2. Serîye ve Evkaf Vekâleti mülğadır.

Madde 3. Umuru Diyanîye Reisi, Başvekîlin inhası üzerine Reiscumhur tarafından nasbolunur

Madde 4. Umuru Diyanîye Riyaseti Başvekâlete merbuttur. Umuru Diyanîye Riyasetinin bütçesi Başvekâlet bütçesine mülhaktır. Umuru Diyanîye Riyaseti teşkilâtı hakkında bir Nizamname tanzim edilecektir.

Madde 5. Türkiye Cumhuriyeti memaliki dâhilinde bilcümle cevami ve mesaciti şerifenin ve tekkâya ve zevayananın idaresine imam, hatip, vaiz, şeyh, müezzin ve kayyımların ve sair müstahdeminin tâyin ve azillerine Umuru Diyanîye Reisi memurdur.

Madde 6. Müftülerin mercii Umur-u Diyanîye Riyasetidir.

Madde 7. Evkaf umuru milletin hakiki menafiine muvafık bir şekilde halledilmek üzere bir müdüriyeti umumiye halinde şimdilik Başvekâlete tevdi edilmiştir.

Madde 8. Erkânı Harbiye-i Umumiye Vekâleti mülğadır.

Madde 9. Reis-i Cumhura niyabeten ordunun hizada emir ve kumandasına memur en yüksek makamı askerî olmak üzere Erkânı

Harbiye-i Umumiye Riyaseti tesis olunmuştur. Erkânı Harbiye-i Umumiye Reisi vazaifinde müstakildir.

Madde 10. Erkânı Harbiye-i Umumiye Reisi, Başvekilin inhası ve Reiscumhurun tasdiki ile tâyin olunur.

Madde 11. Erkânı Harbiye-i Umumiye Reisi, vazaifine mütaallik hususatta her vekâleti mukabele eder.

Madde 12. Türkiye Büyük Millet meclisi muvacehesinde umum askerî bütçenin mesuliyeti Müdafaa-i Milliye Vekiline aittir.

Madde 13. İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren meriülicradır.

Madde 14. İşbu kanunun icrayı ahkâmına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

şeklinde olup, mecliste yapılan görüşmeler neticesinde kanun teklifi kabul edilerek, Şer'îye ve Evkaf Vekaleti⁹²³ kaldırılmıştır.⁹²⁴

Saruhan (Manisa) Milletvekili Vasıf Bey ile arkadaşları arasında bulunan Mustafa Vasfi Bey tevhid-i tedrisat hakkında bir kanun teklifi⁹²⁵ vermişlerdir. Bu kanun teklifinin maddeleri:

⁹²³ Kanun ve yasaların islam dinine uygun olup olmadığı yönünde görüş bildiren ve vakıf işlerinin yürüten bakanlık.

⁹²⁴ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem)**, C. 7, s.21-24.

⁹²⁵ Riyaseti Celileye

Bir devletin irfan ve maarifi umumiye siyasetinde milletin fikir ve hissî itibariyle vahdetini temin etmek için tevhidi tedrisat en doğru, en ilmî ve asrı ve her yerde fevayit ve muhassenatı görülmüş bir umdedir. 1255 Gülhane Hattı Hümayunundan sonra açılan Tanzimat-ı Hayriye devrinde saltanat münderise-i Osmaniye tevhidi tedrisata başlamak istemiş ise de buna muvaffak olamamış ve bilâkis bu hususta bir ikilik bile vücuda gelmiştir. Bu ikilik vahdeti terbiye ve tedris noktai nazarından birçok mızır neticeler tevliid etti. Bir millet efradı ancak bir terbiye görebilir. İki türlü terbiye bir memlekette iki türlü insan yetiştirir. Bu ise vahdeti his ve fikir ve tesanüt gayelerini külliyyen muhildir. Teklifi kanunimizin kabulü takdirinde Türkiye Cumhuriyeti dâhilinde ve bilûmum irfan müessesatın mercii yegânesi Maarif Vekâleti olacaktır. Bu suretle bilcümle mekâtipte bundan böyle Cumhuriyetin irfan siyasetinden mesul ve irfaniyatımızı vahdeti his ve fikir dairesinde ilerletmeye memur olan Maarif Vekâleti müspet ve müttehit bir maarif siyaseti tatbik edecektir. Teklifimizin bugün derakap ve müstacelen müzakeresiyle kanuniyet kesbetmesini Heyeti Celileden rica ederiz. 2 Mart 1924

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 7, s.25.

Madde 1. — Türkiye dahilindeki bütün müessesatı ilmiye ve tedrisiye Maarif Vekâletine merbuttur.

Madde 2. — Şeriye ve Evkaf Vekâleti veyahut hususi vakıflar tarafından idare olunan bilcümle medrese ve mektepler Maarif Vekâletine devir ve raptedilmiştir.

Madde 3. — Şeriye ve Evkaf Vekâleti bütçesinde mekâtip ve medarise tahsis olunan mebalîğ Maarif bütçesine nakledilecektir.

Madde 4. — Maarif Vekâleti yüksek diyanat mütehasısları yetiştirmek üzere Darülfünunda bir İlahiyat Fakültesi tesis ve imamet ve hutebet gibi hizmetleri diniyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler küşadedecektir.

(Madde 5. — Bu kanunum neşri tarihinden itibaren terbiye ve tedrisatı umumiye ile müştagil olup şimdiye kadar Müdafaa-i Milliyeye merbut olup askerî rüşti ve idadilerle Sıhhiye Vekâletine merbut olan darüleytamlar bütçeleri ve heyet-i talimiyeleri ile beraber Maarif Vekâletine raptolunmuştur. Mezkûr rüştü ve idadilerde bulunan heyeti talimiyelerin ciheti irtibatları âtiye aidolacağı vekâletler arasından tahvil ve tanzim edilecek ve o zamana kadar orduya mensubolan muallimler orduya nisbetlerimi muhafaza edecektir.

Madde 6. — İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren muteberdir.

Madde 7. — İşbu kanunum icrayı ahkâmıma İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

şeklinde olup, görüşülerek teklif ettikleri “Tevhid-i Tedrisat Kanunu”⁹²⁶ kabul edilmiştir.⁹²⁷

Mustafa Vasfi Bey’in Zonguldak Milletvekili Ragıp Bey ve arkadaşları ile birlikte, “Diyaribekir Milletvekili merhum Ziya Gökalp Bey’in ailesine vatana hizmet kaleminden maaş tahsisine dair” kanun teklifi üç maddeden⁹²⁸ ibaret olup Ziya Gökalp’ın kızları ve eşine ellişer lira maaş bağlanması ile ilgilidir. Yapılan görüşmelerde kanun teklifi meclis tarafından kabul edilerek yürürlüğe girmiştir.⁹²⁹

Kırklareli Milletvekili Doktor Fuat Bey ve arkadaşları arasında bulunan Mustafa Vasfi Bey’in yetim çocukların bakımı ile ilgilenen cemiyete Ankara’da bulunan milli emlaklardan arsa verilmesi hakkında “Ankara’da Şengül Hamamı Caddesinde emlâki milliyeden olan beş bin metre murabbaı arsanın Himaye-i Etfâl Cemiyetine terk edilmesine dair” kanun teklifleri⁹³⁰ bulunmaktadır. Bu kanun teklifi mecliste yapılan görüşmelerden sonra kabul edilmiştir.⁹³¹

Milli Mücadele döneminde yararlılık gösteren ve İstanbul Hükümetince tutuklanarak Malta’ya sürülen Topçu Binbaşı Rıza Bey’in eşi ve kızlarına maaş bağlanması ile ilgili “Topçu Binbaşı Rıza Bey’in ailesine vatana hizmet kaleminden

⁹²⁶ Eğitim ve Öğretimin Birleştirilmesi Kanunu.

⁹²⁷ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem)**, C. 7, s.25-27.

⁹²⁸ Madde 1. Diyaribekir milletvekili merhum Ziya Gökalp Bey’in haremî Vecihe Hanımla kerimeleri Seniha, Hürriyet, ve Türkan hanımlara Hizmetleri Vataniye tertibinden maktuan ellişer lira maaş tahsis edilmiştir.

Madde 2. Merhumu müşarünileyhin evlâtları meccanen hükümet tarafından tahsil ettirilecektir.

Madde 3. İşbu kanunun icrayı ahkâmına icra vekilleri heyeti memurdur.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 10, s.173.

⁹²⁹ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem)**, C. 10, s.172-176.

⁹³⁰ Madde 1. Ankara’da Şengül Hamamı caddesinde Numune mektepleri karşısında emlâki milliyeden olan arsanın beş bin metre murabbaı kısmı bilâbedel Türkiye Himaye-i Etfâl Cemiyetine terk edilmiştir.

Madde 2. İşbu mahallin meccanen ve bilâharç muameleyi ferağiyesinin ifasına Maliye Vekili mezundur.

Madde 3. İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Madde 4. İşbu kanunun icrasına Maliye Vekili memurdur.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 15, s.87.

⁹³¹ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem)**, C. 15, s.87-90, 120.

maaş tahsisine dair” Mustafa Vasfi Bey’in de imzasının bulunduğu kanun teklifi⁹³², yapılan oylama ile meclisten geçmiştir.⁹³³

Cebel-i Bereket⁹³⁴ Milletvekili Avni Paşa ve arkadaşları tarafından verilen, Mustafa Vasfi Bey’in de destek verdiği “Rize Milletvekili merhum Rauf Bey’in ailesine vatana hizmet kaleminden maaş tahsisine dair” kanun teklifi⁹³⁵ meclisce yapılan oylama sonucu kabul edilerek yürürlüğe girmiştir.⁹³⁶

Mardin Milletvekili Abdulgani bey ve arkadaşları arasında bulunan Mustafa Vasfi Bey’in “Mardin Milletvekili Derviş Bey’in ailesine vatana hizmet kaleminden maaş tahsisine dair” kanun teklifi⁹³⁷ yapılan görüşmeler sonunda meclis tarafından kabul edilmiştir.⁹³⁸

3.3. Mustafa Vasfi Bey’in Encümen (Komisyon) Çalışmaları

Mustafa Vasfi Bey ikinci dönem mecliste Posta ve Telgraf Encümeni, İstida Encümeni olmak üzere iki encümende görev almıştır. Kendisinin görev aldığı encümenler ve icraatları aşağıya çıkartılmıştır.

⁹³² Madde 1. Topçu Binbaşılığında müstafi merhum Rıza Beyin ailesi Şükrüye ve kerimleri Leman ve Türkan hanımlara vatana hizmet kaleminden maktuan biner kuruş maaş tahsis edilmiştir. .

Madde 2. İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Madde 3. İşbu kanunun tatbikine Maliye Vekili memurdur.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 18, s.422.

⁹³³ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 18, s.422-429.**

⁹³⁴ Bugün Adana ilinin ilçesidir.

⁹³⁵ Madde 1. Rize Milletvekili merhum Rauf Beyin ailesine başkaca eytam ve eramil maaşı verilmemek şartıyla zevcesi Binnaz ve kerimleri Belkis ve Melâhat hanımlara vatana hizmet kaleminden şehri otuzar lira maaş tahsis olunmuştur.

Madde 2. İşbu maaş zevcesine kaydı hayat şartıyla veya tezevvücüne kadar ve kızlarına da izdivaçlarına kadar ita olunur.

Madde 3. İşbu kanun 1 Mart 1926 tarihinden muteberdir.

Madde 4. İşbu kanunun ahkâmını icraya Maliye Vekili memurdur.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.770.

⁹³⁶ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.769-771.**

⁹³⁷ Madde 1. Mardin Milletvekili sabıkı merhum Derviş Beyin ailesi Meryem Hanıma vatana hizmet kaleminden eli lira maaş tahsis edilmiştir.

Madde 2. İşbu kanun 1 Kânunusani 1926 tarihinden itibaren mer'iyülicradır.

Madde 3. İşbu kanunun icrasına Maliye Vekili memurdur.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.840.

⁹³⁸ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.840-842.**

3.3.1 Mustafa Vasfi Bey'in Posta ve Telgraf Encümeni Çalışmaları

Posta Kanunu tasarısının 51, 52 ve 54. maddeleri, meclis tarafından incelenmek üzere encüme gönderilmiştir. Posta ve Telgraf Encümeni tarafından incelenen ilgili maddeler üzerinde herhangi bir değişiklik yapılmadan meclise yeniden havale edilmiştir.⁹³⁹

İzmir Milletvekili Mahmut Celal Bey tarafından Telgraf ve Posta Kanunu'na bir madde ilavesi ile ilgili verdiği takdir, incelenmek üzere encüme sevk edilmiş, Mahmut Celal Bey'in bu takriri encümen tarafından uygun bulunarak, görüşülmek üzere meclise sevk edilmiştir.⁹⁴⁰

Dini ve Milli bayram günlerinde kullanılacak hilal-i ahmer şevkat pulları hakkındaki kanunun birinci maddesinin düzenlenmesi ile ilgili olarak, Çorum Milletvekili Mustafa Bey ve Zonguldak Milletvekili Tunalı Hilmi Bey'in verdikleri takdir, encümen tarafından incelenerek, aynı şekilde kabul edilmiş ve meclise sevk edilmiştir.⁹⁴¹

3.3.2. Mustafa Vasfi Bey'in İstida Encümeni Çalışmaları

Mustafa Vasfi Bey'in görev yaptığı diğer bir encümende İstida Encümeni (Arzuhal Komisyonu)'dir. Bu encümendeki çalışmaları ise:

Divanı-ı Harp üyesi iken rüşvet almak ve görev alında bulunan ticaret merkezi yollarında kendine çıkar sağlamak ile suçlanarak altı ay hüküm giyen Yüzbaşı Edip Efendinin, ilgili mektubu incelenmek üzere Adliye Encümenine sevk edilmiştir.⁹⁴²

⁹³⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C.3 , s.617,618.

⁹⁴⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C.5 , s.255.

⁹⁴¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C.28 , s.62.

⁹⁴² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C.8 , s.936.

Tokat Jandarma Alayı'nın Niksar Takım Kumandanlığından Yüzbaşı Şakir Efendi ile ilgili yolsuzluk ve işlerindeki bazı suistimallerden dolayı suçlu bulunarak emekli edilmiştir. Bu duruma itiraz eden Şakir Efendi İstida Encümeni'ne başvuru yaparak durumunun yeniden incelenmesini istemiştir. Encümen tarafından konu incelenerek, Şakir Efendi aleyhinde ifade verenlerin keyfi yorum yapmaları ve ayrıca adı geçen kişinin Erbaa'da Rumların isyanlarına karşı yararlılık göstermesi nedeni ile encümende Şakir Efendinin mağdur edildiği yönünde kanaat oluştuğu ve görevine tekrar iade edilmesi yönünde bir mazbata düzenlenerek, konunun görüşülmesi amacıyla meclise sevk edilmiştir.⁹⁴³

Eskişehir'in Sivrihisar Kazasında bulunan Çandır Çiftliği arazisi, burada bulunan köylülere dağıtıldığı, ancak bu dağıtım işinin mahkemeye intikal ettiği, mahkeme sonuçlanıncaya kadar arazi üzerinde herhangi bir işlemin yapılmaması hakkındaki İçişleri Bakanlığı'nın kararına o yörede yaşayan Zaimzade Hacı Ali Efendi itiraz ederek, İstida Encümenine başvurmuştur. Encümen tarafından yapılan incelemede ise, mahkeme sonuçlanıncaya kadar arazi üzerindeki işlemlerin beklenmesinin yerinde bir karar olduğu oy birliği ile kabul edilmiştir. Ayrıca kendilerine gelen evrakın da Dahiliye Vekaleti (İçişleri Banklığı)'ne gönderilmesi kararlaştırılmıştır.⁹⁴⁴

Ankara – Sivas demiryolu memurlarından Doktor Nurettin Bey, kendisi ve arkadaşlarının Hicazda görevli olarak çalışmakta iken 20 Ekim 1926 Ankara Antlaşması⁹⁴⁵ ile Anadolu'ya geri döndükleri, Demiryolları Müdürlüğü tarafından kendilerinin bir daha devlet hizmetinde çalışamayacakları hakkındaki karara itiraz ederek Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne başvuruda bulunmuştur. Meclis tarafından da Doktor Nurettin Bey'in başvurusu incelenmek üzere encümene gönderilmiştir.

⁹⁴³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C.22 , s.314 (7).

⁹⁴⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C.30 , s.86.

⁹⁴⁵ Türkiye ile Irak arasında, sınırlar ile ilgili yapılan antlaşmadır.

Encümen tarafından yapılan incelemede, Doktor Nurettin Bey ve arkadaşları haklı bulunarak, aynı kadrolarda devlet hizmetine girmeleri gerektiği yönünde karar verilmiştir. Encümen bu yöndeki görüşünü de bir mazbata düzenleyerek, meclise havale etmiştir.⁹⁴⁶

3.4. Mustafa Vasfi Bey'in Meclis Konuşmaları

Mustafa Vasfi Bey'in mecliste yaptığı konuşmalar, Mehmet Emin Bey gibi bazen bulunduğu yerden bir milletvekilinin konuşmasını yaparken bazı noktalara itiraz, uyarı ya da destek verme biçiminde olmuştur. Mustafa Vasfi Bey'in ilgili konuşmaları aşağıdaki gibidir.

Maliye Vekâleti (Maliye Bakanlığı)'nin 1923 yılı bütçesine ilave edilecek, ek bütçe kanun tasarısı görüşmeleri esnasında söz alan Maliye Vekili (Maliye Bakanı) Hasan Fehmi Bey mecliste uzun bir konuşma yapmıştır. Konuşmasının bir bölümünde; en fazla on beş güne kadar diğer vekâletlerin bütçelerini meclise göndermemeleri halinde, 1923 yılı için kendilerine öngörülen ödenek için bir bütçe kanunu tanzim edeceğini ve meclise sunacağını belirtmesi üzerine, Mustafa Vasfi Bey: “ Demek on beş günde vereceksiniz?” ifadesini kullanarak bunun mümkün olamayacağını söylemek istemiştir. Bunun üzerine Hasan Fehmi Bey de “Evet efendim onbeş günde vereceğim” şeklinde Mustafa Vasfi Bey'e cevap vererek konuşmasına devam etmiştir.⁹⁴⁷

Yozgat Milletvekili Süleyman Sırrı Bey'in Maarif Vekâleti (Milli Eğitim Bakanlığı)'ne verdiği soru takriri hakkında görüş beyan eden Elaziz (Elazığ) Milletvekili Hüseyin Bey, Elaziz (Elazığ) ve diğer yerlerden öğrenim görmek üzere İstanbul'a gelen öğrenciler hakkında Maarif Vekâleti (Milli Eğitim Bakanlığı)'nin ne

⁹⁴⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C.30 , s.86.

⁹⁴⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 2, s.336.

yaptığını, bir yandan Kastamonu'da öğretmen okulunun (darülmuallimin) açılmasına karar verilirken diğer taraftan Adana'da dört tane okul açmanın ne anlama geldiğini ifade etmesi üzerine, Mustafa Vasfi Bey bunun doğru olup olmadığını sormuştur. Hüseyin Bey de bunun doğru olduğunu vurgulayarak, Adana da dört tane okul açıldığı şeklindeki sözlerini yinelemiştir.⁹⁴⁸

Evkaf Avans Kanunu (Vakıflar Avans Kanunu) için Gaziantep Milletvekili Ali Cebni Bey'in meclis tarafından öncelikli olarak görüşülmesi yönünde bir takrir vermesi üzerine İstanbul Milletvekili Ali Rıza Bey takriri itiraz etmiş, öncelikle görüşülmesi gereken bir mesele var ise bunun Avans Kanunu nedeni ile açıkta kalan subaylar hakkındaki kanunun olması gerektiğini savunmuştur. Bu tartışmaya katılan Mustafa Vasfi Bey de gerçekte en mühim konunun Men'i Şekavet Kanunu olduğunu söylemiştir.⁹⁴⁹

İcra Vekiller Heyeti (Bankalar Kurulu) tarafından meclise gönderilen elli altı subayın takdirname ile ödüllendirilmesine ilişkin tezkerenin görüşülmesi esnasında, bu kişilerin kimler olduğunun bilinmesi için isimlerinin okunması gerektiği yönünde milletvekilleri arasında çıkan tartışma da Mustafa Vasfi Bey, tezkerenin öncelikle Müdafaa-i Milliye Encümeni (Milli Savunma Komisyonu)'ne gideceğini, orada görüşüldükten sonra zaten mecliste bu kişilerin isimlerinin okunacağını ifade etmiştir. Tartışmaların devam etmesi üzerine elli altı subayın isimleri okunmuştur.⁹⁵⁰

Temyiz mahkemesi merkezinin değiştirilmesi ve teşkilat yapısının genişletilmesine dair 1/295 numaralı kanun tasarısı hakkında söz alan Konya Milletvekili Refik Bey'in yaptığı uzunca konuşmasının bir bölümünde Sivas'ta kurulan temyiz mahkemelerinin neden kaldırılmak ve başka bir yere nakledilmek istendiğinin

⁹⁴⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 2, s.363,374.

⁹⁴⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 2, s.429.

⁹⁵⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 3, s.114.

merak ettiğini söylemesi üzerine Mustafa Vasfi Bey, birisinin yaptığı işleri başka birinin bozduğunu, geçen yıl alınan kararlar kurulan bir yerin bu yıl yıkıldığını, çünkü masrafların ilgililerden çıkmayıp milletin hazinesinden çıktığını belirterek, nakil meselesine karşı çıkmıştır. Mustafa Vasfi Bey'in bu sözlerinden sonra konuşmasına devam eden Refik Bey, temyiz mahkemesinin Sivas'tan Eskişehir'e nakledilmek istenmesinin mantık dışı olduğunu, buranın Milli Mücadele'de yıkıma uğradığını, açıkçası buranın uygun bir yer olmayacağını ifade etmiştir. Mustafa Vasfi Bey Refik Bey'in konuşmasını bölerek, Kütahya'da yerli halkın dahi oturmaya yer bulamadığını kaldı ki temyiz mahkemesine nasıl yer bulunacağını söylemiş, Refik Bey de Mustafa Bey'e kendi görüşlerini meclis kürsüsünden açıklaması gerektiğini belirtmiştir. Bunun üzerine Mustafa Vasfi Bey hem oturduğu yerden hem de meclis kürsüsünden bunları söyleyebileceğini çünkü milletin boşa harcanacak parasının olmadığı yönündeki görüşünü dile getirmiştir.⁹⁵¹ Yine aynı konu üzerinde söz alan Kütahya Milletvekili Ragıp Bey, memleketin en son karar mercii olan temyiz mahkemesinin nakli konusunda milletvekillerinin söz alması ve Adliye Vekili (Adalet Bakanı)'nin bunlara cevap vermesi şeklinde hallolmayacağı, bu yüzden görüşmelerin sona erdirilmesi gerektiği, nakil yapılacak yerin Kütahya olarak düşünülmesini istediği yönündeki görüşlerini beyan etmesi karşısında Mustafa Vasfi Bey, eğer düşünülecek olursa Tokat'ın neden düşünülmediğine vurgu yapmıştır.⁹⁵² Heyet-i Temyiziye merkezinin nakline ve teşkilâtının tevsiine dair kanun layihası hakkında Adliye Vekili (Adalet Bakanı) Seyyid Bey de açıklamalarda bulunarak, temyiz mahkemesi merkezi olarak Sivas'ın geçici olarak seçildiğini, buna Adliye Vekâleti (Adalet Bakanlığı)'nin değil meclisin karar verdiğini, amaçlarının temyiz mahkemesini bir yerden bir yere daimi olarak nakletmek

⁹⁵¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 3, s.114.

⁹⁵² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 3, s.363,364.

olmadığını söyleyerek, konunun Sivas'ta geçici olarak kurulan bu mahkemenin daimi olarak başka bir yere nakledilmesi olduğunu savunmuştur. Bu söz üzerine Mustafa Vasfi Bey “Sivas'ta kalsa fena mı olur?” demek suretiyle nakil konusuna karşı çıkmıştır.⁹⁵³

İstanbul Milletvekili Ali Rıza Bey'in, doktor subayların ne şekilde ve hangi sürede istifa edebilecekleri hakkındaki Askeri Emeklilik ve İstifa Kanunu'nun ellinci maddesine eklenmek istenen 2/193 numaralı kanun teklifi hakkında açıklamalarda bulunan Müdafaa-i Milliye Vekili (Milli Savunma Bakanı) Kazım Paşa, askeri doktorların on beş yıl boyunca orduda görev yapmak zorunda olduklarını, bu süre öncesinde ayrılmak isteyenlerin tazminatlarını ödemek suretiyle ordudan ayrılacaklarını, bunun kanunda belirtilen bir hak olduğunu söylemesi üzerine, Karahisar-ı Şarkî (Şebinkarahisar) Milletvekili Ali Sururi Bey kazanılmış hakkın şahsi değil kanuni olduğunu, askeri doktorların ordudan ayrılmalarını gerektiren sebeplerin neler olduğu yönünde Kazım Paşa'ya soru sormuştur. Mustafa Vasfi Bey de “Öyle sual mi olur?” sözleri ile Ali Sururi Bey'e tepki göstermiştir. Ali Sururi Bey de Mustafa Vasfi Bey'in kendi sorusunu eleştirmeye hakkı olmadığını, bu yüzden meclis başkanından kendisine uyarı vermesini istemiş ancak bu isteği reddedilmiştir.⁹⁵⁴

Yozgat Milletvekili Süleyman Sırrı Bey'in mazeretsiz olarak mecliste bulunmayan üyelere çalışmadıkları her gün için para kesilmesine ve üç gün boyunca yoklamada bulunmayanların isimlerinin gazete ile ilan edilmesinin kararlaştırılmasına dair takririn görüşülmek üzere okunması esnasında, Mustafa Vasfi Bey, “Ne lüzumu

⁹⁵³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 3, s.374.

⁹⁵⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 3, s.504,505.

var, mektep çocuğu muyuz biz, başka bir iş kalmadı mı?” yönünde söz söyleyerek takrire tepki göstermiştir.⁹⁵⁵

Erzurum Milletvekili Cazım Efendi ve arkadaşlarının, İstiklal Mahkemeleri Kanununun beşinci meddesinin değiştirilmesine dair 2/232 numaralı kanun teklifinin müzakereye gerek görülmediği yönündeki Layiha Encümeni (Kanun Tasarılarını İnceleme Komisyonu) mazbatası için yapılan görüşmelerde söz alan Kütahya Milletvekili Recep Bey bu konu hakkında uzunca bir konuşma yapmış ve konuşmasının bir bölümünde, vatanın ve milletin menfaatlerine kastedecek herkesin mahvedilmesi gerektiğini vurgulayarak bunun kendi görüşü değil bir hayat prensibi olduğunu söylemiştir. Recep Bey’in bu ifadesi karşısında Mustafa Vasfi Bey de bunun herkesin arzusu olduğunu belirterek Recep Bey’e destek vermiştir.⁹⁵⁶

Bozok (Yozgat) Milletvekili Süleyman Sırrı Bey’in devcilikle uğraşan ve İstiklal Savaşı’nda ordu nakliyesi hizmetleri için görevlendirilen Boğazlıyan Kazası’nın Büyükkışla Köyü halkına, terkedilmiş arazilerden bir kısmının verilmesi ve bu araziye yerleştirilmelerine dair verdiği temenni takriri için yaptığı konuşmasında; Büyükkışla Köyü’nün üç yüz haneli bir yer olduğunu, geçimlerini devcilikle sağladıklarını, halkının Milli Mücadele yıllarında büyük yararlılıklar gösterdiklerini ve develerinin bir kısmını bu esnada kaybettiklerini, arazilerini savaş esnasında terk etmek zorunda kaldıkları bütün bu sebepten dolayı kendilerine boş bulunan arazilerden verilmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Süleyman Sırrı Bey’in bu sözlerinden sonra Mustafa Vasfi Bey de Milli Mücadelede yararlılık gösteren halkın Tokat’ta da bulunduğunu ifade ederek bir anlamda bu takrire karşı çıkmıştır.⁹⁵⁷

⁹⁵⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 3, s.602.

⁹⁵⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 4, s.422,439.

⁹⁵⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.286,287.

İstanbul Milletvekili İsmail Canbulat Bey'in, mektupların açıldığına dair Dahiliye Vekili (İçişleri Bakanı) Ferid Bey'den istihzah⁹⁵⁸ takriri için açıklama yapan Dahiliye Vekili (İçişleri Bakanı) Ferid Bey, milletvekillerine gelen mektupların açılmasının mümkün olmadığını ve bu yöndeki iddiaların gerçeği yansıtmadığını savunmuştur. Aynı konu da söz alan milletvekilleri ise mektuplarının açıldığı ve okunduğu, konunun detaylı olarak incelendiğinde bunun açıkça ortaya çıkacağını belirtmişlerdir. Ayrıca milletvekillerinin yaptıkları konuşmalardan mektuplarının açılmasının kendilerinin takip edildikleri yönünde bir düşünceye sahip oldukları anlaşılmaktadır. Mustafa Vasfi Bey de görüşmeleri bu yönde değerlendirmiş olmalı ki, yaptığı kısa konuşmasında, anlayamadığı bazı noktaların olduğunu, milletvekillerinin kendilerinin takip edildiklerini söylediklerini, kendilerini kimlerin takip ettiğini, bu konu hakkında kendisinin de şüphe içerisinde kaldığını ve eğer kendilerini takip edenler varsa ortaya çıkması gerektiğini ifade ederek olaya tepki göstermiştir.⁹⁵⁹

Kütahya Milletvekili Recep Bey'in İstanbul İstiklal Mahkemesi tarafından değişik cezalara mahkum edilen Lütfi Fikri Bey'le Hafız İbrahim Ethem ve Ali Osman Kâhya'nın aflarına dair 4/157 numaralı takrire ait Adliye Encümeni (Adalet Komisyonu) mazbatasının görüşülmek üzere okunması esnasında Mustafa Vasfi Bey, yapılacak affın şahsi olarak değil de genel bir af çıkarılarak af kapsamındaki kişilerin tamamının, topluca affedilmesinin daha iyi olacağını söylemiştir. Mustafa Vasfi Bey'in bu ifadesinden sonra meclisten kabul sesleri gelmiş ve Mustafa Vasfi Bey'in bu görüşü diğer milletvekilleri tarafından desteklenmiştir.⁹⁶⁰

1924 senesi bütçe kanun tasarısı ve 1/296 sayılı Muvazenei Maliye Encümeni (Mali Bütçe Komisyonu) mazbatası hakkında söz alan Denizli Milletvekili Mazhar

⁹⁵⁸ Açıklama isteme

⁹⁵⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.738-744.

⁹⁶⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.802.

Müfid Bey, bu bütçe tasarısı içerisinde sultan, kadın efendi gibi isimleri içeren hanedanlığa ait bir bütçesinde bulunduğu⁹⁶¹, bu insanların içerisinde geçmişe dönmek ümidi besleyenlerin bulunabileceğini, bu nedenden dolayı hanedan bütçesini tamamen ortadan kaldırmak istediği yönündeki görüşlerini dile getirirken, Mustafa Vasfi Bey de, bu görüşlerini muvazene-i maliye encümeninde söylemesinin daha isabetli olacağını belirtmiştir. Mazhar Müfid Bey de, bütçe konusu görüşülürken encümende bulunmadığını söyleyerek konuşmasına devam etmiştir.⁹⁶²

Bazı yerlerdeki toplu yargı teşkilatının iadesi ve bazı mahkemelerin kaldırılmasına dair kanun hakkında yapılan görüşmeler için söz alan Mersin Milletvekili Besim Bey, kaldırılmak istenen mahkemelerin görev ve yetki alanları hakkında açıklamalarda bulunarak, meclisin mahkemelerin yeniden düzenlenerek adaleti daha iyi temin edecekleri bir konuma getirmeyi temel ilke olarak kabul ettiği, mahkeme teşkilatını sağlam temellere oturtacağını kararlaştırdığını ancak bu kanun ile mahkemelerin kapandığını⁹⁶³ söylemesi üzerine Mustafa Vasfi Bey, mahkemelerde görülecek dava olmazsa ne gereği var şeklinde sözleri karşısında Besim Bey “İşsiz mahkeme olmaz efendim!” sözleri ile cevap vermiştir. Bu söz üzerine Mustafa Vasfi Bey “Sekiz dava için mahkeme olmaz!” demek suretiyle istinaf mahkemelerinin kaldırılmak istenmesinin yerinde bir karar olduğunu savunmuştur.⁹⁶⁴

Urfa Milletvekili Şeyh Saffet Efendi ile elli üç arkadaşının hilâfetin ilgasına ve Osmanlı Hanedanlığı'nın Türkiye haricine çıkarılmasına dair kanun teklifi hakkında mecliste yapılan görüşmelerde kanun teklifi hakkında söz almış bulunan Gümüşhane

⁹⁶¹ Bütçe kanun tasarısı 27 Şubat 1924 yılında görüşülmüştür. Bu tarihte halifelik makamı halen mevcuttur. Mazhar Müfid Bey'in hanedan bütçesinden halifelik makamını kastetmektedir.

⁹⁶² **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem)**, C. 6, s.401,430.

⁹⁶³ Burada kastedilen İstinaf Mahkemelerinin ve Bidayet Mahkemeleri (davaların ikinci kez görüldüğü mahkemeler) kapatılmasıdır.

⁹⁶⁴ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem)**, C. 6, s.451-454.

Milletvekili Zeki Bey yaptığı konuşmasının bir bölümünde, halifelik makamının kaldırılmasının zamanının gelmediğine inandığını, halifelik makamına Osmanlı hanedanı mensuplarından en layık olanı Büyük Millet Meclis'i tarafından seçilir hükmünün aynı meclis tarafından kabul edildiğini, bu kararı ortadan kaldıran ayrı bir kanun tasarısının olup olmadığını ifade ederken, Mustafa Vasfi Bey, Zeki Bey'in açıklamalarına karşı çıkmış ve bahsettiği karar ile şu an görüşülen konunun birbirlerinden farklılık arz ettiğini, daha önce alınmış bu karardan sonra birçok olayların olduğunu söylemiştir.⁹⁶⁵

Mübadele İmar ve İskan Vekâleti'in 1924 yılı bütçe görüşmelerinin hükümet konaklarının tamirâtı ve inşası ile ilgili bölümüne gelindiğinde Bozok (Yozgat) Milletvekili Süleyman Sırrı ve Çorum Milletvekili İsmail Kemal Bey'lerin kendi bölgelerine ait hükümet konaklarının inşası ve tamirâtı hakkında taktir vermeleri üzerine, Mustafa Vasfi Bey, kendi seçim bölgesinde de yapılması gereken hükümet konakları bulunduğunu, örnek olarak Reşadiye'de hükümet konağının bulunmadığını dile getirmiştir.⁹⁶⁶

8 Kasım 1924 tarihinde mecliste yapılan 4. oturumda Heyeti Vekile (Bakanlar Kurulu) tarafından kendi alanları ile ilgili genel açıklamalarda bulunmuşlardır. Vekâletlerin yanı sıra diğer milletvekilleri de konu ile ilgili görüşlerini dile getirmişlerdir. Mübadele ve İskan Vekâleti (Bayındırlık ve İskan Bakanlığı) icraatları hakkında söz alan Saruhan (Manisa) Milletvekili Abidin Bey de konu ile ilgili geniş açıklamalarda bulunmuştur. Ancak konuşmasının ilerleyen bölümlerinde konuyu ülkenin ithalat ve ihracat meselesine getirmesi nedeniyle, Mustafa Vasfi Bey duruma tepki göstermiş ve Abidin Bey'in konu dahilinde konuşmasını istemiştir. Mustafa Vasfi

⁹⁶⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 7, s.27,31.

⁹⁶⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 7, s.1036,1037.

Bey bu tepkisi nedeniyle de meclis başkanı İsmet Paşa'dan uyarı almıştır. Bu uyarı karşısında Mustafa Vasfi Bey Abidin Bey'in konunun dışına çıktığını ve konu dahilinde konuşması gerektiği yönündeki sözlerini yineleyerek, açıklamalarının Ticaret Vekâleti (Ticaret Bakanlığı) ile ilgili olduğunu söylemiştir. Abidin Bey de Mustafa Vasfi Bey'in sözünün doğruluğunu kabul ederek konuşmasına devam etmiştir. Abidin Bey konuşmasının ilerleyen bölümlerinde Nafia Vekâleti (Bayındırlık Bakanlığı)'nin bütçesinden harcanan paralardan bahsetmiş, Mustafa Vasfi Bey bu açıklamalara da karşı çıkarak, görüşülen konunun bütçe olmadığını Mübadele, İmar ve İskan Vekâleti hakkında görüşmelerin yapıldığı yönünde Abidin Bey'i yeniden uyarmıştır. Abidin Bey bu söz karşısında Mustafa Vasfi Bey'e herhangi bir şey söyleyerek konuşmasına devam etmiştir.⁹⁶⁷

Ardahan Milletvekili Server Bey'in, halen araştırılmak üzere bulunan veya ihale zamanında elde bulundurulmuş bütün petrol, nefit (Çam gibi bazı ağaçlardan çıkarılan, tutuşabilen bir yağdır ve boyacılıkta vesair sanayide kullanılır) ve bunlardan elde edilen madenler hakkında 1/159 numaralı kanun tasarısı ve petrol arama izinlerinin ne biçimde olduğu hakkındaki kanun teklifi için yapılan görüşmelerde, adı geçen kanun teklifini meclise sevk eden Ticaret Encümeni (Ticaret Komisyonu) adına söz almış bulunan Karahisar-ı Şarki (Şebinkarahisar) Milletvekili İsmail Bey, petrol araştırmaları hakkında yabancı ülkelerin bu işi nasıl yaptıkları hakkında bilgiler vererek konuyu ülke içerisinde petrol araştırmalarına getirerek bu işin nasıl yapıldığını açıkladıktan sonra, petrolün önemi hakkında meclisin istemesi halinde bu bilgileri verebileceklerini söylemiştir. Mustafa Vasfi Bey de görüşmelerin petrolün önemi olmadığını ima ederek kanun

⁹⁶⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 10, s.137,138.

teklifinin Ticaret Encümeni (Ticaret Komisyonu)'ne gidip gitmeyeceği sormuş ve bu konu hakkında açıklamalarda bulunmasını istemiştir.⁹⁶⁸

Niğde Milletvekili Ebubekir Hazım Beyin; Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışına çıkarılan Osmanlı hanedanlığının sahibi oldukları malların tasfiyesi hakkındaki kanunun yedinci maddesinin değiştirilmesine dair 2/401 numaralı kanun teklifinin öncelikli olarak görüşülmesi için verdiği tavrın mecliste okunmasından sonra Mustafa Vasfi Bey görüşülecek daha önemli meselelerin bulunduğunu söyleyerek kanun teklifine ve takrire tepki göstermiştir.⁹⁶⁹

1 Şubat 1925 tarihinde mecliste yapılan kırkdördüncü oturumda görüşülecek konulara⁹⁷⁰ geçilirken, Trabzon Milletvekili Muhtar Bey, meclis başkanı Kazım Paşa'ya bazı soru takrirlerinin bulunduğunu ancak bunun meclis görüşme programına dahil edilmediğini, bütçe görüşmelerinde her şeyin sorulabildiğini ancak diğer konularda soru sormalarını kaldıran bir hükmün bulunmadığı halde neden soru takrirlerinin kaldırıldığını sorarak, yapılan işin doğru olmadığını savunmuştur. Kazım Paşa da milletvekillerinin istemeleri durumunda her zaman soru sorabileceklerini söylemesi üzerine Mustafa Vasfi Bey de kanunda milletvekillerinin soru takrirleri ile ilgili açıklık bulunduğunu belirterek Kazım Paşa'nın düşüncesini desteklemiştir. Ancak milletvekilleri ile meclis başkanı Kazım Paşa arasında soru takrirleri konusundaki tartışmalar devam etmiş, nihayetinde Kazım Paşa geçen yıl bütçe görüşmelerinde soru takrirlerinin birleştirilerek kanun haline getirildiğini bu yıl ki bütçe görüşmelerinde soru takrirleri ile ilgili meclis tarafından yeniden bir karar alınması gerektiği yönünde görüş

⁹⁶⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 11, s.117,124.

⁹⁶⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 13, s.3.

⁹⁷⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 13, s.28.

belirtmesi üzerine Mustafa Vasfi Bey geçen yıl bunun yapıldığını, her yıl bunun yapılmasının gerekli olmadığı yönünde tepki göstermiştir.⁹⁷¹

1925 senesi genel bütçe kanun tasarısının divan-ı muhasebat⁹⁷² bütçesi görüşmelerinde söz alan Ziraat Vekili (Tarım Bakanı) Hasan Fehmi Bey uzun bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmasında divan-ı muhasebat teşkilatının oluşturulmasının gereksiz olduğu halde meclis tarafından yine de kurulduğundan, bu teşkilatta çalışan müfettişlerin görevlerinden yine bu teşkilatta görev yapan memurların maaşlarının yüksekliğinden bahsetmiştir. Hasan Fehmi Bey'in divan-ı muhasebatta görev yapan memurların maaşları konusundaki açıklamaları esnasında Mustafa Vasfi Bey konuşmayı bölerek⁹⁷³, kontrol yetkisinin meclis tarafından divan-ı muhasebata verdiği halde, 1924 bütçesinden bir inşaat kalemine para olmadığı halde düzenlenen gizli bir evrak ile elli bin lira aktarıldığını, bu parayı kimin kontrol edeceğini bunun gibi birçok daha konunun da bulunduğunu ifade etmiştir. Mustafa Vasfi Bey'in bu sözleri de diğer milletvekilleri tarafından "Bravo!" sesleri ile desteklenmiştir. Hasan Fehmi Bey de Mustafa Vasfi Bey'e cevaben; yapılan bu ödeneğin ek ödenek olduğunu ve meclis tarafından da kabul edildiğini, bunun kurallara ve usullere uygun yapıldığını belirterek böyle bir şeyi gündeme getirmesinin doğru olmadığını vurgulamıştır. Bunun üzerine Mustafa Vasfi Bey de meclis açıldığı zaman bahse konu olan inşaatın başladığını, ödeneğin ise daha sonra aktarıldığını söylemiştir. Mustafa Vasfi Bey'in bu sözleri karşısında Hasan Fehmi Bey, eğer yapılan ödenek kanuni değilse neden divan-ı muhasebatın buna mani olmadığını söyleyerek, yapılan işin kanuni olduğunu ve buna

⁹⁷¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 13, s.28,29.

⁹⁷² Sayıştay. Devletçe sarf olunan paraların hesabını kontrol altında bulunduran yüksek kurul.

⁹⁷³ Mustafa Vasfi Bey, Hasan Fehmi Bey'in sözünü keserek burada yaptığı açıklamalar ve sorduğu sorular divan-ı muhasebatta görevli memur maaşları ile ilgili olmayıp, daha çok divan-ı muhasebat teşkilatının önemini ortaya koyması ile ilgilidir. Konuşmasında verdiği bir inşaat kalemi için ayrılan ek ödenek örneği de bununla ilgilidir.

divan-ı muhasebatın karşı gelmediğini savunmuştur. Bütçeye aykırı ve meclisin izni olmaksızın bu ödeneğin yapıldığı şeklindeki sözlerini yinelemiş ve bu sözleri de diğer milletvekilleri tarafından alkış almıştır.⁹⁷⁴

1925 senesi muvazene-i umumiye kanunu layihasının Dahiliye Vekâleti (İçişleri Bakanlığı) bütçesi görüşmelerinde söz alan Karesi (Balıkesir) Milletvekili Vehbi Bey, Dahiliye Vekâleti (İçişleri Bakanlığı)'ne bağlı olarak çalışan memurların görevlerinden bahsederek, bu memurların milletin memurları olduğunu ve en asli görevlerinin de millete hizmet etmek olduğunu söylemiştir. Konuşmasına, verdiği vali örneği ile devam eden Vehbi Bey, herhangi bir yerdeki valinin, milletin en doğal hakkı olan seçme hakkına müdahale etmesi karşısında milletin valiye saygı göstermeyeceğini, başarılı olmanın sırrının ise milletin kalbinde ve ruhunda saygı kazanmakla mümkün olacağını ifade etmiştir. Bu açıklamalar üzerine Mustafa Vasfi Bey, milletten kastın ne olduğunu sormuş, Vehbi Bey de “Halkımız efendim” diyerek cevap vermiştir. Bu cevaba karşılık Mustafa Vasfi Bey, Vehbi Bey'in aslında her memlekette beş on mütegalibeyi⁹⁷⁵ kastettiğini söylemesi üzerine, Vehbi Bey, eğer ülkede tegallüb⁹⁷⁶ diye bir şey varsa hükümetin otoritesinin olmadığını, çünkü kullandığı sözün bu anlama geldiğini savunmuştur. Mustafa Vasfi Bey, şahsi tegallübün ne manaya geldiğini kendisinin çok iyi bildiğini belirterek Vehbi Bey'in sözlerine tepki göstermiştir.⁹⁷⁷ Yine aynı konu hakkında söz alan Sivas Milletvekili Halis Turgut Bey, genel yönetim teşkilatını eleştirerek, mevcut olan illere yenilerinin de eklenmesi ile il sayısının yetmiş dörde ulaştığını, ülkenin ziraat, ticaret ve sanayi alanında birçok ihtiyacı varken bu illere harcanan paranın gereksiz olduğunu ve il sayısının düşürülmesi gerektiği yönünde

⁹⁷⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 13, s.241-248.

⁹⁷⁵ Zorbalık yapan. Zorba.

⁹⁷⁶ Bir şeye zor ve güç kullanarak hakim olma.

⁹⁷⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 14, s.37,38.

açıklamalarda bulunmuş, Mustafa Vasfi Bey de: “Yeniden Tokat’ı Sivas iline mi bağlayalım” sözleri ile Halis Turgut Bey’in fikrine karşı çıkmıştır. Halis Turgut Bey de eğer Tokat’ın il olma özelliği bulunmuyorsa Sivas’a değil başka bir İl’e de bağlanabileceği şeklindeki sözleri, Mustafa Vasfi Bey’in “Olamaz!” şeklinde tepki göstermesine neden olmuştur.⁹⁷⁸

1925 senesi Genel Bütçe Kanun tasarısının, Nafia Vekâleti (Bayındırlık Bakanlığı) bütçesi görüşmelerinde Trabzon Milletvekili Muhtar Bey söz alarak bazı açıklamalarda bulunmuştur. Muhtar Bey bu açıklamalarında Nafia Vekâleti (Bayındırlık Bakanlığı)’nin yol yapımı ile ilgili bir program hazırlamasını, çalışmalarını da bu program dahilinde yürütmesi gerektiğinden bahsederek, büyük öneme sahip yolların keşfinin yapılması ve beş yıl içerisinde bu yolların bitirilmesi amacı ile meclisten ödenek istendiğini, bu isteğin Nafia Encümeni (Bayındırlık Komisyonu)’nden geçerek, Muvazene-i Maliye Encümeni (Mali Bütçe Komisyonu)’ne geldiğini söylemiştir. Bu açıklamalar karşısında Mustafa Vasfi Bey Nafia Bakanlığı’nın yol yapımı için istediği paranın verilip verilmeyeceğini sorarak, yapılacak harcamalar için öngörülen paranın üç milyon lira olduğunu ifade etmiştir. Muhtar Bey de Mustafa Vasfi Bey’i doğrularak istenilen paranın üç milyon olduğunu, eğer verilirse yol çalışmalarına başlanabileceğini söylemesi üzerine, Mustafa Vasfi Bey Maliye Vekili (Maliye Bakanı)’nin istenilen parayı verip vermeyeceği konusundaki sözlerini yinelemiştir.⁹⁷⁹

Çankırı Milletvekili Talat Bey’in Köy Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair olup, Dahiliye Encümeni (İçişleri Komisyonu)’nde bulunan kanun teklifinin meclis görüşme takvimine alınması hakkındaki takriri için yapılan görüşmelerde, Dahiliye Encümeni (İçişleri Komisyonu) adına Ahmet Münir Bey, Köy

⁹⁷⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 14, s.50,51.

⁹⁷⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 15, s.384,385.

Kanunu'nun daha yeni kabul edilip, yürürlüğe girdiğini uygulama aşamasında olduğunu, kanun üzerinde değişiklik yapmanın daha erken olacağını ifade etmiştir. Bunun üzerine tahrir sahibi Talat Bey de Köy Kanunu'nun kabul edileli üç yıl olduğunu yaptığı teklifin sadece küçük bir değişiklikten ibaret olduğunu söylemiştir. Mustafa Vasfi Bey de Talat Bey'in sözleri karşısında daha Köy Kanunu'nun uygulanmadığı bazı köylerin bulunduğunu söyleyerek değişikliğe karşı çıkmıştır. Talat Bey'in değişiklik yapılması hakkındaki tahriri ise yapılan oylama da reddedilmiştir.⁹⁸⁰

Milli Mücadeleye katılmayan ve yurt dışında bulunan, devlet adamları ve subaylar hakkında yapılacak işleme dair kanun tasarısı görüşmeleri için söz alan Erzurum Milletvekili Rüştü Paşa, yaptığı açıklamasının bir bölümünde, milli mücadelenin başladığı esnada bir çok subayın değişik sebeplerle Anadolu'dan İstanbul'a kaçtığını, bunların incelenmesi gerektiğini ifade ettikten sonra, Milli Mücadeleye başladığında olağanüstü hal ilan edildiğini, Samsun ve Trabzon'da bulunan doktor ve subaylarında İstanbul'a kaçtıklarını, milli mücadele bittikten sonra ortaya çıkıp derece ve ödül aldıklarından bahsetmesi üzerine, Mustafa Vasfi Bey, "O, adetimizdendir" demek suretiyle olaya tepki göstermiştir. Rüştü Paşa, Mustafa Vasfi Bey'in bu sözünden sonra konuşmasına devam etmiştir.⁹⁸¹

Milletvekillere 1926 bütçesinden üç bin beş yüz lira maaş ayrılmasına dair verilen tahrir hakkında söz alan Mersin Milletvekili Besim Bey konuşmasına başlamış iken Mustafa Vasfi Bey "Dinlenmez sözün boşuna çalışma" demek suretiyle Besim Bey'in konuşmasının hemen başında sözünü kesmiştir. Mustafa Vasfi Bey'in bu sözü karşısında Meclis Başkanı Kazım Paşa "Mustafa Bey müsaade buyurun, yoksa müzakere neticelenmez. Söz söylemek hakkıdır" şeklindeki sözleri ile kendisini

⁹⁸⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.681,682.

⁹⁸¹ T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, C. IV, Ankara 1985, s.238.

uyarmıştır. Besim Bey Kazım Paşanın uyarısından sonra konuşmasına devam etmiştir.⁹⁸²

3.5. Mustafa Vasfi Bey'in Büyük Millet Meclisi'nde Katıldığı Oylamalar

Mustafa Vasfi Bey'in diğer Tokat milletvekilleri gibi meclis çalışmalarındaki başka bir faaliyet noktasıda mecliste üzerinde görüşmeler yapılan kanunların, tezkerelerin ve mazbataların oylanması işidir. Yalnız yaptığımız araştırmada Mustafa Vasfi Bey'in mecliste yapılan oylamaların tamamına katılmadığını görmekteyiz. Aslında diğer Tokat milletvekilleri gibi Mustafa Vasfi Bey de de akla gelen neden kendisinin izinli yada resmi görev dolayısıyla bulunmayışı ihtimal dahilindedir. Ama sebep ne olursa olsun Mustafa Vasfi Bey'in meclis çalışmalarındaki faaliyetleri dikkat çekicidir. Bu açıdan bakıldığında Mustafa Vasfi Bey'in meclis çalışmalarındaki faaliyetlerini ve çalışmalarını göstermesi açısından katıldığı oylamalar da büyük önem taşımaktadır. Bu sebeple kendisinin meclis çalışmalarında kullandığı oylar aşağıya çıkarılmıştır.

3.5.1. Mustafa Vasfi Bey'in Kabul Oyu Kullandığı Kanunlar, Kanun Değişiklikleri, Tezkereler ve Mazbatalar

Mektebi Tıbbiyei Askeriden Mezun Olacak Efendilere Yüz Ellişer Lira Verilmesi Hakkındaki Kanun⁹⁸³, Teşkilatı Hazariye Dolayısıyla Açıkta Kalacak Olan Komutan, Subay ve Askeri Mensuplara 1923 Senesi Nihayetine Kadar Tam Maaş ve Tam Tahsisat İtasındaki Kanun⁹⁸⁴, İzalei Şekavet Kanunu⁹⁸⁵, Deniz, Kara, Hava ve

⁹⁸² T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları, C. IV, Ankara 1985, s.550,551.

⁹⁸³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 2, s.221.

⁹⁸⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 2, s.548.

⁹⁸⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 2, s.797.

Jandarma Komutanlar ve Subaylar ile Memurin ve Askeri Mensuplar Maaşat ve Tahsisatı Fevkaladeleri Hakkındaki Kanun⁹⁸⁶, Evkaf Fazlalarından Alınmakta Olan Malı Maktuun Kaldırılmasına Dair Kanun⁹⁸⁷, Mübadele, Heyeti Vekile Hakkındaki Cumhuriyet Riyaseti Tezkeresi⁹⁸⁸, Mübadele, İmar ve İskan Kanunu⁹⁸⁹, Ziraat Bankası 1923 Senesi Bütçe Kanunu⁹⁹⁰, Evkaf Bütçesine Faslı Mahsus Olarak İki Yüz Elli Bin Lira Tahsisat İlavesi Hakkındaki Kanun⁹⁹¹, Cumhuriyet Riyaseti Bütçe Kanunu⁹⁹², Seyrisefain İdaresinin 1923 Senesi Bütçesinin Sekizinci Merakibi Bahriye Faslına 600.000 Lira Ödenek Eklenmesi Faslına Dair Kanun⁹⁹³, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetiyle Lehistan Hükümeti Arasında Kabul Edilmiş 23 Temmuz 1923 Tarihli Muhadenet Muahedenamesi Hakkındaki Kanun⁹⁹⁴, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetiyle Lehistan Hükümeti Arasında 23 Temmuz 1923 Tarihinde Kabul Edilmiş Ticaret Mukavelenamesi Hakkındaki Kanun⁹⁹⁵, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetiyle Lehistan Hükümeti Arasında 23 Temmuz 1923 Tarihinde Kabul Edilmiş İkamet Muahedenamesi Hakkındaki Kanun⁹⁹⁶, Rusumu Belediye Kanunu'nun İkinci ve Ondördüncü Maddeleri Makamına Kaim Mevaddı Kanuniye⁹⁹⁷, İstiklal Mahkemeleri Kanunu'nun Beşinci Maddesinin Değiştirilmesine Dair Erzurum Milletvekili Cazim Efendi ile Rûfekasının Teklifi Kanunisinin Reddi Hakkındaki Layiha Encümeninin Mazbatasına Dair Oylama⁹⁹⁸, İstiklal Mahkemeleri Kanunu'nun Beşinci Maddesinin

⁹⁸⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 2, s.862.

⁹⁸⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 3, s.41.

⁹⁸⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 3, s.110.

⁹⁸⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 3, s.312.

⁹⁹⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 3, s.628.

⁹⁹¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 3, s.720.

⁹⁹² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 4, s.39.

⁹⁹³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 4, s.41.

⁹⁹⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 4, s.200.

⁹⁹⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 4, s.201.

⁹⁹⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 4, s.202.

⁹⁹⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 4, s.381.

⁹⁹⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 4, s.448.

Değiştirilmesine Dair Erzurum Milletvekili Cazim Efendi ile Rûfekasının Teklifi Kanunisinin Reddi Hakkındaki Layiha Encümeninin Mazbatasına Dair İkinci Defa Yapılan Oylama⁹⁹⁹, Maliye Bakanlığı'ndan İstifa Eden Hasan Fehmi Bey'in Yerine Kangrı Milletvekili Mustafa Abdulhalik Bey'in İntihabedildiğine Dair Riyaseti Cumhur Tezkeresi¹⁰⁰⁰, İstiklal Muharebatı Esnasında Malul Kalan Muvazzaf Mütেকait, İhtiyat, Milli Kuvvetler ve Jandarma Komutan, Subay ve Memurin ve Askeri Mensuplar ile Küçük Subaylar ve Efrada Nakdi Mükafat Verilmesi Hakkındaki Kanunun Birinci Oylaması¹⁰⁰¹, Mükellefiyeti Askeriye Kanun Layihasının (C) Fıkrasındaki Bedeli Nakdi Ahzi Esası Hakkındaki Oylama¹⁰⁰², Mükellefiyeti Askeriye Kanunu'nun 5, 118 ve 121. Maddeleri'nin Düzenlenmesi Hakkındaki Kanun¹⁰⁰³, Memurini Mülkiyenin Tekaüdüne Dair Olan Kanun ile Askeri Tekaüt ve İstifa Kanununda Yazılı Cüzdan Bedelatının Düzenlenmesi Hakkında 1/58 Numaralı Layihai Kanuniye ve Kavanin ve Muvazenei Maliye Encümenleri Mazbataları Hakkındaki Oylama¹⁰⁰⁴, Nafia Bakanlığıne İntihabedilen İstanbul Milletvekili Süleyman Sırrı Bey'e Dair Cumhuriyet Riyaseti Tezkeresi Hakkındaki Oylama¹⁰⁰⁵, Yeniden İnşa Edilecek Türkiye Büyük Millet Meclisi Binasına Sarf Edilmek Üzere 1923 Senei Maliye Bütçesinin 91. Faslına 3. Madde Olarak 114 Bin Lira Eklenmesine Dair İdare Heyetinin (2/178) Numaralı Teklifi Kanunisinin Reddi Hakkındaki Muvazenei Maliye Encümeni Mazbatasının Reddi ile Tahsisatın 1924 Bütçesine Eklenmesi Hakkındaki Kütahya Milletvekili Receb Bey'in Takririnin Oylanması¹⁰⁰⁶, 5 Aralık 1913 Tarihli Zabıtai Sıhhiyei Hayvaniye Kanunu

⁹⁹⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 4, s.485.

¹⁰⁰⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 4, s.660.

¹⁰⁰¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.38.

¹⁰⁰² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.80.

¹⁰⁰³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.125.

¹⁰⁰⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.126.

¹⁰⁰⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.239.

¹⁰⁰⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.516.

Muvakkatinin İkinci Maddesini Eşitleyen Kanunu'nun İkinci Oylaması¹⁰⁰⁷, İstanbul'da Av Tezkeresi Resminin Artırılması Hakkındaki Kanun¹⁰⁰⁸, İstanbul'da Av Tezkeresi Resminin Artırılması Hakkındaki Kanun Hakkındaki İkinci Oylama¹⁰⁰⁹, 1900 – 1901 Doğumlu Tren Müstahdemininin Vazifei Hazırlarında Terklerine Dair Layihai Kanuniye ile Aynı Doğumlu Telgraf Muhabere Memurlarının ve Muallimlerinin Askerlikten İstisnaları Hakkındaki Tekalifi Kanuniyenin Reddine Dair Müdafai Milliye Encümeni Mazbatası Hakkında Yapılan İkinci Oylama¹⁰¹⁰, Telgraf ve Telefon Kanunu¹⁰¹¹, Telgraf ve Telefon Kanununun İkinci Oylaması¹⁰¹², Rize Vilayeti ile Borçka Kazasında Fındık, Portakal, Limon, Mandalina ve Çay Yetiştirilmesi Hakkındaki Kanun¹⁰¹³, Mücadele Milliyede Şehit Olan Gönüllü ve Kuvayı Milliye Subayları ve Efrat Ailelerine Maaş Verilmesine Dair Kanun¹⁰¹⁴, Nisabı Müzakere Kanunu'nun Altıncı ve Sekizinci Maddelerinin Eşitleyen 8 Mart 1923 Tarihli Kanunu'nun Birinci Maddesinin Düzenlenmesi Hakkındaki Kanun¹⁰¹⁵, Belediye Vergi Resimleri Hakkındaki Kanun¹⁰¹⁶, Hakimi Müçtemi Kanunu'nun Maddelerine Geçilmesi Hakkındaki Oylama¹⁰¹⁷, Yeni Heyeti Vekile Hakkındaki Riyaseti Cumhur Tezkeresi¹⁰¹⁸, Evkaf Müdüriyeti Umumiyesinin 1924 Senesi Mart ve Nisan Aylarına Mahsus Geçici Bütçesi¹⁰¹⁹, Orta Tedrisat Kanunu¹⁰²⁰, 1924 Senesi Seyri Sefain İdaresinin Bütçe

¹⁰⁰⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.549.

¹⁰⁰⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.550.

¹⁰⁰⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.551.

¹⁰¹⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.553.

¹⁰¹¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.554.

¹⁰¹² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.599.

¹⁰¹³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.628.

¹⁰¹⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.640.

¹⁰¹⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 6, s.248.

¹⁰¹⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 6, s.397.

¹⁰¹⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 6, s.499.

¹⁰¹⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 7, s.149.

¹⁰¹⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 7, s.297.

¹⁰²⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 7, s.421.

Kanunu¹⁰²¹, 1924 Senesi Ziraat Bankası Bütçe Kanunu¹⁰²², Anadolu Demiryolları İdaresine Dört Yüz Bin Lira İkrazına Dair Kanun¹⁰²³, Merhum Ziya Gökalp Bey'in Ailesinin Terfihine Dair Kanun¹⁰²⁴, Büyük Millet Meclisi'nin 1924 Senesi Bütçesine Ek Ödenek Verilmesi Hakkındaki Kanun¹⁰²⁵, Tarife Kanunu'nun Dördüncü Maddesinin Sani Aşer Fıkrasının Kaldırılması ve Bazı İlaçlar ve Alatu Tıbbiye'nin Gümrük Resminden Muafiyeti Hakkındaki Kanunun¹⁰²⁶, 9 Ocak 1924 Tarih ve 397 Numaralı İstiklal Muharebatı Esnasında Malul Kalan Muvazzaf, Mütেকait, İhtiyat, Milli Kuvvetle ve Jandarma Komutan, Subay, Memurin ve Askeri Mensuplar ile Küçük Subaylar ve Efrada Nakdi Mükafat Verilmesi Hakkında Kanuna Eklenmesine Dair Kanun¹⁰²⁷, 1924 Senesi Bütçesinin Füsul ve Mevaddı Muhtelifesine Ek Ödenek Verilmesine Dair Kanun¹⁰²⁸, Mebanii Milliye İnşaatına Sarfedilmek Üzere Beş Milyon Lira Tahsisat İtasına Dair Olan Kanun¹⁰²⁹, Evkaf Müdüriyeti Umumiyesinin 1924 Senesi Bütçesinin Altıncı Faslının Üçüncü Maddesiyle Faslı Mahsusuna Zamaim İcrasına Dair Kanun¹⁰³⁰, 9 Ocak 1924 Tarih ve 397 Numaralı (İstiklal Muharebatı Esnasında Malul Kalan Muvazzaf, Mütেকait, İhtiyat, Milli Kuvvetle ve Jandarma Komutan, Subay, Memurin ve Askeri Mensuplar ile Küçük Zabtan ve Efrada Nakdi Mükafat Verilmesi Hakkında) Kanuna Eklenmesine Dair Kanun¹⁰³¹, Mübadele, İmar ve İskan Bakanlığının Kaldırılması ile İçişleri Bakanlığına Bağlı Bir Müdüriyeti Umumiyeye Kalbi

¹⁰²¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 7, s.755.

¹⁰²² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 7, s.757.

¹⁰²³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.15.

¹⁰²⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 10, s.193.

¹⁰²⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 10, s.195.

¹⁰²⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 10, s.232.

¹⁰²⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 10, s.351.

¹⁰²⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 10, s.378.

¹⁰²⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 10, s.380.

¹⁰³⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 11, s.38.

¹⁰³¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 11, s.81.

Hakkındaki Kanun Layihasının İkinci Maddesine Dair Oylama¹⁰³², Mübadele, İmar ve İskan Bakanlığı'nın Lağviyle İçişleri Bakanlığına Devri Hakkındaki Kanun'un İkinci Maddesinin Oylanması¹⁰³³, Mübadele, İmar ve İskan Bakanlığı'nın Lağviyle İçişleri Bakanlığına Devri Hakkındaki Kanun'un Heyeti Umumiyesi'nin Oylanması¹⁰³⁴, İspirto Resminin İndirilmesi Hakkında 1924 Tarih ve 470 Numaralı Kanuna Eklenmesine Dair Kanun¹⁰³⁵, Fonotelgraf Kanunu¹⁰³⁶, 12 Nisan 1923 Tarih ve 329 Numaralı (Ziraate Müstamel Olup Hariçten İthal Edilecek Mevadda Müçtaile Gümrük Resmine Dair) Kanunun Beşinci Maddesini Düzenleyen Kanun'un İkinci Oylaması¹⁰³⁷, Fonotelgraf Kanunu'nun İkinci Oylaması¹⁰³⁸, Bahriye Bakanlığı Oluşturulmasına Dair Kanun¹⁰³⁹, Bursa Mebusluğuna İntihap Eden Nurettin Paşa Hakkında İkinci Şube Mazbatasının Oylanması¹⁰⁴⁰, 1924 Senesi Bütçesinin Fusul ve Mevadı Muhtelifisine Ödenek Eklenmesi İtasına ve Bazı Vekaletler Bütçesinde Aktarım Yapılmasına Dair Kanun¹⁰⁴¹, Ziraat Bakanlığının 1924 Senesi Bütçesinde Ziraat Bakanlığına Bağlı Müessesat İnşaatı Namı ile Açılan Fasla Altı Yüz Bin Lira Vazı Hakkındaki Kanun¹⁰⁴², 9 Nisan 1924 Tarih ve 470 Numaralı Men'i Müskirat Kanunu'nun Değiştirilmesine Dair Kanun'un Altıncı Maddesinin Tefsirine Dair Mazbata'nın Oylaması¹⁰⁴³, Afyonkarahisar Vilayeti Musabinin Tehvini İhtiyacı Hakkındaki Kanun¹⁰⁴⁴, Ziraat Müesseselerine Sermaye Vazına Dair Kanun¹⁰⁴⁵, Ereğli – Karadere Şimendiferleri ve İşletmesi Hakkındaki

¹⁰³² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 11, s.82.

¹⁰³³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 11, s.99.

¹⁰³⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 11, s.101.

¹⁰³⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 11, s.132.

¹⁰³⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 11, s.183.

¹⁰³⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 11, s.200.

¹⁰³⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 11, s.202.

¹⁰³⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 11, s.304.

¹⁰⁴⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 12, s.154.

¹⁰⁴¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 12, s.246.

¹⁰⁴² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 12, s.248.

¹⁰⁴³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 12, s.282.

¹⁰⁴⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 12, s.284.

¹⁰⁴⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 12, s.314.

Kanun¹⁰⁴⁶, Bilumun Askeri Malullerin Terfihi Hakkındaki Kanun¹⁰⁴⁷, Aşarın İlgasıyla Yerine İkame Edilecek Vergi Hakkındaki Kanun¹⁰⁴⁸, Telsiz Tesisi Hakkındaki Kanun¹⁰⁴⁹, Adliye Bakanlığının 1924 Senesi Bütçesinde Aktarım Yapılmasına Dair Kanun¹⁰⁵⁰, Matbuata ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesi 1924 Senesi Bütçesine Ödenek Eklenmesi İtasına Dair Kanun¹⁰⁵¹, Posta ve Telgraf Müdüriyeti Umumiyesi 1924 Senesi Bütçesinde Aktarım Yapılmasına Dair Kanun¹⁰⁵², Tütün İdaresi Murakkatesi ve Sigara Kağıdı İnhisarı Kanunu¹⁰⁵³, Öksüz Yurtları Müdüriyeti Umumiyesi'nin 1924 Senesi Bütçesinin Beşinci Faslından Birinci Maddesince Münakale İcrası Hakkındaki Kanun¹⁰⁵⁴, Ankara Şehir Emanetine Birbuçuk Milyon Lira Borç Verilmesi Hakkındaki Kanun¹⁰⁵⁵, 1925 Senesi Muvazenei Umumiye Kanununun Yürürlüğe Girinceye Kadar İfa Olunacak Hizmetler Hakkındaki Kanun¹⁰⁵⁶, Müdafai Miliye Bakanlığının 1925 Bütçesinin 296. Faslına Ödenek Eklenmesi İtasına Dair Kanun¹⁰⁵⁷, Müdafaa-İ Milliye Bakanlığının 1924 Senesi Bütçesine Ödenek Eklenmesi İtasına Dair Kanun¹⁰⁵⁸, Duyunu Umumiye Müdiriyeti Umumiyesi 1924 Senesi Bütçesine Ödenek Eklenmesi Verilmesi Hakkındaki Kanun¹⁰⁵⁹, Evkaf Müdüriyeti Umumiyesinin 1925 Sensi Bütçe Kanununun Yürürlüğe Girinceye Kadar İfa Olunacak Hizmetler Hakkındaki Kanun¹⁰⁶⁰, Seyri Sefain İdaresi 1925 Senesi Bütçe Kanununun

¹⁰⁴⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 12, s.316.

¹⁰⁴⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 13, s.237.

¹⁰⁴⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 14, s.97.

¹⁰⁴⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 14, s.190.

¹⁰⁵⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 14, s.389.

¹⁰⁵¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 14, s.391.

¹⁰⁵² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 14, s.393.

¹⁰⁵³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 14, s.395.

¹⁰⁵⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 14, s.399.

¹⁰⁵⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 14, s.401.

¹⁰⁵⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 14, s.403.

¹⁰⁵⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 15, s.45.

¹⁰⁵⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 15, s.47.

¹⁰⁵⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 15, s.49.

¹⁰⁶⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 15, s.51.

Yürürlüğe Girinceye Kara İfa Olunacak Hizmetler Hakkındaki Kanun¹⁰⁶¹, Erzurum – Sarıkamış – Kars ve Şuabatı Demiryolları İdaresi 1925 Senesi Bütçe Kanununun Yürürlüğe Girinceye Kadar İfa Olunacak Hizmet Hakkındaki Kanun¹⁰⁶², Askeri Fabrikalar Müdüriyeti Umumiyesinin 1925 Senesi Bütçe Kanununu Yürürlüğe Girinceye Kadar İfa Olunacak Hizmet Hakkındaki Kanun¹⁰⁶³, Damga ve Tuz Resimlerinin Artırılmasına ve Pamuk ve Yün Mensucattan İstihlak Resmi Alınmasına Dair Kanun¹⁰⁶⁴Hükümetle Fenerler İdaresi Arasında Kabul Edilmiş İtilafnamelerin Tasdiki Hakkındaki Kanun¹⁰⁶⁵, Himayei Etfal Cemiyetine Furuht Olunacak Arsa Hakkındaki Kanun¹⁰⁶⁶, Takriri Sükûn Kanunu¹⁰⁶⁷, İsmet Paşa Kabinesine Verilen İtimat ve Ademi İtimat Oylaması¹⁰⁶⁸, Hudut ve Sahavil Sıhhiye Müdüriyeti 1925 Senesi Bütçesinin Yürürlüğe Girinceye Kadar Tahakkuk Edecek Hizmetlere Sarf Olunmak Üzere Yirmi Dokuz Bin Liranın Tediyesine Dair Kanun¹⁰⁶⁹, Öksüz Yurtları Müdüriyeti Umumiyesi 1925 Senesi Bütçesinin Yürürlüğe Girinceye Kadar Tahakkuk Edecek Hizmetlere Sarf Olunmak Üzere Altmış Bin Liranın Tediyesine Dair Kanun¹⁰⁷⁰, Darülfunun Emaneti 1925 Senesi Bütçesinin Yürürlüğe Girinceye Kadar Tahakkuk Edecek Hizmetlere Sarf Olunmak Üzere Yirmibeşbin Liranın Tediyesine Dair Kanun¹⁰⁷¹, Harp ve İsyân Sahalarındaki İdarei Örfiye Mıntıklarında Müteşekkil Umum Divanı Harplerden Verilecek İdam Kararlarının Sureti İcrasına Dair Kanun¹⁰⁷², Bahriye

¹⁰⁶¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 15, s.53.

¹⁰⁶² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 15, s.55.

¹⁰⁶³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 15, s.57.

¹⁰⁶⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 15, s.95.

¹⁰⁶⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 15, s.97.

¹⁰⁶⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 15, s.99.

¹⁰⁶⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 15, s.156.

¹⁰⁶⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 15, s.158.

¹⁰⁶⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 15, s.271.

¹⁰⁷⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 15, s.273.

¹⁰⁷¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 15, s.275.

¹⁰⁷² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 16, s.317.

Fevkalade Bütçe Kanunu¹⁰⁷³, Demiryolları İnşaat ve İşletme Müdüriyeti Umumiyesi 1925 Senesi Bütçe Kanunu'nun İkinci Defa Oylaması¹⁰⁷⁴, Türkiye Cumhuriyeti ile Arnavutluk Hükümeti Beyninde Kabul Edilmiş 15 Aralık 1923 Tarihli İkamet Muahedenamesi Hakkındaki Kanun¹⁰⁷⁵, Darülfünun Emanetinin 1925 Senesi Bütçesine Mahsuben Yetmişbeşbin Liranın Sarfiyatı Muvakkate Suretiyle Tesviyesi Hakkındaki Kanun¹⁰⁷⁶, Muvazenei Umumiye Kanunu'nun Onuncu Maddesi Hakkındaki Tay Teklifinin Oylanması¹⁰⁷⁷, Nafia Bakanlığının 1925 Senesi Bütçesinden Demiryolları İnşaatı ve İşletme Müdüriyeti Umumiyesi Mülhak Bütçesine Ödenek Eklenmesi İtasına Dair Kanun¹⁰⁷⁸, Müdafaa-ı Milliye Bakanlığı 1925 Senesi Bütçesinde Münakale İcrası Hakkındaki Kanun¹⁰⁷⁹, Büyük Millet Meclisi 1925 Senesi Bütçesinin Üçüncü Faslına Altmış Bin Lira İlavesi Hakkındaki Kanun¹⁰⁸⁰, Ziraat Bakanlığı Bütçesinin Muhtelif Fasil ve Maddelerine Ceman İki Yüz Elli Bin Liranın Ödenek Eklenmesi Olarak İlavesi Hakkındaki Kanun¹⁰⁸¹, Askeri Fabrikalarına Ait Mevaddı İnhisariyenin Maliye Bakanlığına Devri Hakkındaki Kanun¹⁰⁸², 1925 Senesi Riyaseti Cumhur Bütçesinde Aktarım Yapılmasına ve Ödenek Eklenmesi İtasına Mütedair Kanun¹⁰⁸³, Trablusgarp, Balkan, Harbi Umumi ve İstiklali Milli Muharebatında Şehit Olan Komutanlar ve Subaylar ile Askeri Mensuplarının Bazı Borçlarının Affı Hakkındaki Kanun¹⁰⁸⁴, Açıkta Kalan Ümera ve Subaylar Tahsisatları Hakkındaki Kanun¹⁰⁸⁵, Ticaret Anlaşması

¹⁰⁷³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 17, s.80.

¹⁰⁷⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 17, s.106.

¹⁰⁷⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 17, s.128.

¹⁰⁷⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 17, s.164.

¹⁰⁷⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 17, s.166.

¹⁰⁷⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 19, s.138.

¹⁰⁷⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 19, s.146.

¹⁰⁸⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 19, s.170.

¹⁰⁸¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 19, s.208.

¹⁰⁸² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 19, s.245.

¹⁰⁸³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 19, s.247.

¹⁰⁸⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 19, s.273.

¹⁰⁸⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 20, s.22.

Aktedilmeyen Memleketler Muvaredatından Alınacak Rüssem ile İcabında Mukabelei Bilmisil İcrasına Dair Kanun¹⁰⁸⁶, Türkiye Cumhuriyeti ile Sırp, Hırvat ve Slaven Krallığı Arasında 28 Ekim 1925 Tarihinde Ankara'da Tanzim Olunan Muhadenet Muahedesinin Tasdiki Hakkındaki Kanun¹⁰⁸⁷, Türkiye Dahilinde Piyango Keşidesinin Munhasıran Teyyare Cemiyetine Ait Olduğu Hakkındaki Kanun¹⁰⁸⁸, 1925 Senesi Muvazenei Umumiye Kanununun Beşinci Maddesine Eklenmesine Dair Kanun¹⁰⁸⁹, 1921 Senesi Muvazenei Umumiye Kanununun Sekizinci ve 13 Ocak 1923 Tarihli Avans Kanununun Üçüncü Maddelerine Eklenmesine Dair Kanun¹⁰⁹⁰, Seyrisefain İdaresi 1925 Senesi Bütçesinde Aktarım Yapılmasına ve İdarei Mezkurenin Liman Tahmil ve Tahliye Şirketlerine İştirakine Dair Kanun¹⁰⁹¹, Ticaret Anlaşması Aktedilmeyen Memleketler Muvaredatından Alınacak Rusum ile İcabında Mukabele-İ Bilmisil İcrasına Dair 12 Aralık 1925 Tarihli 691 Numaralı Kanuna Eklenmesine Dair Kanun¹⁰⁹², Şeker İnhisarı Hakkındaki Kanun¹⁰⁹³, Petrol ve Benzin İnhisarına Dair Kanun¹⁰⁹⁴, 3 Nisan 1924 Tarih ve 459 Numaralı Mahsup Kanun'a Eklenmesine Dair Kanun¹⁰⁹⁵, 12 Şubat 1924 Tarih ve 410 Numaralı Sayım Kanunu'nun Altıncı Maddesini Eşitleyen Kanun'un İkinci Oylaması¹⁰⁹⁶, Hudut ve Sevahil Sıhhiye Müdüriyeti 1925 Senesi Bütçesinden Aktarım Yapılmasına Dair Kanun¹⁰⁹⁷, Muhessesatı Zatiye Müdüriyeti 1925 Senesi Bütçesine Ödenek Eklenmesi İlavesi Hakkındaki Kanunun

¹⁰⁸⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 20, s.118.

¹⁰⁸⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 20, s.326.

¹⁰⁸⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 21, s.97.

¹⁰⁸⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 21, s.149.

¹⁰⁹⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 21, s.150.

¹⁰⁹¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 21, s.174.

¹⁰⁹² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 21, s.204.

¹⁰⁹³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 21, s.266.

¹⁰⁹⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 21, s.268.

¹⁰⁹⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 21, s.270.

¹⁰⁹⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 21, s.321.

¹⁰⁹⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 21, s.323.

İkinci Oylaması¹⁰⁹⁸, Tütün İdarei Muvakkatesi ve Sigara Kağıdı İnhisarına Mütedair Kanunun Temdidi Ahkamı Hakkındaki Kanun¹⁰⁹⁹, Türkiye Cumhuriyeti ile İçtimai Şuralar Cumhuriyetleri İttihade Hükümeti Arasında İmza Olunan Bitaraflık Muahedenamesiyle Bağlı Olan Üç Protokolün Tasdiki Hakkındaki Kanun¹¹⁰⁰, İstiklal Mahakimi Kanunu'nun Düzenlenmesi Hakkındaki Kanun¹¹⁰¹, Mukavelatı Ticariye Tetkik İdaresi Hakkındaki Kanun¹¹⁰², Ankara Hukuk Mektebinde Öğretmen Olan Mebuslara Maaş Verilip Verilmeyeceği Hakkındaki Tefsir Mazbatasının Oylanması¹¹⁰³, İstanbul Tahmil ve Tahliye Türk Anonim Şirketinin Borç Edeceği Yarım Milyon Liraya Maliye Bakanlığının Kafaletine Dair Kanun'un¹¹⁰⁴, Beynelmilel İktisadiyat Heyeti Namiyle Bir Daire Oluşturulması Hakkındaki Kanun¹¹⁰⁵, Merhum Saruhan Milletvekili Reşat Bey'in Ailesine Vatana Hizmet Kaleminden Maaş Tahsisi Hakkındaki Kanun¹¹⁰⁶, Dışişleri Bakanlığı 1925 Senesi Bütçesine Tahsisatı Fevkalade İlavesi Hakkındaki Kanun¹¹⁰⁷, Kazanç Vergisi Kanunu¹¹⁰⁸, Dışişleri Bakanlığı Bütçesine Tahsisatı Fevkalade İlavesi Hakkındaki Kanun'un İkinci Oylaması¹¹⁰⁹, Kazanç Vergisi Kanunu'nun İkinci Oylaması¹¹¹⁰, Büyük Millet Meclisi Divanı Riyaseti Azasına Tazminat Verilmesi Hakkındaki Kanun¹¹¹¹, 1925 Senesimuvazenesi Umumiye Kanununa Eklenmesine Dair Kanun¹¹¹², Anadolu Bağdat Demiryolları ve Haydarpaşa

¹⁰⁹⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 21, s.325.

¹⁰⁹⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.123.

¹¹⁰⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.160.

¹¹⁰¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.162.

¹¹⁰² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.186.

¹¹⁰³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.188.

¹¹⁰⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.213.

¹¹⁰⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.219.

¹¹⁰⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.307.

¹¹⁰⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.310.

¹¹⁰⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.313.

¹¹⁰⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.363.

¹¹¹⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.366.

¹¹¹¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.369.

¹¹¹² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.372.

Limanı Rıhtım İdaresinin 1926 Senesi Bütçesi Hakkındaki Kanun¹¹¹³, Anadolu Bağdat Demiryolları ve Haydarpaşa Limanı Rıhtım İdaresinin 1926 Senesi Bütçesine Mahsus Fevkalade Bütçe Hakkındaki Kanun¹¹¹⁴, Seyrisefain İdaresinin 1926 Senesi Bütçesi Kanunu¹¹¹⁵, Karadeniz Boğazı Tahlisiye İdaresinin 1926 Senesi Bütçesinin Kabul ve Tasdikine Kadar İfa Olunacak Hizmetler Hakkındaki Kanun¹¹¹⁶, Erzurum – Kars – Sarıkamış ve Şuabatı Demiryolları İdaresine Ait Üç Aylık Ödenek Eklenmesi Kanunu'nun Mevkii Meritietine Vazına Kadar İfa Olunacak Hizmetler Hakkındaki Kanun¹¹¹⁷, Sınır ve Sahil Sağlığı Müdüriyetinin Üç Aylık İhtiyacatı İçin Ödenek Eklenmesi Verilmesi Hakkındaki Kanun¹¹¹⁸, Demiryolları İnşaat ve İşletme Müdüriyeti Umumiyesine Ait Üç Aylık Ödenek Eklenmesi Kanunu'nun Mevkii Meriyeti Vazına Kadar İfa Olunacak Hizmetler Hakkındaki Kanun¹¹¹⁹, Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu¹¹²⁰, Denizlide Şamlı Çiftliği Dahilindeki Araziye Bedeli İcar Olarak Tahakkuk Ettirilip Tahsil Edilemeyen Mebaliğin Affı Hakkındaki Kanun¹¹²¹, Sınır ve Sahil Sağlığı Müdüriyetinin 1926 Senesi Bütçesi Hakkındaki Kanun¹¹²², Türkiye Cumhuriyeti ile Danimarka Kraliyeti Arasında Kabul Edilmiş Muhadenet Muahedenamesinin Tasdiki Hakkındaki Kanun¹¹²³, Askeri Tayinet ve Yem Bedeli Kanunu Muvakkatinin Yedinci ve Dokuzuncu Maddelerine Tezyil Olunacak Fıkarak Hakkındaki Kanun¹¹²⁴, Müdafaa-İ Milliye Bakanlığının 1925 Senesi Bütçesine Ödenek Eklenmesi ve Fevkalade İtasına

¹¹¹³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.398.

¹¹¹⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.401.

¹¹¹⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.404.

¹¹¹⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.407.

¹¹¹⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.410.

¹¹¹⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.413.

¹¹¹⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 22, s.416.

¹¹²⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 24, s.42.

¹¹²¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 24, s.97.

¹¹²² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 24, s.101.

¹¹²³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 24, s.103.

¹¹²⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 24, s.121.

Dair Kanun¹¹²⁵, Zabıta Saydii ve İstanbul ve Tevabii Balıkhaneye İdareleri Nizamnamelerinin Bazı Mevaddına Eşitleyen Kanun¹¹²⁶, Mektep Kitaplarının Maarif Bakanlığınca Tabii Hakkındaki Kanun¹¹²⁷, Lise ve Orta Mektep Talebelerinden Nihari Ücreti Alınmamasına Dair Kanun¹¹²⁸, Stokholm’de İmza Edilmiş Olan Postaya Ait Hususatin Tasdiki Hakkındaki Kanun¹¹²⁹, Pasaport Kanununun 17. ve 18. Maddelerine Birer Fıkra Eklenmesi Hakkındaki Kanun¹¹³⁰, Posta Kanununun 12. Maddesinin Düzenlenmesi Hakkındaki Kanun¹¹³¹, Emlak ve Eytam Bankası Kanunu¹¹³², Türkiye Cumhuriyeti ile İran Devleti Arasında 23 Nisan 1926 Tarihinde Tahran’da Tanzim ve İmza Olunan Emniyet ve Muhadenet Muahedenamesinin Tasdiki Hakkındaki Kanun¹¹³³, İstanbul Darülfunun 1926 Senesi Bütçe Kanunu¹¹³⁴, 1926 Senesi Muvazenei Umumiye Kanunu¹¹³⁵, Erzurum – Kars – Sarıkamış ve Şuabatı Demiryolları İdaresinin 1926 Senesi Bütçesi Hakkındaki Kanun¹¹³⁶, Demiryolları İnşaat ve İşletme Müdüriyeti Umumiyesi’nin 1926 Senesi Bütçe Kanunu¹¹³⁷, Evkaf Müdüriyeti Umumiyesi’nin 1926 Senesi Bütçe Kanunu¹¹³⁸, Türkiye ile Bulgaristan Arasında İmza Olunan Muhadenet Ahitnamesi ve Umumi Bir Protokol ile İkamet Mukavelenamesi’nin Tasdiki Hakkındaki Kanun¹¹³⁹, Muhassesatı Zatiye 1925 Senesi Bütçesine Ödenek Eklenmesi İlavesine Dair Kanun¹¹⁴⁰, Ankara Şehri Otomatik Telefon Kanunu’na Dair Kanun

¹¹²⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 24, s.148.

¹¹²⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 24, s.192.

¹¹²⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 24, s.208.

¹¹²⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 24, s.211.

¹¹²⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.85.

¹¹³⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.88.

¹¹³¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.114.

¹¹³² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.350.

¹¹³³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.412.

¹¹³⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.451.

¹¹³⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.504.

¹¹³⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.507.

¹¹³⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.510.

¹¹³⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.513.

¹¹³⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.666.

¹¹⁴⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.669.

Layihası¹¹⁴¹, Teşkilatı Mülkiye Kanunu¹¹⁴², İskan Kanunu¹¹⁴³, Ermeni Suikast Komiteleri Tarafından Şehit Edilen veya Bu Uğurda Süveri Mühtelifle ile Dışarı Gadrolan Ricalin Ailelerine Verilecek Emlak ve Arazi Hakkındaki Kanun¹¹⁴⁴, Gümrük Tarifei Umumiyesi'nde Bazı Tadilat İcrasına Dair Kanun¹¹⁴⁵, Harekatı Askeri Halinde Subaylar ve Memurini Askeriyeye Bir Nefer Tayını Verilmesi Hakkındaki Kanun¹¹⁴⁶, Kazanç Vergisine Munzam Vilayet İdaresi Hususiyetleri ve Belediye Hisseleri Hakkındaki Kanun¹¹⁴⁷, Harekatı Askeri Halinde Subaylar ve Memurini Askeriyeye Bir Nefer Tayını Verilmesi Hakkındaki Kanun'un İkinci Oylaması¹¹⁴⁸, Ankara ve İstanbul İnzibat ve Küçük Subaylar Efradına Müteferrika Verilmesi Hakkındaki Kanun¹¹⁴⁹, Trablusgarp, Balkan Harbi Umumi ve İstiklal Muharebatında Şehit Olan Komutanlar ve Subaylar ile Askeri Mensuplarının Bazı Borçlarının Affı Hakkındaki 2 Aralık 1925 Tarihli Kanun'un Birinci Maddesine Bir Fıkra Eklenmesine Dair Kanun¹¹⁵⁰, Hava Sınıfı Subaylar ve Mensubine Verilecek Zamaim ve Tazminat Hakkındaki Kanun¹¹⁵¹, Gümrük Tarifei Umumiyesi'nde Bazı Tadilat İcrasına Dair Kanun'un İkinci Oylaması¹¹⁵², Orman Nizamnamesi'nin 16. Maddesi Mucibince Alınacak Yaylakiye Resminin Kaldırılması Hakkındaki Kanun¹¹⁵³, Ankara ve İstanbul'daki Askeri İnzibat Kıttaatı Küçük Subaylar ve Efradına Müteferrika Verilemesi Hakkındaki Kanun'un İkinci Oylaması¹¹⁵⁴, Trablusgarp, Balkan Harbi Umumi ve İstiklal Muharebatında Şehit Olan

¹¹⁴¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.672.

¹¹⁴² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.675.

¹¹⁴³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.677.

¹¹⁴⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.680.

¹¹⁴⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.683.

¹¹⁴⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.686.

¹¹⁴⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.689.

¹¹⁴⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.717.

¹¹⁴⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.719.

¹¹⁵⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.723.

¹¹⁵¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.726.

¹¹⁵² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.735.

¹¹⁵³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 25, s.740.

¹¹⁵⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.24.

Komutanlar ve Subaylar ile Askeri Mensuplarının Bazı Borçlarının Affı Hakkındaki 2 Aralık 1925 Tarihli Kanun'un Birinci Maddesine Bir Fıkra Eklenmesine Dair Kanun'un İkinci Oylaması¹¹⁵⁵, Orman Nizamnamesi'nin 16. Maddesi Mucibince Alınacak Yaylakiye Resminin Kaldırılması Hakkındaki Kanun'un İkinci Oylaması¹¹⁵⁶, Resmi Munzam Pullarının Kaldırılmasına ve El İlanlarına Ait Resmin Yirmi Paraya İndirilmesine Dair Kanun¹¹⁵⁷, Tekait Maaşıyla Muallim ve Müderrislik, Doktor, Eczacı, Baytar, Mühendis ve Kondüktörlük Maaşlarının Bir Zat Uhdesinde İştima Edebileceği Hakkındaki Kanun¹¹⁵⁸, Evkaf Müdüriyeti Umumiyesince Ankara'da İnşa Edilecek Hayrat ve Akarat İçin Bir Milyon Lira Tahsisi Hakkındaki Kanun¹¹⁵⁹, Gümrük Tarifei Umumiyesine Müteallik Kanun'un Sekizinci Maddesine Eklenmesine Dair Kanun¹¹⁶⁰, Memurini Dışışleri Harcırahları Hakkındaki 3 Nisan 1917 Tarihli Kanun'a Eklenmesine Dair Kanun¹¹⁶¹, Gümrük Tarife-i Umumiyesine Müteallik Kanunun Düzenleyen Sekizinci Maddesine Eklenmesine Dair Kanun¹¹⁶², İslah ve Teksiri Hayvanat Hakkındaki Kanun¹¹⁶³, Gümrük Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Düzenlenmesi Hakkındaki Kanun¹¹⁶⁴, Gümrük Tarifei Umumiyesine Müteallik Kanun'un Bazı Maddelerini Eşitleyen Kanun'un İkinci Oylaması¹¹⁶⁵, Gümrük Kanunu'na Eklenmesine Dair Mevad Hakkındaki Kanun'un İkinci Oylaması¹¹⁶⁶, Tütün İdaresi Muvakkatesi ve Sigara Kağıdı İnhisarı Hakkında 26 Şubat 1925 Tarih ve 588 Numaralı Kanun'a

¹¹⁵⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.27.

¹¹⁵⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.30.

¹¹⁵⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.35.

¹¹⁵⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.38.

¹¹⁵⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.44.

¹¹⁶⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.73.

¹¹⁶¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.76.

¹¹⁶² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.125.

¹¹⁶³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.131.

¹¹⁶⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.133.

¹¹⁶⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.184.

¹¹⁶⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.187.

Eklenmesine Dair Kanun'un İkinci Oylaması¹¹⁶⁷, Türkiye Cumhuriyeti ile Beynelmîlel Ukut Mucibince Suriye ve Lübnan Üzerinde Haiz Olduğu Salahiyete Müsteniden Hareket Eden Fransız Cumhuriyeti Beyninde Mümza Muhadenet ve Münesebatı Hasenei Hemcivari Mukavelenamesinin Onayı Hakkındaki Kanun¹¹⁶⁸, Türkiye – İngiltere ve Irak Beyninde Ankara'da 5 Haziran 1926 Tarihinde Akdolunan Hudut ve Münesebatı Hasenei Hemcivari Muahadenamesinin Onayı Hakkındaki Kanun¹¹⁶⁹, Ord,U Bahriye ve Jandarma Zabitanı Hakkındaki Kanun¹¹⁷⁰, Manisa, Kasaba ve Alaşehir Kazalarındaki Emvali Metruke Bağlarından, Dolu Sebebiyle Hasara Uğrayanlara Ait Bedeli İcra Bakiyesinin Affı Hakkındaki Kanun¹¹⁷¹, Beynelmîlel Yataklı Vagonlar Şirketine Ait Yataklı ve Yemekli Vagonların Gümrük Resminden Muafiyetine Dair Kanun'un¹¹⁷², Dini ve Milli Bayram Günlerinde İstimal Edilecek Hilali Ahmer Şefkat Pulları Hakkındaki Kanun¹¹⁷³, Türk ve Şark Halı Kilimlerinin Kabulü Geçici Usulüne Uygun Olarak İthaline Dair Kanun'un İkinci Oylaması¹¹⁷⁴, Türkiye Cumhuriyeti ile Suriye ve Lübnan Hükümetleri Arasında Aktolunan Suriye – Lübnan Gümrük İtilafnamesinin Tasdiki Hakkındaki Kanun¹¹⁷⁵, Umumi İstihlak ve Eğlence Hususi İstihlak Vergileri Hakkındaki Kanuna Eklenmesine Dair Kanun¹¹⁷⁶, Kazanç Vergisi Hakkındaki 27 Şubat 1926 Tarihli Kanun'un İkinci Maddesine Bazı Fıkârat Eklenmesine Dair Kanun¹¹⁷⁷, Şurayı Devletin Memurin Muhakematına Mûteallik Vazaifin Sureti İfası Hakkındaki Kanuna Eklenmesine Dair 19 Nisan 1925 Tarihli Kanunun İkinci Maddesinin

¹¹⁶⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.190.

¹¹⁶⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.193.

¹¹⁶⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.196.

¹¹⁷⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.199.

¹¹⁷¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.202.

¹¹⁷² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.204.

¹¹⁷³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.248.

¹¹⁷⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.251.

¹¹⁷⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.254.

¹¹⁷⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.257.

¹¹⁷⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.259.

Değiştirilmesine Dair Kanun¹¹⁷⁸, Türk Teyyare Cemiyetinin Bazı Muemalatında Umumi İstihlak ve Eğlence ve Hususi İstihlak Vertgilerinde Muafiyeti Hakkındaki Kanun¹¹⁷⁹, Devlet Demiryolları İstimlak Kanunu¹¹⁸⁰, Sıcak ve Soğuk Maden Sularının İstisması ile Kaplıca Tesisatı Hakkındaki Kanun¹¹⁸¹, Öksüz Yurtları Müdüriyeti Umumiyesi Muhasebe Teşkilatının Kaldırılması Hakkındaki Kanun¹¹⁸², Maliye Bakanlığı 1926 Senesi Bütçesine Üç Bin Dört Yüz Lira Tahsisat Fevkalade İlavesi Hakkındaki Kanun¹¹⁸³, İstihlas Sırasında Trakya'ya İzam Kılınan Memurini Zabıtaya Verilen Harcırahlar Hakkındaki Kanun¹¹⁸⁴, Hilal-i Ahmer Şefkat ve Hatıra Pullarının İkasına Dair 8 Haziran 1926 Tarih ve 919 Numaralı Kanunun Birinci Maddesini Eşitleyen Kanun¹¹⁸⁵, Damga Pulları Küsüratının Kuruşa İblağına Mütedair Hükümün Hazine Pullarına Da Teşmili Hakkındaki Kanun¹¹⁸⁶, Seyri Sefain İdaresinin 1926 Senesi Bütçesine Üç Yüz Kırk Sekiz Bin Lira Ödenek Eklenmesi Verilmesi Hakkındaki Kanun¹¹⁸⁷, Musakkafat Vergisi Hakkındaki 14 Haziran 1910 Tarihli Kanunun Dördüncü Maddesinin Sekizinci Fıkrasının Kaldırılmasına Mütedair Kanun¹¹⁸⁸, Mücadele-İ Milliyeye İştirak Etmeyen Memurin Hakkındaki Kanuna Bir Madde İlavesine Dair Kanun¹¹⁸⁹, Ecza Ticarethaneleriyle Sanat ve Ziraat İşlerinde Kullanılan Zehirli ve Mesir Maddelerinin Satıldığı Dükkanlara Mahsus Kanunun İkinci Oylaması¹¹⁹⁰, Buca ve Kemalpaşa Havalesindeki Emvali Metruke Bağlarından Dolu Hasebiyle Hasara

¹¹⁷⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.300.

¹¹⁷⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.302.

¹¹⁸⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.305.

¹¹⁸¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.309.

¹¹⁸² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 26, s.333.

¹¹⁸³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 27, s.58.

¹¹⁸⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 27, s.61.

¹¹⁸⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 28, s.76.

¹¹⁸⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 28, s.79.

¹¹⁸⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 28, s.82.

¹¹⁸⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 29, s.9.

¹¹⁸⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 29, s.111.

¹¹⁹⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 30, s.30.

Uğrayanlara Ait Bedeli İcar Bakiyesinin Affı Hakkındaki Kanun¹¹⁹¹, Evkaf Müdüriyeti Umumiyesinin 1926 Senesi Bütçesinde Aktarım Yapılmasına Dair Kanun¹¹⁹², Umum Jandarma Kumandanlığı ile Dışişleri Bakanlığının 1926 Senesi Bütçelerinden Aktarım Yapılmasına Dair Kanun¹¹⁹³, Binaların Numaralanması ve Sokalara İsim Verilmesi Hakkındaki Kanun¹¹⁹⁴, Gayri Akit Devletlerle Geçici Ticari İtilafnamaeler Aktine Dair 12 Aralık 1925 Tarih Be 691 Numaralı Kanununun Birinci Maddesini Eşitleyen Kanun¹¹⁹⁵, Devletçe İnşa Edilecek Limanlar İçin İstismal Edilecek Gayri Menkulat ve Mevaddı İnşaiye Hakkındaki Kanun¹¹⁹⁶, Türkiye Cumhuriyeti ile Alman Hükümeti Arasında Kabul Edilmiş Ticaret Muahedenamesinin Tasdiki Hakkındaki Kanun¹¹⁹⁷, Muhtelif Devairin 1926 Senesi Maliye Bütçelerine Ödenek Eklenmesi ve Fevkalade İtasına ve Bazı Devair Bütçelerine Aktarım Yapılmasına Dair Kanun¹¹⁹⁸, Hariçten Getirilen Glüten ve Mamulatından Alınacak Gümrük Resmi Hakkındaki Kanun¹¹⁹⁹, Beynelmillel Yataklı Vagonlar Şirketine Ait Yataklı ve Yemekli Vagonların Gümrük Resminden Muafiyetine Dair Olan Kanuna Eklenmesine Dair Kanun¹²⁰⁰, Türkiye ile Estonya Arasında Kabul Edilmiş Muahedenamesinin Tasdiki Hakkındaki Kanun¹²⁰¹, Türkiye ile Estonya Arasında Kabul Edilmiş Muhadenet Muahedenamesinin Tasdiki Hakkındaki Kanun¹²⁰², Muhtelif Devairin 1926 Senei Maliye Bütçelerinde Aktarım Yapılmasına Dair Kanun¹²⁰³, Evkaf Müdüriyeti Umumiyesinin 1926 Senesi Bütçesinde

¹¹⁹¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 30, s.73.

¹¹⁹² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 30, s.120.

¹¹⁹³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 30, s.123.

¹¹⁹⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 31, s.18.

¹¹⁹⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 31, s.21.

¹¹⁹⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 31, s.23.

¹¹⁹⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 31, s.138.

¹¹⁹⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 31, s.141.

¹¹⁹⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.94.

¹²⁰⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.97.

¹²⁰¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.149.

¹²⁰² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.149.

¹²⁰³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 32, s.152.

Aktarım Yapılmasına Dair Kanun¹²⁰⁴, Aydın Hattı İtilafnamesinin İmza ve Teatisti Mezuniyetine Dair Kanun¹²⁰⁵, Askeri Maşatına Mütedair ve 22 Ekim 1923 Tarih ve 360 Numaralı Kanunun Beşinci Maddesinin Düzenlenmesi Hakkındaki Kanun¹²⁰⁶, Devlet Demiryollarıyla Liman ve Su İşleri İçin İkiyüz Milyon Liralık Bono İhracı Hakkındaki 25 Aralık 1926 Tarih ve 944 Numaralı Kanuna Eklenmesine Dair Kanun¹²⁰⁷, Tütün İdaresi Muvakkatı ve Sigara Kağıdı İnhisarına Mütedair 7 Haziran 1926 Tarih ve 907 Numaralı Kanuna Bir Madde Eklenmesine Dair Kanun¹²⁰⁸, Harcırak Kararnamesine Eklenmesine Dair Kanun¹²⁰⁹, Maliye Bakanlığının 1927 Senesi Bütçesine Ödenek Eklenmesi İtasına Dair Kanun¹²¹⁰, Öğretmen Merhum Dr. Vasfi Beyin Refikasıyla Mahdumlarına Vatana Hizmet Kaleminden Maaş Verilmesine Dair Kanun¹²¹¹, Sivas Valisi Merhum Reşit Paşa Ailesine Vatana Hizmet Kaleminden Maaş Tahsisi Hakkındaki Kanun¹²¹², Çorum Milletvekili Merhum Ferit Beyin Zevcesiyle Mahdumlarına Vatana Hizmet Kaleminden Maaş Tahsisatı Hakkındaki Kanun¹²¹³, Bazı Eşhasın Şark Menafıkından Garp Vilayetlerine Nakilleri Hakkındaki Kanun¹²¹⁴, Samsun Limanının İnşası Hakkındaki 25 Aralık 1926 Tarihli Kanunu Eşitleyen Kanun¹²¹⁵, Seyri Sefain Müdüriyeti Umumiyesinin Sureti İdaresi Hakkındaki 4 Nisan 1925 Tarihli Kanunun Üçüncü Maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanun¹²¹⁶, Mersin Limanının İnşası Hakkındaki 19 Nisan 1924 Tarihli Kanunun Değiştirilmesine Dair Kanun¹²¹⁷Büyük

¹²⁰⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.84.

¹²⁰⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.90.

¹²⁰⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.93.

¹²⁰⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.95.

¹²⁰⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.101.

¹²⁰⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.183.

¹²¹⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.186.

¹²¹¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.189.

¹²¹² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.208.

¹²¹³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.210.

¹²¹⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.213.

¹²¹⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.217.

¹²¹⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.219.

¹²¹⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.223.

Millet Meclisi Riyaset-İ Cumhuriyet ve Divan-ı Muhasebat Bütçeleri 1924 ve 1925 Seneleri Hesabı Katileri Hakkındaki Kanun¹²¹⁸, İstanbul Milletvekili Merhum Abdurrahman Şeref Bey'in Kerimelerine Vatana Hizmet Kaleminden Maaş Tahsisi Hakkındaki Kanun¹²¹⁹, Şeyhülislam Merhum Musa Kazım Efendinin Zevcesi Aliye Hanıma Vatana Hizmet Kaleminden Maaş Verilmesine Dair Olan Kanun¹²²⁰, Sivas Valisi Esbakı Merhum Reşit Paşanın Ailesine Vatana Hizmet Kaleminden Maaş Tahsisi Hakkındaki Kanun¹²²¹, Ziraat ve Baytar Enstitüleriyle Ali Mektepleri Tesisine ve Ziraat Tedrisatının İslahına Dair Olan Kanunun İkinci Oylaması¹²²², Oyun Kağıtları Hakkındaki Kanun¹²²³, Türkiye Cumhuriyeti ile İsviçre Hükümeti Arasında Akit ve İmza Olunan Ticaret Muahednamesinin Tasdiki Hakkındaki Kanun¹²²⁴, Himaye-İ Etfal Cemiyetine Ait Evrakın Damga Resminden İstisnası Hakkındaki Kanun¹²²⁵, Devlet ve Vilayet Yollarının Tevhidi Hakkındaki Kanun¹²²⁶, Serbest Mıntıka Hakkındaki Kanun¹²²⁷, Maarif Vergisi Kanunu¹²²⁸, Devlet ve Vilayet Yollarının Tevhidi Hakkındaki Kanun¹²²⁹, Tahtelbahirde İstihdam Olacak Efrada Verilecek Zamaim ve Tazminat Hakkındaki Kanun¹²³⁰, Dalgıç Subaylar ve Efradına Verilecek Zamaim Hakkındaki Kanun¹²³¹, İhracatı Umumiye İçin Celp Olunacak Madeni Boruların Gümrük Resminden İstisnası Hakkındaki 16v Nisan 1923 Tarihli Kanuna Eklenmesine Dair

¹²¹⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.225.

¹²¹⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.281.

¹²²⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.290.

¹²²¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.293.

¹²²² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.325.

¹²²³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.328.

¹²²⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.467.

¹²²⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.470.

¹²²⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.473.

¹²²⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.476.

¹²²⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.479.

¹²²⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.545.

¹²³⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.572.

¹²³¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.575.

Kanun¹²³², Mirliiva Celal Paşa Kerimeleri Seniye, Hadiye, ve Redife Hanımlara Vatana Hizmet Kaleminden Maaş Tahsisi Hakkındaki Kanunun İkinci Oylaması¹²³³, Şehbenderlik Rusumu Kanunu¹²³⁴, Kayseri Belediyesince Üçyüzbin Liraya Kadar Edilecek İstikraza Hazinesinin Kefaletine Dair Kanun¹²³⁵, Riyaset-İ Cumhur 1927 Senei Maliyesi Bütçesinde Aktarım Yapılmasına Dair Kanun¹²³⁶, Kütahya Milletvekili Sabıkı Merhum Seyfi Efendi Kerimesi ile Mahdumuna Vatana Hizmet Kaleminden Maaş Verilmesine Dair Kanun¹²³⁷, Hükümetle Estern Kumpanyası Arasında Kabul Edilmiş Muvakalename ile Zeyillerinin İmza ve Teatisine Mezuniyet Verilmesine Dair Kanun¹²³⁸, İtalyan ve Balkan Harpleriyle Harbi Umumide Dışarı Maluliyet Olanlardan İstiklal Muharebatına İştirak Edenlerin 8 Şubat 1925 Tarihli ve 551 Numaralı Kanundan İstifadeleri Hakkındaki Kanun¹²³⁹, Şuray-I Devletin İfayı Vazifeye Mübaşeretine Kadar Memurin Muhakemat Encümeni ile Tetkik Heyeti Azası Hakkı Huzurlarının ve Mezkur Encümen ve Heyeti Memurin Maaşı ve Tahsisatının Sureti Tesviyesine Dair Kanun¹²⁴⁰, Eğlence ve Husui İstihlak Vergisi Hakkındaki 13 Şubat 1926 Tarih ve 737 Numaralı Kanunun İkinci Maddesiyle Umumi İstihlak Vergileri Hakkındaki Kanunlara Eklenmesine Dair 9 Haziran 1926 Tarih ve 924 Numaralı Kanunun Onuncu Maddesinin Değiştirilmesine Dair Kanun¹²⁴¹, 8 Aralık 1926 Tarihinde Kars'ta İmza Edilen Sular İtilafnamesiyle Serdarabad Barajının İnşasına Dair Eklenmesine Dair Protokolün Tasdikine Dair Kanun¹²⁴², Ali İktisat Meclis Oluşturulması Hakkındaki Kanun¹²⁴³, Rize

¹²³² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.646.

¹²³³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.649.

¹²³⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.655.

¹²³⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.661.

¹²³⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.670.

¹²³⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.801.

¹²³⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.807.

¹²³⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.813.

¹²⁴⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.216.

¹²⁴¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.819.

¹²⁴² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.822.

Milletvekili Merhum Rauf Bey'in Zevcesiyle Kerimelerine Vatana Hizmet Kaleminden Maaş Verilmesine Dair Kanun¹²⁴⁴, Posta Kanunu ile Telgraf ve Telefon Kanununun Bazı Maddelerinin Eşitleyen Kanun¹²⁴⁵ Mardin Milletvekili Sabıkı Merhum Derviş Bey'in Zevcesine Vatana Hizmet Kaleminden Maaş Verilmesine Dair Kanun¹²⁴⁶

3.5.2. Mustafa Vasfi Bey'in Red Oyu Kullandığı Kanunlar, Kanun Değişiklikler, Tezkereler ve Mazbatalar

Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun Müzakeresinin Adedi Mürettebin Sülasanı Ekseriyetinin Mevcut Bulunmasına Dair Bozok Milletvekili Süleyman Sırrı Bey'in Takriri Hakkındaki Oylama¹²⁴⁷, Türk Şairi Abdulhak Hamid Beye Kaydı Hayat Sartıyla Vatana Hizmet Kaleminden Maaş Tahsisi Hakkındaki Kanun¹²⁴⁸

Mustafa Vasfi Bey'in meclis çalışmalarındaki aktif yaşantısını katıldığı oylamalarda görmek mümkündür. Zira kendisinin katıldığı oylamalara bakıldığında ülke meselelerine olan yoğun ilgisinin bulunduğu açıkça görülmektedir. Mustafa Vasfi Bey mecliste yapılan oylamalarda 263 kabul ve 2 ret oyu kullanmış olup çekimser oyu bulunmamaktadır.

4. HACI KAMİL EFENDİ'NİN MECLİS ÇALIŞMALARI

Hacı Kamil Efendi'nin meclis çalışmalarının geneline bakıldığında kendisinin aktif bir şekilde faaliyet gösterdiğini söylemek mümkün değildir. Ancak bu durumu Hacı Kamil Efendi'nin ülke sorunlarına kayıtsız kaldığı şeklinde değerlendirilmesi de

¹²⁴³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.828.

¹²⁴⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.831.

¹²⁴⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.234.

¹²⁴⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.849.

¹²⁴⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 7, s.255.

¹²⁴⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 7, s.756.

yanlış olur. Çünkü yaptığımız araştırmalarda böyle bir belge ya da bilgiye ulaşamadığımız gibi kendisinin geçirdiği rahatsızlığın uzun sürmesi bunda etkili olduğu kanaatine ulaşmış bulunmaktayız.

Hacı Kamil Efendi'nin meclisteki faaliyetleri incelendiğinde kendisinin uyumlu bir milletvekili olduğu, muhalif bir tutum sergilemediği söylenebilir. Zira ikinci meclis döneminde kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası üyeleri arasında yer almaması bu bilgiyi güçlendirmektedir.

Hacı Kamil Efendi hakkında elimizde bulunan kısıtlı bilgiler dahilinde meclis çalışmalarını; meclise verdiği takrirler, kanun teklifleri, meclis konuşmaları, komisyon çalışmaları ve katıldığı oylamalar üzere beş bölüm halinde incelenerek aşağıya çıkartılmıştır.

4.1. Hacı Kamil Efendi'nin Verdiği Takrirler

Sivas Milletvekili Rasim Efendi ve arkadaşları tarafından, Temyiz Mahkemeleri Teşkilatı Kanunu'nun birinci maddesinde öngörülen temyiz mahkemesi merkezinin Sivas'tan, Konya veya Eskişehir'e nakledilmesi konusu hakkında Hacı Kamil Efendi'in de imzasının bulunduğu bir takrir verilmiştir.¹²⁴⁹ Bu takrire göre temyiz mahkeme merkezinin değiştirilmeyerek Sivas ilinde kalması istenmiştir. Ancak yapılan oylama neticesinde takrir kabul edilmemiştir.¹²⁵⁰

¹²⁴⁹ Bu takrire Mustafa Vasfi Bey de destek vermiştir.

¹²⁵⁰ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem)**, C. 3, s.378,380.

Hacı Kamil Efendi ve arkadaşları¹²⁵¹ “Fatsa Reşadiye yolunun inşa edilmesi için Nafia Bakanlığı'nın 1924 senesi bütçesinden on bin lira ayrılmasına dair”¹²⁵² bir temenni takriri vermişlerdir.¹²⁵³ Verilen bu takrir, temenni takriri olmasından dolayı meclis başkanı Ali Fethi Bey tarafından Başvekâlete sevk edilmiştir.¹²⁵⁴ Bu takririn sonucunun ne olduğu hakkında meclis tutanaklarında yada cumhuriyet arşivinde herhangi bir bilgi bulunmayıp, edindiğimiz bilgiler sadece Başvekalet (Başbakanlık)'e gittiği yönündedir.¹²⁵⁵

Çatalca Milletvekili Şakir Bey ve Tekfurdağı (Tekirdağ) Milletvekili Cemil Bey ile arkadaşları “Men'i Müskirat Kanunu”¹²⁵⁶'nın değiştirilmesine dair değişik iki adet kanun teklifleri¹²⁵⁷ vermişlerdir. Bu kanun teklifleri karşısında, Erzurum Milletvekili Cazım Efendi ve arkadaşları arasında bulunan Hacı Kamil Efendi de bu kanun tekliflerinin meclis tarafından ret edilmesi hakkında bir takrir vermişlerdir. Bu takrir mecliste okunduktan sonra, Meclis Başkanı Fethi Bey, Men'i Müskirat Kanunu'nda değişiklik yapılması istenilen madde görüşülmelerine geçilmesi için oylama yapılacağını ifade etmiş, ancak Erzurum Milletvekili Raif Efendi verdikleri takririn

¹²⁵¹ Bu arkadaşları arasında Mehmet Emin Bey ve Mustafa Vasfi Bey de bulunmaktadır.

¹²⁵² Fatsa Reşadiye yolunun inşa edilmesi için Bayındırlık Bakanlığı'nın 1924 bütçesinden on bin lira para aktarılmasına dair takrir.

¹²⁵³

Riyaseti Celileye

Fatsa ile Reşadiye arasında mahalleri irade-i hususiyesinde inşasına başlanılan tamiratın sahilden Sivas'a giden yolların önemli olması itibarıyla ihtiyaçla bariz bulunmasından ve yüz yirmi kilometre dolayında bulunan bu ihtilayı tahsilin irade-i hususilerden tahsis kılınacak paralarla inşası pek çok senelere muhtaç olduğundan meriyye-i inşasına murur olmak üzere Nafia Bakanlığına irade-i meclisce maafat vazifesinden Ordu muhasebe-i hususiye namına 1924 senesi bütçesinden on bin lira ifraz edilmesini vekalet müşarileyhanın temennilerimizdir. 30 Ocak 1924

B.C.A., 30.10.0.0/154.89.11

¹²⁵⁴

Başvekalet-i Celileye

Fatsa Reşadiye yolunun inşa edilebilmesi için Nafia Bakanlığının 1924 senesi bütçesinden on bin lira ifra edilmesi hakkında Tokat Milletvekili Hacı Kamil Efendi ve arkadaşları tarafından verilen heyeti umumiyenin 30.01.1924 tarihli ictimasında makamı samilerine taris-i tensib edilmesi temennisiyle takririn sureti sadıkası takdim kılındı efendim. 30.01.1924

Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi
Ali Fethi

B.C.A., 30.10.0.0/154.89.11

¹²⁵⁵ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem)**, C. 5, s.454.

¹²⁵⁶ Alkollü içeceklerin yasaklanması hakkındaki kanun

¹²⁵⁷ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem)**, C. 8, s.392-394.

oylamaya sunulmasını istemiştir. Buna karşılık Fethi Bey de madde görüşmelerine geçilmesi yönünde olumlu bir karar alındığı takdirde, tavrın de ret edildiği anlamına geleceğini söyleyerek oylamaya geçmiştir. Fakat ilk oylamada yeterli sayıya ulaşılammış¹²⁵⁸, ikinci oylamada madde görüşmelerine geçilmesi kabul edilerek bir anlamda tavrı reddedilmiştir.¹²⁵⁹

1925 genel bütçesinin, Diyanet İşleri Başkanlığı Bütçesi hakkında yapılan görüşmelerde, Hacı Kamil Efendi'nin de imzasının bulunduğu, Eskişehir Milletvekili Abdullah Azmi tarafından bir tavrı verilmiştir. Bu tavrı Diyanet İşleri Başkanlığı bütçesinin 214. kalemini oluşturan, hayır işlerine ayrılan ödenek ile ilgili kısmına yirmi bin lira daha zam yapılması konusundadır.¹²⁶⁰ Bu tavrı hakkında görüşmeler yapıldıktan sonra kabul edilmiştir.¹²⁶¹

1925 genel bütçesinin, Maarif Bütçesi hakkında yapılan görüşmelerde Hacı Kamil Efendi'nin de destek verdiği ve Urfa Milletvekili Refet Bey tarafından verilen, tavrı Hakkâri, Muş, Siirt, Şarki Karahisar (Şebinkarahisar), Mardin, Diyarbakır, Elâziz (Elazığ), Malatya, Urfa, Süruç, Bilecik, Dersim (Tunceli), Maraş, Bayazıt, Sivas, Trabzon, Kozan bölgelerine yatılı okul açılması ve bu sebeple Maarif Vekâleti Bütçesine iki yüz bin lira daha zam yapılması hakkındadır. Bu tavrı hakkında, Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey, tavrın sadece doğu ve batıyı düşündüğü için yapılan zammın kabul edilemeyeceğini, bu nedenle de tavrı kabul etmediklerini ifade etmiştir. Bunun üzerine Meclis Başkanı İsmet Bey, Hamdullah Suphi Bey'in kendi bakanlıklarına ait zammı kabul etmemesine şaşırarak, "İki yüz bin liranın ilâvesini kabul etmiyor musunuz?" sorusunu sormuş, karşılığında da "Kabul etmiyorum. Bundan

¹²⁵⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.405.

¹²⁵⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 8, s.417.

¹²⁶⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 14, s.222.

¹²⁶¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 14, s.226.

istifade edemeyiz.” cevabını almıştır. Maarif Bakanlığı ve Maliye Encümeninin de olumsuz görüş bildirmesi neticesinde tahrir kabul edilmemiştir.¹²⁶²

Bunların yanı sıra Hacı Kamil Efendi'nin “Muhtacîni zürraa tavizan tohumluk, çift hayvanatı ve alâtı ziraiye itası için İktisat Vekâleti 1923 senesi bütçesine beş yüz bin lira tahsisat eklenmesine dair kanun lâyihası”¹²⁶³,nın öncelikli görüşülmesi hakkında bir de tahriri mevcuttur.¹²⁶⁴

4.2. Hacı Kamil Efendi'nin Kanun Teklifleri

Hacı Kamil Efendi'in de imzasının bulunduğu Saruhan Milletvekili Reşad Bey ve arkadaşları tarafından verilen “Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti ihdasına dair”¹²⁶⁵ bir kanun teklifi bulunmaktadır.¹²⁶⁶ Bu kanun teklifinden önce Muvazene-i Maliye Encümeni (Mali Bütçe Komisyonu) “Mübadele, İmar ve İskân Müdiriyeti Umumiye'nin ihdası hakkında”¹²⁶⁷ meclise bir kanun teklifi vermiştir. Buna göre Muvazene-i Maliye Encümeni bayındırlık ve iskan işleri ile ilgili konularla ilgilenecek bir bakanlık yerine bir genel müdürlük kurulmasını uygun görmüştür. Ancak encümenin aksine milletvekilleri de imar ve iskân işlerini yürütecek bir bakanlığın kurulmasını daha uygun olacağı kanaatine varmış olacaklar ki böyle bir kanun teklifi vermişlerdir.

¹²⁶² **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem)**, C. 15, s.220-222.

¹²⁶³ İhtiyaç sahibi çiftçilere ödünç olarak, tohumluk, çift hayvanları ve ziraat araçlarının verilmesi için Ekonomi Bakanlığının 1923 bütçesine beş yüz bin lira ilave edilmesine dair kanun tasarısı.

¹²⁶⁴ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem)**, C. 2, s.84.

¹²⁶⁵ Değişim, Bayındırlık ve İskan Bakanlığının oluşturulmasına dair kanun

¹²⁶⁶ Mübadele, imar ve iskân Vekâleti ihdasına dair Kanun

Madde 1. Mübadele, imar, iskân umuriyle mükellef olmak üzere (Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti) namiyle bir vekâlet teşkil olunmuştur.

Madde 2. Mübadele, İmar ve İskân Vekâletinin vazâif ve salâhiyetiyle tahsisat ve teşkilâtı kanunu mahsusla tâyin olunur.

Madde 3. İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren meriyülicradır.

Madde 4. İşbu kanun Büyük Millet meclisi tarafından icra olunur. 4 Ekim 1923

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 2, s.654.

¹²⁶⁷ Değişim, Bayındırlık ve İskan Genel Müdürlüğü oluşturulmasına dair kanun

Özellikle Saruhan (Manisa) Milletvekili Reşad Bey'in mecliste yaptığı uzun konuşması¹²⁶⁸ milletvekillerinde oluşan kanaati açıkça ortaya koymaktadır.

Konya Milletvekili Nazım Hazim Bey ve arkadaşları tarafından verilen 20 Aralık 1923 100 numaralı Erteleme Kanunu'na eklenmesi teklif edilen üç maddelik kanun tasarısı¹²⁶⁹ teklifine Hacı Kamil Efendi de destek vermiştir. Bu kanun teklifi medreselerde görev yapan öğretmen ve öğrenim gören öğrencileri kapsamakta olup, görev ya da öğrenim süresi içerisinde öğretmen ve öğrencilerin askerlikten tecilli (erteleme) sayılmaları hakkındadır. Bu kanun teklifi ile birlikte meclise verilen iki adet¹²⁷⁰ tecil konusu ile ilgili kanun teklifi de mevcuttur. Ancak Müdafaa-i Milliye Encümeni bu kanun tekliflerinin üçünün de reddedilmesi yönünde bir mazbata düzenleyerek, meclise göndermiştir. Bu kanun teklifi meclis tarafından Müdafaa-i Milliye Encümeni kanunun reddi hakkındaki mazbatasını uygun görülerek reddedilmiştir.¹²⁷¹

Kastamonu Milletvekili Ali Rıza Bey ve arkadaşları ile aralarında Hacı Kamil Efendi'nin de bulunduğu milletvekilleri "Bahriye Bakanlığı Oluşturulmasına Dair"¹²⁷² bir kanun teklifi¹²⁷³ vermişlerdir. Bu kanun teklifi hakkında Muvazene-i Maliye (Mali

¹²⁶⁸ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem)**, C. 2, s.647,648.

¹²⁶⁹ Madde 1. Medarisi ilmiye müdavimlerinin hizmeti askeriyeleri diğer mektepler ve darülhilâfe medreseleri talebesi gibi tahsillerinin ikmaline kadar tecil olunur. Tahsili ikmal ettikten sonra imtihanla darülhilâfenin kısmı âlisine veya Medresei Süleymaniyeye (Medresetül mütehassisme) geçmek isteyenler bir kısımları dahi badelik mal hizmeti maksurelerini ifa ederler. Ancak Medrese-i İlmiyenin kısmı evvelini ikmal ettikten sonra her hangi bir mazeret veya sebepten dolayı tahsile devam edemiyenler; hizmeti maksurelerini ifaya mecburdurlar.

Madde 2. 100 numaralı Kanunun birinci madde muhalif olan son fıkrası mülgadır. O fıkra mucibince hizmeti askeriyeye sevk olunan medarisi ilmiye talebesi alındıkları medarise iade olunurlar.

Madde 3. İşbu Kanunun ahkâmını icraya Seriyeye ve Müdafaa-i Milliye vekilleri memurdurlar.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.385.

¹²⁷⁰ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem)**, C. 5, s.413.

¹²⁷¹ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem)**, C. 5, s.553.

¹²⁷² Denizcilik Bakanlığı Oluşturulmasına Dair

¹²⁷³ Bahriye Vekâletinin Oluşturulmasına Dair Mevaddı Kanuniye

Madde 1. Bahriye Umuru ile meşgul olmak üzere Bahriye Vekâleti teşkil edilmiştir.

Madde 2. Bu kanun tarihi neşrinden itibaren meriyülicradır.

Madde 3. İşbu kanun Büyük Millet meclisi tarafından icra olunur. 25 Ekim 1923

Bütçe) ve Müdafaa-i Milliye Encümenleri (Milli Savunma Komisyonu) olumlu yönde mazbatalar düzenlemişler, ancak düzenledikleri mazbatalarında teklif edilen kanunda birtakım değişiklikler yaparak, teklifi meclise sunmuşlardır.¹²⁷⁴ Bu kanun teklifi hakkında yapılan uzun görüşmeler¹²⁷⁵ sonucunda kanun teklifi kabul edilmiştir.¹²⁷⁶

Hacı Kamil Efendi'nin, Karesi (Balıkesir) Milletvekili Mehmet Vehbi Bey ve arkadaşları tarafından verilen “ Merhum Şeyhülislam Musa Kazım Efendinin ailesine vatana hizmet kaleminden maaş bağlanmasına dair” kanun teklifine¹²⁷⁷ de destek vermiştir. Bu kanun teklifi verilen diğer maaş tahsisi ile ilgili kanun teklifleri ile birlikte kabul edilmiştir.¹²⁷⁸

4.3. Hacı Kamil Efendi'nin Encümen (Komisyon) Çalışmaları

Mecliste kurulan Layiha, Diyanet, ve Evkaf, Nizamname-i Dahili ve İrşad komisyonlarında görev almıştır.¹²⁷⁹ Ancak yaptığımız araştırmalarda Hacı Kamil Efendiye ait bu komisyonlardaki faaliyet ve çalışmalarına dair herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır.

4.4. Hacı Kamil Efendi'nin Meclis Konuşmaları

Hacı Kamil Efendi ile ilgili yaptığımız araştırmada kendisine ait mecliste yaptığı herhangi bir açıklama ya da konuşmasına rastlanılmamıştır.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 11, s.218.

¹²⁷⁴ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 11, s.220,221.**

¹²⁷⁵ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 11, s.219-231.**

¹²⁷⁶ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 11, s.303.**

¹²⁷⁷ Madde 1. Şeyhülislâm esbak Musa Kâzım Efendi merhumun zevceleri Ratibe ve Aliye hanımlara vatana hizmet kaleminden kaydı hayatla şehir ikişer bin ve küçük mahdumu Fikri Beye ikmali tahsil edinceye kadar bin kuruş tahsis edilmiştir.

Madde 2. İşbu kanun 1925 senesi iptidasından meriyulicradır.

Madde 3. İşbu kanun icrayı ahkâmına Maliye Vekili memurdur.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 18, s.421.

¹²⁷⁸ **T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 18, s.426.**

¹²⁷⁹ **Türk Parlamento Tarihi, C.III, s.747.**

4.5. Hacı Kamil Efendi'nin Büyük Millet Meclisi'nde Katıldığı Oylamalar

Hacı Kamil Efendi ile ilgili elimizdeki bilgilere bakıldığında meclis çalışmalarında Bekir Sami Bey gibi aktif bir siyasi hayatının olduğunu söylememiz mümkün değildir. Yalnız şunu ifade etmek gerekir ki Hacı Kamil Efendi'nin çeşitli nedenlerle meclise uzun süre katılmayışı bunun üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Hacı Kamil Efendi ile elimizde meclis konuşma kayıtları bulunmadığından, kendisine ait üzerinde görüşmeler yapılan kanunların, tezkerelerin ve mazbataların oylanması işi elimizdeki sınırlı sayıdaki bilgilerdir. Bundan dolayı Hacı Kamil Efendi'nin meclis çalışmalarındaki durumunu göstermesi açısından katıldığı oylamalar bize ışık tutmaktadır. Bundan dolayı kendisinin meclis çalışmalarında kullandığı oylar aşağıya çıkarılmıştır.

4.5.1. Hacı Kamil Efendi'nin Kabul Oyu Kullandığı Kanunlar, Kanun Değişiklikleri, Tezkereler ve Mazbatalar

Büyük Millet Meclisi Bütçesine Tahsisat İlavesine Dair Olan Kanun¹²⁸⁰, Posta Kanunu'nun Onikinci Maddesi Üzerinde Yapılan Değişikliğe Dair Oylama¹²⁸¹, Mühtacini Zürraa Tavizan Tohumluk ve Çift Hayvanatı ve Aları Ziraiye Verilmek İçin Tahsisat Verilmesi Hakkındaki Kanun¹²⁸², 1923 Senesi Evkaf Bakanlığının İkinci Altı Aylık Avans Kanunu¹²⁸³, Berri, Bahri, Havai ve Jandarma Komutanlar ve Subaylar ile Memurin ve Mensubinin Askeriya Maşat ve Tahsisatı Fevkaladeleri Hakkındaki Kanun¹²⁸⁴, Evkaf Fazlalarından Alınmakta Olan Malı Maktuun Kaldırılmasına Dair

¹²⁸⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 1, s.104.

¹²⁸¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 2, s.67.

¹²⁸² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 2, s.173.

¹²⁸³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 2, s.472.

¹²⁸⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 2, s.862.

Kanun¹²⁸⁵, Konya Darüleytamına Muavenet İcrasına Dair Kanun¹²⁸⁶, Heyeti Vekile Hakkındaki Cumhuriyet Riyaseti Tezkeresi¹²⁸⁷, Hini İşgalde Fransızların Adana'da Zabt ve Müsadere Ettikleri Emval ve Eşya Bedelinin Adana Ziraat Mektebinin İkmal ve Islahına Sarfı Hakkındaki Kanun¹²⁸⁸, Mübadele, İmar ve İskan Kanunu¹²⁸⁹, Evkaf Bütçesine Faslı Mahsus Olarak İki Yüz Elli Bin Lira Tahsisat İlavesi Hakkındaki Kanun¹²⁹⁰, Seyrisefain İdaresinin 1923 Senesi Bütçesinin Sekizinci Merakibi Bahriye Faslına 600.000 Lira Ödenek Eklenmesi Faslına Dair Kanun¹²⁹¹, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetiyle Lehistan Hükümeti Arasında Kabul Edilmiş 23 Temmuz 1923 Tarihli Muhadenet Muahedenamesi Hakkındaki Kanun¹²⁹², Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetiyle Lehistan Hükümeti Arasında 23 Temmuz 1923 Tarihinde Kabul Edilmiş Ticaret Mukavelenamesi Hakkındaki Kanun¹²⁹³, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetiyle Lehistan Hükümeti Arasında 23 Temmuz 1923 Tarihinde Kabul Edilmiş İkamet Muahedenamesi Hakkındaki Kanun¹²⁹⁴, Vergü Belediye Kanununun 2. ve 14. Maddeleri Makamına Kaim Mevaddı Kanunu¹²⁹⁵, Maliye Bakanlığında İstifa Eden Hasan Fehmi Beyin İtihabedildiğine Dair Riyaseti Cumhuriyet Tezkeresi¹²⁹⁶, İstiklal Mahkemeleri Kanununun Beşinci Maddesinin Değiştirilmesine Dair, Erzurum Milletvekili Cazim Efendi ile Rüfekasının Teklifi Kanunisinin Reddi Hakkındaki Layiha Encümeni Mazbatasına Dair İkinci Defa İstihsal Edilen Oylama¹²⁹⁷,

¹²⁸⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 3, s.41.

¹²⁸⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 3, s.77.

¹²⁸⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 3, s.110.

¹²⁸⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 3, s.285.

¹²⁸⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 3, s.312.

¹²⁹⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 3, s.720.

¹²⁹¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 4, s.41.

¹²⁹² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 4, s.200.

¹²⁹³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 4, s.201.

¹²⁹⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 4, s.202.

¹²⁹⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 4, s.381.

¹²⁹⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 4, s.660.

¹²⁹⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 4, s.485.

Mükellefiyeti Askeriye Kanun Layihasının (C) Fıkrasındaki Bedeli Nakdi Ahzi Hakkındaki Oylama¹²⁹⁸, Nafia Bakanlığına İntihabedilen İstanbul Milletvekili Süleyman Sırrı Beye Dair Cumhuriyet Riyaseti Tezkeresi¹²⁹⁹, Müdafaai Milliye, Bahriye, Jandarma, Askeri Fabrikalarla Muhassasatı Zatiyenin 1923 Senesi Bütçelerine Ödenek Eklenmesi İlavesi Hakkındaki Kanunun İkinci Defa Oylanması¹³⁰⁰, İstanbul'da Av Tezkereleri Resminin Artırılması Hakkındaki Kanuna Dair İkinci Defa İstihsal Edilen Oylama¹³⁰¹, 1900-1901 Doğumlu Tren Müstahdeminin Vazifei Hazıralarında Terklerine Dair Layihai Kanuniye ile Aynı Doğumlu Telgraf Muhabere Memurlarının ve Muallimlerinin Askerlikten İstisnaları Hakkındaki Kanuniyenin Reddine Dair Müdafaai Milliye Encümeni Mazbatası¹³⁰², Telgraf ve Telefon Kanunu¹³⁰³, Merhum Ziya Gökalp Beyin Ailesinin Terfihine Dair Kanun¹³⁰⁴, Büyük Millet Meclisinin 1924 Senesi Bütçesine Ödenek Eklenmesi Verilmesi Hakkındaki Kanun¹³⁰⁵, Tarife Kanununun Dördüncü Maddesinin Sanişer Fıkrasının Kaldırılması ve Bazı İlaçlar ve Alatu Tıbbiyenin Gümrük Resminden Muafiyeti Hakkındaki Kanun¹³⁰⁶, 9 Ocak 1924 Tarih ve 397 Numaralı (İstiklal Muharebatı Esnasında Malul Kalan Muvazzaf Mütekaid, İhtiyat Milli Kuvvetler ve Jandarma Erkan Ümera ve Subaylar ve Menmurin ve Askeri Mensuplar ile Küçük Subaylar ve Efrada Nakdi Mükafat Verilmesi Hakkında) ki Kanuna Eklenmesine Dair Kanun¹³⁰⁷, Mübadele, İmar ve İskan Bakanlığının Kaldırılması ile İçişleri Bakanlığına Bağlı Bir Müdüriyeti Umumiyye

¹²⁹⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.80.

¹²⁹⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.239.

¹³⁰⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.446.

¹³⁰¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.551.

¹³⁰² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.553.

¹³⁰³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.554.

¹³⁰⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 10, s.193.

¹³⁰⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 10, s.195.

¹³⁰⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 10, s.197.

¹³⁰⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 11, s.81.

Kalbi Hakkındaki Kanun Layihasının İkinci Maddesine Dair Oylama¹³⁰⁸, İspirto Resminin İndirilmesi Hakkındaki Kanun¹³⁰⁹, 12 Nisan 1923 Tarih ve 329 Numaralı (Ziraatte Müstamel Olup Hariçten İthal Edilecek Mevadde Müştaiile Gümrük Resmine Dair) Kanunun Beşinci Maddesini Düzenleyen Kanuna Ait Oylama¹³¹⁰, Fonotelgraf Kanunu¹³¹¹, 12 Nisan 1923 Tarih ve 329 Numaralı (Ziraatte Müstamel Olup Hariçten İthal Edilecek Mevadde Müştaiilenin Gümrük Resmine Dair) Kanunun Birinci Maddesini Düzenleyen Kanuna Ait Oylama¹³¹², Bahriye Vekalti Oluşturulmasına Dair Kanun¹³¹³, Pamuklara Arız Olan Haşerat ve Emrazın İmha ve Tedavirir ve Tohunlarının İslahı Hakkındaki Kanun¹³¹⁴, Yol Mükellefiyeti Kanunu¹³¹⁵, Memleketin Zahire ve Un İhtiyacının Teshili Hakkındaki Kanunun İkinci Defa Oylaması¹³¹⁶, 9 Nisan 1924 Tarih ve 470 Numaralı (Meni Müskirat Kanununun Tadline Dair Kanunun) Altıncı Maddesinin Tefsirine Dair Mazbata¹³¹⁷, Ziraat Müesseselerine Dair Sermaye Vazına Dair Kanun¹³¹⁸, Ereğili – Karadere Şimendiferleri ve İşletmesi Hakkındaki Kanun¹³¹⁹, Umum Jandarma Kumandanlığının 1925 Senesi Bütçesine İthal Edilmiş Olan Kıtaattan Bir Hudut Taburiyle Bir Seyyar Jandarma Alayının ve Ahiren Oluşturulmasına Lüzum Görülen Üç Piyade Jandarma Taburuyle Bir Süvari Jandarma Bölüğünün Derhal Oluşturulmasına ve Maaş ve Masarifi Umumiyelerinin 1924 Senesi Jandarma Bütçesine Tahsisatı Munzamına Olarak İlâvesine Dair Kanun¹³²⁰, Matbuat ve İstihbarat Müdiriyeti

¹³⁰⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 11, s.82.

¹³⁰⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 11, s.104.

¹³¹⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 11, s.181.

¹³¹¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 11, s.183.

¹³¹² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 11, s.200.

¹³¹³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 11, s.304.

¹³¹⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 12, s.121.

¹³¹⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 12, s.185.

¹³¹⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 12, s.280.

¹³¹⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 12, s.282.

¹³¹⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 12, s.314.

¹³¹⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 12, s.316.

¹³²⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 13, s.144.

Umumiyesi 1924 Senesi Bütçesine Ödenek Eklenmesi İtasına Dair Kanun¹³²¹, Öksüz Yurtları Müdüriyeti Umumiyesinin 1924 Senesi Bütçesinin İkinci Faslından 4/A Faslına Aktarım Yapılmasına Dair Kanun¹³²², Öksüz Yurtları Müdüriyeti Umumiyesinin 1924 Senesi Bütçesinin Beşinci Faslından Dördüncü Faslının Birinci Maddesince Münakale İcrası Hakkındaki Kanun¹³²³, Ankara Şehir Emanetine Birbuçuk Milyon Lira Borç Verilmesi Hakkındaki Kanun¹³²⁴, 1925 Senesi Muvazenei Umumiye Kanununun Yürürlüğe Girinceye Kadar İfa Olunacak Hidamet Hakkındaki Kanun¹³²⁵, 3 Nisan 1925 Tarih ve 319 Numaralı (Havalı Şarkiye Muhacirlerinin İadesi ve Mesakeninin Tamir ve İnşası İçin Tahsisat İtasına Dair) Kanun ile Verilen Tahsisatsın Sarf Edilmeyen Miktarın 1925 Senesi Zarfında Sarfı Hakkındaki Kanun¹³²⁶, Müdafaai Milliye Bakanlığının 1925 Bütçesinin 296. Faslına Ödenek Eklenmesi İtasına Dair Kanun¹³²⁷, Müdafaai Milliye Bakanlığının 1924 Bütçesine 296. Faslına Tahsisatı Munzamıma İtasına Dair Kanun¹³²⁸, Duyunu Umumiye Müdüriyeti Umumiyesi 130 Senesi Bütçesine Ödenek Eklenmesi Verilmesi Hakkındaki Kanun¹³²⁹, Evkaf Müdüriyeti Umumiyesinin 1925 Senesi Bütçe Kanununun Mevkii Meriyete Eklenmesine Kadar İfa Olunacak Hidamet Hakkındaki Kanun¹³³⁰, Seyrisefain İdaresi 1925 Senesi Bütçe Kanununun Yürürlüğe Girinceye Kadar İfa Olunacak Hidamet Hakkındaki Kanun¹³³¹, Erzurum – Sarıkamış – Kars ve Şuabatı Demiryolları İdaresi 1925 Senesi Bütçe Kanununun Meriyete Vazına Kadar İfa

¹³²¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 14, s.391.

¹³²² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 14, s.397.

¹³²³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 14, s.399.

¹³²⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 14, s.401.

¹³²⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 14, s.403.

¹³²⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 15, s.43.

¹³²⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 15, s.45.

¹³²⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 15, s.47.

¹³²⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 15, s.49.

¹³³⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 15, s.51.

¹³³¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 15, s.53.

Olunacak Hidamet Hakkındaki Kanun¹³³², Askeri Fabrikalar Müdüriyeti Umumiyesinin 1925 Senesi Bütçe Kanununu Yürürlüğe Girinceye Kadar İfa Olunacak Hidamat Hakkındaki Kanun¹³³³, Doktor İbrahim Vasıf Bey'e Vatana Hizmet Kaleminden Maaş Tahsisi Hakkındaki Kanun¹³³⁴, Hükümetle Fenerler İdaresi Arasında Kabul Edilmiş İtilafnamelerin Tasdiki Hakkındaki Kanun¹³³⁵, Himaye-i Etfal Cemiyetine Furuht Olunacak Arsa Hakkındaki Kanun¹³³⁶, İsmet Paşa Kabinesine Verilen İtimat ve Ademi İtimat Oylaması¹³³⁷, Hudut ve Sahavil Sıhhiye Müdüriyeti 1925 Senesi Bütçesinin Yürürlüğe Girinceye Kadar Tahakkuk Edecek Hizmetlere Sarf Olunmak Üzere Yirmi Dokuz Bin Liranın Tediyesine Dair Kanun¹³³⁸, Öksüz Yurtları Müdüriyeti Umumiyesi 1925 Senesi Bütçesinin Yürürlüğe Girinceye Kadar Tahakkuk Edecek Hizmetlere Sarf Olunmak Üzere Altmış Bin Liranın Tediyesine Dair Kanun¹³³⁹, Darülfunun Emaneti 1925 Senesi Bütçesinin Yürürlüğe Girinceye Kadar Tahakkuk Edecek Hizmetlere Sarf Olunmak Üzere Yirmibeşbin Liranın Tediyesine Dair Kanun¹³⁴⁰, Ankara'da İnşası Mukarrer Yenimahalle İçin Muktazi Yerler ile Bataklık ve Merzağı Arazinin Şehremanetince İstimlaki Hakkındaki Kanun¹³⁴¹, Harp ve İsyân Sahalarındaki İdarei Örfiye Mıntıklarında Müteşekkil Umum Divanı Harplerden Verilecek İdam Kararlarının Sureti İcrasına Dair Kanun¹³⁴², Bahriye Fevkalade Bütçe Kanunu¹³⁴³, Demiryolları İnşaat ve İşletme Müdüriyeti Umumiyesi 1925 Senesi Bütçe Kanunu¹³⁴⁴,

¹³³² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 15, s.55.

¹³³³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 15, s.57.

¹³³⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 15, s.93.

¹³³⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 15, s.97.

¹³³⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 15, s.99.

¹³³⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 15, s.158.

¹³³⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 15, s.271.

¹³³⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 15, s.273.

¹³⁴⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 15, s.275.

¹³⁴¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 15, s.500.

¹³⁴² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 16, s.317.

¹³⁴³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 17, s.104.

¹³⁴⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 17, s.106.

Türkiye Cumhuriyeti ile Arnavutluk Hükümeti Beyninde Kabul Edilmiş 14 Aralık 1923 (1923) Tarihli İkamet Muahedenamesi Hakkındaki Kanun¹³⁴⁵, Darülfünun Emanetinin 1925 Senesi Bütçesine Mahsuben 75 000 Liranın Sarfıyatı Mvakkate Suretiyle Tesviyesi Hakkındaki Kanun¹³⁴⁶, Muvazenei Umumiye Kanununun 10. Maddesi Hakkındaki Tay Teklifi¹³⁴⁷, Ticaret Anlaşması Aktedilmeyen Memleketler Muvaredatından Alınacak Rüssem ile İcabında Mukabelei Bilmisil İcrasına Dair Kanun¹³⁴⁸, Şeyhülislam Merhum Musa Kazım Efendinin Zevcesi Aliye Hanımın Vatana Hizmet Kaleminden Almakta Olduğu Maaşının Artırılması Hakkındaki Kanun¹³⁴⁹.

4.5.2. Hacı Kamil Efendi'nin Red Oyu Kullandığı Kanunlar, Kanun Değişiklikleri, Tezkereler ve Mazbatalar

İzalei Şekavet Kanunu¹³⁵⁰, Altın Kaçakçılığında Mahkum Eşref ve Haşim Efendiler Hakkındaki Evraka Dair Adliye Encümeni Mazbatası¹³⁵¹, 5 Aralık 1913 Tarihli Zabıta Sıhhiye Hayvaniye Kanunu Muvakatının İkinci Maddesini Muadili Kanunun İkinci Kez Oylaması¹³⁵², Yeniden İnşa Edilecek Türkiye Büyük Millet Meclisi Binasına Sarf Edilmek Üzere 1923 Senei Maliye Bütçesinin 91. Faslına 3. Madde Olarak 114 Bin Lira Eklenmesine Dair İdare Heyetinin (2/178) Numaralı Teklifi Kanunisinin Reddi Hakkındaki Muvazenei Maliye Encümeni Mazbatasının Reddi ile Tahsisatın 1924 Bütçesine Eklenmesi Hakkındaki Kütahya Milletvekili Receb Bey'in Takriri¹³⁵³.

¹³⁴⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 17, s.128.

¹³⁴⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 17, s.164.

¹³⁴⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 17, s.166.

¹³⁴⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 20, s.118.

¹³⁴⁹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 33, s.195.

¹³⁵⁰ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 2, s.797.

¹³⁵¹ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.188.

¹³⁵² T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.549.

¹³⁵³ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.552.

4.5.3. Hacı Kamil Efendi'nin Çekimser (Müstenkif) Oy Kullandığı Kanunlar, Kanun Değişiklikleri ve Tezkereler

Ziraat Bankası 1923 Senesi Bütçe Kanunu¹³⁵⁴, İstiklal Muharebatı Esnasında Malul Kalan Muvazzaf Mütekait, İhtiyat, Milli Kuvvetler ve Jandarma Komutan, Subay ve Memurin ve Askeri Mensuplar ile Küçük Subaylar ve Efrada Nakdi Mükafat Verilmesi Hakkındaki Kanun¹³⁵⁵, Tekaüt ve İstifa Kanununun Ellinci Maddesinin Fıkrai Ahiresine Müteallik Müdafaai Milliye Encümeninin Tefsir Mazbatası¹³⁵⁶, Tekaüt ve İstifa Kanununun Ellinci Maddesinin Fıkrai Ahiresinin Tefsirine Dair Başvekaletten Mevrut 2/186 Numaralı Tezkere Hakkındaki Müdafaai Milliye Encümeninin Mazbatası¹³⁵⁷.

Hacı Kamil Efendi'nin, yapılan oylamalarda kullandığı oyları, kabul, red ve çekimser kaldığı oylanalar olarak üçe ayırabiliriz. Hacı Kamil Efendi 60 adet kabul, 4 adet ret ve yine 4 adet çekimser kullandığı oy bulunmaktadır. Kullandığı oyların büyük çoğunluğunu kabul oyları göze çarpmaktadır. Hacı Kamil Efendi özellikle 1926 yılı içerisinde meclisteki oylamalara rahatsızlığı¹³⁵⁸ nedeni ile katılamamıştır. Ama Hacı Kamil Efendi'nin meclisteki oylamalarının geneline bakıldığında muhalif olmaktan ziyade, uyum içerisinde bulunan bir kişi olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹³⁵⁴ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 3, s.628.

¹³⁵⁵ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.38.

¹³⁵⁶ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.159.

¹³⁵⁷ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 5, s.187.

¹³⁵⁸ T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C. 18, s.299, T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C.20, s. 47, T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C.22, s. 56 T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C.25, s. 73, T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C.28, s. 145, T.B.M.M. Zabıt Ceridesi (II. Dönem), C.30, s. 5.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin gerek I. Dünya Savaşı'ndan yenik olarak çıkması, gerekse toplumsal, ekonomik ve idari alanlarda çağdaşı olduğu devletlerin gerisinde kalması, O'nun tarihi süreç içerisindeki ömrünü tamamlamasına ve yerine tam bağımsız, yeni bir Türk Devleti'nin kurulmasına yol açmıştır. Bahsi geçen bu yeni Türk Devleti'nde hâkim güç halk olmuştur. Bu bağlamda, I. Meclis kurucu meclis niteliğinde olup, amacı; milli mücadelenin başarıya ulaşip ulusal bağımsızlığın sağlanması idi. I. Meclis bunu başararak tarihteki görevini tamamlamış ve yerini II. Meclise bırakmıştır.

Birinci meclis, 1 Nisan 1923 tarihinde aldığı seçim kararı sonucunda, 16 Nisan 1923 tarihinde son toplantısını yaparak görevini fiilen tamamlamıştır. Yapılan seçimler sonucunda oluşan II. Meclis ise 11 Ağustos 1923 tarihinde ilk toplantısını yaparak görevine başlamıştır.

II. Meclis I. Meclis'ten farklı olarak, modern Türkiye'nin doğuşunda etkin bir rol oynamıştır. Çünkü birinci meclis bir bakıma savaş meclisi olup, öncelikli olarak yurdun işgalden kurtulmasını temel ilke olarak benimsemiştir. Bundan dolayıdır ki, ülkenin imarı ve yenilikleri yapma işi II. meclise kalmıştır. Hatta milli mücadelenin başarıya ulaşarak, devletimizin resmen tanındığı Lozan Barış Antlaşması'nı II. meclis onaylamıştır. Lozan Barış Antlaşması'nın onaylanmasından sonra, cumhuriyetin ilanı, Ankara'nın başkent olması, halifeliğin kaldırılması, medeni kanunun kabulü, tevhid-i tedrisat kanunu'nun kabulü, tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması, kılık ve kıyafette değişiklik (şapka kanunu) gibi toplumsal, idari, hukuk ve dış politika alanında ki tüm bu gelişmeler de ikinci meclis döneminde gerçekleşmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni çağdaş bir devlet haline getirilmesine zemin hazırlayan II. Mecliste görev yapmış milletvekillerinden, Tokat milletvekilleri, Mehmet

Emin Bey, Bekir Sami Bey, Mustafa Vasfi Bey ve Hacı Kamil Efendi de üzerlerine düşen görevleri yerine getirmişlerdir.

Bugünkü anlamda hukuk fakültesi mezunu olan Mehmet Emin Bey, hukukçu kimliğe sahip Tokat milletvekillerimizdendir. II. Meclis'e katılmadan önce sivil hayatında, avukatlık, hakim ve savcılık görevlerini yürütmüştür. İran'da görevli iken hasta ve yaralı askerlerin tedavi ve sevk işlemlerinde yardımcı olmasından dolayı da Beyaz Kurdeleli Harp madalyası almıştır.

Hukukçu kimliğe sahip olduğunu bildiğimiz Mehmet Emine Bey'in Milli Mücadele'ye nasıl bir katkı sağladığı hakkında elimizde bir bilgi olmamasına rağmen, Tokat milletvekilliği adaylığından yola çıkarak kendisinin Milli Mücadeleye katkısı ile ilgili bazı çıkarımlarda bulunmak isabetli olacaktır. Nitekim tezimiz esnasında belirttiğimiz üzere II. Meclis seçimlerinde milletvekili adaylarının büyük bir kısmı Atatürk tarafından Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyeleri içerisinde seçilmiştir. Şu halde Mehmet Emin Bey'in de Atatürk tarafından aday gösterilme ihtimali çok yüksektir. Çünkü kendisinin meclisteki faaliyetlerine bakıldığında yenilikçi bir karaktere sahip olduğu şüphesizdir. Mehmet Emin Bey'in aday gösterilme ihtimalinin yüksek olmasından dolayı, kendisinin Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyelerinden biri olduğunu ve Milli Mücadeleye destek verdiği çıkarımında bulunmak iddiadan öteye doğru bir söylem olacaktır.

Milli Mücadele'ye destek veren ve II. Meclis'e Tokat milletvekili olarak katılan Mehmet Emin Bey'in meclis çalışmaları onun karakterini ortaya koyması bakımından büyük bir kaynak teşkil ettiğinden onun bu çalışmalarını incelemek isabet olacaktır.

Mehmet Emin Bey'i gerek mecliste yaptığı konuşmalar gerekse komisyon çalışmaları olsun meclis içerisindeki faaliyetleri dikkate çekicidir. Tokat

milletvekillerinin meclis çalışmaları incelendiğinde en fazla söz alan milletvekilinin Mehmet Emin Bey olduğu gözden kaçmamaktadır. Bu konudaki en büyük pay da encümen adına yaptığı konuşmaları oluşturmaktadır. Çünkü kanun teklifi veren milletvekillerinin tekliflerinin encümen tarafından reddedilmesine karşı çıkararak itiraz etmeleri, Layiha Encümeni (Kanun Tasarılarını İnceleme Komisyonu)'nin teklifleri reddetme gerekçelerini açıklama gereğini ortaya çıkarmaktadır. Doğal olarak bu iş de encümen başkanı sıfatı ile Mehmet Emin Bey'e düşmüştür. Mehmet Emin Bey'in bu açıklamalarına bakıldığında konuşmalarında ki akıcılık ve etkileyici üslubu bizlere örnek olabilecek niteliktedir. Ayrıca, bu konuşmalara bakıldığında neden kendisinin Layiha Encümeni (Kanun Tasarılarını İnceleme Komisyonu) Başkanlığı'na getirildiğini anlamak zor olmasa gerekir. Bunların haricinde yapılan yeniliklerin kabul edilmesi yönünde rapor düzenleyen encümen adına konuşmalar da yapan Mehmet Emin Bey'in bu üslubunu yeniden görmekteyiz. O halde Mehmet Emin Bey'in meclisteki sayılı hukukçularımızdan biri olduğu çıkarımında bulunmak yanlış olmasa gerekir.

Mehmet Emin Bey'in encümen namına yaptığı konuşmalarının dışında kendisinin kanun görüşmeleri esnasından yerinden bazı konulara itiraz, destek yada uyarı mahiyetindeki sözlerine de rastlamaktayız. Mehmet Emin Bey'in bu itiraz, uyarılarına bakıldığında hukukçu kimliğinin verdiği özellikten dolayı genellikle tasarı ya da teklifler hakkında yapılan açıklamaların kanunlara uygunluğu bakımından doğru ya da yanlış olduğunu ifade etmiştir. Onun bu konuşmalarına bakıldığında kendisinin bildiği doğruları söylemekten çekinmeyen bir kişilik olduğunu söylemekte yerinde olacaktır.

Mehmet Emin Bey'in genel olarak faaliyetlerine bakıldığında, akıcı konuşma üslubu, hedefini iyi bilen, kültürlü yenilikçi bir karaktere sahip olduğunu söyleyebiliriz.

Bunların yanı sıra Mehmet Emin Bey'in katıldığı oylamalar ve çalışmalarına bakıldığında kendisinin muhalif grupta yer almadığını görmekteyiz. Çünkü kendisinin Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'na üye olduğuna dair bilgi yada belge bulunmamakta birlikte faaliyetlerine bakıp kendisinin muhalif olduğu yönündeki bir ifadede yanlış olacaktır.

Sonuç olarak Mehmet Emin Bey Milli Mücadeleye destek vermiş, kültür düzeyi yüksek yenilikçi, ülke sorunlarının tamamına ilgi duyarak bu alanlarda faaliyet göstermiş milletvekillerimizden biridir.

I. Meclis'te Amasya Milletvekili olarak görev yapan Bekir Sami Bey II. Meclis'e Tokat Milletvekili olarak seçilmiştir. Bugünkü manada siyasi bilimler mezunu olan Bekir Sami Bey milli mücadeleye destek vermiş ve milli mücadele döneminde milleti temsilen oluşturulan Temsil Heyeti üyeleri arasında da yer almıştır. Hatta 23 Nisan 1923 yılında açılan birinci mecliste Hariciye Vekili (Dışişleri Bakanı) olarak görev yapmıştır. Sovyetler Birliği ile bir dostluk antlaşmasının tesisi için Moskova'ya gönderilmiş ayrıca I. İnönü zaferinden sonra Londra Konferansına TBMM'yi temsilen Türk heyeti başkanı olarak katılmıştır.

Bekir Sami Bey'in bahsettiğimiz bu görevleri üstlenmesi ve özellikle Hariciye Vekilliği görevine getirilmesi, kendisinin milli mücadele yıllarında önemli bir görev üstlendiğini söylemek mümkündür. Lakin Bekir Sami Bey'in Milli Mücadele dönemindeki tutum ve davranışlarına bakıldığında, Amerikan mandası taraftarı bir tavır sergilediği ve Atatürk'e muhalif bir tutum içerisinde olduğu göze çarpmaktadır. Çünkü, Sivas Kongresi'nde Amerikan mandasının kurtuluş için bir çare olacağı fikrini savunmuş ayrıca Atatürk'ün Sivas Kongresi'ne başkan olmaması için de evinde gizli bir toplantı yapmıştır. Buna rağmen kendisinin Hariciye Vekilliği görevine getirilmesi,

İtilaf devletleri tarafından davet olunmakla TBMM'nin resmen tanınması anlamına gelen Londra Konferansı gibi önemli bir toplantıya gönderilmesi ayrıca Sovyetler Birliği ile bir dostluk antlaşmasının sağlanması amacıyla Moskova'ya gönderilmesi gibi hususlara bakıldığında, Atatürk'ün Bekir Sami Bey'e yine de güven duyduğu izlenimini vermektedir. Ancak Bekir Sami Bey'in Londra Konferansı görüşmeleri sonrasında Atatürk'ün ve T.B.M.M'nin izni olmaksızın ferdi olarak hareket ederek İtilaf devletleri ile Atatürk'ün kesinlikle taviz vermediği Misak-ı Milli prensipleri ile ters düşen antlaşmaları imzalaması ve bu bağlamda Atatürk'ün "...Hükümeti milliye prensipleri ile, Hariciye Vekili olan zatın takibettiği meslek arasındaki uyuşmazlık maalesef izahı mümkün değildir."¹³⁵⁹ sözleri ile de ifade ettiği gibi daha tam manasıyla milli mücadelenin temel prensibini anlayamaması, Atatürk'ün ilk başta kendisine karşı duyduğu güven duygusunu kaybettiği çıkarımında bulunmakta yanlış olmasa gerektir. Bu nedendir ki Atatürk kendisinden Hariciye Vekilliği görevini bırakmasını istemiş, Bekir Sami Bey'de bu görevinden istifa etmiştir.

Bekir Sami Bey'in yukarıdaki tutum ve davranışlarına bakıldığında, kendisinin Atatürk ile fikirsel olarak ayrıldıklarının ilk işaretini verdiğini söylemek mümkündür. Nitekim Bekir Sami Bey'in II. Meclis döneminde kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası üyeleri arasında yer almıştır.

Bekir Sami Bey'in II. Meclis'e katılması durumu ile ilgili olarak kısa bir değerlendirme yapmakta yerinde olacaktır. Bilindiği üzere II. Meclis'e katılan milletvekillerinin büyük çoğunluğunu Müdafaa-i Hukuk Cemiyetine üye olan kişiler oluşturmaktaydı. Ayrıca bu milletvekili adayları da Atatürk tarafından seçilmiş kimselerdi. Olaya bu gözle bakıldığında Bekir Sami Bey'in de Atatürk tarafından aday

¹³⁵⁹ ATATÜRK, **Nutuk**, C.II, s.589

gösterilme ihtimali vardır. Ancak, Bekir Sami Bey'in de Atatürk tarafından aday gösterildiğine dair elimizde herhangi bir belge ya da bilgi bulunmadığı gibi Bekir Sami Bey'in gerek I. Meclis öncesindeki gerekse I. Meclis'teki tutum ve davranışları ile de fikirsel olarak Atatürk ile aynı merkezde olmamasının ortaya çıkması, bu ihtimali iyice zayıflatmaktadır. O halde Bekir Sami Bey'in Atatürk tarafından aday gösterilmesi ihtimali, sadece iddiadan öteye gidemeyecek bir söylem olacaktır.

II. Meclis'e açılışına kadar faaliyetlerine baktığımız Bekir Sami Bey'in II. Meclis çalışmalarına bakıldığında kendisinin aktif bir şekilde faaliyet gösterdiğini söylemek mümkün değildir. Zira Bekir Sami Bey'in meclis zabıtlarına geçen herhangi bir konuşması bulunmadığı gibi başbakanlığa verilmek üzere meclise sunduğu temenni takririnin haricinde öncülüğünü ettiği başka bir takrir de bulunmamaktadır. Bu açıdan bakıldığında Bekir Sami Bey'in mecliste aktif bir siyasi yaşamının olmadığı tespitinde bulunmak doğru olacaktır.

Bekir Sami Bey'i bu dönemde Atatürk'e düzenlenmek istenen ve tarihimize İzmir Suikastı olarak geçen hadisede sanık olarak İstiklal Mahkemelerinde yargılanmış ancak suçsuz olduğu anlaşılınca serbest bırakılmıştır.

Bütün bu bilgiler ışığında Bekir Sami Bey ile ilgili sonuç olarak şu tespitlerde bulunmak en doğrusu olacaktır. Kendisi milli mücadeleye destek vermiş, Türkiye Cumhuriyeti'nin modern bir hale gelmesinde büyük payı olan II. Meclis'te görev yaparak bir şekilde bunda katkısı bulunan bir kişiliktir.

Mustafa Vasfi Bey asker kökenli Tokat milletvekillerimizden olup Harp Okulu'nda eğitim ve öğretimden geçmeden, kıtadan yetişen anlamına gelen Alaydan yetişerek subay olmuştur. Askerlik mesleğinde gösterdiği başarılar dolayısıyla

Yüzbaşılığa kadar terfi etmiş, daha sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından çıkarılan bir yasa ile de Binbaşılıktan emekli olmuştur.

Mustafa Vasfi Bey, I. Dünya Savaşının başlangıcından itibaren Atatürk'ün karargâh subaylığı görevini yürütmüştür. Bundan dolayıdır ki yeni Türk devletinin temelini atıldığı Atatürk'ün Samsun'a çıkması gibi büyük bir olayda Atatürk ile beraber Samsun'a çıkanlar arasında yer almıştır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışına kadar Mustafa Kemal Paşa'nın karargah komutanlığını yürüten Mustafa Vasfi Bey, I. Meclis'e Tokat'tan milletvekili seçildikleri halde istifa eden Şeyh Şükrü Efendi ve onun peşinden Hoca Fehmi Efendi'nin yerine Tokat milletvekili olarak seçilmiştir. I. Meclis'te yaptığı çalışmaları ile Milli Mücadele'nin başarıya ulaşmasında katkısı bulunan milletvekillerimizdendir.

Milli Mücadele'nin başarıya ulaşmasından sonra sıra Türkiye'nin her alanda çağdaş seviyeler taşınması işine gelmiştir. I. Meclis'in seçim kararından sonra II. Meclis'e Tokat'tan milletvekili aday olmuştur.

Mustafa Vasfi Bey'in Tokat milletvekilliği adaylığı konusunu, kendisinin durumunu anlamamız açısından önemli olduğundan biraz incelemek gerekecektir. Zira II. Meclis'e seçilen milletvekillerin büyük çoğunluğunun adaylığı Atatürk tarafından belirlenmiştir. Atatürk'ün bundaki temel hedefinin ise yapılacak inkılaplara ve yenilikleri destekleyen yenilikçi kişiler olmasını istediğini söylemek yanlış olmasa gerektir. Bu bağlamda Mustafa Vasfi Bey'i hem yenilikçi hem de vatanperver olmasının aday olmasında büyük payı bulunduğunu söylemek mümkündür.

Atatürk'ün kendi karargâh komutanlığını yürüten Mustafa Vasfi Bey ile yakın bir arkadaş olduğu ve Atatürk'ün yurt gezilerinde Tokat'a geldiği zamanlarda Mustafa Vasfi Bey'in evinde kaldığı yönünde söylemlerin de mevcut olduğu bilinmektedir. Zira

Ercan Süsoy ile yaptığımız mülakatta babaannesi Nefise Süsoy'un Atatürk'ün eşi Latife Hanım ile birlikte evlerinde kaldığını ifade etmesi bu söylemi güçlendirmektedir. Bu söylemlere bakıldığında, kültürlü kişiliği, ülke meselelerine olan ilgisi ve yenilikçi kişiliği ile Mustafa Vasfi Süsoy'u yakından tanıyan Atatürk'ün kendisini Meclis'te görmek istemesi doğaldır. Çünkü Mustafa Vasfi Bey, I. II. ve III. Dönem de Tokat milletvekilliği görevini yürütmüştür.

Mustafa Vasfi Süsoy'un meclis çalışmaları da kendisinin yenilikçi kişiliğinin ortaya konması bakımından önem teşkil ettiğinden bu konu üzerinde durmak gerekecektir. Mustafa Vasfi Bey'in Tokat milletvekili olarak 1923 – 1927 yılları arasında meclis içerisinde gösterdiği faaliyetlerine genel olarak bakıldığında kendisinin dikkat çekici bir şekilde aktif bir çalışması olduğu göze çarpmaktadır. Bu hususta meclis konuşmaları, komisyon çalışmaları, verdiği tahrir ve kanun teklifleri incelendiğinde bu açıkça ortaya çıkmaktadır.

Mustafa Vasfi Bey'in meclise verdiği tahrirler ve kanun tekliflerine bakıldığında, günümüz Türkiye'sini modernize etmek için yapılan çalışmalar olduğunu söylemek doğru olacaktır. Ayrıca bu tahrir ve kanun tekliflerin mali, hukuki, sosyal, siyasi vs. gibi alanları kapsadığı düşünülürse Mustafa Vasfi Bey'in sadece bir alanda değil ülkenin hemen hemen bütün sorunlarına karşı duyarlı olduğunu söylemek yanlış olmasa gerektir.

Mustafa Vasfi Bey'in bir diğer faaliyet noktasını oluşturan meclis konuşmalarına baktığımızda; meclis içerisinde ki faal çalışmasını kanun ve yasa görüşmelerinin yapıldığı esnada da görebilmek mümkündür. Mustafa Vasfi Bey mecliste görüşülen kanun ve yasalarla ilgili muhalif tutum sergileyen milletvekillerine karşı tepkisini daima dile getirmiş, anlaşılmayan bölümleri hakkında sorular yöneltmiş asla ve asla doğru

bildiklerini söylemekten de çekinmemiştir. Onun mecliste sergilediği bu davranışlarından dolayı kendisinin ne kadar azimli ve kararlı bir kişilik olduğu çıkarımında bulunmak ta isabetli bir görüş olacaktır.

II. Meclis döneminde muhalefetin ayyuka çıktığı ve nihayetinde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurulması ile sonuçlanan olaylarda asla muhalif bir tutum sergilemeyerek bu firkanın taraftarı da olmamıştır. Ayrıca Başbakan İsmet Paşa'nın bir gazeteye verdiği beyanatta Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı suçladığı yönünde bir iddia için mecliste konuşma yapan Kazım Karabekir Paşa'nın açıklamasını yapmakta iken Mustafa Vasfi Bey'in "Kendi başınıza iş yapıyorsunuz" demek suretiyle Kazım Karabekir Paşa'ya dolayısıyla muhalif tutumları bulunan milletvekillerine tepki göstermiştir. Mustafa Vasfi Bey'in sadece bu tepkisinin bile tek başına muhalefete sert bir şekilde karşı çıktığını söylemekte yanlış olmayacaktır. Şu halde Mustafa Vasfi Bey'in birlik ve beraberliğe en çok ihtiyaç duyulduğu bir dönemde böylesi muhalif hareketleri tasvip etmemesi de onun ülke meselelerine karşı ne kadar duyarlı olduğunun bir göstergesi olduğunu da söylemek mümkündür.

Yukarıda bahsettiğimiz Mustafa Vasfi Bey'in meclis çalışmalarına ve faaliyetlerine genel anlamda bakıldığında, kendisinin çağdaş bir Türkiye için emeği geçen milletvekillerimizden biri olduğu, gerek kültür seviyesi gerekse yenilikçi kişiliği ile bizlere örnek olabilecek bir insan portresi çizdiğini ifade edebiliriz.

Hacı Kamil Efendi Osmanlı Devleti'ndeki eğitim sistemine göre medrese eğitimi görmüş buradan mezun olduktan sonra da yine eğitim faaliyetlerini sürdürerek, kendini bu alanda yetiştirmiştir. Daha sonra Tokat'ta yapılan seçim ile Tokat Müftüsü olmuştur. Tokat'ta bulunduğu yıllarda Tokat Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne üye olarak milli

mücadeleye destek vermiş, ayrıca iki dönem Osmanlı Mebusan Meclisi'nde milletvekilliği yapmıştır.

Milli mücadelede yer alan ve Tokat Müdafaa-i Hukuk Cemiyetine üye olan Hacı Kamil Efendi medreselerde dini bir eğitim almış ve medrese müfredatı gereği kendisini bu alanda yetiştirmiştir. Hacı Kamil Efendi'nin bu yönüyle ilgili olarak kendisinin saltanat ve hilafet yanlısı olabileceği ilk akla gelen şeydir. Ancak yaptığımız inceleme ve araştırmamızda böyle bir bilgiye ulaşamadığımız gibi bu konu da kesin bir yargıya varmakta mümkün görünmemektedir. Şu halde yapılacak en doğru iş Hacı Kamil Efendi'nin meclis faaliyetlerine bakarak düşünce yapısını ortaya çıkarmak olacaktır.

II. Meclis döneminde yapılan yeniliklere karşı Hacı Kamil Efendi'nin gösterdiği tutumu ve davranışları bize ışık tutabilecektir. Bu bağlamda biz Hacı Kamil Efendi'nin, Cumhuriyet'in İlanı, Hilafet'in kaldırılması, Tevhid-i Tedrisat Kanunu, Medeni Kanun vd. gibi yenilikler ile diğer kanun görüşmelerinin yapıldığı esnada kendisinin herhangi bir muhalif tutum veya davranışına rastlayamadık. Bunun yanı sıra birkaç ret ve çekimser oy kullandığı kanun haricinde diğer kanunların tamamına kabul yönünde oy kullanarak Meclis'te uyumlu bir milletvekili profili ile karşımıza çıkmaktadır. Bu açıdan bakıldığında kendisinin uyumlu ve yeniliklere açık bir kişi olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca II. Meclis'e katıldığı dönemde kendisine ait fotoğrafta (bkz Ekler Bölümü) sarık ve cübbeli iken, yine kendisine ait 1932 yılına ait başka bir fotoğrafta (bkz Ekler Bölümü) takım elbiseli olarak karşımıza çıkmaktadır. Elimizde sınırlı sayıdaki bu bilgiye bakıldığında, Örneğin; Hacı Kamil Efendi'nin yapılan Kılık Kıyafet inkılabına uyduğu, yapılan yeniliklere muhalif olmadığı çıkarımında bulunmak yanlış olmasa gerektir.

Hacı Kamil Efendi'nin Tokat Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne üye olması ve II. Meclis seçimlerinde aday olacak milletvekillerinin Mustafa Kemal Paşa tarafından, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyelerinden seçmesi ve bu nedenden dolayı kendisinin de Mustafa Kemal Paşa tarafından aday olarak gösterilme ihtimaline bakıldığında;

Mustafa Kemal Paşa'nın II. Meclis döneminde yapmayı düşündüğü inkılaplarda yeniliğe açık kişileri aday olarak seçtiği göz önüne alınırsa Hacı Kamil Efendi'nin de bu özelliğinden dolayı aday olarak gösterildiği söylenebilir.

Hacı Kamil Efendi ile alakalı sonuç olarak şunları söyleyebiliriz; Milli Mücadele'ye destek vermiş, yeniliklere açık, mecliste uyum içinde çalışmış, Türkiye Cumhuriyeti'nin gelişimine katkı sağlamış bir şahsiyettir.

Sonuç olarak II. Meclise Tokat ilini temsilen dört milletvekili katılmış ve yeni Türk devleti'nin gelişiminde faaliyet göstererek, Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaş bir devlet niteliğini kazanmasında etkin bir rol oynamışlardır.

KAYNAKÇA

ARŞİVLER

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

B.C.A., 30.18.1.1/2.33.14

B.C.A., 30.10.0.0/246.666.1

B.C.A., 30.10.0.0/74.491.12

B.C.A., 30.10.0.0/6.37.21

B.C.A., 30.10.0.0/154.89.11

Türkiye Büyük Millet Arşivi

Mehmet Emin (Bayav), Sicil No: 630.

Bekir Sami Bey (Kunduh), Sicil No: 10.

Mustafa Vasfi Bey (Süsoy), Sicil No: 404

Hacı Kamil Efendi (Topçuzade), Sicil No: 631.

GAZETELER

Vatan, 4 Temmuz 1923, 11 Ağustos 1923.

Hâkimiyeti Milliye, 15 Ekim 1923.

ZABITLAR

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi I. Devre, C.28–29, T.B.M.M. Basımevi, Ankara 1960 – 1961.

T.B.M.M. Zabıt Ceridesi II. Devre, C.1–33, T.B.M.M. Basımevi, Ankara 1961 – 1977.

T.B.M.M. Gizli Celse Zabıtları I – IV, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1985.

SÖZLÜKLER

DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Sözlük*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2008.

PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1993.

YILMAZ, Ejder, *Hukuk Sözlüğü*, Yetkin Hukuk Yayınları, Ankara 1996.

ARAŞTIRMA VE İNCELEME ESERLER

AFETİNAN, A., *Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2000.

———, *Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.

AKARSU, Bedi, *Atatürk Devrimi ve Yorumları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1978.

AKGÜN, Seçil, *Halifeliğin Kaldırılması ve Laiklik*, Turhan Kitabevi, Ankara 1986.

AKŞİN, Aptülahat, *Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.

AKŞİN, Sina, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele*, Kültür Yayınları, İstanbul 2004.

ARAR, İsmail, *Atatürk'ün İzmit Basın Toplantısı*, Burçak Yayınevi, İstanbul 1969.

ARIKOĞLU, Damar, *Hatıralarım*, Tan Gazetesi ve Matbaası, İstanbul 1961.

ATATÜRK, Kemal, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1997.

———, **Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri**, Yay. Haz.:Ali Sevim, İzzet Öztoprak, Mehmet Akif Tural, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2006.

———, **Nutuk**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1952.

ATAY, Falih Rıfkı, **Çankaya**, Pozitif Yayınları, İstanbul 2008.

ATEŞ, Nevin Yurtsever, **Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşu ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası**, Sarmal Yayınları, İstanbul 1994.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, **Tek Adam**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1965.

BAYKARA, Tuncay, **Milli Mücadele (1918–1923)**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1985.

BAYUR, Yusuf Hikmet, **Atatürk Hayatı ve Eseri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1997.

BELEN, Fahri, **Askeri, Siyasal ve Sosyal Yönleriyle Türk Kurtuluş Savaşı**, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1973.

BIYIKOĞLU, Tevfik, **Atatürk Anadolu'da (1919–1921)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1959.

CEBESOY, Ali Fuat, **Milli Mücadele Hatıraları**, Temel Yayınları, İstanbul 2000.

———, **Siyasi Hatıralar**, Temel Yayınları, İstanbul 2007.

CENİK, Salih, **Birinci Meclis'te Tokat Milletvekilleri ve Siyasal Faaliyetleri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2005.

ÇAKAN, Işıl, **Türk Parlamento Tarihinde İkinci Meclis**, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul 1999.

ÇOKER, Fahri, **Türk Parlamento Tarihi I. Dönem**, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara 1995.

DUMAN, Selçuk, **Milli Mücadele Dönemi Dış Etkiler ve Mustafa Kemal'in Tepkisi**, Berikan Yayınevi, Ankara 2005.

———, **Türkiye Cumhuriyeti Devleti Cumhurbaşkanları ve Siyasi Hayattaki Yerleri**, Berikan Yayınevi, Ankara 2007.

EDİS, Seyfullah, **Medeni hukuka Giriş ve Başlangıç hükümleri**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1997.

ERGİL, Doğu, **Milli Mücadele'nin Sosyal Tarihi**, Turhan Kitabevi, Ankara 1981.

EROĞLU, Hamza, **Atatürk ve Milli Egemenlik**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1998.

———, **Türk Devrim Tarihi**, Kardeş Matbaası, Ankara 1967.

GOLOĞLU, Mahmut, **Devrimler ve Tepkileri**, Başnur Matbaası, Ankara 1972.

GÖK, Dursun, **İkinci Büyük Türkiye Millet Meclisi Dönemi (1923–1927)**, Özgü Matbaası, Konya 1995.

GÖNLÜBOL, Mehmet -Cem Sar, **Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1997.

GÖYÜNÇ, Nejat, **Hilafet ve Kaldırılması**, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, İstanbul 1982.

HALAÇOĞLU, Yusuf, **XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998.

HALİL, Neşet, **Büyük Meclis ve İnkılâp**, Türkiye Büyük Millet Meclisi Matbaası, Ankara 1933.

İMECE, Mustafa Selim, **Atatürk'ün Şapka Devriminde Kastamonu ve İnebolu Seyahatleri**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1959.

KANSU, Mazhar Müfit, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997.

KARABEKİR, Kazım, **Paşaların Kavgası**, Yay. Haz. Faruk Özerengin, Emre Yayınları, İstanbul 1995.

KARACAN, Ali Naci, **Lozan Konferansı ve İsmet Paşa**, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1943.

KARAİBRAHİMOĞLU, Sacit, **Türkiye Büyük Millet Meclisi**, Ege Matbaası, Ankara 1968.

KILIÇ Ali, **Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları**, Der. Hulusi Turgut, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2007.

KOCABAŞ, Süleyman, **Atatürk ve İnkılâplar Dönemi**, Vatan Yayınları, İstanbul 2006.

LORD KİNROSS, **Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu**, Çev. Necdet Sander, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 2007.

MAZICI, Nurşen, **Atatürk Döneminde Muhalefet**, Dilmen Yayınevi, İstanbul 1984.

MEHMET ARİF, **Anadolu İnkılâbı Milli Mücadele Anıları (1919–1923)**, Yay. Haz. Bülent Demirbaş, Arba Yayınları, İstanbul 1992.

MERAY, Seha, **Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar, Belgeler**, Ankara Üniversitesi Siyasi Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1969-1973.

OKYAR, Fethi, **Üç Devir'de Bir Adam**, Tercüman Yayınları, İstanbul 1980.

ÖKE, Mim Kemal, **Güney Asya Müslümanları'nın İstiklal Davası ve Türk Milli Mücadelesi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.

ÖZTÜRK, Kazım, **Türk Parlamento Tarihi II. Dönem**, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, Ankara 1995.

SEÇKİN, Nalân, **İlk Meclis'ten Kalanlar**, Divan Matbaası, Ankara 1970.

SERTEL, M. Zekeriya, **Hatırladıklarım (1905–1950)**, Yaylacık Matbaası, İstanbul 1968.

SOYAK, Hasan Rıza, **Atatürk'ten Hatıralar**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005.

SOYSAL, İsmail, **Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları (1920–1980)**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1981.

SÜSLÜ, Azmi-Mustafa Balcıoğlu, **Atatürk'ün Silah Arkadaşları Atatürk Araştırma Merkezinin Şeref Üyeleri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1999.

ŞİMŞİR, Bilal N., **Ankara... Ankara Bir Başkent'in Doğuşu**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1988.

TANSEL, Selahattin, **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1991.

TEVETOĞLU, Fethi, **Atatürk'le Samsun'a Çıkanlar**, Atatürk ve Çevresi Yayınları, Ankara 1971.

TEZER, Şükrü, **Atatürk'ün Hatıra Defteri**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995.

TÜLBENTÇİ, Feridun Fazıl, **Cumhuriyet Nasıl Kuruldu**, Sel Yayınları, İstanbul 1955.

YALÇIN, E.Semih-Salim Koca, **Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya Geçişi**, Berikan Yayınevi, Ankara 2005.

YALMAN, Ahmet Emin, **Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim**, Yenilik Basımevi, İstanbul 1970.

YAZMAN, Aslan Tufan, **Atatürk'le Beraber**, Yörük Matbaası, İstanbul 1969.

MAKALELER

DUMAN, Selçuk, “Birinci Büyük Millet Meclisi’nin Kuruluşu ve Nitelikleri”, **Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi**, C.12, N.2, Ekim 2004.

———, “Mütareke Döneminde Amerikan Mandaterliği Tartışmaları”, **ATAMD**, C.XX, S.59, Temmuz 2004.

———, “Son Osmanlı Mebusan Meclisi’nin Açılması ve Ali Rıza Paşa Hükümeti’nin Faaliyetleri”, **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Y.8, S.1, Nisan 2004.

———, “Sömürgecilik, Mandaterlik, Himaye, Demokratikleşme ve İngiliz Emperyalizminin Ulaştığı Noktalar”, **Kıbrıs Türk Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Y.1, S.2., Mart 2010.

———, “Mustafa Kemal’de Cumhuriyet Düşüncesinin Doğuşu ve Cumhuriyet’in Nitelikleri”, **Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Dergisi**, C.14, N.1, Mart 2006.

KAPLAN, Leyla, “Milli Mücadele Döneminde Tokat”, **ATAMD**, C.XII, S.35, Temmuz 1996.

KÖSE, İskan, “Atatürk’ün Ankara’ya Gelişi ve T.B.M.M.’nin Açılışı”, **Türkler Ansiklopedisi**, C.16, Yeni Türkiye Yayınları

KÜÇÜK, Mustafa, “Birinci T.B.M.M.’nin Açılışı ve Anlamı”, **Türkler Ansiklopedisi**, C.16, Yeni Türkiye Yayınları

ŞAYLAN, Gencay, “T.B.M.M.’nin Kuruluşu ve Gelişimi”, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi**, İletişim Yayınları, İstanbul 1983.

EKLER

EK 1

MEHMET EMİN BEY

EK 2

BEKİR SAMİ BEY

EK 3

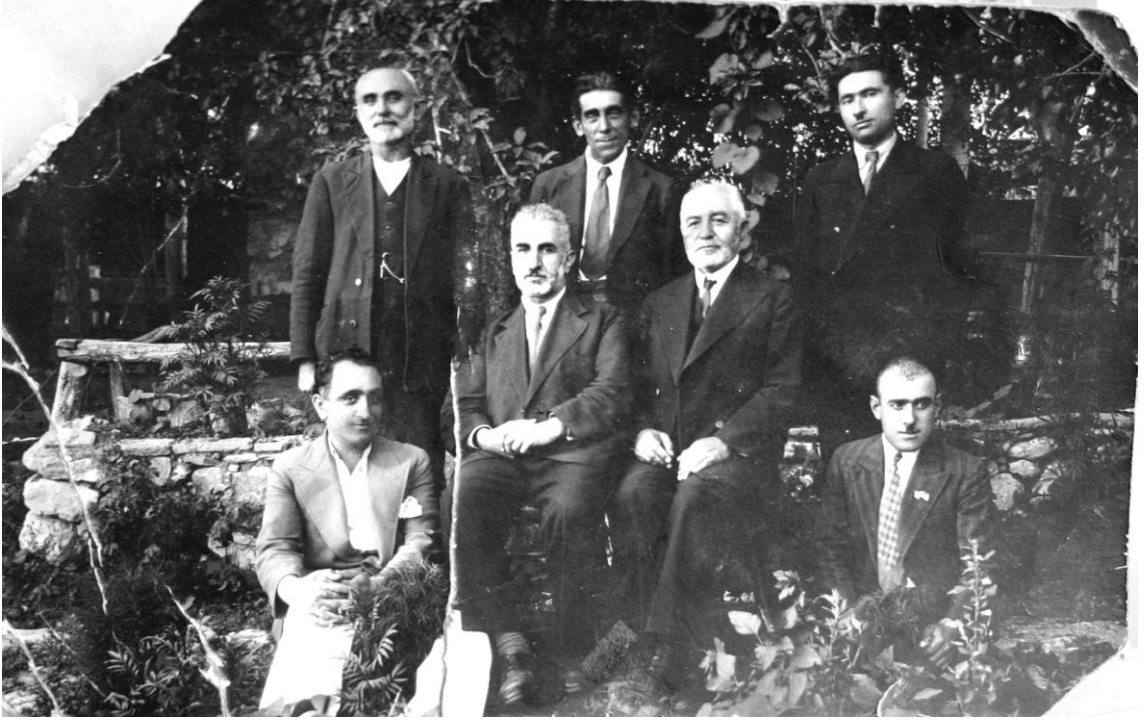

MUSTAFA VASFI BEY

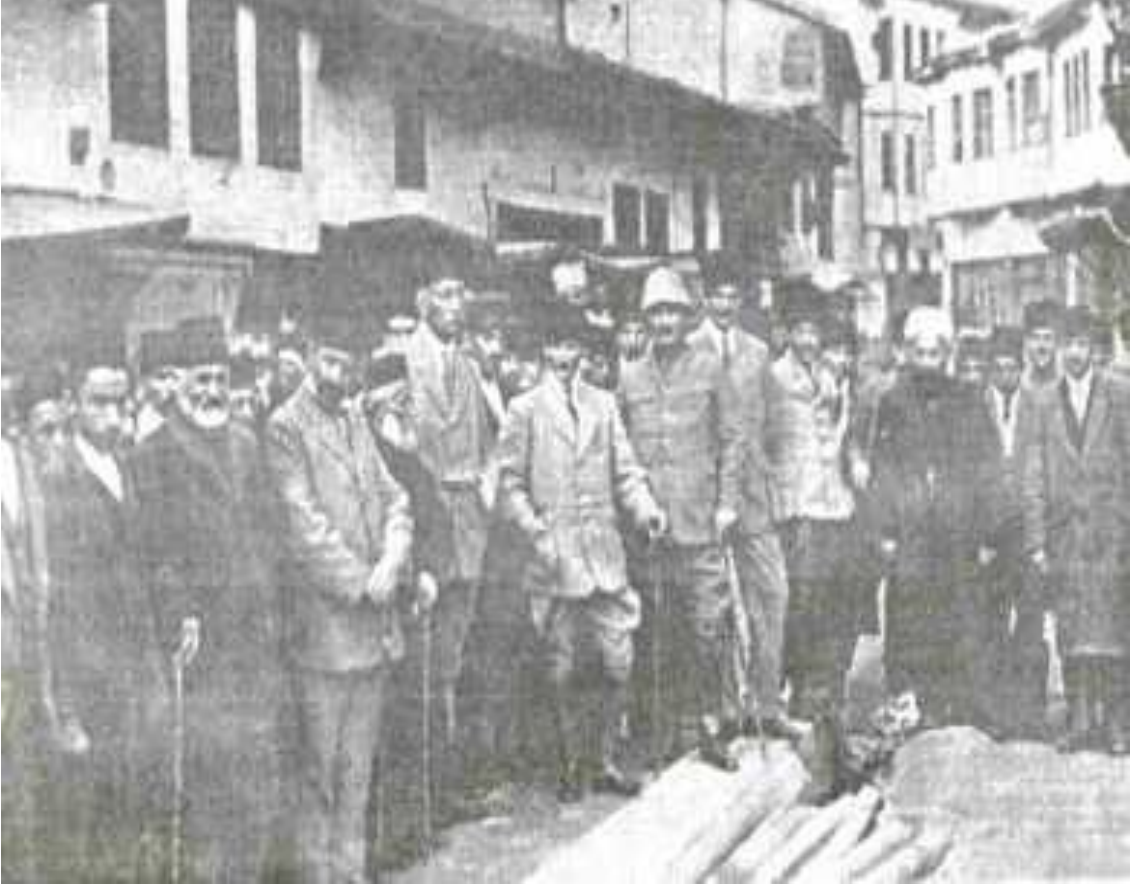
EK 4

HACI KAMİL EFENDİ

EK 5**HACI KAMİL EFENDİ**

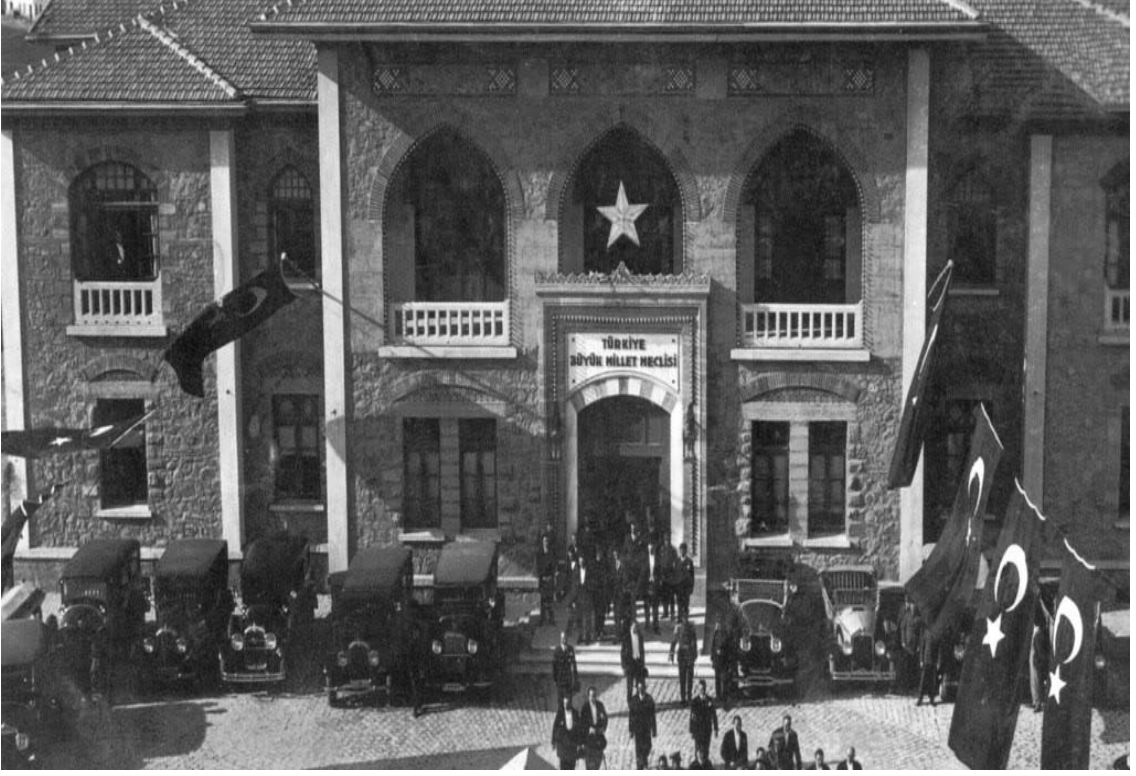
(Oturanlardan sol baştan ikinci)

EK 6**BEKİR SAMİ BEY VE MUSTAFA VASFİ BEY**

(Atatürk'ün sol tarafında Bekir Sami Bey, sağ tarafında Mustafa Vasfi Bey)

(Atatürk'ün 17 Ekim 1919 tarihli Tokat'ta çekindikleri resim)

EK 7

İkinci Meclis'ten Bir Görünüm

EK 8

Cumhuriyet Döneminde Tokat'tan Bir Görünüm

ÖZGEÇMİŞ

20.09.1978 tarihinde Tokat ilinin Niksar ilçesinde doğdu. İlk, orta ve lise eğitimini Niksar'da aldı. 1997 yılında On Dokuz Mayıs Üniversitesi Amasya Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği bölümünü kazandı. Buradan 2001 yılında mezun olduktan sonra aynı yıl Niksar ilçesi Yazıcık İlköğretim Okulu'na Sosyal Bilgiler Öğretmeni olarak atandı. 2005 yılında Milli Eğitim Bakanlığı yönetici seçme sınavında başarılı olarak aynı yıl Korulu İlköğretim Okulu'na müdür yardımcısı olarak atandı. 2006 yılında Gazi Osman Paşa Üniversitesi'nde Türkiye Cumhuriyeti Tarihi alanında yüksek lisans yapmaya başladı. 2009 – 2010 eğitim ve öğretim yılında yine Niksar ilçesindeki Aysel Nadide Başar YİBO'ya müdür yardımcısı olarak atandı. Halen burada çalışmakta olup, evli ve 1 çocuk babasıdır.